سامان یولی

شنجالا خلق نەشریاتی

سامان یولی
شنجالا خلق نەشریاتی

سامانیولی

(ۋاپات بولغان بىر قىسىم شائىرلارنىڭ شېئىرلىرى)

هاجى ئەخمەت
نەشرىگە تەييارلىغۇچىلار: تۇرسۇن زىيودىن
تۇرسۇن نىياز

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مۇھەررىردىن

ۋاپات بولغان شائىرلارنى ئەسلەش، ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرىنى توپلاپ رەتلەپ كىتابخانلار بىلەن يۈز كۆرۈشتۈرۈش مەقسەتىدە نەشرىياتىمىز ئىلگىرى «گۈدۈك»، «بىزنىڭ تىلەك» ناملىق توپلاملارنى نەشر قىلغانىدى. بۇ توپلاملىرىمىز كەڭ كىتابخانلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشكەنىدى.

يېقىندىن بۇيان بىر قىسىم كىتابخانلار تەھرىر بۆلۈمىمىزگە خەت يېزىپ ۋاپات بولغان شائىرلارنى يەنىمۇ ئەتراپلىق راق تونۇشتۇرۇشنى تەلەپ قىلىشتى.

بىز كىتابخانلارنىڭ ئارزۇسىنى كۆزدە تۇتۇپ ھاجى ئەخمەت، تۇرسۇن زېرىدىن، تۇرسۇن نىياز قاتارلىق يولداشلار تۈزگەن «سامان يولى» ناملىق بۇ توپلامنى نەشرگە بەردۇق.

«سامان يولى» ناملىق بۇ توپلامدا 1930 - يىلدىن 1983 - يىلغىچە شىنجاڭدا ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىپ بەختكە قارشى ۋاپات بولغان 27 شائىرنىڭ تەرجىمھالى ۋە ئىجادىي پائالىيىتى تونۇشتۇرۇلغان ھەمدە توپلامغا ئۇلارنىڭ بىر قىسىم نەمۇنىلىك ئەسەرلىرى كىرگۈزۈلگەن. توپلامغا كىرگۈزۈلگەن ئەسەرلەر مەزمۇنىنىڭ چوڭقۇرلۇقى، ھېسسىياتنىڭ قويۇقلۇقى، تىلىنىڭ يارقىنلىقى بىلەن كىشىنى مەپتۇن قىلىدۇ.

بۇ توپلام ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخىنى تەتقىق قىلىشتىمۇ بەلگىلىك ئىلمىي قىممەتكە ئىگە.

مۇندەرىجە

سابىت ھاجى 1
غەزەللەر 3
مەسنەۋىيلەر 5
تۇراخۇن توختى 10
شاھزادىنىڭ كۆلكىسى 12
بۇلبۇل ئىشقى 19
ھەسرەت ناخشىسى 20
ھاپىز ھاجى 22
ئىككىمىز 23
تەنھا 23
پەيدا 25
بولدى 26
ھەمرا يارات (كاتىپى) 31
شېئىرلار 33
قۇتلۇق شەۋقى 44
قەشقەر 46
ئويغاندى 46
پارچە 47
ئانا تىل 47
غەزەل 48
مەرھۇم ئابدۇقادىر دامۇللامنىڭ ۋاپاتىغا مەرسىيە 49
قارى بائىز تۇردى 51

پۇل 53
ئېشەك هەققدە 53
قارلىق 54
هەزىل 55
رۇبائىيلار 56
مۇئەممما (تېپىشماق) لار 57
ناسۇھا ئىسمىن 60
شېئىرلار 66
مولا داۋۇت 72
غەزەل ئاشقانە 74
غەزەل دىلكەش 76
هىجرىدىكى كۆيدۇم 78
مۇخەممەس 78
مۇرەببە 79
كەلدىمۇ 80
سېغىندىم 81
كېلۇر 82
غەزەل 83
ئاروپ قاسىمى 84
چۈلۈقاي 86
پەلەكنىڭ گەردىشى 87
ئاقچە 90
ئوقۇڭ 92
مەكتەپ 93
ئوغۇل بولساڭ ئاتاڭغا 94
ياشلىقىم ئۆتكەندە 96
مۇخەممەس 97

بەش نەرسە 99
مەشرەپ 99
تۈلكە بىلەن قاغا (مەسەل) 101
نىياز باقى 102
ئاھ بالام 104
تەپەككۇر قىل 106
ئۆلۈم 107
كاككۇك 107
نەتەي 109
ئەيلىسۇن 110
نېمىشقا 112
يوق 112
ئىسمىر ھۆسەين قازى ھاجىم 114
غەزەللەر 116
مۇبارەك 132
پەرزەنتى ئەۋلادىمغا ۋەسىيەت 133
پەرزەنتىمگە سالام 136
تەۋپىق 138
ئوقۇدى، ئاشتى 140
ۋەتەن ئۈچۈن 140
بىز مۇئەللىم 141
قۇتۇلۇش يولىدا 142
مۇبارەك ۋەتەن 142
ئويغان خەلق 143
قۇتۇلدۇق 143
بىز — ۋەتەن ياشلىرى 144
ئەي ئانا يەر! 144

ئەرپان كۆنلەرى 145
بۇرادەرلەر 145
ئالتۇن ئۆلكە 146
قۇياش تۇغقاندا 146
ئەزچىلار 146
مەكتەپ 147
كەلدۇق سالامەت ئايلىنىپ 148
تەنقىد 149
تۇرمە خاتىرىلىرى 149
تېپىپزات تاھىرى 151
ئۇيال 160
ئاڭلا مەندىن نەچچە سۆز 161
ئىنقىلابقا بېغىشلاپ 162
ئەھمەدى 164
غەزەللەر 166
مۇخەممەسلەر 175
مۇھەممەت پەيزى مەخسۇم 179
ئىلىم ھەققىدە 181
ئۆز ھالىمغا نەزەر 182
ساقىنامە 182
«زۆرۈر ئەقىدىلەر گۆھىرى» گە يېزىلغان خاتىمىدىن 183
مولا ھوشۇر خەلپەت 185
قاملاشمىدى 187
بىر تالىپقا 190
ھەزەر ئەيلەك خالايىق 191
كۆڭلى 195

خېلىل ساتتارى 197
كۆردۈڭلارمۇ 202
قاچان تۈگەر 202
كەتمىگىن ياز 203
تەكەببۇر 204
بولمىسا 205
ئاتا ـ ئانا 207
ھەدە 207
گۈلىستان 209
دەردىمەن تىلىكى 209
ئەمەت پولات 211
ئالدىغا 213
پارتىيەگە 214
ئەي گۈزەل دېھقان قىزى 214
يار يېنىمدا بولغاندا 215
چىرايلىق 216
يېڭى يىل بەزمىسى 217
ئىسمىر ھېزىم 218
ۋەتەن مېھرى 219
كۆرگىلى كەلدىم 220
ئىپتىخارىم بار 221
بولسا 224
تۈيۈقلار 225
ئاۋۇت ئوسمان 229
باھار ئىشقى 230
ياشلارغا 230
بولمىسا 231

ۆەتەنگە مەدھىيە..... 232
دولان مەشرەپى..... 232
بىزارمەن مۇنداق سۆيگۈدىن..... 234
بەتنىيەتنى ئادەم دېمە..... 235
گۈللە دولان دىيارى..... 236
رۇبائىي ۆە پارچىلار..... 237
مەتتىمىن پازىل..... 239
مۇھەببەت..... 240
رەنجىش..... 241
جاۋاب..... 241
گۈل لىرىكىلىرى..... 242
چۈشەنگەنسەن..... 242
تۇردى ئەزىزى..... 244
ھەۋەسم..... 246
مەكتەپ..... 246
باغۋەن بىلەن..... 248
ياسانچۇقتا..... 248
شىپا تاپ ئىنىم..... 249
ئەزىز ئانا..... 251
شۇنداق بۇيان..... 253
سايرا گىتارىم..... 253
كۆلۈپ كەتتى گۈزەل قورغاس..... 254
باھار كەلدى..... 255
يول بەرەي..... 256
پىراقىم..... 257

يېڭى يىل چېچەكلىرىگە..... 257
ئوغلۇمغا..... 258
ئىسھاق ياقۇبى..... 259
سېغىنىدىم..... 261
ۆەتەن ئانا..... 262
شادلىق..... 263
جاۋاب..... 264
ھېيىت-ئۇللا روزى..... 266
ئوغلۇمغا..... 267
بۇلبۇلۇم..... 268
گۈزەل ئاقسۇ..... 269
پەن ئۈچۈن..... 271
بىر گۈل ئەمەسمۇ..... 272
باھارىم..... 272
گېئولوگ يىگىتكە..... 273
ئىشچان بولۇپ..... 273
ئۇستازىمغا..... 274
شاكىرجان مۇسا..... 275
ياز كېچىسى..... 277
رەسىم سىزغاندا..... 277
سېنى دەيمەن..... 278
يېزام كۆلگەن زاماندىن..... 279
گۈل - چىمەن..... 280
يېزىمىزنىڭ قىزلىرى..... 281
چېقىلار زۇلۇمنىڭ كىشەنلىرىنى..... 282
رۇبائىيلار..... 283
ئابدۇغېنى غازى..... 284

تمرىشىپ ئوقۇيمىز 286
قىزچاق كۆتەر، ئەمما 286
« مەن دېھقان» 287
تەلكە 288
مەكتىپىم ئادام 289
سېغىنىش 290
ئارزۇ 291
رازىمەن 292
سىرداش 292
قىزىمغا 293
يارىمغا 293
ئېختىيار ئۆزۈكدە 294
پارچىلار 294
مۇختەر ياقۇپ 296
ئىجاد كۆلمدە 297
يۇرتۇم 298
ئاپئېقىم 299
ئەسسالام 299
مەكتىپىم 300
مۇئەللىمگە 301
قارارىم بار 302
گۈل تاقار بولدۇم 303
ياز كېلىپ 304
قوشماق يۇرەك 304
ۋەتەن 305
تۈيۇقلار 306

/

سابىت ھاجى

(1859 — 1934)

سابىت ھاجى 1859 - يىل ئاقسۇنىڭ كۆچا ناھىيىسىدە ئولتۇرۇشلۇق بىر مەرىپەتپەرۋەر دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1867 - يىللىرى بەدۆلەت كۆچا خەلقىنىڭ قارشىلىقلىرىنى قانلىق باستۇرغان يېغىلىق سەۋەبىدىن ئاتا - ئانىسى بىلەن بىرلىكتە ئاۋات ناھىيىسىنىڭ ياگئېرىق يېزىسى، تۆگمەنبېشى كەنتىگە كۆچۈپ كېلىپ ئولتۇراقلىشىپ قالغان ۋە 75 يىل ئۆمۈر كۆرۈپ، 1934 - يىل ۋاپات بولغان.

سابىت ھاجى دەسلەپ ئۆز يېزىسىدىكى دىنىي مەكتەپ، كېيىن ئاقسۇ كونىشەھەردە ۋە قەشقەردىكى خانلىق مەدرىسە ئوقۇپ، ئەرەب، پارس تىللىرىنى مۇكەممەل ئۆگەنگەندىن تاشقىرى، ئىسلام دىنى ئەقىدىلىرى، ئەدەبىيات، تارىخ ۋە تىبابەت ئىلمى ساھەسىدە تىرىشىپ بىلىم تەھسىل قىلغان، بولۇپمۇ ئۆز ئۆمرىدىكى 3 - قېتىملىق ھەج سەپىرى جەريانىدا كاراچى، بومباي، دېھلى، مەككە، مەدىنە، دەمەشق، ئىستانبۇل، بۇخارا، تاشكەنت قاتارلىق چوڭ شەھەرلەرنى سايا‌ھەت قىلىپ، بۇ جايلاردىكى جاھانگىرلىككە، فېئودال مۇستەبىتچىلىككە قارشى كۆتۈرۈلگەن مىللىي ئازادلىق ھەرىكەتلىرىنىڭ تەسىرى بىلەن نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتىپ، ئۆز خەلقىگە ئىلىم - مەدەنىيەت تارقىتىش ئىستىكى بىلەن ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەن. لېكىن ئىلغار پىكىرلىك بۇ شائىرنىڭ پائالىيەتلىرى فېئودال قارا

كۆچلەرنىڭ جاھىلانە قارشىلىقىغا ئۇچرىغانلىقىتىن، چەتكە قېقىلىپ، ئائىلىسىدە پەرزەنلىرىنى ئوقۇتۇش، ساز چېلىش، شېئىر يېزىش ۋە تىبابەتچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان.

سابىت ھاجى ئۆز ئۆمرىدە ناۋايى، فۇزۇلى، ھۇۋەيدا، مەشرەپ قاتارلىق كلاسسىك شائىرلارنى ئۇلۇغ قىلىپ، شېئىرىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىش جەريانىدا، ئىلىم-مەدەنىيەتنى تەرغىپ قىلىش، نادانلىق ۋە جاھالەتكە قارشى تۇرۇش مەزمۇن قىلىنغان ھەر خىل تېمىدىكى نۇرغۇن شېئىرلارنى يازغان بولسىمۇ، ئۆمرىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدا كۆرۈش ئىقتىدارىدىن مەھرۇم بولۇشتەك سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، شېئىرلىرىنى رەتلەپ-توپلاشقا ئۇلگۈرەلمىگەچكە، يوقىلىپ كەتكەن. بۇ توپلامغا شائىرنىڭ ئەما بولۇپ قالغانلىقىدىن كېيىن، ئاغزاكىي ئېتىپ بېرىشى بىلەن كىشىلەر قولدا خاتىرىلىنىپ قالغان بىر قىسىم شېئىرلىرى كىرگۈزۈلدى. بۇ شېئىرلار تۇنجى قېتىم يولداش ياسىن تاھىر تەرىپىدىن تەييارلىنىپ «ئاقسۇ ئەدەبىياتى» دا ئېلان قىلىنغان.

غەزەللەر

1

ئەتىياز بولدى باھار دەرد ئەھلىگە گىرىيان① كېرەك،
ئاھ چەكمەك، نالە قىلماق كۆز يېشى ئەپغان② كېرەك.
ھەر دەرەخ - ياپراق چىقارسا بەرگىلەر ئۆزرە چېچەك،
نەچچە تۈرلۈك جانۋار بۇلبۇل كەبى داستان كېرەك.
يېڭى ئۆسكەن ياش يىگىتلەر كۆڭلىدە يۇزمىڭ ھەۋەس،
ياز ئەييامىدا تەمبۇر، داپ ئىلە بوستان كېرەك،
بولسا ھەر يەڭلىغ سەھەر ئۆز ۋاقتىدا چىقسا ئەگەر،
قورسىقىنى تويغۇزۇپ شۇكۇر سانا ئېيتماق كېرەك.
ھەقتا ئالا يازدا بەرگەن نېمىتى ھەددىن پوزۇن،
قەدرىنى بىلمەككە ھەر دەم ئەقلى بار رەنا كېرەك.
ئەمدى ھەقتىن زەررە چىقماي شەرىئىنى مەھكەم تۇتۇپ،
ئارام ئالماي كېچە-كۈندۈز پارسا بولماق كېرەك.
بەندىلەر ھەر رەڭ تىجارەتلەر قىلۇر ھەر توغرىدىن،
مۇھتەكىر بىرلە رىيادىن ئېھتىيات ئەتمەك كېرەك.
چۇن ئاتا بىرلە ئانا ئۆلگەن مۇسىبەت ئەھلىگە،
ئايىمتى قۇرئان ئوقۇپ نەزرى نىياز قىلماق كېرەك.
چۇن پەقر بىرلە غېنىمنىڭ پەرقى يوقتۇر ياز كۈنى،
كۆڭلىكى ئاق بولسا چانماس، بىر ئۇزۇن يەكتەك كېرەك.
ئۇل خۇداۋەندە كېرىم بەرسە ئوغۇل-قىز بارچىگە،
ئوقۇتۇپ مۇللا قىلىپ پەرزنى ئادا قىلماق كېرەك.

① گىرىيان - يىغلىماق؛ ② ئەپغان - پىغان، نالە پەريات.

روزىدا نامازى تىراۋە ۋىترىنى ئەدا قىلىپ،
ئوقىبان كېچە نامازى ئىلتىجا قىلماق كېرەك.
ماھى زۇلھەججەنىڭ ئونى قۇربان نامازىنى ئۆتەپ،
زەبھى قىلماق ئەمدى ھەقتۇر بىر سېمىز قوشقار كېرەك.
ياز ئۆتۈپ بولغاندا كەلسە، غۇيغۇيەكنىڭ شامىلى،
كالا سېلىپ، ئوتۇن يىغىپ، كۈزلۈككە ئون تارتماق كېرەك.
كۈز ھاۋاسى تولا دىلكەش سوغ ئەمەس، ئىسسىق ئەمەس،
ھەر كىشى ئۆز ھالىغا قىمىش جابدۇغىنى قىلماق كېرەك.
كەلسە ئەقرەپ شامىلى قار بىرلە يامغۇر ئارىلاش،
بايىغا مەش، نامراتقا سەندەل لازىمىن تاپماق كېرەك.
باي بولۇپ ئۆشرە-زاكات، خەيرى-ساخاۋەت قىلمىسا،
مۇنداغ ئادەملەرنى باھايىملەر سۈپەت بىلمەك كېرەك.
كىم پېقىرلىققا قانائەت سەبرىلە شۈكرەيلىسە،
رىزقىنى ھەقتىن بىلىپ تەركى تەمە ئەتمەك كېرەك.
بەش نامازۇ روزىنى ئۆز ۋاقتىدا قىلسا ئادا،
ئۇ كىشىنى ئەھلى شەرئى مەردىھەق بىلمەك كېرەك.
ھەج پەرز بولۇپ نېمىگە ئۆمرىدە بىر مەرتىبە،
چۈن پەقر ھەججىلىما ساكىنىنى ئادا قىلماق كېرەك.
بەرسە تۇپىق بەندىگە، سالسا ھىدايەت نۇرىنى،
دىل بىلەن تەسدىق قىلىپ، ئىقرار زابان قىلماق كېرەك.

2

خۇدايا ئۆتتى ئۆمرۇم نازۇ نېمەت، ئەيشى راھەتتە،
ئىبادەتكە شۇغۇل قىلماي ئۆتۈپمەن خايى غەپلەتتە.
ئۆمۇر بىھۇدە زايا بولدى پەرزەندىنىڭ غېمى بىرلەن،
ۋە قالدىم ئۆز غېمىم بىرلە چىقار جان قايسى ھالەتتە،

ئۆزۈم مەن ئەھلى شەرئى دەپ نامازىمنى قىلىپ تەقلىد،
نامازىم بولمىسا مەقبۇل، نېچۈك قىلغۇم قىيامەتتە.
قىلىپ كەددى يېمىن بىرلە ھالالدىن رىزقىنى ئىزدەپ،
ئەمەل تۇتماي ئۆتۈپ كەتتىم ئىبتىم ئىلگىرکى ھالەتتە.
خۇداۋەندە بېرىپ تەۋپىق ھىدايەت نۇرىنى سالدى،
ۋە ئىقرا روزابان دىل بىرلە تەستىق قىلغان ھالەتتە.
مۇۋاپىق بولسا تۆت ئىشقا مۇسۇلمان بولغۇسى كامىل،
بۇنى بىلمەي مۇسۇلمان مەن دېسە بولماس شۇ ھالەتتە.
ئاناڭ قارنىدا سەكىز شەقى دەپ ئات يېزىلمىشكىم،
بولۇپتۇر قايسى ئات تەيىن ئۆزى بىلمەس بۇ ھالەتتە.
سەكىز بەش ۋاخ نامازىنى ئوقۇپ كىم ۋاقتىنى ئۆتكۈزمەي،
ئۆتەر تەھجىد تاۋاپىل دائىما تەقۋائى تائەتتە.
شەقى بولسا بولۇر پاسىق، شەرىئەتنى قوبۇل قىلماس،
قىلۇر پىتنى-پاسات ئىشنى، ئۆتەر ئۆمرى زالالەتتە.
خۇداۋەندى ئاتا قىلدى قىرىق بىر قىز، ئوغۇل پەرزەنت،
يىگىرمە ئالتىسى ئۆلدى ھايات ئون بەش بۇ ھالەتتە،
ئۇلارنىڭ ئىككىسى تۇپلى، بىرى ئالتە، بىرى ئۈچ ياش،
ۋە قالغان ئون ئۈچى مولا ئوقۇپ قۇرئان ئۇ ھالەتتە.
خۇدايا بەرگەن نېمىتىگە يۇز تۆمەنىمىڭ شۇكۇر،
نامازىمغا بولۇپ قادىر، تېنىم ساقتۇر بۇ ھالەتتە.
ۋە ئۆز تەبىئىمچە قىلدىم ھاجى سابىت ئازغىنە نەزمى،
ۋە يەتمىش بەش ئىرۇر ياشىم، كۆزۈم ئەما بۇ ھالەتتە.
بۇ تارىخ بىر مىڭ ئۈچ يۇز ئەللىك ئالتەدۇر، يىلى مايمۇن،
ۋە شەئبانىڭ ئۈچى شەنبە، تامامدۇر ئەسرى ھالەتتە.

مەسنەۋىيلەر

1

تۇغسا دۆلەت ئاپتابى جۇۋىچىنىڭ باشىغە،
ئىلتىجا ئەيلەپ خالايىق كۆندە كەلگەي قاشىغە.

بەزىسى تۇماقتا ھاجەت، بەزىسدۇر ئۆڭ جۇۋا،
ئۆڭ جۇۋا قىش كۈنى ئوبدان، ياز كۈنى پەتتا ئۇۋا.
يۇز كىشىگە ۋەدە قىلسا، بىرىنى ئاران تىكەر،
نەشە بىرلە ناسىنى تارتىپ، ئۇستىگە ئەپيۇن چېكەر.
چۈن كارامەت ھەددىن ئاشسا باشى ئاسمانغا يېتەر،
ئۆيگە ئالىپ بارالماي بەزىلەر تېپىپ كېتەر.
مانجىنى بەرسەك قولۇمغا، تېرىنى نامغا سالاي،
بەزىسگە سۈنى پۈركۈپ، بەزىسنى تىلدا يالاي.
مىكرە ئىلە پۈلنى ئېلىپ، قىلماس مۇڭا ھەرگىز ھۈنەر،
جۇۋىنى تىكتۈرەلمەي كېچىسى ئوبدان تۇنەر.
ئەسسالام دېسە خالايىق بويىنىنى ئەگمەس ئەگەر،
بىر سالام قىلغان خالايىق ئۆمرىدە قىلماس مەگەر.
قىش تامام بولسا خالايىق ئۇستىدىن ئۇمىد ئۈزەر،
ھەممىگە قىلسا خۇشامەت، ئۇستىغا قىلماس نەزەر.
قىش كۈنى ئىززەت ۋە ئىقبال جۇۋىچىغا باقىدۇر،
ياز كۈنى يوق ئەتىبارى خالىدا پىت باقىدۇر.
ياز ئۆتۈپ كەتسە خىجالەت جۇۋىچى ساھىب كامال،
جۇۋا تىكمەي مانجا ئېلىپ قوڭدىن چىقتى شامال.
قىشتىن ئاشقان تېرىلەرنى يىغۇالدى ئۆيمىگە،
ھەر كۈنى ئاپتاپقا سېلىپ بىرنى بەرمەي كۈيمىگە.
ئۇشبۇ ناخىل تېرىلەرنى قىلدىلەر ھەر خىل ھۈنەر،
بۇ ھۈنەردىن كىيسە ھەر كىم جۇۋىغا ئوبدان كۆنەر.
جۇۋىسى پۈتكەندە لازىم چالا ئاشنى ساۋىماق،
توپىنىڭ ئاچچىقلىقىدا ئۆرتىنىپ كەتكەي دىماق.
مېڭدىن كەلگەن روتوبەت ماڭقا بىلەن ئېلىشۇر،
بۇرنىدىن چىقسا ئۇزۇلۇپ، ھەممە خەقلەر كۈلۈشۇر.
دىمىقىدىن تۆشۈكى بىر تۆۋىنى ئىككى ئاچماق،

ئاغزىغا گەلسە روتوبەت، كارغا كەلمەس تىل ـ تاماق.
مېڭىدىن كەلگەن ئالامەت كۈندۈزى ھەم كېچىدە،
ھەر نەپەستە تارتسا ئون بەش توختىتالماس ئىچىدە.
مىشقىرىپ ئاتقىن دېسەم، مىشقىرمىدى بولدى خاپا،
بىر ئېغىز گەپ بىرلە تۈردۇم قىلمىدىم ھەرگىز تاپا.
بۇرنىغا پاتماي روتوبەت ئاغزىغا تارتىپ كېتۇر،
ئاغزىغا ھەم سىغدۇرالماي، نائىلاج يۇتۇپ كېتۇر.
بۇ سۇپەت بولغان ئالامەت ھېچ بىلىنمەس ئۆزىگە،
يوشۇرۇپ يۈرگەن بىلەن ئاخىرى كۆرۈنگەي كۆزىگە.
نەزلى زەردابى سېرىق شۇ ماڭقا كۆپ تەشۋىش ئېتەر،
تويۇپ كەتسە تاڭامغا يېگىنى يېنىپ كېتەر.
ئۇشبۇ ئىشلار تولا ئېيىپتۇر ئادەمگە يۈرتىدا،
كونىسى قېتىپ ساقالدا، يېڭىسى بۇرۇتىدا.

2

بۇ تارىخنىكىم قىلىپ مەن ھېساب،
مۇنى توختىپ ئەيلىدىم ئېھتاپ.
ئۆتۈپ بىر مىڭ ئۈچ يۈز يىگىرمە ئىككى يىل،
تاۋۇشقان يىلى ماھى شەبئىراننى بىل.
بۇ مەرقەدگە بۇ يىل قويدۇم قەدەم،
مۇڭا سەيئى ئېتىپ ئىشلىدىم دەمبەدەم.
كېلىپمەن جاھانغا كۆرۈپمەن ئۆمۈر،
ساڭا ئەجەل يەتسە، يەرگە كۆمۈر.
يېرىمدىن قىلىپ مەقبىرى زارلىق،
زېھنى مۇشتەرەكتىن يېتەر خارلىق.
ھاياتلىقتا قەبرىمنى تەئمىر ئېتىپ،

ئۇنۇتماي ئۆلۈمنى داۋام ياد ئېتىپ.
قىلىپ ئىرجىنى ئەمرىنى ئىستىما،
رۇجۇغ ئەتسە ئالەمگە ئەيلەپ ۋىدا.
نامازدىم ئۆتۈپ دەپنە قىلغان كېچە،
كىشى قىلسا ئىنساپ تۇر بىر كېچە.
كېلىپ تەھلىگە يىغلىپ خاسى ئام،
ھېساب تاشىدا تەھىل قىلسا تاھام.
كى تەسىبھ بىلەن ئازغىنا تەھىل ئوتۇر،
بىر خىل بىرلە ھورۇنغا كۆپ خوش ياتۇر.
ئەدەت بىرلە بىر-بىر ئوتولسا ھېساب،
ئىگەم رەھىم ئېتىپ كۆتۈرۈلگەي ئازاب.
ئەگەر يازدا يامغۇر ۋە گەر قىشتا قار،
بۇ كەلگەن كىشىلەر ئولۇر ئۆيگە زار.
تېپىپ تامچىنى سالمان ئۇشبۇ ھال،
ئېغىزدىن نېمە چىقسا، چىققانىنى ئال.
ماڭا تام سالۇرنى جاھانغا يېيىپ،
كىشىنىڭ سۆزى بىرلە كەتتى تېيىپ.
ئەگەر تامچىلىق قىلساڭ ھاجىمغا سەن،
خوتۇن ئۇستىدە قىلدۇرۇبدۇر قەسەم.
مۇڭا تامچى تاپماي قىلدىم يانا،
قولۇم بىرلە قىلدىم مۇسەممەن بىنا.
تېشى پىلتۇەنلىك، تۇۋىدە گىرە،
تېگى ئىككى ئىشىككىم، بىرى پەنجىرە.
قىلىپ گەنجى سىرنى باشقا بىر كىشى،
ئۆزى كەلدى زەۋق بىر پۇلنىڭ ئىشى.
تېگى سەككىز بۇرجەك تېشىدۇر چىنى،
كىشى قىلسا سۆز پاڭغا بەرگەي ئۇنى.

بۇ ئۆيدە كىشى قىلسا ھەردەم نادا،
مۇڭا كەلگۈسىدۇر ناداغا سادا.
بۇ سەر خاڭغا دۇچار ئەتتىم ھۇدۇد،
ۋە ھەر بىرىگە نامى تاپتى ۋۇجۇد.
بۇ مەغرىبكە مېھراب پەشەيۋان يېيىپ،
تۇمۇز، ياز كۈندە راھەت تېپىپ.
شىمال بىلەن مەشرىقە قىلىپ ھەدىرە،
تېگى تام ئۇنىڭ، ئۇستىدۇر كۈنگىرە.
بۇ جەنۇبقا مەسچىت قىلدىم بىنا،
ئىشىك ئورنىتىپ، بەزىسىدۇر شادا.
بۇ ئىشلارنى قىلماق ماڭا مۇددىئا،
كىشى كەلسە مۇندا ئۇمىدىم دۇئا.
مەن ئەتسەم ئەگەر ئۆمرىلەر خەيرىباد،
ئۇمىد ئولكى قالغاي دۇئا بىرلە ياد.
ئىلاھا ئاتا قىل سۆزۈمگە ئەسەر،
بېرىپ ھۆسنى تەقدىر ئىلە زىب پەر.
كىشى قىلسىلەرگەر دۇئا بىرلە ياد،
نىتاڭ يەتكەيمۇ تىن ئىشىمگە كۈشاد.
ئەجەل يەتسە گەر، بولسا ئۆمرۈم تامام،
ئۇمىدىم قىيامەتتە دارىسسالام.

تۇراخۇن توختى

(1863 — 1986)

توختى سەيپىددىن بۇزرۇكسۇار ئوغلى تۇراخۇن 1863 - يىل 7 - ئايدا قەشقەر ئاپپاق خوجا چوڭ كۆلبېشى مەھەللىسىدىكى بىر كەمبەغەل تىجارەتچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ بالىلىق دەۋرىنى ئۆز مەھەللىسىدىكى دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇش بىلەن ئۆتكۈزگەن. كېيىن ئۇنىڭ ئاتىسى توختى سەيپىددىن بۇزرۇكسۇار قەشقەر يېڭىشەھەر ناھىيىسىنىڭ ياپچان يېزا دۆڭئېرىق مەھەللىسىدە تۇرمۇش، تىجارەت يولى بىلەن ئولتۇراقلىشىپ قالىدۇ. تۇراخۇن ئەنە شۇ دەۋرلەردە بىلىم ئىقتىدارىنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن قەشقەردىكى خانلىق مەدرىسىگە كىرىپ، ئۇيغۇر، ئەرەب، پارس ئەدەبىياتىنىڭ نادىر ئۇلگىلىرى بىلەن تونۇشۇش جەريانىدا شېئىرىيەتكە قىزغىن مۇھەببەت باغلايدۇ ۋە قولىغا قەلەم ئېلىپ يېزىشقا كىرىشىدۇ. ئۇنىڭ مۇستەبىت چىرىك تۈزۈم ئۈستىدىن شىكايەت قىلىدىغان «بەگ ھويلىسىدا»، «ئىت قاۋايدۇ» قاتارلىق شېئىرلىرى خەلق ئارىسىغا كەڭ تارقىلىش بىلەن بەلگىلىك تەسىر قوزغايدۇ.

شائىر ئازادلىقتىن كېيىن يېڭى تۇرمۇشنى مەدھىيىلەيدىغان بىر قىسىم شېئىرلارنى يازغان بولسىمۇ، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» يىللىرىدا ئۇنىڭ قول يازمىلىرى بۇلاڭ - تالاڭ قىلىنىپ، «ئىسيانچىلار» تەرىپىدىن كۆيدۈرۈۋېتىلىدۇ. ئۇ 1986 - يىل 7 - ئاينىڭ 23 - كۈنى 117 يېشىدا ۋاپات بولدى.

تۇراخۇن توختىنىڭ بۇ توپلامغا كىرگۈزۈلگەن شېئىرلىرى شائىرنىڭ ئوغلى مۇھەممەت تۇراپ تەرىپىدىن رەتلەنگەن ئاتىسىنىڭ قول يازمىلىرى ئىچىدىن تاللىۋېلىندى.

شاهزادىنىڭ كۆلكىسى

ئۆتكەن قەدىم زاماندا، يىراق خىلۇەت ماكاندا،
بىر پادىشاھ بار ئىكەن، ئاڭا خۇشلۇق يار ئىكەن.
شاھنىڭ بىسات بايلىقى، كەڭرى زېمىن يايلىقى،
مىڭ - مىڭ چارۋا - ئات، كالا - تۆگىلىرى نار ئىكەن.
شاھنىڭ ھۆكۈمدارلىقى دەھشەت زۇلۇم يارلىقى،
ھېچ ئامانلىق بەرمەگەچ پۇقرالىرى خار ئىكەن.
پەخىرلىنىپ بەختىدىن، تاجۇ دۆلەت تەختىدىن،
سەيلىگاھى گۈزەلباغ، شىكار گاھى تاغ ئىكەن.
ئاي، يىل ئۆتۈپ شاھ ئۆمرى پۇلاشقىچە گۈل سەۋرى،
غاپىللىقى دەردىدىن قەلبى ئاتەش نار ئىكەن.

دەپتۇ سۇلتان ھاياتىم يەتمىش ياشتىن ھالقىپتۇ،
كەردىم ئالا ھەمىنى يوقتىن ماڭا بار قىپتۇ.
بىر ئارزۇمغا داغ قىپتۇ، بى پەرزەنتلىك چاغ قىپتۇ.
ئىلتىپاتسىز بەختىمگە نەزەرىنى تار قىتىپتۇ.
مەگەر ئۆتسەم ئالەمدىن، ئىزدىم ئۆچسە خانەدىن،
ئاخىرەتلىك نامىمنى روھى گادا خار قىپتۇ.
ۋاھ ھەسرىتا نادامەت، بولسا بىر كۈن قىيامەت،
نېچۈك بولغاي ئەھۋالىم، ماڭا نومۇس ئار قىپتۇ.

شۇ كۈنلەرنىڭ بىردە، ئۆز دىيارى ئېلىدە،
شاھ يۈرت كېزىپ بىر بوستان مەنزىلگاھقا چۈشۈپتۇ.
سەگىپ بىردەم بەھۇزۇر، «ئەجەب جايكەنغۇ پۇزۇر،

باركالا ئەجرىڭگە» دەپ بىر سۆزنى قوشۇپتۇ.
شۇ ئەسنادا بىر كىشى، قىلىپ ئورمان پەرۋىشى،
شاھ كۆزىگە چېلىقىپ بىرئاز قەرنە ئۆتۈپتۇ.
لاتا يۆگەپ جىرىمگە — «زەخمەت يەتمەس تېنىمگە»
دېگەندەكمىش، پەپلەپ قايتا سىلاپ تۇتۇپتۇ.
ھەيرانلىقتىن شاھ شۇ دەم — «كەل بۇ ياقتا ھوي ئادەم...!» —
چاقىرغىچە دېھقانىمۇ كۆڭلىگە سۆز پۈكۈپتۇ.
— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم! — دەپتۇ دېھقان پۈكلىنىپ،
— ئەمرلىرى نېمىكىن؟ شاھ كۆڭلىنى ئۆتۈپتۇ.
— سەندىن بىر سۆز سورايمەن، راست ئېيتساڭ ئۇنايمەن،
قىلغانلىرىڭ نېمە ئىش؟ دەپ قولىنى نوقۇپتۇ.
— ئېيتاي ماقۇل، خۇش تەخسر، ئىشمىدا يوق يوچۇن سىر،
بۇيرۇمايلا ئەيىبكە، — دەپ ئاخىرى سۆز قوشۇپتۇ.
— ئېيت سۆزۈڭنى، كەچۈردۇم، دەپتۇ شاھىمۇ تۇرۇپ جىم،
نېمە دەركىن دەپ تەمە ئوي - خىيالغا چۆكۈپتۇ.

— ھەر كىشىكىم ياشلىقتا پەرزەنت يۈزى كۆرمىسە،
قەبرىغاندا خار بولۇر، دېگەن گەپ بار ئۆلمىسە.
ئورمان سېلىپ باغ قىلىپ، ئەجرى - مېھنەت، تەر تۆكمەي،
ئۆتكەنلەرنى ئەر دېمە، ئۇنى جاندىن سۆيمىسە.
يەنە بىرى شۇ بولۇر، ئىلىمسىز ئەر يەر بولۇر،
جاۋابىم شۇ، قەدىرىنى ھاياتلىقتا بىلمىسە.

— رەھمەت ساڭا ئەزىمەت، سەندە كۆپكەن پەزىلەت، —
دەپتۇ سۇلتان، ئۆزگىچە تېپىپ يېڭى نەسىھەت.
جۇنەپتۇ - دە يولىغا، قايتىپ كېلىپ ئوردىغا،
ۋەزىرلەرنى جەم قىلىپ باشلاپتۇ سۆز - تەرىقەت.

— كۆرمەپتىمەن شۇڭغىچە پەرزەنت يۈزى قىرىقتىچە،
ماڭا مەسلىھەت بېرىڭلار، ئەھلى ئەھكام شەرىئەت،—
بايان قىلىپ ئىلتىجا، سۆزلەپتۇ شاھ كۆپ رىجا،
يەتمەك ئۈچۈن مرادقا پۈكۈپ دىلغا غەزىلەت.

دەپتۇ شۇ چاغ بىر ۋەزىر: «شاھىنشاھىم رۇخسەتمۇ؟
بۈيرۇمايلا ئەيىبكە، كەلمەس جازا — كۆلپەتمۇ؟
ئەلنىڭ ھالى خاراب‌تۇر، باغرى يارا، كاۋاپتۇر،
خانلىق ئىشى بەرمەككە كەپتۇ دەل پەيت — پۇرسەتمۇ.
ئەل رىزادۇر ھەق رىزا، ئەلدىن يوقالسا نىزا،
يېتەر كۆتكەن مەقسەتتىن ئارتۇق بايلىق — نۇسرەتمۇ.

ھەق يارەپ،— دەپ قوبۇللۇق قىپتۇ سۆلتان باشقىچە،
كاتتا نەزرە بەرمەككە راسلىنىپ تاڭ ئاتقىچە،
يەتتە ئىقلىم ئەھلىنى تەكلىپ قىپتۇ بارىنى،
بۆشۈكتىكى بوۋاقتىن تاكى يەتمىش ياشقىچە.
باشلىنىپتۇ زىياپەت، دۇئا — تەگبىر — مۇناجەت،
ھەممە دىلشات بەزمىدىن بولۇشۇپ كۈن پاتقىچە.
شاھ قەسەمیات ئەيلەپتۇ، ئەس — ھوشىنى بىلمەپتۇ،
ئەدلى — ئادىل سوراشقا ئەلنى روناق تاپقىچە.
ئەلدە خۇشلۇق باشلىنىپ، سۆلغۇن دىللار ياشلىنىپ،
ئاسايىشلىق تەقدىردىن چۆلدە ئوت — خەس — تاشقىچە.

بەش ئاي ئۆتۈپ ئارىدىن، نەزرە بەرگەن قارارىدىن،
شاھنىڭ كۆڭلى ئىمىنلىق تېپىپ ۋەھشەت — بالادىن.
ئوتتۇرانچى ئايالى بوپتۇ ئىبغىر ئۇستىخان،
مۇناجىئات ئىجابەت بولۇپ ئەھلى سالادىن.

—ئىلتىپاتتىن كەرىمىم،—دەپتۇ سۆلتان دۇئادا،—
يىلتىزىمنى كۆكلەتكىن، ساقلاپ ئاپەت — بالادىن.
ۋاقتى يېتىپ خانىشىنىڭ كۆز يورۇپتۇ سالامەت،
ئوغۇل ئىكەن پەرزەنتى ماختانغۇدەك ئالامەت.
شاھنىڭ جېنى شۇ مەھەل تېرىسىگە سىغماپتۇ،
مۇبارەكلەپ يۇرت — يۇرتتىن كەپتۇ كۆپ ئەل جامائەت.
قۇرئى سېلىپ پالچىلار شاھزادىنىڭ بەختىگە،
مىڭبىر سۆيەت ئىچىدىن ئات قويۇپتۇ «سائادەت».
كۈنلەر ئۆتۈپ، ھەپتىلەر ئاي يىللارنى كۆتۈپتۇ،
شاھزادىنىڭ يېشىمۇ دەل سەككىزگە يېتىپتۇ.
تەربىيىگە تىل گادا، يەتمەس ئىكەن سۆز كانى،
تاڭدا چولپان، تۇندە ئاي نۇر جۇلاسى تۆكۈپتۇ.
—ئەيىۋھانناس، ئادەمزاتى بۇنداق بولارمۇ؟—
دەپ كۈندەشلەر ھەسەتتىن خوناپ — زەرداب يۇتۇپتۇ.

شۇ چاغدا شاھ دېھقانىنىڭ نەسىھىتىن ياتقا ئېلىپ،
شاھزادىنى تالانتلىق بىر ئۇستازغا تۇتۇپتۇ.
ئاز كۈن ئۆتۈپ شاھزادە ئىلمۇ — ھال ۋە ئىلمۇ — قال،
شارابىدىن زىيادە قانماي — قانماي ئىچىپتۇ.
ئەقلى ئىدراك بابىدا يوق قانائەت راغىدا،
ئۇستازىمۇ كۈتاھلىق ھالدا بېشى قېتىپتۇ.
ئىلمىي نۇجۇم ھەم تەپسىر، تەسنىم ئىجاد كىتابى،
شەۋقى مەنە پەزلىدىن سەلدەك يامراپ تېشىپتۇ.
ۋاقتى قىممەت ئالتۇندىن پارلاپ تەپتى يالقۇندىن،
سائادەتنىڭ يېشى ھەم ئون بەشلەرگە يېتىپتۇ.
ئەپسۇس ئەجەب شاھزادە كۆكلىدە بىر يوچۇن سىر،
بۇ ئەھۋالدىن پادىشاھ يەنە غەمگە پېتىپتۇ.

تۇغۇلۇپ ئۇ ئانىدىن خۇشلۇق، ھەسرەت بانىدىن،
شۇ چاققىچە بىر مەررە كۈلمەي ئۆمرى ئۆتۈپتۇ.
سۇلتان كۆڭلى پەرىشان، يەتتە ئىقلىم دۇرەخشان،
ئەھلىدىن كۆپ سەۋەبلىك دەۋا ئىزدەپ بېقىپتۇ.
خامۇشلۇقى پەرزەنتنىڭ شاھنى ھەمدە خانىشنى
تەئەججۇپكە سالغاچقا، كۆز قاراغى ئېقىپتۇ.

شۇ سۇرەتلىك شاھ دىلى ھېچ ئامانلىق تاپمايتۇ،
خاكى ياخشى ـ يامان سۆز قۇلىقىغا ياقمايتۇ.
تۇتۇق دىلى پەرىشان، غەمناك مىجەز، پەيلى يات،
سۆزى ھەيۋەت ئالدىدا گۈلدۇرماما چاقنايتۇ.
بولمىغۇدەك ئىجابەت، مەندە ناھال جىنايەت؟
يازۇل جالال ئەفرى قىل! ـــ دەپ تېلىنىپ ياتمايتۇ.
شاھنىڭ زەبۇن داغىدە، ئۆتكەن ئۆمرى چاغىدە،
ۋەزىر ـ ئەھكام ئۆلسا قايغۇرۇپتۇ، ئاقمايتۇ.
شۇ چاغدا شاھ پۈتكۈل يۇرت ئەھلى ـ ئاۋام قەۋمىدە،
يارلىق جاكا قىلىپتۇ تاقتى يوق سەبرىدە.
ـــ مەگەر كىمكى كۈلدۇرسە ئوغلۇمنى قاي يول بىلەن،
شاھلىقىنىڭ يېرىمى شۇنىڭ بولسۇن ئەجرىدە.
باشلىنىپتۇ چوڭ پاراد، سوپى، ئىشان ھەم باخشى،
سازەندىلەر، غەممازلار كۆتۈرۈلۈپ ئەۋجىدە.
تۇلكىچى ھەم كۈلكىچى، ناز ـ كەرەشمە خۇلقىچى،
قىلىشىپتۇ ھەييارلىق ھۆسن قوشۇپ نەزمىدە.
تۇرغۇدەكمىش شاھزادە، نەدە كۈلسۇن، ئوپئۇخشاش،
شېرىن خىيال ئەھلى يۇرت قىپتۇ پۇشمان بەدىلىدە.
كۆز يۇگۈرتۇپ باراتتى، شاھزادىگە قاراتتى،
بىر زاباندار رەمچى سۆز باشلاپ يالغان قەستىدە.

كۈلۈۋەتتى شاھزادە، ھەيرانە ـ ھەس بولدى ئەل،
توقۇپ پىتنە ـ يالغاننى ئۆتكەچ ئۇ دىلكەشتىدە.
ئۆتتى بىردەم ئارادىن، ئاجايىبات قارادىن،
قەھقەھە ئۇرۇپ شاھزادە كۈلدى قاراپ رەستىدە.
قايسى تائىپ ئەھلىدۇر شاھزادىنى كۈلدۈرگەن،ـــ
ئەل ھەيرانە ئىددىلەر، ـــ يەتتى كىم، دەپ، ۋەسلىدە.
شۇ ئەسنادا بىر ۋايىز باشلاپ خۇلقى كارامەت،
سۇلتانلىقنىڭ ئىشقىنى پۈكتى خىيال نەپسىدە.
يىلان بىلەن دوستلاشقان سۆزلەر ئىدى ۋايسىزمۇ،
«رام قىلدىم مەن يىلاننى...» دەيتتى ئادەم نەسلىدە.
شۇ سۆز بىلەن تەڭ يىلان نەشتەر ئۇردى ۋايىزغا،
كۈلدى يەنە شاھزادە ئۇنىڭ غاپىل پەسلىدە.
ھېچكىمەرسە شاھلىققا ئېرىشەلمەي كەچ كىردى،
ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ سۆز بىلەن قايتىشتى ئۆي ـ ئەسلىدە.

كەچتە سۇلتان ئوردىدا ياقتى قەندەل چىراغنى،
چىللاپ شۇئان پەرزەنتى ـــ كۈلگەن كۆزى بۇلاقنى.
ئېيتتى سۇلتان شادلىقتىن، ئول سائادەت ئاتلىقتىن،
ـــ سۆزلەڭ جېنىم ـ جىگەردىم، كۆڭلىدىكى بوداقنى.
شۇل ياشقىچە كۈلمەيسىز، بۇگۈن نېچۈن كۈلگەنسىز،
چاچقا قىلىپ چاچسىڭىز دىلىدىكى خۇش پۇراقنى؟
ـــ سوراپ قالما جان ئاتا، كۈلگىنىمنىڭ سىرى بار،
ھاياتلىقتا ھەر ئىشنىڭ ئۇستازى بار، پىرى بار.
بى مەقسەتلىك ئەر ئوچۇن ئالەم ئىشى بى راۋان،
شېرىن خىيال ئىچىدە يوشۇرۇنغان ھىيلە بار.
پاختەكمۇ گۆش، قۇچقاچمۇ دەپ يەۋېرىش نادانلىق،
نادانلىقنىڭ پەرزات پەيلى ـ شەيتان جېنى بار.

ئىپتىدائىي كۆلگىنىم، مۇنداق ئىشنى بىلگىنىم:
يالغانچى ئول رەببالىنىڭ ئىشەنگۈدەك نېرى بار؟
ئۇ سۆزلىدى پىتنىنى تاپماق بولۇپ ريسقىنى،
ئۇنىڭ تۇرغان جايىدا ئىسكەندەرنىڭ مېلى بار.
ئىككىنچى رەت كۆلگىنىم تاشقا ئۇرۇپ گۆھەرنى،
ئۇچقە چاققان ئەخمەقنىڭ كېيىن كۆرەر كۈنى بار.
چىش ئەمەسمۇ ئىنسانغا لەزىلكنى بەرگۈچى،
جۇدالاشسا چىشتىدىن يالماپ يۈتار تىلى بار.
ئاخىرقى رەت كۆلگىنىم ناچىنس بىلەن دوست بولغان،
ۋىدالاشتى ئۆمرىدىن نەدە ئۇنىڭ جېنى بار.

چۈشەنگەنسىز ئەي ئاتا، ھەربىر كۆلكەم شۇ بولۇر،
كىمكى نادان ھەم قارام، يىلتىزىدىن دەل قۇرۇر.
كەلدى ئىنسان دۇنياغا قايسى مەقسەت ئىش ئۈچۈن،
ھاياتلىقنىڭ قەدرىنى كىملەر بىلمەس، كىم تونۇر؟
مىسلى ئەدنان باغ بىنا قىلسا ھەر كىم ئەجرىدىن،
تاجۇ دۆۋلىسەت نە ھاجەت قەبرەڭگە ئەل گۈل قويۇر...

ئەھلى ئەركان، ۋەزىرا شاھزادىنىڭ ئەقلىگە،
تەھسىن ئىزھار ئەيلەپتۇ نەۋقىرانلىق ۋەقتىگە.
شاھ ئىستىپا بېرىپتۇ، ئىمتىيازدىن ئۆتۈنۈپ،
شاھزادىنىڭ خەيرلىك نىيەت، ئىقبال - بەختىگە.
يۇرتنى سوراپ سائادەت، تاپقاچ ئاۋام ئادالەت،
يوقاپ دىلىدىن جاراھەت ئىبرىشىپتۇ ۋەختىگە.
يالغانچىلار، كاززاپلار پىتنە لەھەت ئاستىغا،
گۈم بولۇپتۇ تەڭسىزلىك ئۇچراپ شاھنىڭ قەھرىگە.
ئاجىز پۇقرا قەد كېرىپ يۈكسىلىپتۇ گۈللەپتۇ،

ئەنجانلىق تىلەپتۇ شاھ ئۆمرى، تەن سەھتىگە.
ئۆتۈپتۇدەك ئەل ئىناق، بوپتۇ ئەل - يۇرت گۈلىستان،
ۋاردىس بولۇپ سائادەت ئالتۇن قەسرى تەختىگە.

1922 - يىل جامالىدىن ئەۋۋەلنىڭ
13 - كۈنى، يېڭىشەھەر يايچان

بۇلبۇل ئىشقى

ئاھ بۇلبۇلۇم، ۋا ھەسرىتا، ھىجرىڭ ئۈچۈن ئارمانىمەن،
سۆزلەي ئۆزۈم، دەردىش تىلسىم ئىشقىڭ ئۈچۈن كالامى مەن.
خۇن جىگەر لەختە كۆيەك بولغان چېغى، ھەسرەت دېغى،
سەن بىلەن تەڭ مەنمۇ بولدۇم مەجنۇن سۆيەت دىۋانىمەن.
ھەق سادايى نەزمەڭ - كۈيۈڭ گۈمبۈرلىدى ۋولقان بولۇپ،
ئۆرتىنىپ باغرىم كاۋاپ، زارىڭ ئۈچۈن چاك پارىمەن.
بىگۇمان تەرھى مۇراد بوستانىغا باسساڭ قەدەم،
تەرك خاپ بولدۇم جاھان ھەمراز ساڭا پەرۋانىمەن.
بۇ جاھان شۇنداق جاھان، نامەردكە خاس، مەردكە قەپەس،
بىئارام لال بولدى دىلكى ئەلغەرەز ھەيرانىمەن.
سەن سۆيەت بۇلبۇل ئۈچۈن ئىلھام بېغى كەزسەم مەگەر،
يوق ئىكەن ئەينەل يەقىن تەركىي جاھان يېگانىمەن.
يۇز مىڭ سۆزۈم بىر سۆزچە يوق ھالىڭغا ھېچ دال بولغۇدەك،
گەر خالىساڭ نىشانغا ئات مەقسەت ئۈچۈن پەيكانىمەن.
دەل پەيتىدە ئىندەككە سال ھالى رەقىپ داغ بولمىسا،
لاچىن ئەمەس، پاختەك تۆگۈل ھۆپۈپ دېمە ممكيانىمەن.
باشلا غازات تارتىپ ساداق، مەن دەستىكى ھەمدەم ساڭا،
رازى - رىزا جەڭگاھ ئارا بولسام شېھىت قۇربانىمەن.

گەر قىلمىسام ناكار كۆزدىن، ئەپسالىنى زىروۋ - زەبەر،
لەۋزى يات دىل، قەلبىگە قويغىن ئاتاق مەككارىمەن.
«ئاھ! ۋاھ!» دېسەم بۇ كەم ئەمەس رەۋزى جازا مەھشەردىمۇ،
شەرمەندە نام - ئەھۋال بىلەن تۇزكور بولۇپ تۇرمامدىمەن.
قىل ئىشەنچ گاڭگۇك سۆيەت خەيمان قىلۇر زاتىڭ سېخى،
بۇلبۇل ئۇچۇن گۈلباغ ياساي مەڭگۈ بولۇپ دىلدارىمەن.
«مىللەت» دېدىڭ، «خەلقىم» دېدىڭ ھەربىر قەدەم،
ئۇرساڭ نەپەس،
كۆيدۈڭ ئەجەب كۆپ زارىقىپ ھالىڭ كۆرۈپ ئاۋارىمەن.
كىم يېتەرلەر ئارزۇ - ئارمان ۋەسلىگە، تاڭ پەسلىگە،
ئاقتۇرۇپ ئەجداد ئىزدىدىن تاپمىدىم بەسيارىمەن.
كۆكتە سەزگەنلەر ئۆزىنى دىلپەرز شەمسى زۇھا،
ئاقشۆمت قەھرى قىساسىدىن دەر ھامان - «بىچارىمەن».
بۇلبۇلۇم سايرا ۋەتەن، ئەل ئىشقىدا تەشنا بولۇپ،
ئاتقان كەبى تاڭ چۆلپىنى ناز ئۈيقۇدىن بىدارىمەن.
سەن مەن ئۇچۇن مەرغۇپ كۆكۈل چىن ئەقرىبا ھەم دەھنەمۇن،
سەنكى قىيا «ئەبھار» دېسەم، مەن بىر كىچىك ئەنھارىمەن.
بۇلبۇل ماكا سۇنغىن قولۇڭ، تۇتقىن قولۇم سەن بى بىنا،
بولسۇن بەجا ھۆكمى نېسىپ دىلدىن ئەبەد دوستيارىمەن.
بۇلبۇل ئۇچۇن مەزىن بولاي، ئۈيغاق خوراز يەڭلىخ ئەبەد،
مېھراپتا سەن، مەن ئىقتىدا تۇتىتۇم قۇلاق ھەر بارىمەن.

1943 - يىل سەپەر ئېيىنىڭ 13 - كۈنى

ھەسرەت ناخشىسى

پىكىرىم تەپەككۇر بابىدا، ئەلنىڭ غېمىدا - داغىدا،
كۆيىدى ۋۇجۇدۇم كۈل بولۇپ دەۋرى ھازاردۇل چاغىدا.

ئۆمرۈم، ھاياتىم بىر ئۆمۈر بولدى مۇساپە كارۋىنى،
سۆرەپ سەپەردە كۆپ كاتاڭ تۇرمۇش قېتىلغان ھارۋىنى.
قەلبىم شىكەستە خاكسار، جىسمىم ئەزىزى تولغىنىپ،
قىلدىم نادامەت تەگرىگە تۇنلەردە بىدار ئويغىنىپ.
كۆيىدى ئەقلىڭ قامۇسى، مەخمۇت، يۇسۇپ يادنامىسى،
ئۆچتى كۆزۈمدىن ئەلۋىدا ئەۋلادلىرىم پەرمانىسى.
بولدى نەزەربەنت ئىلكىمدە، خۇشلۇق قاراقچى تۇلكىمدە،
غەيىۋر يىگىتلەر «داد» بىلەن ئاچچىق ئەلەمدە - «كۈلكى» دە.
دەريايى ئەنھار، چەشمىلەر توختاپ ئېقىشتىن قاغجىراپ،
سۇلتان گۈلىستان سۇمبۇلى بولدى خازانە ھالسىراپ.
مۇنبەت ئېتىزلار شورلىشىپ، قۇرۇق شوئارىن توۋلۇشۇپ،
يۇدتۇق خۇرجۇنى ئۆشىنگە دەسمى دەرەملەر خولۇشۇپ.
شۇمپەن ئىرىگە - خاتۇنى، بولدى ئۇنۇتقاچ زاتىنى،
پەرزەنتى مەستخۇشت لاماكان، كىملەر چۈشەنگەي دادىنى،
كىيدۇق قاتارى موزىنى، «مۇنبەر» دە دەسسەپ جوزىنى،
پاتتۇق لەھەتكە مىڭ قېتىم دوراپ مەچەكىن - قوزىنى.
ئويلاپ دەريغا، بىلمىدىم!
بەش يىلدىن ئاشتى كۈلمىدىم!
ناشاد ئەتتىڭ ئەي پەلەك توزۇپ كېتمىشكە كۈلمىدىم؟!
ئاتقاي ئىشەنچىم تاڭلىرى، پۈتكەي ئەلەمنىڭ داغلىرى،
يەتسەڭ مىرادقا مىللىتىم، كەلسە باھارنىڭ چاغلىرى.
يازدى غەزەلخان نەزمىنى، تاللاپ يېنىڭ سۆز ۋەزنىنى،
تارىخقا ۋارىس بولغۇچى زاتىم بېيىتسۇن خەزىنىنى.
چۆمسەڭ خۇشاللىق ئىلكىگە، چۈشسەڭ ئۇسسۇلغا، كۈلكىگە،
روھىم تاۋازە ئەيلىگەي، شانلىق ھاياتىنىڭ مۇلكىگە.

1971 - يىل، سېنتەبىر

هاپىز هاجى

(1867 — 1947)

هاپىز هاجى 1867 - يىل قۇمۇل راھەتباغ يېزىسىنىڭ قۇمتۇر كەنتىدە تۇغۇلۇپ، چوڭتۇر كەنتىدە ئۆسكەن. باشلانغۇچ ساۋاتىنى ئۆز يۇرتىدىكى دىنىي مەكتەپلەردە چىقارغاندىن كېيىن، كۆچا ۋە قەشقەر مەدرىسلىرىدە ئوقۇپ، ئۇزۇن مەزگىل ئىلىم تەھسىل قىلغان، ئوقۇش جەريانىدا شەرق كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ نادىر ئۇلگىلىرى بىلەن چوڭقۇر تونۇشۇپ، ئەرەب، پارس تىللىرىنى پۇختا ئۆزلەشتۈرگەن، كېيىن بۇخارا ۋە مەككە - مەدىنىلەرگە بېرىپ بىلىم ئاشۇرۇش ۋە زىيارەت بىلەن شۇغۇللانغان. 1947 - يىلى ئالەمدىن ئۆتكەن.

هاپىز هاجى مەدرىسىدە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدىن تارتىپ ئەدەبىي ئىجادىيەتكە كىرىشىپ، ئۆز ئۆمرىدە زامانىسىنىڭ زۇلۇم - زورلۇقلىرىنى، فېئودال ۋاڭ - تۆرىلەرنىڭ چىرىك ئەپت - بەشىرەسىنى پاش قىلىدىغان، خەلق ئاممىسىنىڭ دەرد - پىغانىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان نۇرغۇن شېئىرلارنى يېزىپ قالدۇرغان.

بۇ توپلامغا هاپىز هاجىنىڭ «قۇمۇل ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغان بىر قىسىم شېئىرلىرى كىرگۈزۈلدى.

ئىككىمىز

ئەي رەپىقى بى زىبان ھەر يەردە بولساق ئىككىمىز،
خاھى سەھرا ئۆزرە بولساق، خاھى شەھەردە ئىككىمىز.

ھەر جاپا - جەبرى سىتەم بولسا ئىگەم تەقدىرىدۇر،
خاھى ياخشى، خاھى يامانلىق شادى - غەمدە ئىككىمىز.

بى سەرى سامان يۈرۈرمىز بۇ جاھان ئەيۋاندا،
رازىلىرىنى ئېيتىشىپ ھەر يەردە بولساق ئىككىمىز.

مالىمۇلكى، خانىمانىنى تاشلىبان ئەدھەم سۈپەت،
مەككىسى - پەتھا مەدىنە ئاندا بولساق ئىككىمىز.

ئەۋۋىلەم تاپساق ھىدايەت پىرۇمۇرشىت تېبان،
كېچە - كۈندۈز خىزمىتىنى جاندا قىلساق ئىككىمىز.

بى شەك بۇنى بىل سەنكى تاپتىك بىر رەپىق،
قايدا بولساق، قايدا يۈرسەك يارى سادىق ئىككىمىز.

تەنھا

كى مەن مەجنۇن سۈپەت يەكلىخ ھەيرانلىقتا قالغىنىم تەنھا،
كى مەن ئول يارى جاندىن ھەم نىشىن ئايرىلىپ قالغىنىم تەنھا.

تۇتالمايمن بىر رەپىق ھەمدەمكى مەندىن ھال سوراڕ بولسا،
بۇ سەھرايى غەمدە داغۇ ھىجران بىرلە قالغىنىم تەنھا.

بىلالمايمن نە بولغايكى بۇ گۈلشەن سەر ئەنجامىم،
چىمەنلىك بۇلبۇلمدەك گۈلىستاندىن ىيراق قالغىنىم تەنھا.

نە بولدى ئۇ سەرۋى نازى كۆزۈمدىن بولدىلەر غايىب،
نە يەرگە باردى ئول جان پەرىشان قالغىنىم تەنھا.

گىرىپتارى بولدۇمكى گىردابى غەمگە خالاس ئاندىن بولالماي،
قۇلزەمنلك مەۋجمغا ئوخشاش دەريايى غەمدە قالغىنىم تەنھا.

دوستلارنىڭ دوستمدىن ئولدەم مورۇۋەتسز بەردى يۈز پەريات،
كى مەن يۈسۈپكە ئوخشاش چارى زىندان ئارا قالغىنىم تەنھا.

چېكەر پۇرخۇن دىلىم پۇرردە ئەشكى سۇرۇخ، رەڭگىم زەردە،
خاراب ئەرمش مېنىڭ ھالىم سەنسز ھەيران قالغىنىم تەنھا.

كۆزۈمگە تۇتىيا ئەرمش خاكى پايىڭ ئەي سەرۋە ناز،
جۇدا بولدۇم داغۇ ھەسرەتتەكى ياردىن ئايرىلىپ قالغىنىم تەنھا.

دەردىغا، شەپقىتى يوقتۇر بۇ ھالىمغا ھەر تەرەپلەردىن،
كى مەندەك ھېچ كىشى يوقتۇرىەرىىلەن يەكسان قالغىنىم تەنھا.

قاچان بولغاي ياخشى رەپقىلەر جۇملىسى بىر جايدا جەمئى،
جۇملىسى باردىلەر ھەمنىشىنلەردىن كى مەن يالغۇز قالغىنىم
تەنھا.

يۇگۈردۇم ھەر تەرەپلەرگە ئۇتتۇردۇم ئۆز يولۇمنى ئولدەم،
بۇ سەھرايى غەمدە مەن رەپقىسز قالغىنىم تەنھا.

كەل ئەي غاپىل بىلىپ ئۆزىنى نادامەت قىل گۇناھىڭغا،
كېلۇر بىر كۈن بۇ نۆۋەتلەر يا تۇرسەن قەبرىدە تەنھا.

پەيدا

زامانىنىڭ ئاخىرىدا ئۇرۇمچى شەھىرىدە خانى پەيدا،
ئۆزى جاڭجۇن، ئىشى مەھكەم ئۇشۇل ۋاقتىدا پىتنىلەر پەيدا.

ھۆكۈمى تۇتتى يۇرتلارنى، يىغىپتۇ يۇرتقا چوڭلارنى،
قىلىپ پىتنە ـ پاساتلارنى بۇ ئالەمدە شوردىشى پەيدا.

يىغىپتۇ بىھىساب چېرىك، يەكەن، خوتەن شەھرىدىن باشلاپ،
خىتاي، تۇڭگان، ئورۇس، قالماق، يەھۇدىي، ھىندىلار ئاندا.

ئەۋەتىپ بىھىساب چېرىك قۇمۇلنىڭ شەھرىنى باستى،
خالايىقلار ئوت ـ ئوتۇن سېلىپ بۇنىڭدىن بولغىنى قايدا.

قۇمۇل بەشىار تېرىپ باقتى، چېرىككە لەڭ بېرىپ باقتى،
چېرىكلەر سەمەرگۈنچە يىلانغا ئوخشاش بالا پەيدا.

بۇلاردىن يەك ھازار چېرىك شىگىشكىشادا يول توساپ ياتتى،
فىك يۇيشاڭنى① چىقادۇ، دەپ بۇ يەردە قىلدىلا غوۋغا.

① فىك يۇيشاڭ ـ ئەسلىدە گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ ھەربىي قوماندانلىرىدىن بىرى. 1931 ـ يىلىدەكى «18 ـ سىنتەبر» ۋەقەسىدىن كېيىن، جۇگو كومپارتىيىسىنىڭ ۋەتەنىي قوزغۇلۇش تەشەببۇسىغا ئاۋاز قوشۇپ، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى كۈرەشكە ئاتلانغان.

لېكىن بىرلەن ئوتۇن توشۇپ خالايىقنىڭ ھالى تەڭ بولدى،

باقمىز دەپ چېرىكلەرنى مۇشەققەت چەكتى چۆل - تاغدا
مەگەر بىر تۇغ - تۇمان بولسا بۇ ئىت باشلار تۇرالمايدۇ،
قاچۇرغا يەر تاپالماي بۇ سەكلەر تىنچ ياتقىنى قايدا.

زامانىنىڭ ئىشى ئەسكى بولۇپ قالدى بۇ دۇنيادا،
قىيامەت كۈن يېقىن يەتتى ھەر قىسما ئىشلار بولدىلەر پەيدا.

خالايىقلار كاتتا - كىچىك پۇل تاپماقنىڭ كويىدا بولدى،
تېپىپ بولدى بېرىپ سودگە ئۆيدە ياتقىنى قايدا.

بولدى

نەچچە يىللار دەشتلەر ئاۋات كاتتا باغ بولدى،
ھەر كىشى ئىشدە كېرەككە ياراغ بولدى،
خىرمەن - خىرمەنلەردە چەشلەر گويا تاغ بولدى،
چاي، قايماق، نان ھەممىسى سېرىق ياغ بولدى،
ئەي يارەنلەر، بۇ جاھان كۆپمۇ بىرلە مۇنداق بولدى.

ئۆلمىلار ئىلمى بىرلە ئىبادەت قىلماي،
ئۇمرالار ھەم يۇز كوربان ئادالەت قىلماي،
غەنىيلەر پۇل يىغىپ خەير - ساخاۋەت قىلماي،
پۇقرالار تاپقىنىغا شۈكۈر - قانائەت قىلماي،
جاھان بۇ ئالامەتلەر بىرلە شۇنداق بولدى.

ئۆلمىلار ئىلمى بىرلە رىيا كۆرسەتتى،
ئۇمرالاردىن ئېرىخ ئەدلى - ئادالەت كەتتى،

غەنىيلەر خەير - ساخاۋەت ئىشكىنى ئەتتى،
پۇقرالارغا تولا زۇلۇم بىرلە كۈلپەت يەتتى،
جاھان بۇ ئالامەتلەر بىرلە شۇنداق بولدى.

قارالاپ ھەر كىشى باقتى دېدەك قولىغە،
ئۆزىنى بەلەن تۇتتى ئىشەندى پۇلىغە،
نەزىر قىلدى ئورۇق قوينى خۇدانىڭ يولىغە،
سويدى بورداق پاقلانىنى ئاغابان يولىغە،
جاھان بۇ ئالامەتلەر بىرلە شۇنداغ بولدى.

ھەممىدىن ئاشتى موللىلارنىڭ ئۇشبۇ ئىشى،
ھەممە قەبزانى بوپ قالمىدى ئىسقاتقا كىشى،
ئەمدى قۇرئان بىرىدۇر بىر كىشىگە تۆت بېشى،
ئۆتمەيدۇ ئوقۇر بولسا قارا خەتكە تېشى،
سەللىنى يوغان قىلدى قەبرىگە داخىل بولدى.

موللىلار بولدىلەر ئۆز - ئۆزىچە ئاخۇنچاق،
پۇتمغا كىيدى مەسسە، سەللىنى قىلدى دومچاق،
كىيدى كەڭ پەرىجە، بولدى سۇۋارە① توپچاق،
كىبرى - تەكەببۇرلۇقمغا يەتمەيدۇ قۇچاق،
باقتى ئۆز سۈرىتىگە ئاخۇن قابىل بولدى.

ئېنى ئوبدان دېسە كىم تولا ئىچتى چېغىر②
ئۇ، راۋا كۆردى ئالسا يېنىك، ساتسا ئېغىر،
ھەممە دۇشمەن تۇتتى موللىنى، كۆردى ھېقىر،
بايىغا تېز يۇگۈردى، بارمىدى ئۆلسە يېقىر،
جاھان بۇ ئالامەتلەر بىرلە شۇنداغ بولدى.

① سۇۋارە — مىنمەك.
② چېغىر — مەست قەلەندەرچە ئىچىملىك.

دېمىدى تەبىە قىلاي بۇ يامان ھالىمغە،
بەرەي يەنە ئۇشۇر - زاكات ئورۇر مالىمغە،
تەرىپ - ئىززەت قىلىغان ھەر كىشى زالىمغە،
قىلىدىلەر شۇنچە ھاقەرەت ھەممە ئالىمغە،
جاھان بۇ ئالامەتلەر بىرلە شۇنداغ بولدى.

بىرى دەللال بوپ قىلدى گۇناھ يۇندا يالاپ،
بىرى تارتىپ نەشە، بىرى ئىچتى شەربى - شاراب،
بىرى كېچە ياتماي ئەلنىڭ قويمنى ماراپ،
نامرات بىچارىلەر ھەسرەتتە قالدى قاراپ،
جاھان بۇ ئالامەتلەر بىرلە شۇنداغ بولدى.

بەرمىدىلەر ھېچ كىشى ئۇشۇر - زاكات ياتقە،
بەرسە بىر نەرسە كۆرسەتتى ئېنى ئەل، ياتقە،
موللىلارنىڭ قېلىپ كىرمىدىلەر ئىسقاتقە،
مىندى پادىچى سېمىز ئۆيغە، قەلەندەر ئاتقە،
جاھان بۇ ئالامەتلەر بىرلە شۇنداغ بولدى.

ھېچكىم ھەقنى تونۇپ قىلمىدى شۇكۇر - سانا،
پاتمىدى جاھانغا بۇ سۇپەت قەبىە گۇنا،
تەگدى ئىددەتتە ئەرگە خوتۇن بولدى زىنا،
قالدى بۇ مالامەتكە قىزى بىرلە ئانا،
جاھان بۇ ئالامەتلەر بىرلە شۇنداغ بولدى.

ھەق - ئاللانى ئۇنۇتتى ئىشى پۇل تاپماقتا،
ئۇنچىلەر غەرىزى ئۇننى يېگىل ساتماقتا،
بولدى قاسساپ ھۇنىرى گۆشكە سۆگەك قاتماقتا،

ناۋايىلارنىڭ كۆگىلى ناننى كىچىك ياقماقتا،
جاھان بۇ ئالامەتلەر بىرلە شۇنداغ بولدى.

قىلىپ ھىيلە ياغچىلارمۇ سۇ قېتىپ ساتتى،
بۆزچىلەر كۆپ ئېلىپ ئارقاق ئەلنى قاقشاتتى،
موزدۇز ساتسا ئۆتۈك، كىمىسە ياغاچتەك قاتتى،
ئالداپ زاكتا بويىاقچىلار نىل بار دەپ ساتتى،
جاھان بۇ ئالامەتلەر بىرلە شۇنداغ بولدى.

كۆنچىلەر دېدى كۆننى شور بىلەن پوملاپ،
يېگى دەپ خالاپ تاپسا تۆمۈرچى سوملاپ،
ئاتقۇچى پاختا ئېلىپ ئارىسىغا دوملاپ،
ئۇچ تۈرۈك يۇگنى يىغىپ خام، تاياقتا ئوگلاپ،
جاھان بۇ ئالامەتلەر بىرلە شۇنداغ بولدى.

مودىغاي بازار ئارا ئەر - خوتۇنغا ئارىلىشىپ،
كۇندە مەزلۇمنى ئەر ئۇچ قويۇپ، تۆت يارىشىپ،
بىرى دەللال بولۇپ مىكرى يوسۇن قىلىشىپ،
بىرى پۇتۇكچى بوپ ئالدى ئورتاق بۆلۈشۇپ،
جاھان بۇ ئالامەتلەر بىرلە شۇنداغ بولدى.

قائىدە - يوسۇن بولدى بىر - بىرىگە پەنت ئورماق،
قىلىپ تۆۋە كۇندە يۇز مىڭ يەنە سىندۇرماق،
ئازغۇن بولسا جوتۇن ئېرىدىنمۇ تاندۇرماق،
بولمىدى قىلىپ ۋەدە، ۋەدىلىرىدە تۇرماق،
جاھان بۇ ئالامەتلەر بىرلە شۇنداغ بولدى.

ناگھانكى قالسە يېتىملەر بىرگە يۆلەپ،
ئېنى گەر تۇيسا جىسەكچى تۇتىبان بۇلاپ.

ئۇلىغى بولسە ئېنى باغلىدى مەھكەم سولاپ،
بولىبان شۇل مەڭزىلدە ئېنىك ھالى خاراپ،
جاھان بۇ ئالامەتلەر بىرلە شۇنداغ بولدى.

بۇ تاماشا سار ئالىدىغان غازنى كۆرۈك،
چالدى لاچىننى تۇتۇپ داغ تېبىل بازنى كۆرۈك،
پادىچى، بوزچى، كۆنچى بۇ قىمارۋازنى كۆرۈك،
بۇ تاياقچى كاتىگال دەرد ـ ئاھ، سازنى كۆرۈك،
جاھان بۇ ئالامەتلەر بىرلە شۇنداغ بولدى.

ئەي خالايىق ئىشىنىڭلار ئۇشبۇ سۆزۈم يالغانمۇ،
قىلمىغان بۇ گۇناھلاردىن بىرى قالغانمۇ،
سېلىق چوشسە ئېنى ئالتە سلاپ ئالغانمۇ،
ئەسلى دۇنيا بەنا بوپ مۇنچە بەلا بولغانمۇ؟!
جاھان بۇ ئالامەتلەر بىرلە شۇنداغ بولدى.

ھەمرا بارات (كاتىپى)

(1873—1947)

شائىر ھەمرا بارات (كاتىپى) ئەدەبىياتىمىزنىڭ يېقىنقى زامان ۋەكىللىرىنىڭ بىرى. ئۇ، 1873 ـ يىلى يەركەنتنىڭ پەنجىم يېزىسىدا تۇغۇلغان. 1918 ـ يىلى ئىلىغا ئۆتۈپ، ئانا يۇرتى ـ غۇلجا ناھىيىسىنىڭ تۇرپانيۇزى يېزىسىغا ئورۇنلاشقان. 1947 ـ يىلى 74 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

كاتىپىنىڭ ئاتىسى بارات بىلىمسىزلىك، نادانلىقنىڭ ئازابىنى كۆپ تارتقان كىشىلەرنىڭ بىرى ئىدى. شۇڭا ئۇ، ئوغلى ھەمرانىڭ كىچىكىدىنلا بىلىم ئىگىلىشىگە كۆڭۈل بۆلگەن. ھەمرا بارات ئۆز يېزىسىدا ساۋاتىنى چىقارغاندىن كېيىن، ئاتىسى ئۇنى بۇخاراغا ئوقۇشقا ئەۋەتكەن. لېكىن، ئىقتىسادىي ئۇزۇكچىلىك كاساپىتىدىن ھەمرا ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرالماي، ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كەلگەن. شۇنىڭدىن كېيىن ئۆز يېزىسىدىكى نادانلىقنى داموللامدىن تەلىم ئالغان. يەنە بىر تەرەپتىن كلاسسىك ئەدەبىياتنى ھەم ئۆز دەۋرى ئەدەبىياتىنى ئۆزلۇكىدىن بىرىلىپ ئۆگەنگەن.

ھەمرا بارات (كاتىپى) تۇرپانيۇزىگە كەلگەندىن كېيىن دەسلەپتە شۇ يېزىدىكى مەكتەپتە مۇئەللىم بولۇپ، ئەۋلادلارغا بىلىم بەرگەن، يېزا ياشلىرىنى بىلىم، ئەخلاق ئۆگىنىپ، خۇراپاتلىق ۋە نادانلىقنى تۇگىتىشكە يېتەكلىگەن. يېشى چوڭايغاندىن كېيىن تۇرپانيۇزدە ئىمامەتچىلىك قىلغان.

شۇنىڭدىن كېيىن كىشىلەر ئۇنى «ھەمرا ئىمام» دەپ ئاتىۋالغان. ھەمرا بارات ئوقۇتقان ۋە ئۇنىڭدىن تەلىم ئالغانلار ئۇنى ھازىرغا قەدەر «ھەمرا ئىمام» دەپ ئاتىشىدۇ.

شائىرنىڭ شېئىرلىرىدىكى بېشارەتتىن قارىغاندا، ئۇ، سەل ياشانغاندا قولىغا قەلەم ئالغانلىقى مەلۇم. «كاتىپى» تەخەللۇسى بىلەن ناھايىتى كۆپ شېئىرلارنى ۋە داستانلارنى يازغان. شائىر يازغانلىرىنى ئۇدۇللۇق تۆپلەپ ساقلاپ كەلگەن بولسىمۇ، ۋاپات بولغاندىن كېيىنكى يىللار ئىچىدە يوقىلىپ كەتكەن. ئۇ، ھايات ۋاقتىدا بىرمۇ شېئىرى گېزىت ياكى ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنمىغان. بىز ئىزدەپ تېپىپ كۆرگەن ۋە نەشىرگە تەييارلىغان بۇ ئاز قىسىم شېئىرلىرىدىن قارىغاندا، شائىرنىڭ ئەدەبىي تىلى راۋان، ئاممىباب، شۇڭا قولىازما سۈپىتىدە قولدىن ـ قولىغا كۆچۈرۈلۈپ، خەلق ئىچىگە تارقىلىپ كەتكەن.

ھازىر شائىرنىڭ ناھايىتى كۆپ شېئىر ۋە داستانلىرى ئۇنى بىلگەن، چۈشەنگەن ئايرىم كىشىلەرنىڭ قولىدا ساقلىنىپ تۇرماقتا. ئۇنىڭ كىشىلەر قولىدىكى ئەسەرلىرىنى يىغىش، رەتلەش، نەشر قىلىپ ئاممىغا تونۇشتۇرۇش، ئۇنىڭ ھاياتى ۋە ئىجادىي پائالىيىتىگە مۇئەييەن باھا بېرىش بىزنىڭ ئىشلەشكە تېگىشلىك ئىشلىرىمىزنىڭ بىرى.

سۇلتان ئۇۋەيىس يېزىسىدىكى مەرھۇم ھېزىم ئاكا ھەمرا كاتىپنىڭ 94 پارچە شېئىرىنى كۆچۈرۈپ ساقلاپ كەلگەن. ئاشۇ شېئىرلارنى ھېزىم ئاكىنىڭ ئوغلى ئابدۇمىجىتتىن ئېلىپ، بىر قىسىم شېئىرلىرىنى نەشىرگە تەييارلىدۇق. ئاڭلىشىمىزچە، غۇلجا ناھىيىسىدىكى يەنە بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ ھەمرا كاتىپنىڭ شېئىر ۋە داستانلىرىنى ساقلاپ كېلىۋاتقانلىقى مەلۇم. بۇ يولداشلارنىڭ قانچىلىك ساقلىغان بولسا، شۇنچىلىكىنى تەييارلاپ، نەشىرگە سۇنۇپ، مەرھۇمنىڭ روھىنى خۇش قىلىشنى ئۈمىد قىلىمىز.

شېئىرلار

1

ئەي يارەنلەر تەزىم بىرلەن كىتاب يازدىم،
ھەزرەت سېنى يازدىلەر، يازمايمۇ!
يازغىل، دېدى، غەيرەت قىلىپ يازغىل، دېدى،
ئەي يارەنلەر بىلگەنىمچە يازمايمۇ!

پىردىم ھەزرەت ئەمرى بىلەن ئەبىيات يازدىم،
ھېممەت ئىلە يىگىنە بىلەن قۇدۇق قازدىم.
ئەقلىم ئېزىپ، بېشىم قاتىپ يولدا قالدىم،
چىدام بىلەن بۇ قۇدۇقنى قازمايمۇ!

ئۈمىد قىلىپ قازدىم قۇدۇق، چىققاي شاراب،
گۇناھكارنىڭ دەستىدە قالدىم ئۇسساپ،
تەشنالىقتا يۈرەك ـ باغرىم بولدى كاۋاپ،
بۇ شارابنى ئىچمەك ئۈچۈن قازمايمۇ!

ھەزرەت ئېيتتى: ئەبىيات يازغىل بۇ ئۇلۇغ ئىش،
غەيرەت قىلىپ يازغىل، دېدى ياز ھەم قىش.
ئوقۇغانلار ساڭا دۇئا قىلار، ئەرمىش،
دۇئالاردىن ئۈمىد قىلىپ يازمايمۇ!

يەنە ئېيتتى: يازغىل ئەبىيات مۇبارەكتۇر،
ئىشتەكەنلەر دۇئا قىلسا ئىجابەتتۇر.

زىيا بولماس ئىنشائاللا رىيازەتتۇر،
بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ ئەمدى يازمايمۇ!

ھەزرەت ئەيتتى: بۇ سۆزۈمگە چوككىل، دېدى،
ھەرنە بارۇ باتىنىڭگە توككىل، دېدى.
نەپسى بەدكە يارى بەرمە سوككىل، دېدى،
سۆككەنىمچە نەپسى بەدنى سۆكمەيمۇ!

پىردىم ھەزرەت ئىلتىپاتلار تولا قىلدى،
نەپسى شەيتان تاقەت قىلماي غوغا قىلدى.
ئىنشائاللا ھەزرەت ماڭا دۇئا قىلدى،
ئامىن، دېدى، ئامىن دېبان يازمايمۇ!

پىردىم ھەزرەت دۇئاسىنى قىلاي ئىجابەت،
پەزلىڭ ئىلە كاتىبى قىل سەن ھىدايەت.
ھىدايەتنى لۇتپۇڭ بىلەن قىل ئىنايەت،
ئىنايەتتىن ئۈمىد قىلىپ يازمايمۇ!

2

بۇ ئەبيات ئىشقىدىن دوستلار ئەجەب ھەيرانۇ بولدۇم،
خالايمىقا بولۇپ كۆلكە ئەجەب ئەپسانە بولدۇم.

ئەگەر كۆرسە مېنى ھەركىم قىلۇر تەنە بۇرادەرلەر،
تۇراغە تەقىتىم يوقتۇر ئۆزۈم سەرسانە بولدۇم.

ھەمە يارەن سىرداشلار مېنى كۆرسە قىلۇر ناموس،
بۇلارنىڭ بارىدىن كەچتىم نېچۈك بىگانە بولدۇم.

پىردىم ھەم ئىلتىپات ئەيلەپ، دېدى يازغىل يەنە ئەبيات،
ئۇشۇل كۆندىن بېرى يازدىم تولا خۇمارە بولدۇم.

يازالماي تەزىم ـ ئەبياتلار كېچە ـ كۈندۈز بولۇپ ھەيران،
بۇ ئەلنىڭ ئىچىزىدا دوستلار ئەجەب ئەپسانە بولدۇم.

تەپەككۇر بەھرىگە چۆمدۇم بولۇپ گويا كى چۈن غەۋۋاس،
چىكىپ جەبرۇ ـ جاپالارنى ئۆزۈم دۇردانە بولدۇم.

تەپەككۇر بەھرىدىن ئالدىم ئاجايىپ دۇرى ـ گۆھەرلەرنى،
تەستىق ئەيلىدىم بارىم، ئۆزۈم ۋەيرانە بولدۇم.

تەستىق ئەيلىدىم دەرلەر دۇئادە ئەيلەگەي دەپ ياد،
بۇ كۆڭلۈمنى قىلىبان شاد دۇئاغە ئاغىيانە بولدۇم.

كى ئەبيات تەزىم قىلدىم دەپ تەمەننا قىلما ئىكاتىپ،
خالايمىقە بولۇپ كۈلكە، ئەل ئاغزىدا يامانە بولدۇم.

3

ئايا دوستلار نېچۈك ئەيلەي ماكانىمىدىن جۇدا كەتتىم،
ئەجەب بەختى قارادۇرمەن قېلىپ يۇرتۇم خاپا كەتتىم.

بۇ يۇرتۇم ئاراسىدا ئەجەب رەسۋاسى مەن بولدۇم،
قىلالماي بىر پەزىلەت ئىش قىلىپ يۇرتقە جاپا كەتتىم.

نېچۈك ئەيلەي بۇرادەرلەر خۇدا تەقدىرى قىلغاندۇر،
خۇدانىڭ تەقدىرىدۇر دەپ يۇرەك ـ باغرىم قىلىپ كەتتىم.

هەمە، يارۇ - بۇرادەرلەر بولۇپ ئەھۋالىمە ھەيران،
ئالىپ رۇخسەتنى ھەزرەتتىن، چىراي شەكلىم توپا كەتتىم.

ئۆزۈم تارتىپ قىلىپ ئوقەت ھامانە كېچە - كۈندۈز،
خىجالەتتىن چىقالماي ھېچ چېكىپ رەنجى ساپا كەتتىم.

قانداق قىلاي، ئىلاجىم يوق خۇدا سالدى ئۇشبۇ كويغە،
ئۆزۈمنىڭ شۇملىقىمدىندۇر يۇرەك - باغرىم يارا كەتتىم.

كېتەي دېسەم ماكانىمدىن بۇ نەپسىم رايى بەرمەيدۇ،
ئالىپ ساۋاق ئايا كاتىب بۇ نەپسىمنى ساۋاپ كەتتىم.

4

ئەللىك بەشتە ئادەم بولۇپ يولغا كىردىم،
نېچۈك يولغا كىرگەنىمنى بىلمەي دوستلار.
قولدىن چىققان بىر قۇش ئىدىم، قولغا كىردىم،
نېچۈك قولغا كىرگەنىمنى بىلمەي دوستلار؟

ئاتىمىش ياشتا ئەبيات يازدىم، ئۆزۈم نادان،
ئەقلىم ھەيران، كۆڭلۈم ۋەيران، يۇرەكسىم قان،
كۆزۈم گەريان، باشىم سەرسان، تېنىم لەرزان،
نېچۈك لەرزان بولغانىمنى بىلمىگلار دوستلار؟

نەزدىم قىلماق كېچە - كۈندۈز بولدى ئىشىم،
بۇ ئىش بىلەن ئادا بولدى يازۇ - قىشىم،
قايغۇ - بىلەن غەمگە تولدى ئىچى - تېشىم،
نە سەۋەبتىن تولدى ئىچىم بىلمەي دوستلار؟

ھەيراندۇرمەن ئۇشبۇ ئىشقا قىلدىم ھەۋەس،
ئەمدى بىلسەم ئۆتكەن كۈنۈم ياخشى ئەمەس،
بولۇپ قالدىم بۇگۈن مانا ئەبيات پەرەس،
ئەبيات پەرەس بولغانىمنى بىلمەي دوستلار.

ئەبيات يېزىپ ئەمەل قىلماي يولدا قالدىم،
يولدىن قالسام نە ياخشىدۇر كۆلدە قالدىم،
كۆلدە قالدىم خۇش سائادەت چۆلدە قالدىم،
نە سەۋەبتىن چۆلدە قالدىم بىلمەي دوستلار؟

چۆللەر كېزىپ يالغۇز غازەك ناله قىلدىم،
ناله ئەيلەپ كۆز ياشىمنى زايە قىلدىم،
گۈناھسىغا كۆز ياشىمنى دورا قىلدىم،
دورا سەۋەب بولارمىكىن بىلمەي دوستلار؟

چۆللە قالغان يېتىم ئوغلاق زارە قىلۇر،
ھەسرەت چېكىپ كېچە - كۈندۈز ناله قىلۇر،
يىرتقۇچلار كۆرسە ئانى پارە قىلۇر،
نېچۈك خالاس بولارىمنى بىلمەي دوستلار؟

نادانلىقتا ئۆتتۈپ ئۆمرۈم يولدىن ئازدىم،
بىلدىم ئەمدى نادانلىقتىن ياندىم - تاندىم،
مۇرادىمغا يېتىپ بولماس كەچمەي جاندىن،
جاندىن كەچمەك نېچۈك بولۇر بىلمەي دوستلار.

نادان كاتىب جاندىن كەچمەك ئاسان ئەمەس،
جاندىن كەچمەك نادانلارغا نەسىپ ئەمەس،

نادانلىقتا ئۆتكەن ئۆمۈر پايدا بەرمەس،
ئۆمرۈم نېچۈك ئۆتكەننى بىلمەك دوستلار؟

5

مەندىن سالام سالمكلار، سالامىمنى ئېلىڭلار،
سالام ئېيقان غەربكە دائىم دۇئا قىلمكلار.

ئەھلى ئىنسان بولغانلار — تەرىقەتكە كىرگەنلەر،
ھەريان باقىپ كۆرەر ئاي سالمكلار - سالمكلار.

تەرىقەتتۇر نازۇك يول بۇ يوللاردا چاپمك، بول،
ئەپسى بەدقە غالىب بول، غالىبلىكنى ئالمكلار.

تەرىقەتتە تېرىق بول، سامان يەڭلىخ سېرىق بول،
ئالتۇن كەبى ئېرىق بول، قىممەت باھا بولۇڭلار.

تەرىقەتتە ئەر بولغىل، يەرنى كۆرسەڭ ئەر بولغىل،
يەر ئاستىدا زەر بولغىل، زەرنى يەردىن ئېلىڭلار.

تەرىقەتتە ساپ بولغىل، بۇغداي تاپساڭ قاپ بولغىل،
دوستقا دائىم باب بولغىل، بابقا لايىق بولۇڭلار.

سوپى - سىپا بولدۇم دەپ، ساپلىق بويۇن ئالدىم دەپ،
تەرىقەتنى بىلدىم دەپ غۇرۇرلۇقتا قالماڭلار.

ئاسىي كاتىب ناچارمەن، دۇر - گۆھەرلەر چاچارمەن،
كانى گۆھەر ئاچارمەن، گۆھەر تاللاپ ئالمكلار.

6

مەن ئەبىيات نەزىم ئەتتىم بۇ جان بۇ تەندە بارىچە،
تىلسمنى جارى قىلغايمەن تېنىم يەرگە كۆمۈلگۈنچە.

بۇ ئەبىيات ئىشقىدىن دوستلار كېچە - كۈندۈز يۈرەكىم قان،
ئادا بولماس بايان قىلسام ياشىم توقسەنگە يەتكۈنچە.

خۇدا سالدى بۇ ئەبىيات ئىشقىنى كۆڭلۈمگە چارەم يوق،
نە كۈندۈزدە قارارىم يوق، كېچە بولسا تاڭ ئاتقۇنچە.

پىرىم ھەم ئىلتىپات ئەيلەپ دېدى يازغىل يەنە ئەبىيات،
يازادۇرمەن ئايا دوستلار جېنىم ھەلقۇمىدىن چىققۇنچە.

خۇداۋەندە ھىدايەت قىل تىلسمنى ئەيلىگىل گويا،
نەسىپ بولسا يازادۇرمەن بۇ كۈن مەغرىبتىن چىققۇنچە.

بۇ نەپسىم رايى بەرمەيدۇ يازاي دېسەم يەنە ئەبىيات،
ئۇمىدىم بار يازادۇرمەن ماڭا تۇپراق قازىلغۇنچە.

غەنىيلەر دۇنياغا تويماس، كىتابقا تويمغان ئالىم،
بۇ تەزىم نەزمىغە تويماس كۆزى تۇپراقتا تولغۇنچە.

بولۇپ ئاشىق كى بۇلبۇلدەك سەھرالاردا ناۋا قىلغىل،
پىغانۇ ئاھلار قىلغىل گۈلۈڭ غۇنچەسى سۇلغۇنچە.

ئايا كاتىب سەھەر تۇرغىل، باشىڭدا يۈز مىڭ غەمىڭ بار،
تولا يىغلاڭكى، ئاز كۈلگىل باشىڭ غەمدىن قۇتۇلغۇنچە.

7

ئۆتسە ئۆمرۇڭ بىل غەنىيمەت مېھنىتى - زىندان بىلەن،
بىر نەپەس ئولتۇرماغىڭ ئاندىن يامان نادان بىلەن.

تـوغرا ئېيتساڭ، ئەگرى پەملەپ بىمەززە قىلغاي سېنى،
كارى يوقتۇر قان يىغلىساڭ، شەپقىتى، ئىمان بىلەن.

سۆھبىتى نا ئەھلى ئىلەن تۇرما زىنھار ئەي ئەزىز،
زەردار بولۇپ تولغاي يۈرەكىڭ شۇ زامانۇ قان بىلەن.

زەھەر بەرسە مەرد، داناە بىل ئانى قەندۇ - ھەسەل،
بەرسە دائىم شەربەت ئىچمىگىل نادان بىلەن.

ئۇرسا، سۆكسە مەرد، داناە ئالما كۆڭلۈڭگە ئېغىر،
جاندىن ئۆتكەي ئۇرسا نادان زەپ ئاچىلغان رەيھان بىلەن.

ھېچ مۇشكىدەك بۇ جاھاندا بولماغاي بىر پەئىل بەد،
سۆھبىتى بولغاي خاتا تۇرماغىل نادان بىلەن.

بۇ نەسىھەتدۇر غەنىيمەت ئاڭلاگىز ئەي يارى دوست،
دەم غەنىيمەتتۇر ئەزىزلەر ھەم دەمى داناە بىلەن.

كاتىبى ئاڭلاپ نەسىھەت ئىزدەگىل دانانى سەن،
ئەھلى داناە بىر بۇلۇرمۇ سەن كەبى نادان بىلەن.

8

ھاياتىڭنى غەنىيمەت بىل ئەجەل قويماس سېنى ھەرگىز،
ئەگەر نۆۋەت يېتمەپ كەلسە قۇتۇلمايسەن قېچىپ ھەرگىز.

ئۇشبۇ دۇنيا ۋاپاسىزدۇر مەگەر قارۇنچە يىغساڭ پۇل،
ئارا بولماس ساڭا كەلسە ئەجەل قىسمەت يېتمەپ ھەرگىز.

دېمىڭنى زىياە ئۆتكۈزمە ئەگەرچە مەرد ئاقىل سەن،
ئۆلۈم يىراق دېمە ھەردەم، ئۆزۈڭنى ياش ئاتاپ ھەرگىز.

قاراپ كۆرگىل بۇ دۇنيادىن نە ئادەملەر ئۆتۈپ كەتتى،
يۈرمەگىل سەن بۇ دۇنيادا تىرىكمەن دەپ ئويلاپ ھەرگىز.

يىغىپ دۇنيا نەئەدۇرسەن، ئۆلەرسەن ئاقىبەت بىر كۈن،
سېنىڭ رىزقىڭ قىيىلغاندۇر مېڭىپ يۈرمە تېرىپ ھەرگىز.

بۇ جان جىسمىڭدە بارىنچە ھالالدىن كەسىپ قىل ھاسىل،
ئەگەر ھاقان بولۇپ تۇرساڭ قىلما تەمە تارتىپ ھەرگىز.

كەل ئەي كاتىپ، ئۇيان ئەمدى، قېرىپ يېقىن بولدۇڭ،
ياشار ھازىر ئېكرام ئىلە تەمەنى سەن قويۇپ ھەرگىز.

9

ياخشىلارنىڭ خىزمەتىن قىل بىل ھەمىشە ئار ئەمەس،
گۈل قىلىپ قىسۇن باشىغە بىل ياماق دەركار ئەمەس.

بىل غەنىمەت ئۆلگۈچە ئايرىلما زىنھار ياخشىدىن،
ياخشىدىن تا ئۆلگۈچە ھەرگىز دىلىڭ ئازار يېمەس.

ياخشى بولمايدۇ ياماق قىلساڭ نەسىھەت ھەرقاچان،
ياخشىغا قىلماق نەسىھەت ھەرقاچان دەركار ئەمەس.

ھەمىشەيمن نادان بىلەن ئىلىپەتتە بولما بىل يامان،
دۇنيادا ھەر بىر يامان مۇنداق يامان دېشۋار ئەمەس.

قىينىما ئائىلى بىلەن ئەي خۇدا ھېچ بەندىنى،
سۆھبىتى قىلساڭ مۇيەسسەرمەن ئاڭا ئىختىيار ئەمەس.

ئەھلى نادان بولما زىنھار دەر ھەقىقەتتە كېسەل،
بۇل كېسەلنىڭ دوردىسى ھېچبىر تېۋىپتە بار ئەمەس.

بولغۇچە نادانغە باش داناھ ئەھلىغە بولغىل غۇلام،
خىزمەتىڭ كىم ياخشى بولسا ھېچ زاماندا خار ئەمەس.

ئەي خۇدا نا ئەھلى قىلما بۇ جاھاندا بەندەنى،
كاتىبىڭ كۆپ گۇناھى ئەزىم تاغدىن پاكار ئەمەس.

10

بۇ غېرىب ئاجىز قۇلۇڭنى داد ئەتتۈردى پەلەك،
بۇ خالايىقلار ئارا رەسۋايى ئەتتۈردى پەلەك.

ھەر نېچۈك مەن كارى قىلسام ئاخىرى بولغاي زىيان،
ھەركىمە موھتاج قىلىپ يەرگە قاراتتۈردى پەلەك.

بۇ پەلەك كاۋلىقىدىن ھېچ ئىشىم بولماي راۋان،
شاد كۆڭلۈمنى ئېلىپ، ناشاد قىلدۇردى پەلەك.

ئەرز ـ ھالىم ئېيتقىلى دەردى يوقنى تاپمىدىم،
دەردى يوقلار ئالدىدا پەرياد قىلدۇردى پەلەك.

ئال مېنى مۇخلىس كۆرۈپ مەن خەستەگە لەنەت قىلۇر،
شۇل غەنىيلەر ئالدىدا بويۇنۇمنى قىستۇردى پەلەك.

بۇ پەلەكنىڭ شۇملۇقىدىن قىلمىدىم بىر كار سەئىدە،
ياخشىلارنىڭ ئالدىدا ھەيرانە قىلدۇردى پەلەك.

دۇنيالىقتىن ھاسىلىم يوق، ئاخىرەتتىن نە ئۈمىد،
كاتىبى ھەمراھىنى سەرسانە قىلدۇردى پەلەك.

11

ئوقۇپ كۆرسە خېتىمدە كۆپ خاتانى،
مېنى سۆكۈڭ ۋەلى سۆكمەڭ ئاتانى.
كىچىكىمدىن چوڭ قىپ تارتىپ مۇشەققەت،
ئوقۇتۇپ بىلگۈزۈپ تارتقان جاپانى.

ئىلاھە بەندەنى ئارماندا قىلما،
ئۆزۈڭدىن ئۆزگىگە دەرماندە قىلما.
مەلۇم ياخشى قۇلۇڭنىڭ ئۈمىدى بىز،
ھەبىبىڭ ھۆرمىتى شەرمەندە قىلما.

1986 ـ يىل مارت، غۇلجا

قۇتلۇق شەۋقى

(1938 — 1876)

قۇتلۇق هاجى شەۋقى 1876 - يىلى قەشقەر شەھىرىدە ئولتۇرۇشلۇق بىر مەرىپەتپەرۋەر ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ قەشقەر مۇدەررىسلىرىدە دەسلەپكى مەلۇماتنى ئالغاندىن كېيىن، 1908 - يىلىدىن باشلاپ قاھىرەدىكى ئەزھەر دارىلفۇنۇنىدا، ئىستانبۇلدىكى ئالىي ئوقۇش يۇرتلىرىدا ۋە بۇخارا مۇدەررىسلىرىدە ئوقۇپ، ئۇزاق مۇددەت ئىلىم تەھسىل قىلىش بىلەن، ئۆز دەۋرىنىڭ ئالدىنقى قاتارىدىكى مۇتەۋەر ئالىملىرىدىن بىرى بولۇپ يېتىشكەن.

چەت ئەللەردىكى سەپىرىدە كۆرگەن ھەر خىل ئەھۋاللار، ئوقۇش ھاياتىدىكى تەسىراتلار، ياش قۇتلۇق ھاجىنىڭ ئىددىيىسىدە تەرەققىيپەرۋەرلىك روھىنى شەكىللەندۈردۇ. ئەل - يۇرتىنىڭ خانىۋەيرانچىلىقى، نادانلىق ۋە خۇراپاتلىق كىشىلىرىگە چىرمالغان خەلقنىڭ ئازاب - ئوقۇبىتى ئۇنىڭدا غەيرەت ئاستىدا قالغان خەلقنى ئويغىتىش ۋە ئاقارتىش ئارزۇسىنى كۈچەيتىپ، «شەۋقى» تەخەللۇسى بىلەن شېئىر يېزىشقا باشلايدۇ.

ئىلىم - مەرىپەتنى خەلقنى ئويغىتىش ۋە قوزغىتىشنىڭ ياخشى قورالى دەپ ھېسابلىغان شائىر 1933 - يىلىدىن باشلاپ «ئەركىن ھايات» نامىلىق گېزىت نەشر قىلىپ، ئىلغار تەشۋىقاتچىلىق ھەرىكىتىنى ۋاقىت يايدۇرىدۇ.

قۇتلۇق هاجى شەۋقى يەنە ئاتاقلىق تارىخشۇناس ئالىم سۈپەتىدە مەكتەپلەردە تارىخ دەرسى ئۆتكەندىن تاشقىرى، ئۇزۇنمىڭ باش مۇھەررىرلىكىدىكى «يېڭى ھايات» گېزىتىدە ئۇيغۇر مەدەنىيىتى ۋە تارىخىغا دائىر نۇرغۇن بىلىملەرنى تونۇشتۇرىدۇ ھەمدە «قەشقەر تارىخى» ناملىق يىرىك ئەسەرنى يېزىپ قالدۇرىدۇ.

ۋەتەنپەرۋەر ئالىم ۋە شائىر قۇتلۇق هاجى شەۋقىنىڭ ئىنقىلابىي پائالىيەتلىرىدىن قاتتىق سارالىسىمگە چۈشكەن ئەكسىيەتچى ھۆكۈمەت دائىرلىرى ئۇنى كۆزدىن يوقىتىشنىڭ كويىغا چۈشۈپ، تەقىپ ئاستىغا ئالىدۇ، 1937 - يىلى جاللات شىڭ شىسەينىڭ تۇرمىسىگە تاشلىنىپ، 61 يېشىدا پاجىئەلىك ھالدا ئۆلتۈرۈلىدۇ.

بۇ توپلامغا قۇتلۇق هاجى شەۋقىنىڭ ئەينى يىللاردا مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى گېزىت - ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنغان ۋە مەمتىمىن قۇربانى قاتارلىق پېشقەدەم ئەدىبلىرىمىزنىڭ خاتىرىسىدە ساقلىنىپ قالغان بىر قىسىم شېئىرلىرى كىرگۈزۈلدى.

قەشقەر

كۆرمىگەل قەشقەرنى كەم، بۇ جايدا مەردانلار ياتۇر،
ھەزرىتى سۇلتان سۇتۇق بۇغرايۇ خاقانلار ياتۇر.

خەلق ئۇچۇن قۇربان بولۇپ، دۇشمەن بىلەن قىلغان كۈرەش،
ئول شەھىدۇ قەھرىمان ئالىپ ئارسلانغانلار ياتۇر.

نۇر چېچىپ «قۇتاتغۇ بىلىك»، خەلقنى قىلغان بەختيار،
خاس يۇسۇپ ھاجىپقا ئوخشاش ئەھلى ئىرپانلار ياتۇر.

يادىگار ئەيلەپ جاھانغا يازدى «دىۋانۇ لۇغەت»،
مەھمۇد ئەل كاشغەرى كەبى ئەھلى شەرەپشانلار ياتۇر.

ئەيلىگەن شەۋقىنى مەپتۇن ئەل ئۇچۇن نۇرلار چېچىپ،
بۇ شەھەردە كۆپلىگەن خەلق ئوغلى ئىنسانلار ياتۇر.

ئويغاندى

قەرىنداشلار تۇر ئەمدى، پۇتۇن ئىنسان ئويغاندى،
جەمئىيەتتە ياشىغان ئەھلى ئىمان ئويغاندى.

بىزلەر ئۆتتۇق خارلىقتا، ھەسرەت بىلەن زارلىقتا،
قۇتۇلۇشچۇن قۇللۇقتىن مەردۇ مەيدان ئويغاندى.

زۇلۇم ئىچرە ياشىدۇق، ئەركىن بولماي قاقشىدۇق،
كۆزۈڭ ئاچقىن مىللىتىم، ئەھلى ۋىجدان ئويغاندى.

قاچانغىچە ياتىمىز، بىزمۇ ئىنسان ئىمدىققۇ؟
ئويغان ئەمدى كۆز ئېچىپ، جانۇ جاھان ئويغاندى.

كۈرەش قىلساق ئەرك ئۇچۇن، ئەركىنلىكتە ياشايمىز،
ئەزىز خەلقىم كۆزۈڭ ئاچ، يەر ۋە ئاسمان ئويغاندى.

ئويغانغانلار ياشنىدى، ئوخلىغانلار قاقشىدى،
قايغۇرمىساڭ ھالىڭغا، شۇم زىمىستان ئويغاندى.

ئويغىنايلى ئۇيقۇدىن، ئەمدى ئوخلاش بىزگە يات،
ئىلمۇ-ئىرپان نۇردا بارچە جاھان ئويغاندى.

پارچە

بىر قىلىچ بەرسە خۇدا، «كەس!» دەپ ئۇنىڭغا بۇيرىسام،
ئۇزسە خەلقىڭ بويىنىدىن خارلىق كەشەن-زەنجىرىنى.

گەر خارابكەن ئەل-ۋەتەن، كاللامنى ئۇزسۇن ئۇ قىلىچ،
كۆرمىسۇن شەۋقى كۆزى قۇللۇقتا ئەل تەقدىرىنى.

ئانا تىل

ئانا تىل بىلگەن كىشىنىڭ ئىززىتىن قىلغۇم كېلۇر،
ئانا تىلنى ئاغزىدىن ئالتۇن بىرىپ ئالغۇم كېلۇر.

بۇ ئانا تىل بولسا گەر ئاھېرىكايۇ، ئافرىقىدا،
سەرپ ئېتىپ مىڭلارچە تىللا، ئاندا مەن بارغۇم كېلۇر.

ئەي ئانا تىل، بىزگە سەن ئۆتكەن ئۇلۇغلاردىن نىشان،
سەن بىلەن روھى زېمىندا ئىپتىخارلانغۇم كېلۇر.

غەزەل

ئۇمىد ئەتمەك ۋاپا ھەر سەيلىلەردىن ئەينى نادانلىق،
دېسەم بولغاي تېپىلماس ئەھدى يالغانلاردا ئىنسانلىق.

ۋاپا ئەھدىگە ئەيلە قەۋل سىلە پەيلىگىدە سادىق بول،
مۇناپىقلىق نىشانىدۇر كىشىدە ئەھدى يالغانلىق.

ھەر ئىش ئەيلەردە ئەۋۋەل ئېھتىيات ئەيلەپ تەپەككۇر قىل،
قولۇڭدىن ئۆتسە ۋاقتى سوڭرە سۇد ئەتمەس پۇشايمانلىق.

بۇ پانىي دۇنيادىن غەمسىز كېتەرنىڭ يوقتۇر ئىمكانى،
بولۇر ھەر كىمسىنىڭ تەبئىگە باقساڭ بىر پەرىشانلىق.

قەلەم يازغان قەدەردىن سەئىي ئىلە ئۆتمەك مەھال ئولغاي،
نەگىن① تۇتماق بىلەن ھەر كىمسە تاپقايمۇ سۇلايمانلىق؟

دىلىڭنى راست تۇتقىل، زاھرۇ باتىنىڭدە بىردەك بول،
ئايا شەۋقى، بۇدۇر پەھىلسەڭ رەسمىي مۇسۇلمانلىق.

① نەگىن — ئۈزۈك.

مەرھۇم ئابدۇقادىر دامۇللامنىڭ ۋاپاتىغا مەرسىيە

ۋاھ ھەسرەتا، بۇ دەھرىنىڭ كارى ئېرۇر ھېكرۇ زەرەر،
ئادىتىدۇر غەدرۇ-سىتەم، يوقتۇر مۇرۇۋۋەتتىن ئەسەر.

چەرخى پەلەك بەس بولئەجەپ، سەيرى ئۇنىڭ مەئكۇس-چەپ،
ھۇمقۇ-سەپىئەيلەر تەلەپ، دۇشمەن ئاڭا ئەقلۇ ھونەر.

دۇنيايى پانىي بىۋاپا، گۇمراھدا يوق سىدقۇ ساپا،
پىكرى خىيالىدۇر جاپا، مەردانلەرگە يوق سەمەر.

كۆپ ئىلمۇ ئېرپانلىق زەبۇن، قالمىش يۇرەكتە داغ-خۇن،
شادۇ خۇرامان نەچچە دون، پەرۋاز ئېتەر بى بالۇ-پەر.

ئول مۇرشىدى ئالىي ھەمەم، كانى ھىدا، بەھرى كەرەم،
خەلقنىڭ غېمىدە دەمبەدەم، ھەسرەتلىنىپ شامۇ سەھەر.

قەستى ئۇنىڭ ئىسلاھ ئىدى، يۇرتى ئۇچۇن ھەق سۆزلىدى،
جاھىل ھەرىلەر تويمىدى تارتىپ ئاڭا تىغۇ تەبەر.

زۇلمى ئىلە قىلدى شىھىت، ئالەت بولۇپ بىر شۇم پەلەت،
چۇن شىمىر مەلئۇن يەزىد، مەقسەتلىرى نېشۇ زەھەر.

ئەھباپقا كەلدى بۇ بالا، بارچە بۇ غەمگە مۇپتىلا،
گويا ئىمكىنچى كەر بالا، قالدى ئەبەت دىلدا كەدەر.

ئەي مۇسلمىي شەپقەت پاناھ، بىزدىن يوقالدىڭ ئاھ ـ ۋاھ،
قالدى بۇ يۇرت ھالى تاباھ، بى مۇرشىدى، بى راھبەر.

دەھشەتلى تەرك ئەتتىڭ بىزى، ئۆچتى قەھر دۇنىڭ ئىزى،
ئەي بەھرى زۇلمەت يۇلتۇزى، چۇن ۋاقىتسىز قىلدىڭ سەپەر.

تاھشىرى دىللە فۇرمالال، چۇن مۇددائىم قەھتى رىجال،
ئەنقا بولۇپ ئەھلى كامال، ھەق نۇرىنى پۇركەپ خەتەر.

يارەب، ئۆزۈڭ قىل مەرھەمەت، خەلق قالمىسۇن ھايۋان سۈپەت،
ئىنسان كەبى بەرمەكرۇمەت، ئەيلەپ ئەتا ئەقلۇ، بەسەر.

چۇن بىر مىڭ ئۇچيۇز قىرىق يەنە ئۇچ ئەردى دەھشەتلى سەنە،
سالى شاھادەت نەشرىنە تارىخى روشەن مۇختەسەر.

چۇن ھاجى قۇتلۇق ماتەمى، ئايرىلدى ئالمي ھەمدەمى،
كەتتى كۆرۈنكىم ئالمى پىنھان بولۇپ مىسلى قەمەر.

قارىي بائىز تۇردى

(1938 — 1885)

شائىر قارى بائىز تۇردى شېيىخ ئوغلى 1885 - يىلى كۇچا ناھىيىسىنىڭ ياقا يېزا لەنگەر كەنتىدە ئولتۇرۇشلۇق بىر مەرىپەتپەرۋەر دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ 12 يېشىغىچە ئۆز مەھەللىسىدە ئوقۇپ، باشلانغۇچ ساۋاتىنى چىقارغاندىن كېيىن، كۇچا شەھىرىگە كېلىپ، ئاتاقلىق ئۆلىما ناسىر قارىمنىڭ تەربىيىسىدە، كېيىنرەك كۇچا كۆك مەدرىسىدىكى دىنىي ئالىم ئىبراھىم قۇززاتنىڭ ھۇزۇرىدا ئىلىم تەھسىل قىلغان. ئۇ بۇ جەريانىدا دىنىي شەرىئەت ئىلمىي، ئىلمىي مەنتىق، ئەدەبىيات، ئىلمىي نۇجۇم، قاتارلىق ئىلىملارنى ئىخلاس بىلەن ئۆگەنگەن، شەيخ سەئىدى، ئەلىشىر ناۋائى، فۇزۇلى، ھۇۋەيدا قاتارلىق شائىرلارنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوقۇش ۋە يادلاش ئەتىجىسىدە، ئەدەبىي ئىجادىيىتى ئۇچۇن ئاساس يارىتىپ، 16 يېشىدىلا ئەدەبىي ئىجادىيەتكە كىرىشكەن.

شائىر 1917 - يىلى ئىلىم تەھسىل قىلىشنى تاماملىغاندىن كېيىن، مەھكىمە شەرىئەتنىڭ كاتىپى بولۇپ، كىشىلەرنىڭ ئەرز - شىكايەتلىرىنى يېزىپ بېرىش بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. 1937 - يىلىغا كەلگەندە خەلقنىڭ تەلىپى بىلەن مەھكىمە شەرىئەتنىڭ قازىلىقىغا بەلگىلىنىدۇ. شۇنداقتىمۇ ئۇ ئەدەبىي، ئىلمىي پائالىيىتىنى توختاتماي، بىر تەرەپتىن «تارىخىي ئەزىزام»،

«تاريخي بۇلغار»، «شەجەرىئمي تۈرك»، «تاريخي ھەمدىيە»، «تاريخي رەشىدى» قاتارلىق تاريخي ناملارنى ئۆگىنىپ ئۇنىڭدىن خاتىرە قالدۇرسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئۆز شېئىرلىرىنى رەتلەپ «دىۋان بائىزى» ناملىق شېئىرلار توپلىمىنى تۈزۈپ چىقىدۇ. شائىرنىڭ خەلق ئىچىدىكى يۈكسەك ئابرويى، ئادالەتپەرۋەرلىك روھى ۋە كەسكىن پوزىتسىيىسىدىن چۆچۈگەن شېكى شىسەي دائىرلىرى 1938 - يىلى ئۇنى تۇتقۇن قىلىپ، ئۇرۇمچىگە ئېلىپ كېلىدۇ ۋە تۈرمىدە مەخپىي ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ.

«دىۋان بائىزى» غا شائىرنىڭ ھەرخىل تېمىلاردىكى 24 پارچە ئەسىرى كىرگۈزۈلگەن بولۇپ، ئۇ غەزەل، مەسنەۋى، رۇبائىي، قىتئە، مۇئەمما شەكلىدە يېزىلغان شېئىرلارنى ۋە «يەكەن ساداسى» ناملىق داستانىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. بۇنىدىن باشقا ئۇنىڭ «زىندانىدىن خەت» قاتارلىق يەنە بىرمۇنچە يىرىك ئەسەرلىرى بار. بۇ توپلامغا شائىرنىڭ پەرزەنتلىرى مەمتىمىن بائىزى ۋە ئەمەت بائىزىلار تەرىپىدىن تەييارلىنىپ، ئاقسۇ ۋىلايەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ قەدىمكى كىتابلىرىنى يىغىش، رەتلەش، نەشر قىلىش ئىشخانىسى نەشر قىلغان «قەدىمكى كىتابلار تەتقىقاتى» مەجمۇئەسىدە ئېلان قىلىنغان «دىۋان بائىزى» دىن بىر قىسىم شېئىرلار تاللاپ كىرگۈزۈلدى.

پۇل

ياردەب خەزىنەڭ ئىچىدە باردۇر ئەجەب تولا پۇل،
ھەرقانچە بەرسەڭ ئاندىن كەم بولمىغاي ساڭا پۇل،
دۇنيانى سەن ياراتتىڭ، مەخلۇق ئۈچۈن ئېنىقكى —
سەن ھەممىدىن مۇنەززە، دەركار ئەمەس ساڭا پۇل.
قۇرئان ئىچىدە كۆرىدۇم: ناگاھ «كۇلۇ ۋە شربۇ»
«لاتۇسرەفۇ»نى كۆرمەي، ئىلكىمىزدە يوق، جۇدا پۇل.
مەسچىت - خانىقادا غوۋغا، بازار كوچىلاردا سەۋدا،
بۇ يەردە مۇددىئا پۇل، ئۇ يەردە «رەببەنا» پۇل.
بىر پۇل ئەگەر بولمىسا مەسچىت ئىچى قاراڭغۇ،
مەكرۇھ شام ۋە خۇپتەن دەركار ئىكەن راسا پۇل.
سەيىد شىرىپ ئەرەبنى ئايرىپ ئۇلۇغ ھەرەمدىن،
خار ئەيلىبان ئۇلار كۆپ قىلدى بىنىاۋا پۇل.
نەپسى پولۇ، گۆشنى دەر بەرزەن تاتلىق يېيىش دەر،
خوتۇن ئىگمن كىيىش دەر. يېتىشمەيدۇ ئەسلا پۇل.
بەش - ئالتە يامبۇ بولسا ئۇنىڭ ئېتى «باي» بولار،
كىمدە بولسا دىيانەت ئۇنى قىلۇر گادای پۇل.

ئېشەك ھەققىدە

سىزلەر كېتىپ، ئېشەك يىتىپ، ئىزدەپ ئۇنى تاپالمىدۇق،
ئاۋلامچىلارغا ئاۋلۇنۇپ، ئەسلا خەۋەر تاپالمىدۇق.
شەھەر ئىچىدىن چىقىپ ئىكەن، قوغۇنلۇققا كىرىپ ئىكەن،

قوغۇنچىلار تۈتۈپ ئېلىپ، ئەسلا تىلەپ ئالالمىدۇق.
قوغۇنلۇقتىن قېچىپ كېتىپ، زەيكەش لايغا كىرىپ كېتىپ،
قارا لايغا پېتىپ قېلىپ، تارتىپ ئۇنى ئالالمىدۇق.
نەچچە كىشى ئېلىپ بېرىپ، ئېشەك بىلەن ھەپىلىشىپ،
كۈن كەچ بولۇپ دەرۋازا ئېتىلىپ، شەھەرگە يېتىپ كىرەلمىدۇق.
ئېشەك لايدا تۇرۇپ قېلىپ، بىزمۇ ئاندىن ھېرىپ قېلىپ،
شەھەر تېشىدا تۇرۇپ قېلىپ، پاشا چېقىپ ياتالمىدۇق.
ئېشەكنىمۇ ئېلىپ كېلىپ، ئېغىلغىمۇ سولاپ قويۇپ،
ھاكىراپ تۇنده غەلۋە سېلىپ، ئۆيدىمۇ بىز ياتالمىدۇق.
قويۇپ بەرسەم قېچىپ كەتتى، مىنۋالسام هاللىزاتتى،
بۇ ئېشەكنىڭ دەردىده بىز پادىغىمۇ قاتالمىدۇق.
بۇغۇ ئېشەك ئەمەس ئىكەن، سامان بەرسە يېمەس ئىكەن،
كۈندە ـ كۈندە ئېلىپ بېرىپ، بېدىگە پۇل تاپالمىدۇق.
ئېشەك ئۆزى كۆك ئىكەن، ئەينىلىرى كۆپ ئىكەن،
بازار ـ بازار ئېلىپ يۈرۈپ، ئېشەكنى بىز ساتالمىدۇق.
سامان، شاخنى يېمەس ئىكەن، بوغۇزنىمۇ قويماس ئىكەن،
يول مېڭىشى بەك بوش ئىكەن، ئەينىنى بىز تاپالمىدۇق.

ھىجرىيە 1330 ـ يىلى يېزىلغان

قارلىق

رەھمىتى ھەق بىرلە يىل باشىندا ياغدى قار ـ قار،
دەھرى ئابادىغا، نىسيان خاسىيەت كەلمىش باھار.
خوبلار ئاداتى مەھبۇبىغا قارلىق تاشلىماق،
بۇ سەۋەب بىرلە مۇھەببەت دىلغا بولغاي بىقارار.
ئىلغىدىم مېڭدىن سېنى، ھاجى ئېلىپ قىلساڭ قوبۇل،
بەزىم ئەسبابىنى ياخشىلىرىگە قىلغىل ئىختىيار.

خانەئى پەردەۋسىدەك ئەيلەپ مۇھەييا ھەم يانا،
ئوت بىلەن پەيزى بىلەن بۇ ئۆيى ئىچى بولغاي باھار.
لازىم ئۇنۇتۇائى فەۋاكىدىن تىزىلماق جوزىغە،
شەمئىدانۇ، شەمئى ئاندىقكىم تىزىلغايلار ئانار.
ھەم «ئۇشاقۇ» «راك» ئوقۇپ تۇرسا مۇغەنىيلەر كېلىپ،
مەجلىس ئەھلى كۆڭلىغە ئاندىن زىيادە پەيزى بار.
نەغمە ئەسبابىنى ئىمانغىچە ھازىر ئەيلىبان،
داپ، غىجەك، قالۇنۇ تەمبۇدۇ دۇتارۇ ھەم سەتار.
يۇسۇفلاردىن ئاتا بولسا ناۋا ساز ئولغىلى،
چۇن غىزايى روھمدۇر، گەر تاپسا لەززەت خۇشكىۋار.
ھەم شېكەرلەب نازىنىدىن بولسا ئاندا نەچچىسى،
ئولغىنىپ رەقىس ئەيلىبان، غەمزە بىلەن قىلسا نەزار.
ئاق كۆمۈشتەك تەنلىرى كۆز كۆرسە ئىستىغنانى كىم،
مەن كەبى يۇز نەچچە ئاشق ئەيلىگەي جانىن نىسار.
يار بولسۇن ـ بولمىسۇن ئىختىيار مەجلىستە كىم،
شاد ئىتەرمىز دوستلارنى ئەيلىبان دۇشمەننى خار.
سۆھبەتى ياران غەنىيمەتتۇر بۇ پانىي دەھىر ئارا،
ئەھلى دانىش تەرك سۆھبەت ئەيلىمەس لەيلۇ ناھار.

ھىجرىيە 1336 ـ يىلى

ھەزىل

سۇبھى دەم بولدى مۇئەززىن «ھەي» دېدى،
يار ئەيدى: «ساقى كەلتۇر مەي» دېدى.
شۇل زامان سۇندۇم قولۇم يار بوينىغا،
يار تەبەسسۇم قىپ مېنى: «ھەي ـ ھەي» دېدى.

رۇبائىيلار

1

شەھەر يولىدا كۆردۈم بىر پەرىۋەشنى، ماھى رۇخسارى،
ئۆزى ئات ئۈستىدە، كەينىدە بار ئەردى جۇلۇدارى.
ئىگىپ تالدەك بۇ قەددىمنى سالام قىلدىم دېدى: «ھارماڭ»،
دېدىم: «دۆلەت زىيادە بولسۇن سىزلەرگە خۇدا يارى ...»

2

يېتىپتىمەن شەمئى رۇخسارىڭگە ھەردەم يارنى كۆرگەيمەن،
ئۆزۈمنى يۇز قاتار پەرۋانىدەك، سەندىن ئۆيۈرگەيمەن.
يولدا خارخەس كۆرسەم، ئاڭا كۆز ياشلارىم ساچىپ،
قويۇپ يەرگە يۈزۈمنى كىرپىكىم بىرلە سۈپۈرگەيمەن.

3

كۆڭلى يېقىنلا بولسا، ئۆزى يىراقتا بولسا،
يىراق دېمەس ھېچكىم شامۇ ئىراقتا بولسا،
كۆڭلى يىراقكى بولسا، ئۆزى يېقىندا بولسا،
يېقىن دېمەس ھېچكىم قاشۇ قاپاقتا ـ بولسا.

4

ھاياتلا بولسا كىشى يېيىشكە نان تېپىلۇر،
بەھۇدە قىلسا ئەمەل، ئۆمۈرنى خازان قىلۇر.

ئۆزۈڭگە پايدىنى كۆزلەپ كىشىگە سالما زىيان،
ئورنىنى كىمكى قازسا ئاۋۋال ئۆزى يىقىلۇر.

5

ئايا ئادەم تەپەككۇر قىل! ئۆزۈڭگە مەن نېچۈك جان سەن،
ئەگەر «جەمشىت» ئىرۇرسەن بۇ جاھانغا يا «سۇلايمان» سەن.
مىنىپ دۇلدۇلنى سەير ئەت، تۇغ كۆتۈر، باشىڭغا تاج كىيگىل
ئۆلۈمنىڭ دەستىدىن ئاخىر، قارا يەر بىرلە يەكسان سەن.

مۇئەممما (تېپىشماق)لار

1

ئەۋدەرى كۆردۈمكى باشىدا ئانا سۈر شاخى بار،
ھەر بىرى شاخىدا كىم ئۇچ قىز تۇرۇر، ئەپسۇن شوئار.
تېخى ھەربىر قىزغا ئوتتۇز، نەۋجۇۋان ۋابىستەبۇر،
ھەر بىرى باشىگە بەشتىن گۈل قىسپ بولمىش باھار.

ـــ جاۋاب: (يىل، 4 پەسىل، ھەربىر پەسىل 3 ئاي، بىر ئاي 30 كۈن)

2

ئول نەدۇركى: قۇدرىتى پەرۋەردىگار،
بىر قەدەھتە سىككى تۈرلۈك سۇيى بار.
ئول سۇيىسكى ئوتقا كىرسە سۇ بولۇر،
بارچە مۇزلار ئوتقا كىرسە سۇ بولۇر.
ـــ جاۋاب: (تۇخۇم)

3

ئول نېمەدۇر؟ بىر ھاپىزى نەغمىگەر،
نەغمىسىدىن بولغۇسى خۇنى جىگەر.
باشى سەكسەندۇر، ئۇنىڭ يوز بىر پۇتى،
نەغمە ئەيلەر چەشمىلەردە سەر بەسەر.
— جاۋاب: (پاقا)

4

نېمىدۇر ئول بىر ياغاشكى خەر ئانى سەھرادا يەر،
تۇشىدى شاھنىڭ ئىلكىگە مۇلكى ئىسكەندەرنى يەر.
يېمىگى قارا نېمە، ماڭمىقى ئاق يولدادۇر،
قالسا ماڭماقتىن تۇرۇپ، باشىگە خەنجەرنى يەر.
— جاۋاب (قومۇش قەلەم)

5

تەگىردىن ئەلچى كېلىپتۇر، سانى يوق،
ئەلچىنىڭ مېنگەن ئېتىنىڭ جانى يوق.
ئەلچىگە تۇشكۇن بېرىپتۇ ئىككى قوي.
گۆشتى بارۇ - پوستى بار، ئۇسقانى يوق.
— جاۋاب (بوۋاق)

6

بىر قۇش كۆردۇم يوق ئىنىڭ پەر ئۇە قاناتى ئايىغى،
تۇغمى - نەسلى يوق ئىكەن ياكى ئاتاسى - ئانىسى.

ئاسماندىمۇ ئۇچايدۇ، زېمىندىمۇ يۈرمەيدۇ،
يېمىگى ئادەم گۆشى، ئاندىن بۆلەك يوق ئوزۇقى.
— جاۋاب (غەم)

7

ئادىمگە لازىم ئىرۇر يازۇ قىش،
بېشى بىردۇر، بېلى ئالتە، قۇيرۇقى تۆت يوز ئىمىش.
— جاۋاب (ئوت - اوت)

ناسۇھا ئىمىن

(1955 — 1888)

مەرىپەتپەرۋەر شائىر ناسۇھا ئىمىن 1888 - يىلى غۇلجا شەھىرىنىڭ ھازىرقى مويكا مەھەللىسىدە كەمبەغەل ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇنىڭ دادىسى ھۇنەرۋەن بولۇپ، موزدوزلۇق قىلاتتى، تۇرمۇشى غوريغىل ئوتەتتى. ناسۇھا يەتتە ياشقا كىرگەندە، ئاتا - ئانىسى ئوللۇپ كېتىپ يېتىم قالدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئاكىلىرى ئىبدىمىن، مەسۇماخۇنلارنىڭ تەربىيىسىدە بولدى. ناسۇھا كىچىكىدىنلا زېرەك، ھوشيار، ئوتكۇر بالا ئىدى. ئاكىلىرى ناسۇھانىڭ بۇ ئۆزگىچىلىكىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئۇ توققۇز ياشقا كىرگەندە مەھەللىدىكى دىنىي مەكتەپكە ئوقۇشقا بەردى. ساۋاتسىزلىق بىلەن بىلىمسىزلىكنىڭ دەردىنى يەتكۈچە تارتقان ئاكىلىرى ناسۇھانىڭ ياخشىراق ئوقۇشى ئۈچۈن ھەر جەھەتتىن تولۇق شارائىت يارىتىپ بەردى. ناسۇھا 17 ياشقىچە ھېزىرەم ئاخۇنۇمدا ئوقۇپ دىنىي بىلىم ئېلىپ، ساۋاتىنى چىقارىدى. ئۇ ئوقۇغۇچىلىق مەزگىلىدە شېئىرىيەتكە ئىشتىياق باغلاپ، ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىغا دائىر كىتابلارنى تېپىپ ئوقۇپ، ئەدەبىي بىلىمىنى ئاشۇردى، ناۋايى، ھۇۋەيدا، مەشرەپ ۋە مولا بىلال قاتارلىق كلاسسىك شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىنى ئوقۇپ يادقا ئالدى. شۇ قاتاردا ئۆزىمۇ قولىغا قەلەم ئېلىپ شېئىر يېزىشنى باشلىدى.

مەرىپەتكە ئىشتىياق باغلىغان ناسۇھا تېخىمۇ كۆپرەك

بىلىم ئېلىش ئارزۇسىدا بولۇپ، بۇ ئارزۇسىنى ئاكىلىرىغا ئېيىتتى. ئاكىلىرى ئىنىسىنىڭ ئارزۇسىنى يۈرت چوڭلىرىغا مەلۇم قىلىپ، قەيەردە ئوقۇتۇشنى بىرلىكتە مۇھاكىمە قىلدى. ئۇلار ئاخىر ناسۇھانى مىسىرنىڭ ئەزھەر داشۋىسىگە ئەۋەتىپ ئوقۇتۇشقا بىرلىككە كەلدى. ئاكىلىرى يۈرت چوڭلىرىنىڭ يار-يۆلەك بولۇشى بىلەن ناسۇھاغا يول راسخوتى، ئوقۇش خىراجىتى ھازىرلاپ، 1905-يىلى 17 ياشلىق ناسۇھانى مىسىرغا بىلىم ئېلىش ئۈچۈن يولغا سالدى. ناسۇھا شۇ يىلى مىسىرنىڭ قاھىرە شەھىرىدىكى ئەزھەر داشۋىسىگە بېرىپ ئوقۇشقا كىردى. ئۇ بۇ داشۋىدە 10 يىلغا يېقىن ئوقۇپ، دىنىي ھەم پەننىي جەھەتتە بىلىم ئالدى، ئەرەب-پارس تىلىنى، ئەرەب، پارس، تۈرك ئەدەبىياتىنى مۇكەممەل ئۆگەندى. يېزىقچىلىق جەھەتتىمۇ پىشتى. شۇ مەزگىلدە ئەتراپتىكى نۇرغۇن دۆلەتلەردىن بولۇپمۇ مۇسۇلمان دۆلەت ۋە رايونلاردىن كۆپلىگەن ئالىملار، شائىر، يازغۇچىلار، مۇدەررىسلەر ئەزھەر داشۋىسىگە كېلىپ-كېتىپ تۇراتتى. ناسۇھا ئۇلار بىلەن ھەمسۆھبەتتە ھەم مۇھاكىمىلەردە بولۇپ، ئۇلاردىن دۇنيا ئەھۋالى، دۇنيانىڭ ھەم شۇ دۆلەت، شۇ رايونلارنىڭ تەرەققىيات، پەن-تېخنىكا، مائارىپ، ئەدەبىيات-سەنئەت ئەھۋالىنى سوراپ ئۆگەندى. بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ نەزەر دائىرىسى تېخىمۇ كېڭەيدى. ئىددىيەۋى ئېڭى ئۆستى، ئىلىم-پەننىڭ ئىنسانىيەتكە بولغان زۆرۈرلۈكى ھەققىدىكى توغۇشى چوڭقۇرلاشتى. ئۇ شۇ چاغلاردا ئۆز يۇرتىنىڭ نادانلىق ئىلكىدە ئىكىراپ، خۇراپاتلىق پاتقىقىغا پېتىپ، غەپلەت ئۇيقۇسىدا ياتقانلىقىنى ئويلاپ، قاتتىق ئازابلاندى، ئۇلارنى غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئويغىتىشنىڭ ھەممىدىن زۆرۈرلۈكىنى كۆڭلىگە پۈكتى. تىرىشىپ ئوقۇپ، كۆپلەپ بىلىم ئېلىپ، غۇلجىغا قايتىپ، غۇلجا مۇھىتىدا مەرىپەت چىرىغىنى يانىدۇرۇپ، قاراڭغۇلۇقنى

یوروتۇش قارارىغا كەلدى. ئۇ 1915 - يىلى ئوقۇشنى ئەلا باھا بىلەن ئاخىرلاشتۇرۇپ، غۇلجىغا قايتماقچى بولدى. بۇ چاغدا ناسۇھانىڭ ئۇستازلىرىنىڭ ھەم بىر قىسىم بۇخارالىقلارنىڭ ناسۇھانىڭ ئوقۇشتا كامالەتكە يەتكەنلىكىدىن خەۋىرى بار ئىدى. ئۇلار ناسۇھانى ئەزھەر داشۋىسىدە قېلىپ ياكى بۇخارا‌غا بېرىپ، مۇدەررىس بولۇشقا تەكلىپ قىلدى. لېكىن ۋەتەنپەرۋەر ناسۇھا يۇرتىنى، ئۆز مىللىتىنى ئويلاپ، ئۇلارنىڭ دىلىنى يورۇتۇپ، ئېڭىنى ئۆستۈرۈشنى ئۆزىنىڭ مۇقەددەس بۇرچى ھېسابلاپ، ئۇلار ئاتا قىلماقچى بولغان ئالىي ئىنئامنى تاشلاپ، شۇ يىلى غۇلجىغا قايتىپ كەلدى.

ناسۇھا، دامۇللا نامى بىلەن غۇلجىغا كەلگەن بولسىمۇ، مەھكىمە شەرئى ئۇنىڭدىن قايتا ئىمتىھان ئېلىپ، سۇ دەرۋازىسىدىكى ئەلاباي مەسچىتىگە خاتىپلىققا بەلگىلىدى. بۇ ئۇنىڭ ئىستىكى ئەمەس ئىدى. زۆرۈرى بىر يېڭى مەكتەپ ئېچىپ ياش - ئۆسمۈرلەرنى دىنىي، پەننىي جەھەتتىن تەربىيىلەش ئىدى. ناسۇھا خاتىپلىق قىلىپ يۈرۈپ، كۆپ ئۆتمەيلا ئەلاباي مەسچىتى يېنىدا بىر مەكتەپ ئېچىپ، 100 دىن ئارتۇق بالىنى ئوقۇشقا جەلپ قىلدى. ئاندىن ئۇ ئاساسىي دەققەتنى مۇشۇ بالىلارنى تەربىيىلەش ئۈستىگە قويدى، مەكتەپتە دىنىي دەرسىتىن باشقا، تىل - ئەدەبىيات، ھېساب، جۇغراپىيە، ئىلمىي نۇجۇم، پەلسەپە ۋە تارىخ دەرسلىرىنى تەسىس قىلدى، ئۆزى يالغۇز دەرس ئۆتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئېزىلىش، قالاقلىق بىلەن ئىلغارلىق، خۇراپاتلىق بىلەن تەرەققىيپەرۋەرلىك گىرەلىشىپ كەتكەن غۇلجا مۇھىتىدا مەرىپەت ئوتى تۇتاشتۇرۇپ، ماتارىپ تەرەققىياتى ئۈچۈن يېڭى يول ئاچتى. ئۇ خەلقنى ئويغىتىش ئۈچۈن جاھالەت سورۇنلىرىدا، چەت ئەلدە يۈرگەن چېغىدا كۆرگەن - ئاڭلىغانلىرى، شۇ دەۋردىكى دۇنيا ۋە تەرەققىي تاپقان دۆلەتلەر-

نىڭ پەن - تېخنىكىسى ئۈستىدە تەشۋىق - تەرغىباتىنى ئىزچىل ئاشتۇرۇپ، كىشىلەرنى بولۇپمۇ، ياش - ئۆسمۈرلەرنى بىلىم ئېلىپ ئۆز ئىستىقبالىغا ئېرىشىشكە دەۋەت قىلدى، ئۇلارنى زوراۋانلىققا، مۇتەئەسسىپلىككە، خۇراپاتلىققا قارشى تۇرۇشقا چاقىردى. ناسۇھانىڭ مەرىپەت يولىدىكى بۇ خىل تىرىشچانلىقلىرى خەلق ئاممىسىنىڭ، بولۇپمۇ ياش - ئۆسمۈرلەرنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى، تەرەققىيپەرۋەر زاتلار ئۇنى پائال قوللىدى. بىراق فېئودال، مۇتەئەسسىپ، خۇراپىي كۆچلەرنىڭ قاتتىق قارشىلىقىغا ئۇچرىدى. ئەمما ناسۇھا دامۇللام ئۇلارنىڭ قارشىلىقىغا قارىماي، ئۆزى ئاچقان ھەققانىي يولدا قەتئىي مېڭىپ، ئىشىنى داۋام لاشتۇرۇۋەردى. كېيىنكى چاغلاردا ئىلى ماتارىپىنىڭ يۈكسىلىشى ئۈچۈن ئۆز تۆھپىسىنى قوشقان مەرھۇم ئابدۇسالام ئەپەندى، يار مۇھەممەت مەخسۇملار ئەينى يىللاردىكى ناسۇھا دامۇللامنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئىدى.

كونىلىقنى ياقلىغۇچى كۆپ ساندىكى مۇتەئەسسىپ كۆچىلەر بىلەن يېڭىلىق تەرەپدارى بولغان ناسۇھا قاتارلىق ئاز سانلىقلار ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت بارغانسېرى كۈچەيدى. مۇتەئەسسىپ كۆچىلەر ناسۇھاغا «دىنىمىزنى بۇزدى، خەلقنى غەيرىي يولغا باشلىماقچى» دەپ بەدنام توقۇپ، مەھكىمە شەرئىگە چاقتى. ناسۇھا دامۇللام مەھكىمە شەرئىگە چاقىرتىلىپ، بىرنەچچە قېتىم سوراق قىلىندى، ناسۇھا دامۇللام ئۆز ئىشىنىڭ توغرىلىقىنى نۇرغۇن ئەملىي دەلىللەر بىلەن ئىسپاتلىدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇ ئوقۇتۇشنى، تەرغىباتىنى توختىتىپ قويمىدى. خەلقنى ئويغىتىش ئۈچۈن قولىغا قەلەم ئېلىپ نۇرغۇن شېئىرلارنى يازدى. تۆھمەت، ئادالەتسىزلىك، چىقىم قانچىلىك كۆچەيسە، ناسۇھا ئۆزى تاللىغان يولدا دادىل قەدەم تاشلاۋەردى. ئوقۇتۇش، تەرغىباتچىلىق ۋە ئىجادىيەت ئىشىنى ھەرگىز توخ-

ئىپ قويمىدى. كېيىنكى كۈنلەردە تۈگمەس روھىي ئازاب ھەم قاتتىق ئىشلەش ئارقىسىدا ناسۇھانىڭ سالامەتلىكى بىردىنلا ناچارلاپ كەتتى. بۇنداق چاغلاردا ئۇ، غۇلجا ئەتراپىدىكى خاغمىتاي، خونىخاي قاتارلىق يېزىلارغا چىقىپ ئۆزىنى سەگىتىپ كېلىپ، يەنە ئىشنى داۋاملاشتۇرۇپ يۈرۈۋەردى. لېكىن ئۇنىڭ ئارقىسىغا چۈشكەنلەر كۆپەيدى، بەدنام ئۇستىگە بەدنام توقۇلدى، دوتەينىڭ تۆڭچىسى ئادىل بەگ قاتارلىقلار ئۇنىڭ ئارقىسىدىن تىنىتىپ يۈردى. 1923 - يىلى مەرىپەتپەرۋەر شائىر، مۇتەپەككۇر ئابدۇقادىر داموللام قەشقەردە سۈيىقەست بىلەن ئۆلتۈرۈلدى. شۇنىڭدىن كېيىن شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا بىر خىل تەتۈر قۇيۇن پەيدا بولۇپ، كونىلىق تەرەپدارلىرى بولغان مۇتەئەسسىپ كۆچىلەر تېخىمۇ غالجىرلىشىپ كەتتى. جۈملىدىن غۇلجىمۇ بۇنىڭ سىرتىدا قالمىدى، غۇلجىدىكى ئوقۇمۇشلۇق زات ئابدۇراخمان ئەپەندى دوتەي تەرىپىدىن تۇتقۇن قىلىنىپ، ئۈرۈمچىگە پالانىدى. شۇنىڭ بىلەن يېڭىلىق تەرەپدارلىرى بىلەن كونىلىق تەرەپدارلىرى ئوتتۇرىسىدىكى ئېلىشىش يەنىمۇ كەسكىنلەشتى، يېڭىلىق تەرەپدارلىرى، مەرىپەتپەرۋەرلەر ۋە ئىلغار پىكىر ئېقىمىدىكى دىنىي زاتلار قاتتىق بېسىم ئاستىدا قالدى. ناسۇھا داموللام قاتارلىق خەلقچىل، ۋەتەنپەرۋەرلەرنىڭ ھەر خىل پائالىيىتى پۈتۈنلەي چەكلەندى، ئۇلارنىڭ ھاياتى خەۋپ ئاستىدا قالدى. ناسۇھانىڭ مەكتىپى تاقىلىپ، ئۆزى جامائەت ئېچىدىكى تەشۋىقىي - تەرغىباتتىن چەكلەندى. ۋەزىيەتتىكى بۇنداق جىددىيلىك ناسۇھانى ئۆز ئىرادىسىگە خىلاپ ھالدا، يۇرتىنى تاشلاپ، جېنىنى قولىغا ئېلىپ چەت ئەلگە چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر قىلدى، ئۇ، 1926 - يىلى ئىلىنىڭ خونىخاي مازار يېزىسى ئارقىلىق سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئۆتۈپ كەتتى.

ناسۇھا داموللام سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئۆتكەندىن كېيىن،

قاراقول (برژۇالسكىي) شەھىرىنى ماكان تۇتتى. تۇغقانلىرىنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، ئۇ 1955 - يىلى شۇ يەردە ۋاپات بولغان. ئۇنىڭدىن سالىخە، سۈرەييەدىن ئىبارەت ئىككى قىز بالا قالغان، ناسۇھا داموللامنىڭ چەت ئەلدىكى پائالىيىتى توغرىسىدا ئېنىق مەلۇمات يوق.

ناسۇھا داموللام غۇلجىدىكى مەزگىلدە، ئۇنىڭ بىر قىسىم شېئىرلىرى قولدىن - قولغا ئۆتۈپ، خەلق ئىچىگە تارقالغان. ئۇ يەنە بىر قىسىم شېئىرلىرىنى يىغىپ بىر دىۋانغا جەملەپ، بىر بۇرادىرىگە بېرىپ قويغان بولسىمۇ، بۇ دىۋان قولدىن قولغا ئۆتۈپ يوقىلىپ كەتكەن. بىز ۋەتەنپەرۋەر، خەلقچىل شائىرنى ياد ئېتىش يۈزىسىدىن ئۇنىڭ ساقلىنىپ قالغان بىر قىسىم شېئىرلىرىنى كىتابخانىلارغا سۇندۇق.

شېئىرلار

1

خوتەنخاي مازارىغا مەن زار ئىدىم،
كىم زىيارەت ئەيلىسە مەن يار ئىدىم.
ئەھلى ئىلىم، ئەھلى پەزىل، ئەھلى ئاشىق،
قىلسا مەۋلانە سۆزۈم مەن جار ئىدىم.
يۈسۈپ سەككاكى قىزىلگۈل بولسا،
مەن بۈلبۈل شەيدارى ئىدىم.
مىڭ ئۇچ يۈز قىرىق سەنە بولدى نېسىپ،
تالىبان بىرلە كېلىپ بىمار ئىدىم.
ھەقىقەت ئىزلىگەچكە بۇ ئالەمدە،
مەن ناسۇھا قۇللار ئىچىدە خار ئىدىم.

1920 - يىل

2

مەن تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يەرلەر،
قىزىلگۈلدەك باغلار قالدى.
ئېگىز - ئېگىز خۇش چىرايلىق
يافۇت تاشلىق تاغلار قالدى.

بۇغا - مارال پادا - پادا
ئوتلاپ يۈرگەن سايلار قالدى.
تاغ باغرىدا سەكرەپ ئويناپ،
بوتلاق، ئوغلاق، تايلار قالدى.

سۇ بويىدا شىلدىرلىشىپ،
تەزىم قىلىشىپ، باش ئېگىشىپ،
مەن ماڭغاندا ئۇزىتىشىپ
لەيلى مەجنۇن تاللار قالدى.

چۇرۇق - چۇرۇق ئويناۋاتقان،
پىلدىر - پىلدىر بويلاۋاتقان،
ئاق كۆمۈچتەك چاقناۋاتقان،
بالدىن تاتلىق سۇلار قالدى.

جىم - جىم كوچا، ئايدەك كېچە،
بۇلاق بويلاپ باغچە - باغچە.
يۇلتۇز ساناپ تاڭ ئاتقىچە،
ئويناپ كۆلگەن جايلار قالدى.

1928 - يىل

3

ئەي دېھقانىم پۇچۇلدۇك،
ھوشۇر تۆلەپ، دەن تۆلەپ.
بىرسى راۋا شەرىئەت،
ئىككى تۆلەش ئۆزگىرەك.
نەپسى ئۈچۈن ئىماننى
ساتتى موللام ھەسسىلەپ.
ئاڭلاپ تۇرۇپ ھالىڭغا،
بولالمىدىم يار يۆلەك.
پالتا سېپى تەلۈىلەر

خۇدا تەمتىرەپ،
مىرسى كەتسە، مىرسى كېلمەپ.
بەرمەس ئارام شۇم پەلەك،
يوغان سەللە يۆگمىگەن
مىرسى كەلدى «كەپسەن» دەپ
ئاز بەرگەنگە رازى ئەمەس،
بەرگىن دەيدۇ كۆپرەك.
ئۇھ، دېيەلمەي دېھقانلار،
پىرقىرايدۇ چاقپەلەك.
باكىباكزىسى قولىدا
لوزۇك كەپتۇ سەيسەلەپ.
كۆرە، قاداق كۆتۈرگەن
يايى - دوغمىدىن بەلەك.
قانائەت يوق ئۆزىدە
ئەلنى قىل دەر قانائەت.
قازى، ئىشان، مۇپتىلا،
بۇنى ئاز دەپ پارە يەپ.
تويۇپ ئۆتمەس ئانسىپە
بىرنى يالاپ، بىرىنى يەپ.
ۋاك - كۆكلارنىك ئالدىدا،
خوجام بولدى پاي پېتەك.
موللا، ئىشان جار سالدى
«كالتە قۇيرۇق قايدا» دەپ
ناسۇھانى باغلىدى،
ئىككى يەردىن جەنجەلەپ.
قىرىق دەررە ئۇرغاندا
قېچىپ چىقتىم تەمتىرەپ.

ئەۋزىمىزگە كىم يەتكەي،
بىر خۇدايىمىدىن بەلەك.

①4

ئاھ قەدىم ئاستىدا قالدى مەسلىكى ھەق تۇغرىسىلەر،
ھىيلە بىرلە تاپتى راۋاج ئەسلى مەككار ئوغرىسىلەر.

×

نەسىيە ساتما بۇرادەر نەسىنى بىگانەلەر قىلسۇن،
ئۆزى يۇزسىز، دىلى قاتتىق، سۆزى ئەپسانىلەر قىلسۇن.
ئاتا ئازار، ئانا بىزار، دىلى ۋەيرانەلەر قىلسۇن،
ھالال بىرلە ھارامىدىن بىخەبەر ھەيرانەلەر قىلسۇن.
مۇسىبەت ئاستىدا قالدىم دىيان ئاھ ئۇرما ئاقىل،
مۇسىبەت ۋاستىسى ئىلە قىلغانغۇ كۆپ تەجرىبە ھاسىل.
نەچە كۈن دەرد - ئەلەملەر تارتىيان ھۇشيار بولغان سوك،
كىرەملىك پادىشاھىم ئەيلە يۇز مەقسەدىگە ۋاسىل.

×

نەسىھەت تىڭلىماس ئادەمغە قۇرئان قىلمىغاي تەسىر.
نەسىھەت تىڭلىغانغا قىلغۇسى شاپ ناخشىسى تەسىر.

① ناسۇھانىك بۇ شېئىرىنى ئەسلىدە ھوشۇر (دۇئانە) يادقا ئېلىۋالغانىكەن. ئۇنىك ئېغىزدىن غۇلجا ناھىيە توقاي مەھەللىسىدىكى ھەسەن موللام يېزىۋالغان. ئۇنىك خاتىرىسىدىن سەيدەخمەت ئاكا كۆچۈرۈۋېلىپ، 1985 - يىلى 4- ئايىنىك 16- كۈنى تۇرسۇن زىيرەدىغا ئەكىلىپ بەرگەن.

×

قهرىنداش دۇ مۇھەببەت يەكدىل ئىچرە جەمئى گەلمەيدۇ،
دىيانەت راستلىق بىرلەكى، دۇنيا جەمئى كەلمەيدۇ.
ئەقىلنىڭ ساھىبى خار، ھاماقەتلەر ھالاۋەتتە،
ھالاۋەت بىرلە كۆر پەزلو كامالەت جەمئى كەلمەيدۇ.
بۇ دەھرى بىباقادە ھېچ كىشى مەقسۇدىغە يەتمەس،
ئۆتەر دائىم پىراق ئىلە ۋىسالى جەمئى كەلمەيدۇ.
بويىنىنى ئەگمەس كىشىگە ياخشى ئىنسان نەپسى ئۈچۈن،
ئۆزىنى خار ئەيلىمەس چىن ئەھلى ئىمان نەپسى ئۈچۈن.
ھەپتىدە نان ئۈچتە قىلسا، قىلمىغاي ئەلدىن تەمە،
چېھرىنى سارغايتمىغاي ياخشى كىشى نەپسى ئۈچۈن.

×

كىمكى گەلدى بۇ پانىگە ئاھ بىغەم ئۆلمىدى،
دائىما دەردۇ ئەلەملەر باشىدىن كەم ئۆلمىدى.
غاپىلا بىلسەڭ بۇ دۇنيا ئەسلىدە غەمخانىدۇر،
تاكى ئۆلمەي ھېچ كىشىنىڭ جىسمى بىغەم ئولمىدى.

×

قەدىردانىڭ ئولمىسا، قەدىرىڭ بىلمەس ھېچ كىشى،
ئىچ كۆيەرىڭ ئولمىسا، خەلقى جاھانىڭ نە ئىشى.
خالىقا ھېچ بەندىنى ئۆز يۈرتىدىن ئايرىمىغىل.
ئايرىلىپ قالغان ناسۇھىنىڭ توختىماي ئاققان يېشى.

① يۇقىرىقى بارچىلارنى ئۆلجا شەھەر تاشكۆۋرۈك يېزىسىدىكى مەھەممەتجان ھاپىزى ساتلاپ كەلگەن. ئۇ بويىچە تەييارلاندى.

×

سەن مېنى دوستۇم دېسەڭ،
ئولتۇر قېشىمدا بىر زامان.
بىر زامان ئولتۇرمىسالا،
ئارمان قىلۇرسەن ھەر زامان.

5

توي بولغاندا داپ، سۇنەي چېلىمپ،
يۆلەن ئىبىتماق ئادەت ئەمەسمۇ؟
توي بېشىدا مەسلىھەت چايدا
سامسا، كاۋاپ بىد ئەت ئەمەسمۇ؟
بايلار كەلسە چىنە-لىگەندە
ئاش ھەم قىيزا نەسىپ ئەمەسمۇ؟
گەمبەغەلگە ساپال قاچىدا
ئۇماچ تارتىش ئەيىب ئەمەسمۇ؟
توي بولغاندا سويۇپ ئات-كالا
ئاشلار تارتماق ئىسراپ ئەمەسمۇ؟
كەمبەغەلگە تويدا چامغۇر سېپ
سۇيۇقئاش ئەتمەك ئازاب ئەمەسمۇ؟
بايلار كەلگەندە مەرھابا، دەپ،
تۆرگە باشلاش ئىزا ئەمەسمۇ؟
كەمبەغەل كەلسە چىق-چىق دىبان،
قوغلاش تەرىكى ھايا ئەمەسمۇ؟
بايلار كېرىلىپ تۆردە ئولتۇرسا،
بەزمە قۇرۇش ئىللەت ئەمەسمۇ؟
كەمبەغەللەر تامغا يۆلىنىپ
تۇرۇپ قالسا ھەسرەت ئەمەسمۇ؟

1916 - يىل، جاغمستاي

موللا داۋۇت

(1963 — 1890)

موللا داۋۇت 1890 - يىلى قاغىلىق ناھىيىسىنىڭ ئالا-سايغان يېزىسىدا ئولتۇرۇشلۇق دىنىي مۆتىۋەر ساۋۇر ئاخۇن خەلىپىتىم ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۆسمۈرلۈك ۋە ياشلىق دەۋرىنى ئۆز مەھەللىسىدىكى دىنىي مەكتەپتە ۋە نامانگانىدىن قاغىلىققا كېلىپ مۇدەررىسلىك بىلەن شۇغۇللانغان قەمىرىدىن-خان ھەزرىتىمنىڭ سۆپىزم تەلىماتى سىڭدۈرۈلگەن دىنىي تەربىيىسى ئاستىدا ئۆتكۈزگەن. موللا داۋۇت بۇ جەريانىدا ناۋايى، خوجا ھاپىز، نۆبىتى، مەشرەپ، سوپى ئاللايار قاتارلىق كلاسسىك شائىرلارنىڭ ئىجادىيىتىنى بىلەن تونۇشۇپ، ئۇنىڭ-دىن ھاسىل قىلغان ئىستېتىك زوق بىلەن شېئىر يېزىشقا كىرىشكەن. خەلق ئارىسىدا شائىرنىڭ غەزەل، مۇرەببە، مۇخەممەس شەكلىدىكى 90 پارچە ئەسىرى كىرگۈزۈلگەن بىر شېئىرلار دىۋانى ساقلىنىپ قالغان بولۇپ، ئۇنىڭدىكى ئەسەر-لەر بەدىئىي ئۇسلۇبىنىڭ يېڭى ۋە ئۆزگىچىلىكى، تىلىنىڭ راۋان، ئىنىقلىقى بىلەن كىشىگە بەدىئىي زوق بەخش ئېتىدۇ. لېكىن شائىرنىڭ دىنىي ئېتىقادى ۋە ھېسسىياتى سوپىزم تەلىماتى بىلەن سۇغىرىلغانلىقتىن، ئۇنىڭ ئەسەرلە-

ردە تەسەۋۋۇپ ئەدەبىياتىنىڭ تەركىبى دۇنيالىق، چۈشكۈنلۈك ئىددىيىسىنىڭ بەلگىلىك تەسىرى سىزىلىپ تۇرىدۇ.

موللا داۋۇت 1963 - يىلى 73 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن. ئۇنىڭ بۇ توپلامغا كىرگۈزۈلگەن شېئىرلىرى يولداش جاپپار رەھىم «قەشقەر ئەدەبىياتى» تەھرىر بۆلۈمىگە ئەۋەتىكەن «دىۋانى داۋۇد» نىڭ قول يازمىسىدىن تاللىۋېلىندى.

غەزەل ئاشىقانە

يىغلاپ سەھەرلەر قىلسام پىغانە،
باردۇ بېشىمدا تۈرلۈك پىسانە،
بولسا مۇيەسسەر ئول ئاستانە،
كەلگەيمۇ ياردم قاشىمغە يەنە،
ياردم قېشىغا بولسام راۋانە.

كەتسەم ياردىمنى ئەمدى سوراغلاپ،
ھىممەت كەمەردىن مەن بەلگە باغلاپ،
تاپسام ماكانىن مەن ئاندا يىغلاپ،
ياتسام ئىشىكىن ئەرزىمنى ئەيلەپ،
كەلگەيمۇ رەھمى بۇ ئاسيانە.

ياردم يولىدا تارتسام مۇشەققەت،
بارسام قىلۇرمۇ ياردم مۇھەببەت،
قىلمە خالايىق ھەرگىز مالامەت،
يار ئىشقىدا بۇ جانىمغا راھەت،
ئۇچرارمۇ قولغا ئول ئاستانە.

تاپسام ۋىسالىن قويسام بېشىمنى،
ئەپغانە ئەيلەپ تۆكسەم يېشىمنى،
ياردم ئىشتسە بۇ تاۋۇشۇمنى،

قىلغايمۇ رەھمى ئالسا قولۇمنى،
قىلسا نمزادە بۇ ئاسيانە.

ئەرزىم تەرورگە يەتسەم ۋىسالىڭ،
قىلساڭ خۇدايا نېسىپ جامالىڭ،
باردۇر خۇدايا قۇدرەت كامالىڭ،
ياندۇرمە يارەب مەندىن خىيالىڭ،
راھەت بۇ قولغە ئول ئاستانە.

ئىبرەت كۆزۈڭ ئاچ پەرۋانە نى كۆر،
ئاتەشكە ئۆزىدىن ئۇرغانىنى كۆر،
جانىن بۇ يولدا بەرگەنىنى كۆر،
ئاسىل ۋەتەنگە بارغانىنى كۆر،
جانىنى بەرگەي بۇ ئاشىقانە.

كىرسەڭ بۇ يولغا مۇھتىلى بولغىل،
غەپلەتتە ياتمە شىددەتلى بولغىل،
فىش ئەيلە تەقۋا قۇربەتلى بولغىل،
ياردڭ يولىدا مەقسەتلى بولغىل،
ئاھىڭ ئوقى چۈن يەتسۇن نىشانە.

باردۇ بۇ يولدا چەندان خەتەرلەر،
قىل ئىھتىياتى شامۇ سەھەرلەر،
ھوشىڭ بىلەن تۇر تارتما دەرەرلەر،
نەفسى ھەۋاچۈن يولدىن قويەرلەر،
ئىخلاس بىلەن بول يولغا راۋانە.

چىقار دىلىڭدىن سەن خارى خەسنى،
زايە چىقارما سەن ھەر نەپەسنى،
تۇتمغە تەييار ئەيلە قەپەسنى،
قىلما دىلىڭدا چەندان ھەۋەسنى،
كۆرگەيمۇ تۇتى بۇ ئاشىيەنە.

شەھتۇتى كىرسە ئۇشبۇ قەپەسكە،
كەتمەس خىيالىڭ تۇرلۇك ھەۋەسكە،
قىلغاي نەزەر چۇن ئاللا پەرەسكە،
توشقازما ئۆينى سەن خار خەسكە،
دىل ئۆيىگە بول سەن پاسىبانە.

سەن ئاسمي داۋۇد كىرسەڭ بۇ يولغە،
تاغۇ باياۋان ھەم دەشتۇ چۆلگە،
قويساڭ قەدەمنى سەن راست يولغا،
ئاخىر ئالۇرسەن مەقسەتنى قولغا،
تەسدىق بىلەن بول باقمە جاھانە.

غەزەل دىكسر

ياردىمنى ئىزدەپ قالدىم بالاغە،
قىلغايمۇ رەھمى بۇ مۇپتىلاغە،
ئۇچرات قولۇڭنى بىر ئاشىناغە،
يەتكۈزسە ھالىم ئول دىلرەباغە،
يەتسەم جاھاندا مەنمۇ جانانغە.

تۇشتى دىلىمغە كۆپ ئىشتىياقى،
يىغلاپ كۆيىدە سىزدى قاراقى،

كۆيدۇردى دوستلار ياردم پىراقى،
ئۇرتەپ دىلىمنى دەردۇ پىراقى،
رەھىم ئەيلمگەيمۇ ممسكىن گاداغە.

دەردىمدە ھەردەم تۆكسەم يېشىمنى،
ئاستانىسغە قويسام بېشىمنى،
تۆھپە ئىمبەرسەم ئاققان يېشىمنى،
ياردم ئىشتكەي بۇ ئالمشىمنى،
يەتكەيمۇ ئاھىم قادىر خۇداغا.

كۆرسەت جامالىڭ كۆڭلۈمنى شاد ئەت،
ئاسمي قۇلۇڭنى رەت قىلمە يات ئەت،
بەرگىل خۇدايا ئىنساپ دىيانەت،
ئاخىردا بەرگىل مەئۇايى جەننەت،
ياربب نېسىپ ئەت ئاخىر لىقاغە.

جان ئاچچىقىنى سەن ئەيلە ئاسان،
مۇندا ئىمان بەر ئاخىردا ئىمان،
سەكراتتە بەرگىل دەردىمگە دەرمان،
قىلغان گۇناھىم سەن ئەيلە پىنھان،
يەتكۈز قولۇڭنى سەن مۇددىئاغە.

بۇ ئاسمي داۋۇد ئىمان تىلەيدۇ،
قاراڭغۇ گۆردىن ئامان تىلەيدۇ،
شەيتان قولىدىن ئامان تىلەيدۇ،
رازىلمقىڭنى سەندىن تىلەيدۇ،
رەھىم ئەيلە ياربب ممسكىن گاداغە.

ھىجرىڭدە كۆيدۇم

ھىجرىڭدە كۆيدۇم ئى يارى جانىم،
كۆرسەت يۈزۈڭنى ئى مېھرىبانىم.

شامۇ سەھەرلەر زىكرىڭنى ئېيتاي،
زىكرىڭدە لەززەت ئالسۇن بۇ جانىم.

غەپلەتتىن ئويغات بىچارە قۇلنى،
زىكرىڭغە گويا بولسۇن زەبانىم.

بىچارە داۋۇد ئاسىي قۇلۇڭدۇر،
ئازدۇرمە يولدىن قادىر خۇدايىم.

مۇخەممەس

دوستلىرىم ئەيىب ئەيلىمەڭ مەن بىر بالاغە ئۇچرىدىم،
داغى ھەسرەت ئىچىدە بىر مۇپتىلاغە ئۇچرىدىم،
چۈن رەقىبلەر ئىچىدە بىر ھاجراغە ئۇچرىدىم،
ئەھلى دىللار ئىچىدە قىممەت باھاغە ئۇچرىدىم،
ئەرزى ھالىم ئەيغالى بىر پادىشاھقا ئۇچرىدىم.

يار ۋەسلىن ئىزدىسەڭ بار كىرانىڭنى ئۇنۇت،
ئەسلى ۋەسلىن ئىزدىسەڭ كويىدە جانىڭنى ئۇنۇت،
يار مېھمان چىللىساڭ پەرزەندە، مالىڭنى ئۇنۇت،
يارىڭ ئىشقىدا سەن سودا زىيانىڭنى ئۇنۇت،
بۇ دىلىمنى ئۆرتىگەن بىر مەھلىقاغە ئۇچرىدىم.

جىلۋە بىرلە ناز ئېتىپ چىللار مېنى ئۆز ئالدىغە،
ئىشتىياق بىرلە قەدەم ئۇرغۇپ كېلۇر يار ئالدىغە،
چۈن قەدەم قويسا كىشى بارغايمۇ دىللار ئالدىغە،
يار ئۆزى كەلگەيمۇ كېيىن ئەۋۋەلدە بەرگەن ۋەئدىغە،
يارىغە ۋەئدە بېرىپ كەتكەن سەنەمگە ئۇچرىدىم.

ئۇشبۇ داۋۇد ئاسىي قۇل ئۇزگىل دىلىڭنى نەھمىدىن،
يار ۋەسلىنى تىلەپ يىغلا سەھەرلەر دەردىدىن،
ئەفۇ قىلغىل ھەر گۇناھ ئۆتتى مەنۇ شەرمەندىدىن،
رازىمۇ بولغايمۇ خۇدايىم مەن كەبى بىر گەندەدىن،
ئەرزى ھالىم سورغىلى بىر دادخۇغە ئۇچرىدىم.

مۇرەببە

ۋەئدە بەرگەن ئېردى ئاۋۋەل ئۇل نىگارىم،
قاراپ تۇردۇم ۋەئدە بەرگەن قارارىغە،
قاچان كېلۇر مېنىڭ ئۇشبۇل گۈلئۇزارىم،
يىغلاپ بارسام يەتكەيمەنمۇ ۋەسالىغە.

ئالغىل دېدى باغىڭدىكى تىكەنلەرنى،
ئاندا ئۇندۇر گۈل ياسىمەن-رەيھانلارنى،
يار يولىغە ساچقىل ئۇنچە مارجانلارنى،
سەر ئەتكىلى يارىڭ كېلۇر گۈلزارىغە.

دىل ئۆيىنى پاكىز قىل دېدى ئېرسە،
ھېچ كىشىگە بىلدۈرمىگىل سىرىڭ ئېرسە،
يامان بولۇر خەلقى ئالەم سىرىڭ بىلسە،
ئۆزۈڭ داناھ بەندىلەرنىڭ ئاخبارىغە.

مېنى مۇنچه يىغلاتمىغىل شاھىم سەن - سەن،
دىل ئۆيىنى رەۋشەن قىلغىل ماھىم سەن - سەن،
قوبۇل قىلغىل ئىشتكۈچى ئاھىم سەن - سەن،
مۇنتىزمەن مىشاق تىكى قارايدىغە.

ھادى دۇرسەن ئۆزۈڭ ئەيلە يولۇم ئاسان،
ئالەم ئىچرە سىرلىرىمنى قىلغىل پىنھان،
زاتىڭ ئۇلۇغ خوجامدۇرسەن ئادىل سۇلتان،
مېنى قوشقىل ياخشىلارنىڭ قاتارىغە.

داۋۇد ئاسىي ۋەسالىغە يېتەلمىدىم،
ھەق ئەمرىنى ئۆز ۋاقتىدا قىلالمىدىم،
بەندىلىككە لايىق خىزمەت قىلالمىدىم،
يىغلاپ كەلدى ئۇشبۇ قۇلۇڭ ئەستانىغە.

كەلدىمۇ

باغۇ بوستا ئىچىگە ئول گۈلزارىم كەلدىمۇ،
يار مەھبۇبىن سوراپ ئول شەھسۋارىم كەلدىمۇ؟

باغنى زىننەت بەرمەيىن چىللاپ ئىكەنمەن يارىنى،
باغ تاماشا قىلغىلى ئول پادىشاھىم كەلدىمۇ؟

باغ ئىچى ياخشى ئەمەس بارىدۇر تىكەنلەر باغىدە،
بۇ تىكەن سۇندۇرغىلى ئول پەھلىۋانىم كەلدىمۇ.

يار يەنە مولزۇم قىلۇر كەلسە بۇ باغنى كۆرگىلى،
گۈلگە پەرۋىش قىلغىلى ئول باغبانىم كەلدىمۇ.

جاينى تەييار ئەيلىگىل مەن باردۇرمەن خىلۋەت ئارا،
جاي خىلۋەت ئىچىگە باقغىل نىگارىڭ كەلدىمۇ.

قىچقىرۇر بولساڭ مېنى سەن بارچىنى تەرك ئەيلاگىل،
«بىر مېنىڭدىن ئۆزگىنى تاشلا» دېگەن يار كەلدىمۇ؟

پات يېقىن يارىڭ كېلۇر بولغىل يولىغە ئىنتىزار،
يار ھەمدەم بولغىل ئول مېھرىبانىم كەلدىمۇ؟

ئۇشبۇ ۋەئدە راست ئىرۇر ھەرگىز ئۇنىڭ يالغانى يوق،
يارغا ۋەئدە ئەيلىبان كەتكەن نىگارىم كەلدىمۇ؟

سېغىندىم

بارغۇم كېلۇر ئالدىغە مەن يارىمنى سېغىندىم،
رازى دىلىم ئىيتۇرغە دىلدارىمنى سېغىندىم،
سىيلىغۇچى باشىمنى سەردارىمنى سېغىندىم،
بەرىپ ئەرزىم ئىيتۇرغە مەن شاھىمنى سېغىندىم،
رەھىم ئەتكۈچى ھالىمغە سۇلتانىمنى سېغىندىم.

باراي دېسەم بىلمەيمەن ئول ھاكاندىن مەۋزەدە،
يەككە يالغۇز خۇدادۇر بەندەئىرۇربى بىشۇبھە،
يوقتۇر ئۇنىڭ شېرىكى دائىم ھاياتۇ زىندە،
رىزالمقىڭ ئىزدەيدۇ ئاجىز غەرىب بۇ بەندە،
جانىم بەرەي يولىدە جانانىمنى سېغىندىم.

ئاشىقلارنىڭ ئىشىدۇر دۇنيا ئىچرە مالامەت،
ھەر كۇنى كېلۇر باشىغا چەندان نەچە ئالامەت،

مالامەتكە جۇرئەتكەن قۇللار بولۇر سالامەت،
ئاشقلارغا بولغۇسى خۇدا ئىشقى هالاۋەت،
مالامەتكە ئىشىم يوق دىلدارىمنى سېغىنىدىم.

مالامەت بىر سابۇندۇر يۇغان ئاشق كىرىنى،
تەئنە بىرلە ساپ ئېتۇر ماسۋالدىن دىلنى،
كۆرسەت ماڭا بارۇرمەن دىلدارىمنىڭ يولىنى،
يوقلىغايمۇ خۇدايىم ئاسمي جانى قۇلىنى،
ئىنشائاللا بارۇرمەن مەن ياردىمنى سېغىنىدىم.

مۇراد مىغا يەتكۈزگىل مۇنچە مېنى زار ئەتمە،
بەرگىل جامى مۇھەببەت ئەھلى ئىچىدە خار ئەتمە،
گۈناھىمنى كەچۈرگىل بارۇرجايىمن تار ئەتمە،
داۋۇد ئاسمي قۇلۇڭغە ئىشقىڭنى بەر ئار ئەتمە،
مەن تاماشا قىلغىلى گۈلنارىمنى سېغىنىدىم.

كېلۇر

سەھەرلەر خىيالىمغا ياريم كېلۇر،
تاماشا ئۈچۈن گۈل ئۈزاريم كېلۇر،
دىلىم ئۆيىگە مېهمانىم كېلۇر،
نىقابىن ئېچىپ گۈل ئۈزاريم كېلۇر.

ماڭا قاي كۈنى تۇشتىلەر بۇ پىراق،
داۋام ئۆرتەدى بۇ دىلىم ئىشتىياق،
نەزەرىڭ سېلىپ يۈزىمە ئەمدى باق،
مېنى ئۆرتىگەن شەھىسۋاريم كېلۇر.

تۇتۇپ ئىلكىمدىن گۈلى رەيهانىنى،
مۇئەتتەر قىلىپ بۇ كۆڭۈل باغىنى،
تەسەللى بېرىپ بۇ دىلىم داغىنى،
كى مەن ئىزلىگەن ئۇشبۇ ياريم كېلۇر.

بۇ داۋۇد ئۆزى ئاسمي بەرگۈناه،
مۇنى ئەيلە مەشەرده رەۋسىيا،
كى لۇتفى ئەيلىگەيسەن خۇدا،
بۇ هالىم سوراپ پادىشاهىم كېلۇر،

غەزەل

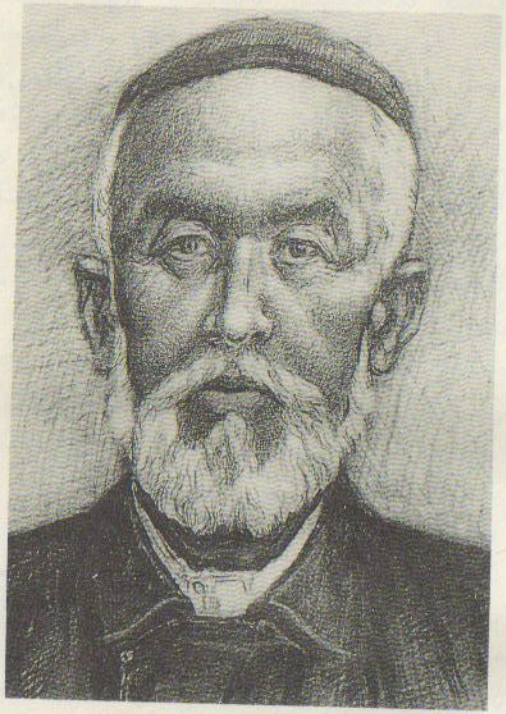
رەهىم ئەيلىگەيمۇ ئۇل گۈلئۇزاريم،
كۆرمەي يۈزىنى يوقتۇر قارارىم.

كۆيىده يىغلاپ تۆكسەم يېشىمنى،
ئەرزىم سورارمۇ ئۇل دادخۇاهىم.

كۆز ئۇچى بىلە قىلسا نەزاره،
ئاجىز غېرىبقە ئۇل پادىشاهىم.

كۆرسەم يۈزىنى دەۋزەخ ئىچىنده،
ۋەسلىگە يەتسەم شۇلدۇر مۇرادىم.

بۇ ئاسمي داۋۇد ئەسيان ئىچىنده،
يىغلاپ يۈرەرلەر تىلەپ گۈناهىم.

ئاروپ قاسىمى

(1893 — 1936)

شائىر ئاروپ قاسىمى 1893 - يىلى غۇلجا ناھىيىسىنىڭ چولۇقاي يېزىسىدا دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ، بالىلىق چاغلىرىنى ئۆز يېزىسىدا ئۆتكۈزگەن، ئۇقۇش يېشىغا تولغاندىن كېيىن ئائىلىسى بىلەن بىللە يەركەتكە چىقىپ ھەسلەپتە مەدرىسە، كېيىن پەننىي مەكتەپلەردە ئوقۇپ بىلىم ئالغان، ھۈنەر ئىگىلىگەن، شائىر يەركەتتە ئوقۇپ يۈرگەن چېغىدىلا رۇس تىلى ئۆگىنىشكە بېرىلىپ، رۇس تىلى ئۆگەنگەن، كېيىن ئەرەب، پارس تىللىرىنىمۇ ئىگىلىگەن. شائىرنىڭ ئاتىسى كەمبەغەل ئادەم ئىدى. شۇڭا ئۇ، تۇرمۇشنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچراپ، ئۆزلەپ ئوقۇش ئىمكانىيىتىگە ئېرىشەلمىگەن. ئاندىن ئۆز يۈرتىغا قايتىپ كېلىپ، غۇلجا شەھىرىدە ئولتۇراقلاشقان. بۇ يەردە ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە كېسىم تېكىش كەسپى بىلەن شۇغۇللانغان، بەزىدە جامائەت ئىشلىرىغا ئارىلىشىپ، مەھەللىنىڭ ئاقارتىش ئىشىنى ئىشلىگەن. شائىر تۇرمۇشنىڭ قىسىشى بىلەن ئۆزلەپ ئوقۇش ئىمكانىيىتىگە ئېرىشەلمىگەن بولسىمۇ، ئۆگىنىشنى قىلچە بوشاشتۇرۇپ قويمىغان. ئۇ ئۆز قىزىقىشىنى ۋە تالانتىنى توغرا مۆلچەرلەپ، ئاساسىي دىققەتىنى ئەدەبىيات ۋە تىل ئۆگىنىشكە مەركەزلەشتۈرۈپ، خەلق تىلى، خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى، ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى شۇنىڭدەك رۇس، ئەرەب، پارس كلاسسىكلىرىنىڭ ئەسەرلىرىنى زوق بىلەن ئۆزمەي ئۆگىنىپ، ئەدەبىي بىلىمىنى

بەيىتقان، بۇنىڭغا مۇناسىپ ھالدا دائىم مەشق قىلىپ يېزىقچىلىق ئىقتىدارىنى پەيدىدىنپەي ئۆستۈرگەن.

شائىرنىڭ ئىجادىيىتى ئاساسەن 1900 - يىللىرى باشلانغان. ئۇ، ئۆزى ۋاپات بولغان 1936 - يىلىغا قەدەر بولغان 36 يىل ئىچىدە نۇرغۇن شېئىر، رۇبائىي، مەسەل ۋە داستانلارنى يازغان. لېكىن نۇرغۇن شېئىرلىرى ۋە داستانلىرى ھەرقايسى دەۋرلەردە پەيدا بولغان ھەر خىل، ھەر رەڭدىكى سۈنئىي ئاپەتلەر كاساپىتىدىن يوقىلىپ كەتكەن. پەقەت ناھايىتى ئاز بىر قىسىم شېئىر، غەزەل ۋە مۇخەممەسلىرى، بىر كىچىك داستانى كىچىك ئوغلى ھۈسەيىن ئاكىنىڭ قولدا ساقلىنىپ قالغان.

شائىرنىڭ شېئىرلىرىنىڭ شەكلى ھەر خىل، مەزمۇنى كەڭ، تىلى راۋان بولۇپ، ھەربىر شېئىرغا شائىرنىڭ ئىدىيىسى، غايىسى، كۆز قارىشى ۋە دەۋر روھى بەلگىلىك دەرىجىدە سىڭدۈرۈلگەن. شائىر ئىجادىيەتتە ئۆز زامانداشلىرىدىن پەرقلىق يول تۇتۇپ، رېئال تۇرمۇش ئىچىگە ئىچكىرىلەپ كىرگەن. ئۆزى ياشىغان فېئودالىزم جەمئىيىتىنىڭ ياۋۇز قىياپىتىنى مەلۇم دەرىجىدە پاش قىلغان. جەمئىيەتتىكى زۇلۇم، تەڭسىزلىك، خۇراپاتلىق، نادانلىق، ئەخلاقسىزلىق، ھورۇنلۇق ۋە تەييارتاپلىقنى قامچىلىغان، كىشىلەرنى بولۇپمۇ ياش - ئۆسمۈرلەرنى خۇراپاتلىق قاملىنىشى بۇسۇپ چىقىپ، مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇپ، بىلىم، مەدەنىيەت، ئەخلاقنى پەزىلەت، ھۈنەر - سەنئەت ئىگىلەشكە دالالەت قىلغان.

شائىرنىڭ شېئىرلىرى بىزنىڭ ئۇ ياشىغان فېئودالىزم جەمئىيىتىنى، شۇ چاغدىكى ئىجتىمائىي تۇرمۇشنى، ئىشلەپچىقىرىش، دىن، مائارىپ ئەھۋالىنى چۈشىنىشىمىزدە مەلۇم تارىخىي قىممەتكە ۋە رېئال ئەھمىيەتكە ئىگە. بىز مۇشۇ نەيەتتە، مەرھۇمنىڭ «ئىلى دەريا‌سى» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغان شېئىرلىرىدىن بىر قىسمىنى تاللاپ بۇ توپلامغا كىرگۈزدۇق.

چۈلۈقاي

بۇ چۈلۈقاي غولنىڭ ئاغزى ھەم شاماللىق ياخشى جاي،
چوڭ مەھەللە، يەتتە مەسچىت، خەلقى ئوبدان، ياخشى باي.

ئوستى بېنەم، ئاستى ئۆلكە①، مېۋىلىك باغ ئورتادا،
كۈن چىقىشتىن سۇ ئاقادۇر، قىردا تۈگمەن، ئاستى ساي.

قوي، كالاسى بار ئىكەنلىكى سۆت بىلەن قايماقى بار،
ھەم قېتىقۇ، ھەم قۇرۇتۇ، مەشكە بىرلە ساريماي.

تاغ ياقىندۇر تالى ئۆسكەن، ياپيېشىل يايلاقلىرى،
ئۆرۈك، ئالما، ئارچا، قارىغاي، غوللىرىدا ئوستى چاي.

بۇغا، مارال، بۆرە، تۈلكە ھەم ئېيىق، يولۇاسلىرى،
قوي، كالالەر، ئۆچكە، تۆگە، ئاندا يۈرگەن ئىلقا - تاي.

چىقسا ئاندا كۆرسە ھەر كىم ئۇل خۇدا سۆننەتلەرىن،
كۆڭلى يۇمشار كېچە بولسا چىقسا نۇرلۇق كۆكتە ئاي.

سەپكىلەپ ياغسا ياغمىن گۈللەرگە چۈشسە تامچىسى،
كۈن ئاچىلسە زەررە قالماس ئاندا يامغۇر بىرلە لاي.

① ئۆلكە — سۇلۇق تېرىلغۇ يەر.

ئۇل كېيىكلەر سەكرىشىپ قارىغاي ئىچىدە ئويناشۇر،
ئوۋچى ئالۇر ئاندا بارىپ، مىلتىق ئاتىپ ياكى ياي.

ئېھ خۇدايا سەن نەسىپ ئەت سۆننەتلەرىگىنى كۆرگىلى،
كۆيگۈزۈر ئىشق ئوتىغا شايەت كۆڭۈل پەرۋانەداي.①

ئاروۋاخۇن پىكىر ئېيتقىل بۇ جاھان ھايات ھەممە،
غاپىل ئەمدى بولمىغىل، سەن چەكمەگىل كۆپ ئاھۇ - ۋاي.

1930 - يىل، غۇلجا

پەلەكنىڭ گەردىشى

دەريغا، نەئەيلەيمەن ئەجەب بىر زامان،
كېلىپتۇر باشىغە دىشۋارلىق يامان.

پەلەكنىڭ گەردىشى مېنى چۆرىدى،
قويۇپ ھەر نە كۈندە يۈزىن ئۆرىدى.

ئاجرىتىپ ۋەتەندىن ۋەتەنسىز قويدى،
بۇ پەلەك پەيلىدىن ئىنسانلار تويدى.

خۇدانىڭ قۇدرىتى، ماڭا چارە يوق،
يولى بار سۆزلىسەم نومۇس - ئارى يوق.

يۈرۈپمىز بۇ كۈندە ئايلىق ئۆيدە بىز،
ئىمەسمىز بۇ ئۆيدىن بىلەك كويدا بىز.

① پەرۋا نەداي — پەرۋانىسىز.

كېلىپتۇر قىش كۈنى تولا ھۆلچىلىك،
خەبەرسىز يۇرۇپمىز بۇما گولچىلىك.

كۆپ يېغىپ ئاسماندىن يامغۇر بىرلە قار،
كوچىلار مىچىلداپ، بازار يولى تار.

ئۆتتى بۇ ئايلىق ئۆيدىن تامچىلار تولا،
ئىگەسى پۇختاراق ياپسا نىم بولار.

چىكىلداپ تامچىلار باشىمغە ياغدى،
باسماسۇن بۇ ئۆي، دەپ يۇرەكسىم ئاغدى.

قۇرۇق يەر قالمىدى باشىم سىققۇدەك،
بۇ كۆرپە ـ تۈشەكنى قويۇپ تىققۇدەك.

بالىلار يىغلاشىپ ئۆرە تۇردىلەر،
ئازابى ئەلەمنى بۇگۈن كۆردىلەر.

نە قىلاي ئۆيدىكى بارى بولدى ھۆل،
ياخشىدۇر بۇ ئۆيدىن ئايدالا ۋە چۆل.

كۆل ئىزدەپ يۈزدۈمغۇ كۆلۈڭمۇ كۆلۈك،
مۆشۈكتەك ماڕىشىپ بۇلۇڭمۇ بۇلۇك.

قاراڭغۇ ئۆيدە بىز قالدۇق تەمتىلەپ،
ئاھ ئاتام، ئاھ ئانام دەپ ھەم ئەنسىرەپ.

يېغىندىن زېرىكىپ ئۆڭۈم ئۆچتىمۇ،
دېدىم مەن ئاسماننىڭ تۈۋى چۈشتىمۇ؟

ئۆچۈردى چىراغنى تامچى پاڑ ئېتىپ،
تۆھۈر مەش ئۈستىگە چۈشتى گاڑ ئېتىپ.

ئىشلىسەك بولمايدۇ كىشىنىڭ ئۆيى،
زىيانىنى سالىدىغۇ تامچىنىڭ سۈيى.

بىر جاينى ئېلىشقا قۇدرەت يەتمىدى،
بۇ مېھنەت باشىمدىن يەنە كەتمىدى!

خۇدايا ئۆزۈڭگە بۇدۇر زارىمىز،
بۇنىڭغا يوق ئىرمش بىزنىڭ چارىمىز.

ئىچەلمەي چاينى بىز ئوچاغ ئوت قالاپ،
تىترىدى بالىلار سۇنى يۇتقالاپ؛

ئۈيقۇ ھەم بولمىدى مولۇندەك قاراپ،
زېرىكىپ، تىرىكىپ تولغىنىپ ئىڭراپ.

ئۈيقۇسىز ئۇگدىشىپ بالالەر تەقى،
ئۈيقۇ يوق پارقىراپ كۆزنىڭ ئاقى؛

ئېمە كۈن بىزگە بۇ خاپا بولغۇدەك،
ئىلاجىن تاپالماي سەۋىپ سالغۇدەك.

بۇرقۇپ، تېرىكىپ ئۆزۈمدىن ـ ئۆزۈم،
ياشرىپ نەم بولدى بۇ ئىككى كۆزۈم.

ئۇزاقتىن ـ ئۇزاققا بۇ تاك ئاتمىدى،
بۇ تامچە دەستىدىن ئارۇپ ياتمىدى.

1928 ـ يىل، غۇلجا

ئاقچە

كەمبەغەلدە يوق ئاقچە، كۈن ئۆتكۈزۈر شۇنداقچە،
تۇرماس ئاندا بۇ ئاقچە زاردۇر گاداي نى ئاقچە.
ئاي ئاقچە ـ ۋاي ئاقچە،
ئەقلا بولدۇك سەن ئاقچە.

پەقىر تۇرار قول باغلاپ، بايىنىك ۋاقتىنى چاغلاپ،
هايدار باي ئانى قوغلاپ، كېتەر يۈرەكسىن داغلاپ.
هاي ئاقچە ـ ۋاي ئاقچە،
بايغە تەييار سەن ئاقچە.

① ئاپتورنىڭ ئىزاهاتى: بۇ يەللى نەرسىنىڭ ئىككى ئېغىز كونا ئۆيىنى ئىجارە گە ئېلىپ ئولتۇرغانىدىم. شۇ يەللى كۈزدە قاتتىق يامغۇر يېغىپ، ئۆيدىن تامچە ئۆتۈپ كەتتى. باللىرىم چاي قاينىتىپ ئىچەلمىدى، ئوخلىيالمىدى، تامچە چىراق نى ئۆچۈرۈۋەتتى. مەن بۇلۇڭدا تۇكۇلۇپ ئولتۇرغاندا، يۇقىرىقىلار خىيالىمدىن ئۆتتى، قەغەزگە چۈشۈرۈپ قويدۇم.

بايىنىك كۆزى توزانده، مىسكىن كۆزى قازانده،
قىممەتچىلىك بازارده، پەقىر دائىم خازانده.
هاي ئاقچە ـ ۋاي ئاقچە،
بايغە بولدۇك قۇلاقچە.

تام بويلاپ مىسكىن تۇرار «هەق» دەپ بىر يارماق سورار،
بەزىلەر «كەت» دەپ ئۇرار، تەلمۈرۈپ مىسكىن جورار.
هاي ئاقچە ـ ۋاي ئاقچە،
بايغە بولدۇك سولاقچە.

پەقىرنىڭ ئۆيى يارچۇق، قارا ئىغۇ كىچىك تارچۇق،
خاندا خاتون ئاچ ـ توق، باش ـ كۆزى يالاڭ ئۇچۇق.
هاي ئاقچە ـ ۋاي ئاقچە،
بىزگە قەدرىڭ ئارتۇقچە.

ئۆيلەردۇر زەيلىك ئورا، كىگىزدۇر قۇمۇش بورا،
بېغىرنى گۆش دەپ قورار، قازانى تۆشۈك كورا.
هاي ئاقچە ـ ۋاي ئاقچە،
تەكشەلمىگەن سەن ئاقچە.

هەركىم بولار بايغە قۇل، باي ئىزدەيدۇ دائىم پۇل،
سەن قىلۇرسەن ئوكۇنى سول، ئوچۇق ساڭا هەر بىر يول،
هاي ئاقچە ـ ۋاي ئاقچە،
بىزگە پۈتمەس ئوشۇقچە.

پەقىرنىڭ يۈزى سېرىق، ئەھەددىن سۆزى قېرىق،
ئالتۇن ئاقسا بۇ ئېرىق، تەگمەيدۇ بىزگە تېرىق.

هاي ئاقچه ـ ۋاي ئاقچه،
بايغا باقتىك پىلەكچه.

مىسكىن يۈزى تورلاشقان، يوقسىزلىقتىن پۈرلاشقان،
«ئاش» دەپ خاتون مورلاشقان، غەملەر قەۋەت ئورناشقان.
هاي ئاقچه ـ ۋاي ئاقچه،
ئىشىك ئۈتەر ئارتۇقچه.

مىسكىنىنىڭ قولى قۇرۇق، ئاياغىدا يوقتۇر چورۇق،
ئۇستىده قاتتىق ـ قۇرۇق، ئاچلىقتىن ئۆزى ئورۇق.
هاي ئاقچه ـ ۋاي ئاقچه،
بايغا باققان سەن ئاقچه.

ئارۇپدۇر پەقىر ئۆزى، كۆرگەندۇر كۆپنى كۆزى،
راستىمدۇر ئېيتقان سۆزى، قاراڭغۇ بۇندىن بۆزى.
هاي ئاقچه ـ ۋاي ئاقچه،
هاي ـ هاي ئاقچه ـ ۋاي ئاقچه.

ئۇقۇڭ

ئەي ئەزىزه خۇش لەتاپەت، ماهى تابانلەر ئۇقۇڭ،
ئۇشبۇ مەكتەپ گۈلشەنده بويى رىهانلەر ئۇقۇڭ.

كىم ئۇقۇسا بەهرى ئالغاي بۇ ئۇقۇشتىن هەر كۈنى،
دىلى يورۇپ، نۇرى ئارتار غۇنچه شادانلەر ئۇقۇڭ.

دىل چىراغى، يول باراڭى بۇ ئۇقۇشتۇر بىلىڭىز،
پەن ئۇقۇڭلار هەم بىلىڭلار قۇربى راۋانلەر ئۇقۇڭ.

ئىلىم ئۇقۇماق، خەت تونۇماق، بىزلەرگه بەك لازىم ئىمرۇر،
ئەمدى بىلىسەك ئۇشبۇنى قەدىنى بىلگەنلەر ئۇقۇڭ.

ئىلمىي ئۇقۇشقا تەرغىپ ئەتتى سۇل رەۋىشچه ئاروپى،
غۇنچه بويلۇق، ماهى رويلۇق ئۇنچه دەندانلەر ئۇقۇڭ.

مەكتەپ①

كەل، ئەي تالىپ كىرىپ بۇ گۈلىستان ئىچره گۈل قىسقىن،
ياراشۇر هۆسنىڭىزغه، بىر ئەجەب دىلدارىدۇر مەكتەپ.

بۇ گۈلنىڭ ئىشقىدىن تولدى پۇراققا جۇملەئى جاهان،
گۈل قەدىنى بىلمەك ئۈچۈن دەركارىدۇر مەكتەپ.

خۇلقى ـ قەلبىڭىز ئىلە ئاشىق بولسىڭىز بۇ گۈلغه،
كىرىڭ گۈل باغچەسىغه گۈل هامان گۈفتارىدۇر مەكتەپ.

گۈلۈستان ئۆرگىتۈر ئادەمگه هەر كۈنى دوست، ئىبرەتنى،
قۇيار دىلغه زۇمرەتتىن ئەجەب غەمخانىدۇر مەكتەپ.

زابان هالى بىلەن دەۋەت قىلۇر كىم سۇبهى، شامىلاردا،
كىرىپ گۈل باغچىسىغا گۈل ئىلىڭ بىسيارىدۇر مەكتەپ.

① بۇ غەزەلنىڭ باش قىسمى يوقىلىپ كەتكەن.

كىشى بەختى ئاچىلماسمۇ بۇ گۈلدىن بىر نەسىب ئالسا،
دىماغىغە تېگىپ خۇش بۇيى ئۇ گۈل ئاسارىدۇر مەكتەپ.

كېلىك ئەۋلادى ئۇيغۇرنىڭ گۈلىستان ئىچرە سىز باقسىڭ،
كۆرۈپ ھۆسنى ـ جامالىنى كۆڭۈل ئەفكارىدۇر مەكتەپ.

ئوقۇيدۇر بۇ گۈلىستان مەكتەپىدە ھەر گۈلى ئىلىم،
ياشار ئىلىم بىلەن ئىنسان شۇنىڭ ئەزكارىدۇر مەكتەپ.

ئىلاھا بىز كەبى مىسكىنىنى دائىم شاد ـ خۇرامى قىل،
بۇ مەكتەپ ھىجرىدا كۆيگەن ئىلە ئاۋارىدۇر مەكتەپ.

ئوغۇل بولساڭ ئاتاڭغە

ئاتاڭ بولسا ئىززىتى قىل،
ئاناڭ بولسا ھۆرمىتى قىل،
قېرىنداشقا شەپقىتى قىل،
ئوغۇل بولساڭ ئاتاڭغە.

سەھەر تۇرۇپ سالام قىل،
يەنە ياخشى كالام قىل،
ھەر كۆرگەنىدە ئىكرام قىل،
ئوغۇل بولساڭ ئاتاڭغە.

كىچىك ئىدىڭ، چوڭ بولدۇڭ،
تەلىبە ئىدىڭ ئوڭ بولىدۇڭ،

بىر بىخ ئىدىڭ شۇڭ بولدۇڭ،
ئوغۇل بولساڭ ئاتاڭغە.

ئولارغە سەن «ئۇپ» دېمە،
ئاچچىق كەلسە «بۇپ» دېمە،
تۇپراق چېچىپ «سۇپ» دېمە،
ئوغۇل بولساڭ ئاتاڭغە.

قىشقاردىكى «خۇش» دېگىل،
«ئىككى قولۇم بۇش» دېگىل،
«چا جۇشتا چاي جۇش» دېگىل،
ئوغۇل بولساڭ ئاتاڭغە.

يۇگۇرۇپ قىلغىل خىزمەتىنى،
زىنھار ساقلا ھۇرمەتىنى،
قىل ئەدەبلەر ئىززەتىنى،
ئوغۇل بولساڭ ئاتاڭغە.

ئاتاڭنى سەن خارلىما،
ئاناڭدىن ھېچ زارلىما،
ئىككىسىدىن ئايرىلىما،
ئوغۇل بولساڭ ئاتاڭغە.

دوزاخ ئاتا قارغىشى،
بېھىش ئاتا ئالقىشى.
بېھىش ئانا ئالقىشى،
ئوغۇل بولساڭ ئاتاڭغە.

ئاتا باشقا سايمبان،
ئانا ئاندىن مېھرىبان،
قېرىنداشلىك دىلرابان،
ئوغۇل بولسا ئاتاڭغە.

بەختى بارغە ئاتا بار،
بولسا تەلەي ئانا بار.
بۇ سۆزۈمدە مەنا بار،
ئوغۇل بولسا ئاتاڭغە.

ھەققى كۆپتۇر ئاتانىڭ،
ھۆرمىتى كۆپ ئانانىڭ.
خاتاسى كۆپ بالانىڭ،
ئوغۇل بولسا ئاتاڭغە.

ئاتادىن سەن دۇنيا ئال،
ئانادىن سەن دۇنيا ئال.
ئارۇپ بۇندىن رىئا ئال،
ئوغۇل بولسا ئاتاڭغە.

ياشلىقىم ئۆتكەندە

تېپىپ چارخىنى چۆرۈپ بۇ ماشىنا بىرلە تىكتىم چاك،
ئۆتۈپتۇر ياشلىقىم ئەمدى ھۇنۇز غاپىللىقىم دەرد ناك.

قەرىلىك ۋاقتى كەلمىشتۇر ماڭا تەدبىر نەدىدۇر دوستلەر،
تېنىم كۆپ سۇسلىشىپ قالغاندىن قىلدىم ئانى ئىدراك.

بۇگۈن يىگىنە كۆزىگە ئۆتكۈزەلمەي يىپنى مەن ناچار،
پۇشايمان ئەيلىدىم ئۆتكەن ئۆمۈرگە ئۆتكۈزۈپ بى باك.

بېقىنلەر سانجىشىپ، قول - پۇت پەيلەر تارتىشىپ كۈن - كۈن،
خۇداغا يالۋۇرۇپ تۇردۇم قېرىلىقتىن بولۇپ غەم ناك.

بۇ مەيدەم ئاغرىتىپ يەل بىرلە بولدى ھەر تاۋام ھەر دەم،
تاۋام سىگمەسنى ئادەت ئەيلىدى چۈن ئەھلى پىل ئەپلاك.

مىجەزىم ئۆزگىرىپ قالدى تەبىئەت نۇختىلاپ ھەر ئان،
پاتىپ يانىپاشلىرىم يەرگە كۆزۈمۇ بولدى ھەم خىرراك.

ئىلاھا لۇتفى قىلغىل سەن، بىلەك پەرۋەيدىگارىم يوق،
كېرەملىك پادىشاھ سەن - سەن، ساڭا لايىقكى قىلساڭ پاك.

يېزىپ ئالدىمدىكى ئىشنى بۇرۇنراق گەدىنىم ئەگدىم،
خۇداغا يالۋۇرۇپ تۇراي قەرىلمەقتىن بولۇپ غەم ناك.

بۇگۈن ئارۇپ بايان قىلدى، خۇدايىغا قىلىپ تەۋبە،
ئۆمىد دۇركى، قوبۇل ئەتسە گۇناھ زەھرىگە دۇزتمرناك.

مۇخەممەس

(سەھرادىكى دوستۇمغا)

كەلدى نوروز يىل بېشى، لازىم بولۇر دېھقانچىلىق،
قىش كېتىپ، ساۋۇق بىتىپ، بولدى ھاۋا ئوبدانچىلىق،

ئارپا، بۇغداي دەن تېرىش زىمىر، قىمچا زاغۇنچىلىك،
باش قۇناق، چۈجگۈن قۇناق، كەندىر، تېرىق، قوغۇنچىلىق،
پاختا، بېدە، دادۇر - پۇرچاق ھەم گۈرۈچ ھارغۇنچىلىق.

كاۋا، تاۋۇز، تەرخەمەك، ياڭيۇ تېخى لىگانى ھەم،
سەبزە، چامغۇر، ئاق پەلەك، كاپۇستىلار، پىيازى جەم،
ئاش كۆكى، لازا، پەمىدۇرلار بولسا بولغاي ئاشمىدە تەم،
ھەم قىزىلچا، لوبولار تېرىلسە يوقتۇر باشمىدە غەم،
ئى قېرىنداشلار تېرىكلار كۈچ سېتىپ تۇرغۇنچىلىك.

جاڭدۇ، ماش پۇرچاقنى، ساماق قالماسۇن تېرىلمايمىن،
جۇسەي، چىكسەي، چەيزىلەر قالماسۇن ھەرگىز كېيمىن،
ھەر نېمە ئىزدەپ چىقىپ تاپىلماسە ئاندىن قىيمىن،
قىلسە ئۇقەت ھەر كىشىگە ساتسالەر نەقىدۇر تېيمىن،
خار بولمايدۇ زىرائەت ھەر نېمە نۇرغۇنچىلىق.

ئارپا، بۇغداي ئۇنى تېخى گۈرۈچ بىلەن نەرقى باھا،
ھەممەسى مەلۇم ئېرۇر بىز ئېيتماساقما ئى ئاغا،
قىمچا، پۇرچاق ھەم زىمىر تۇرماس ئۇزۇن گىرده تاغا،
ئالغۇچىلار ساقلاشىپ ئېيتقاي تىگۈر قاچان ماڭا،
تېرىساساق بولغايمۇ دوستۇم دائىم بىكار يۈرگۈنچىلىك.

بىر يۈز ئەللىك سوپيو بىر باغ بېدە قىممەت بولۇپ،
پاخال ئالساق ئىزدىشىپ تاپماي تېخى ھېرىپ قېلىپ،
سامان ئالساق بىر ھاربە تۆت سېۋەت چىقماس تولۇپ،
ئىككى مىڭ بەش يۈز سەر بولدى نەر قىمما باھا بولۇپ،
نىگە قىلمايمىز تېرىلغۇ تاشلاشىپ ھورۇنچىلىق.

جان ئۈزۈقدۇر تېرىلغۇ، جانى بارغە ھەم غەزا،
بولماسە ئاشقە قالىپ كۆپ تارتقۇسى كۈلپەت ئىزا،
باي بولۇر ئەلبەتتە ھەر كىم قىلسە تېرىلغۇ تازا،
راھەت ئولغاي ھەر كىشىگە ئىشلە - تارتسا جازا،
كۆپ مۇشەققەتلەر سوڭمدا كەلگۈسى ئاسانچىلىق.

يەر پاراۋان، سۈيى ياخشى، خويمۇ ئوبداندۇر ئىملا،
توقچىلىق دۇر ئېيتماساممۇ چوڭ - كىچىك ھەممە بىلە،
كىم غەنىدۇر كەمبەغەلگە قوش، ئۇرۇق بېرىپ يولە،
بىر تۇغقاندەك بىرلىشىپ يۈرسەك تېخى ئوبدان بولا،
بىي ئەدەبلىك بولماسۇن، سۆز ئېيتمىش تۇغقانچىلىق.

بەش نەرسە

بىر ئۆيگە بەش نەرسە ئەيىبۇھانناس،
كېرەكلىكتۇر، ئۇنمىسىز زادى بولماس.

بىرى ناندۇر، بىرى ئىچىمەككەدۇر چاي،
بىرى تۇزدۇر، بىرى ئوتۇن بىلەن ماي.

بۇ بەشنىڭ دەردىدىن ساچىم ئاقاردى،
مەھەييا بولسا بەش ئوبدان باقاردى.

مەشرەپ

ئويىنسا مەشرەپنى ھەر كىم سەبزەئى گۈلزار كېرەك،
تەمبۇرى ناخۇل بىلەن ھەم مەرغۇلى دۇتتار كېرەك.

زەھەرىنى سالغان ئىلاندەك تولغىنىپ قىلسا ئۇسسۇل،
جان تەسەددۇق دەپ ئېيتىپ تۇرماقغە كۆپ دىلدار كېرەك.

تەلقى - كۈيلەر بولسا يانا شەكەر، تۇتى زۇۋان،
دىل غابارىن كەتكۈزۈشكە نەزىم سۆز گۈپتار كېرەك.

بولسا گەر ئەپسانە سۆزلەر بولمىدۇ زايە ئۆمۈر،
دەم غەنىمەت دەپ بىلمىشكە مەرد ھەم ھۇشيار كېرەك.

نەشتىرى تىلمن ئۇرۇپ قىلسا يارا ئۇلپەت دىلمدىن،
ئول كىشمنىك سۆھبەتىدىن ھەر زامان بىزار كېرەك.

ئەيلىمسە لۇتفى كېرەم بىر - بىرىگە ھەم ئاشىنا،
بۇ سۈپەتلىك ئادىمگە جان پىدا نىسار كېرەك.

گاھى ئاتلىق، گاھى پىيادە بارىشىپ مەجلىس قۇرۇپ،
ئورتاغە مەزە يايىپ، قەندۇ - نابات بىسار كېرەك.

چىنىدە چاينى ئىچىپ چىن كۆڭلىدە بولسا مۇھەببىتى،
ۋەسلىيا، مەشۇقىدىن كىچىپ تىكلارغا دىدار كېرەك.

ئولتۇرۇپ جەمجىت بارى سازىنى جۇش قىلمسلەر،
قورداق ۋە پاخلان كاۋاپ بىرلە قىمىز تەييار كېرەك.

راسلىنىپ ھەر خىل تائام كەلسە تاۋاقتا پۇقراپ،
خۇش پۇراق گۈپ - گۈپ قىلۇر ئۇندا ئاڭا باقار كېرەك.

ئوقۇشۇپ نامازنى ھەم ئولتۇرۇپ بەزمە قىلىپ،
ناخشىنى ئەيتىشقا كۆپ خانجان بىلەن يار - يار كېرەك.

ئاھ دەرىغا، ھەر كىشى ھېچ بەزمىدىن ئايرىلمىسۇن،
مەشرەپى - مەجلىستە ھەم ھەر زامان دوست - يار كېرەك.

تۆلكە بىلەن قاغا

(مەسەل)

چىقتى تۆلكە ئوزۇقتە سۈبھى تاڭى ئاتقاندە،
كۆزى چۈشتى قاغىغە ئوزۇق تاپماي قايتقاندە.

ئېغىز دەرەخ باشىدە يالغۇز قاغە ئولتۇرغان،
قايدىن تاپقان پارچە گۆش يېمەك بولۇپ ئولتۇرغان.

تۆلكە كەلدى ئالدىغە، قەستى گۆشنى ئالماقتۇر،
ئالداپ - سلاپ قاغىنى گۆشسىز يولغا سالماقتۇر.

دېدى تۆلكە، ئى قاغا، زىبادۇر سېنىك بويۇك،
بۇلبۇل ئاۋازىن باسار سايرىساڭ سېنىك كۈيۈك.

سايراپ بەرسەڭ ئەي دوستۇم، بۇ چۆللەرنى ياڭرىتىپ،
تورغايلار ھەيران قالۇر، ئۇلارنى سەن ئىڭراتىپ.

قا - قا، — دېدى ئول قاغە سايرىدى ئاغزىنى ئاچتى،
ئاغزىدىن چۈشكەن گۆشنى تۆلكە ئېلىپ ئىلدام قاچتى.

تۆلكە دېدى، — ئى ئەخمەق، ئىسمىدۇر مېنىڭ تۆلكە،
ماختانغانغە ئالدانىپ، ئەمدى سەن بولدۇڭ كۆلكە.

1934 - يىل، غۇلجا

نیاز باقی

(1896 — 1972)

خەلق ئىچىدە ئۆمۈر بويى ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىپ، بىر پارچە ئەسىرنى ئېلان قىلماي، ئالەمدىن ئۆتكەنلەر ئاز ئەمەس. شائىر نياز باقى ئەنە شۇنداق ھۆرمەتلىك كىشىلىرىمىزنىڭ بىرى.

شائىر نياز باقى 1896 - يىلى غۇلجا ناھىيىسىنىڭ ھىدىلىيۇزى يېزىسىدا دۇنياغا كەلگەن. باللىق چاغلىرىنى ئۆز يېزىسىدا ئۆتكۈزگەن. كېيىن غۇلجا شەھىرىدىكى بەيتۇللا مەدرىسىگە كىرىپ ئوقۇپ، دىنىي ھەم ئەدەبىي تەلىم ئالغان. مەكتەپ پۈتتۈرۈپ، ھىدىلىيۇزىگە قايتىپ چىقىپ، مۇئەللىم بولغان. مەكتەپتىمۇ ئايرىلىپ، جامائەت ئىشلىرىغا ئارىلاشقان. مەرھۇم، مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىنى مەزگىلىدە تۆھمەت بىلەن قارىلىنىپ، ئەڭ قاتتىق ئازاب چەككەن، ئۇزۇن يىللار داۋامىدا يېزىپ توپلىغان شېئىرلىرى، يىغقان قىممەتلىك تارىخىي، ئەدەبىي كىتاب ۋە قول يازمىلىرىدىن ئايرىلىپ قالغان. بۇلار كۆيدۈرۈۋېتىلگەن. ئۇ تاياق زەربىسى، قوشلاپ كەلگەن روھىي ئازاب تۆپەيلىدىن كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ، 1972 - يىلى 2 - ئاينىڭ 2 - كۈنى 76 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

مەرھۇمنىڭ سەپداش، يۇرتداشلىرىنىڭ ئېيتىشىچە ۋە بالىلىرىنىڭ دەلىللەپ بېرىشىدىن قارىغاندا، ئۇنىڭ ئىجادىي

پائالىيىتى 1930 - يىللىرى باشلانغانلىقى مەلۇم. ئۇنىڭ ھاياتىدا قانچىلىك شېئىر ياكى باشقا ئەسەرلەرنى يازغانلىقى ھازىرچە ئېنىق ئەمەس. چۈنكى بۇنى ئىسپاتلىغۇچى ماتېرىياللار مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىدا ئوتقا تاشلىۋېتىلگەن. ئۇ بۇنى قايتا تىكلەشكە ئۇلگۈرەلمىگەن.

نياز باقى ئەسەرلىرى ئىلى ئۇيغۇرلىرىنىڭ 30 - يىللار-دىكى ئەدەبىياتنى يورۇتۇشتا مەلۇم تارىخىي قىممەتكە ئىگە ئىدى. بىز بۇ نوقتىنى ھەمدە شائىرنىڭ ئۇزۇن يىللىق جاپالىق ئەمگىكىنى نەزەرگە ئېلىپ، مەرھۇمنىڭ ئەسەرلىرىنى بىرنەچچە يىلدىن بېرى خەلق ئىچىدىن ئىزدىدۇق. ئۇ ھايات ۋاقتىدا كۆڭلى سۆيگەنلەرگە يېزىپ تەقدىم قىلغان بىر قىسىم شېئىرلىرى تېپىلدى. بۇ، نياز باقى ئىجادىيىتىنىڭ پەقەت بىر قىسمىلا، ئالۋەتتە. بىز مۇشۇ ئەسەرلەرنى ئەتىۋارلاپ ساقلىغان زايىت قارىمىغا، مۇنۇر ئىمامغا، نياز رەخمىدىنلەرگە ئالاھىدە رەھمەت ئېيتىمىز.

ئاه بالام

ئاه، بالام جانىم بالام، قانداق قىلاي خانىم بالام،
ئون ئىككى يىل داربل پاناه مېھمان بولۇپ كەتكەن بالام.

ھېساب قىلىپ مەن ئويلىسام، سەككىز ئاي ئارتۇق ئىكەن،
ئون ئىككى يىل ھەم سەككىز ئاي بۇ پاندا تۇرغان بالام.

كېلىپ قازاسى بىر كۈنى بولدى بالام بىر كۆك يۆتەل،
تارتىپ ئانىڭ دەردىنى كۆزىن ئاچماي كەتكەن بالام.

ئاتا ـ ئانا ھەم بوۋىسى بەلكىم قاشىدا ھەم مومىسى،
ئۇزۇپ بۇلاردىن رىشتەسىنى بويۇن سۇنۇپ ياتقان بالام.

كېلىشىڭ بېلىق ئىدى، كېتىشىڭدۇر ھەمدە لەھەك،
مەۋسۇمى تۆتىنچى ئاي قەبرە ئىچى ياتقان بالام.

مىڭ ئۇچ يۈز ئەللىك توققۇز ھىجرىيە تارىخىڭ،
سەپەر ئەيلەپ شۇ يىلى ئەسلى ۋەتەن تۇتقان بالام.

مەۋلۇپ ئاي يىگىرمە بىر، كۈنگە بۈگۈن يەكشەنبىدۇر،
سۈبھى سادىق ۋاقتىدا دارۇل باقا كۆچكەن بالام.

تۆتىنچى ئاينىڭ ئاخىرى ـ يىگىرمە سەككىز ئاپرېل،
ئاخىر پېشىنىڭ ۋاقتىدا خاكى ھەسارەت قۇچقان بالام.

ئەزالىردە دەردلىرى، دەپتەرلىردە خەتلىرى،
يار مەھەممەت ئاتلىرى، بۇ دۇنيادىن ئۆچكەن بالام.

جانىم بالامنىڭ ئەلىمى، يانچۇقلىردا قەلىمى،
بۇلبۇل كەبى سايراپ تۇرۇپ تەسلىمى جان قىلغان بالام.

تۆتىنچى ئاينىڭ نەچچىسى بوستاندا بۇلبۇل سايرىدى،
سەن ئۆلۈپ ھەم شول كۈنى بوستاننى چۆل قىلغان بالام.

ھەم كېلىپ كاككۇكلىمۇ چۆلدە غېرىبلىق سايرىدى،
بۇ غېرىبنى سەن ئۆلۈپ نەچچە غېرىب قىلغان بالام.

ئوقۇشقا دىل باغلىغان ھەم پەننى، دىننى ئوقۇغان،
يېزىپ قويغان خەتلىرى دەپتەر ئارا قالغان بالام.

بۇ جۇدالىق دەردىدە بولدى مېنىڭ باغرىم كاۋاپ،
ئەلۋىدانىڭ چۇغىنى دىلىم ئۆزرە ساچقان بالام.

ئاستا ـ ئاستا سۆز قىلىپ رەسىم بىلەن يول مېڭىپ،
ئۆرە يۇرۇپ كېسەل تارتىپ، خۇنۇ جىگەر يۇتقان بالام.

ئۆزى مىسكىن، دىلى تۆز، بىمھۇدە سۆزنى قىلمىغان،
مەن يىغلىماي كىم يىغلىسۇن ئەخلاق ـ خۇيى بىتكەن بالام.

ئەي ۋەلەد چىققىن دىلىمدىن، راجىئۇنغا مەن كېلەي،
نۆۋىتىمگە باقمايلا مېنى تاشلاپ كەتكەن بالام.

ئەي نىيازى سەبرى قىل، سەن ھەم ئۆلەرسەن بىر كۈنى،
مەن يىغلىماي كىم يىغلىسۇن ئوقۇپ يۇرۇپ يۇتكەن بالام.

مىلادىيە 1940 - يىل ئاپرىل
ھىجرىيە 1359 - يىلى

تەپەككۇر قىل

ئايا دوستلار، تەپەككۇر قىل بۇ دۇنيانىڭ بەتاسىغا،
نەزەر سالغان ۋاكەكىبىلەر①، يەنە شەمسى زىياسىغا.

قىلىپ بىر يىلدا تۆت پەسىل، ھەر پەسلى نەچە تۈرلۈك،
ئال ئىبرەت بۇ ئىشلاردىن ئوخشامدۇ ھاۋاسىغا.

قۇلاق سالغىل، يامان ئەيلەي ئەۋەلقى پەسىل دوستلار،
ئۇنۇپ تۇرلۇك ناباتاتلار ② ،سايراشقان ناۋاسىغا.

بىھىساب بۇ نېمەتلەر كېيىن پەسلىدە پىشقاندا،
يەپ ئىچىپ باھايىمدەك ③ قاچان يەتتىڭ باھاسىغا.

ئەشجارۇ④ ناباتاتنى ئۈچىنچى پەسلىدە كۆرگىل سەن،
چۈشۈپ يەرگە پاناھ بولغاي، قۇلاق سالغىل ساداسىغا.

يىغىبان پارچە دېھقانلار تېرىغان ئاشلىرى ئالغاي،
سابا بادىسىغا تاشلاپ، كۆمگەيلەر ئۇراسىغا.

---

① نىلەر — يۇلتۇزلار.
② — ئۆسۈملۈكلەر.
③ — ھايۋان.
④ ئەشجارۇ — ياغاچ.

كەتكەيلەر مۇبارەك ياز، ئانىڭ ئورنىغا دۇر ئايار،
چىداپ بولماس زىممىستانغا ئەل قالار جاپاسىغا.

ئۆلۈم

ئەي خالايىقلار بىلمىگىلار، ئاخىرى قويماس ئۆلۈم،
بارچىنى قويماي ئېلىپ كەتسە يەنە تويماس ئۆلۈم.

بىل ھاياتىڭنى غەنىيمەت باغلىبان مەرىپەتكە بەل،
سائىتى كەلسە ئەجەل تەخىر مىنۇت قىلماس ئۆلۈم.

بىباھا ئۆمرۈڭنى سەن غەپلەت بىلەن ئۆتكۈزمىگىل،
قىل ئىبادەت تۈن-كۈنى ئاخىرىنى قويماس ئۆلۈم.

بۇ ھاياتلىق دەۋرىدە مەشغۇل بولغىل ھىكمەتكە سەن،
دەپتەتەن كەلسە ئەجەل، ھېچبىر رەھىم قىلماس ئۆلۈم.

بى باھا مال-دۇنياغا ھەرگىز كۆڭۈلنى بەرمىگىن،
مىڭ ئىلاج قىلغان بىلەن بىر رەزىچە بىلمەس ئۆلۈم.

ئەي بۇرادەر، ئانچە قىلماڭ بۇ ئۆلۈمنىڭ زىكرىنى،
قالدۇر پەقەت ئەلگە تۆھپە، بى ئەجەل كەلمەس ئۆلۈم.

كاككۇك

غەرىبلىقنى ئېلىپ كەلگەن خۇش ئاۋاز غەرىب كاككۇك،
يېتىملەر كۆڭلىنى ئەزگەن خۇش ئاۋاز غەرىب كاككۇك.

ئۇلاپ كېچەنى كۈندۈزگە غېرىبلىق قىشقىرىپ دائىم،
خۇسۇسەن ۋاقتىنى سۈبھىدە مۇناجات ئەيلىگەن كاككۇك.

ياتارغا جاي ـ مۈلكى يوق غېرىبلىق باشىدىن ئۆتكەن،
شۇنىڭ ئۈچۈن غېرىبلەرگە سىرايەت ئەيلىگەن كاككۇك.

ئاتاسى بار ئاناسى يوق، ئاناسىنىڭ ۋاپاسى يوق،
تۇغۇپ تاشلاپ بالاسىنى يەنە قىلغان يېتىم كاككۇك.

ئانىڭ ئۈچۈن يېتىملەرگە تەئەددى قىلادۇر سەۋتى،
ھەزنەلىك داۋىشىدىن ئەلنى غېرىب ـ يېتىم قىلغان كاككۇك.

يۇرۇپ بۇ تاغۇ چۆللەردە ھەمىشە زارى ـ سەرگەردان،
ھەممە ۋاق جۈپتىنى ئىزدەر يەنە «كاككۇك» دىبان كاككۇك.

سەھەرلەردە بولۇپ بىدار بۇ مەشۇق ئوتىدا يىغلار،
مۇھەببەت مەيىنى ئىچىپ، ئۆزىنى بىلمىگەن كاككۇك.

مەلامەت قىلما ئەي دوستلار، بۇ‌ەزنى يېزىپ قويدۇم،
ئانىڭ ئۈچۈن غېرىب بولغان يېتىپ كەلگەن كۈنۈم كاككۇك.

ئەي دوستلار سەھەر قوپقىن كاككۇكتىن ئىلىپ ئىبرەت،
ساقى سۈنسا بۇ مەيدىن ئىچىپ مەست بولغىلى سەن كاككۇك.

ئەرزاقەم نىياز باقى، مەن ئەتتاش ئىگەم ساقى،
مەن ناچار يېزىپ قويدۇم جۇدالىق دەردىدىن كاككۇك.

نىتەي

«ۋادەرىغا دەردى بىلەن مەن ئادا بولدۇم نىتەي،
دۇرى گۆھەرنى يىتتۈردۇم، تاپمىدىم ئۆلدۇم نىتەي.»

چۈن ئېچىلغان گۈل كەبى ياشلىقمىنىڭ دەۋرىدە،
ئاي ئۆتۈپ، كۈنلەر ئۆتۈپ، ئاخىر بۇگۈن سولدۇم نىتەي.

ھەسرىتا، ئەي دوستلىرىم تۈپتۈز قومۇشتەك قامىتىم،
ئېگىلىپ ھەم پۈكۈلۈپ، ئەمدى بۇ كۈن سۈندۇم نىتەي.

كارۋان سارايى پاندە بىرقانچە كۈن مېھمان بولۇپ،
زىننىتىگە ئالدىنىپ، خۇشۇاق بولۇپ قوندۇم نىتەي.

يەتمىشكە ھەم يەتمىش يېشىم بىر قەتىرە تامماس يېشىم،
كوھنا سارايدەك بۇ تىشىم، خارا بولۇپ قالدىم نىتەي.

قاتتى مېنىڭ قاتتىق باشىم، قانداق بولۇر مېنىڭ ئىشىم،
ئەجرىم بولۇر ھەم يولدىشىم غەم ـ قايغۇدا قالدىم نىتەي.

سۈسلىشىپتۇ پوستىمىز، ئايرىلىپتۇ دوستىمىز،
ھەق يولىدا سۈستىمىز، ھەيران بولۇپ قالدىم نىتەي.

يوقتۇر قېشىمدا تەڭدىشىم مۇڭ ئېيتقىلى بىر مۇڭدىشىم،
كەتتى ئۆلۈپ قېرىندىشىم، يالغۇز بولۇپ قالدىم نىتەي.

توغرا ئەمەس قىلغان ئىشىم، بېلىم يۇقىرى، تۆۋەن بېشىم،
پۇتلىرىمدۇر ئەۋرىشىم، مەن پوكلىنىپ قالدىم نىتەي.

ياستۇقتا يەتكەندە بېشىم، قاتتىق بولۇر مېنىڭ ئىشىم،
دەردكە تولۇر ئىچى - تېشىم، ياشىم تۆكۈپ ياتتىم نىتەي.

ۋاقتى سەپەر كەلدى يېتىپ، ئۆتتى ئۆمرۈم ئوخلاپ يېتىپ،
قولۇم قۇرۇق، ھەسرەت ئېتىپ، خەۋپى رىجا قالدىم نىتەي

جان ئالغۇچى كەلسە يېتىپ، ئەھلى ئايال پەريات ئېتىپ،
ئىچىپ شارابنى تېتىپ، مىسكىن بولۇپ ياتتىم نىتەي.

قويسا مېنى گۆرگە مەگەر، قىلسا سوئال مۇنكىر - نەكىر،
ئۆزۈڭ ئىلاھە يارى يەر، سېغىنىپ ساڭا كەلدىم نىتەي.

قاراڭغۇدۇر گۆرىنىڭ ئىچى - تېشى،
يوقتۇر شۇڭا ياندا كىشى، مىسكىن بولۇپ قالدىم نىتەي.

ياتتىڭ كۆپۈپ سەن ئەي نىياز، كەتتى ئۆتۈپ قىش بىلەن ياز،
قىلسا ئازابلار ساڭا ئاز، ئارمان قىلىپ ئۆلدۇم نىتەي.

ئەيلىسۇن

«مەن ئۆلۈپ تۇپراقتا ياتسام، كىم مېنى ياد ئەيلىسۇن،
دوستلىرىم غەمكىن بولۇپ، دۇشمەنلىرىم شاد ئەيلىسۇن».

بۇ يۇرەكنىڭ باغلىرى پەرزەنتلىرىم قالسا يېتىم،
ئىل ئارا ئازار يېسە كىملەرگە ئۇل داد ئەيلىسۇن.

مىسكىن يېتىم ئەۋلادلىرىم بىر شەيئىگە بولسا خىجىل،
كەلسە بۇلار بويىن قىسىپ بەرمەي ئانى رەد ئەيلىسۇن.

كىم ئۇنىڭ باشىن سىيلاپ، كۆڭلىنى خۇرسەن ئەيلىسە،
قول تۇرۇپ يۇزنى يۇيار دىلمن ئاباد ئەيلىسۇن.

كىم يېتىمنى رەنجىتۇر ھەم كۆڭلىگە ئازار بېرۇر،
بۇ تەرىقەت ئىشلىنى دۇنيادا بەرباد ئەيلىسۇن.

كىم يېتىمگە بەرسە نان بولغاي بالالەردىن ئامان،
بولىدۇ رىسقى پەراۋان، كۆڭلىنى خۇرسەن ئەيلىسۇن.

كىم يېتىمنى رەنجىتۇر ئەرشى كۇرسى تەۋرىنۇر،
ئەھلىلەر ماتەم تۇتۇپ، ئۇنى نامەرد ئەيلىسۇن.

قىلسا خۇررەم، خىلى خۇش، بولسا يېتىملار كۆڭلى خۇش،
لۇتفى دەريا قىلىپ جۇش خەير - ساخاۋەت ئەيلىسۇن.

گەرچە ئەقىل - دانا سەن يېتىم ھالىنى سورارسەن،
يېتىم ئازابتىن قۇتۇلۇپ سېنى ھەم ياد ئەيلىسۇن.

كىم يېتىمگە بەرسە ئاش، كۆڭلى يۇمشار بولسا تاش،
چۈنكى ئۇلار غېرىب باش - خۇررەم - شاد ئەيلىسۇن.

مىسكىن نىياز سەن يېتىم، ئۆلسەڭ ئۆزۈڭ قالسا خىتىڭ،
بىرقانچە كۈن تۇرسا ئېتىڭ ئوقۇپ بۇنى ياد ئەيلىسۇن.

نېمىشقا

ياشىم يەتتى يەتمىشكە، يېقىن بولدۇم كەتمىشكە،
سەپەر ئۆزۈن، ئوزۇق ئاز توپلالمىدىم نېمىشكە.

توپلاي دېسەم ۋاقىت يوق، ۋاقىت تاپسام ياقۇت يوق،
سېتىپ ئالسام ۋاقىتنى ئالتۇن بىلەن كۆمۈشكە.

ئېتىم ئۇلۇغ، قول قۇرۇق قازانمىمۇ ھەم شۇنداق،
بولسا ئېشىك قازاندا، چىقار ئىدى چۆمۈچكە.

ئۆلگەنلەرنى كۆردۈمەن، قولۇم ئىلە قويدۇمەن،
ئۆيگە كېلىپ ئۇنتۇيمەن ھەيران قالدىم بۇ ئىشكە.

كۆرۈپ ئىبرەت ئالمىدىم، يارا غىنى قىلمىدىم،
ئەلدىن ئېلىپ تويمۇدىم ېغىبتىم يوق بېرىشكە.

غەپلەت بىرلە ئۆخلىدىم ئىت نەپسىمنى ئولادىم،
قالغاننى سەرپ ئەتتىم ئويۇن بىلەن كۈلۈشكە.

ھوشيار بولغىل سەن نىياز، گىچىلدايدۇ خام پىياز،
ھەرنە قىلساڭ ئويلاپ قىل مېۋىسىنى كۆرۈشكە.

يوق

ئايا دوستلار نە ھالەتتۇر، بۇ كۆڭلۈمنىڭ ئارامى يوق،
نە ھالىڭ دەپ سورارغىمۇ دوستلارنىڭ قارارى يوق.

ئۆزۈم يالغۇز پىچىرلايمەنكى زىندانىدىكى مەھبۇستەك،
ھەقىقەت تەكتىگە يەتسەم، مېنىڭ مۇنداق گۇناھىم يوق،
يېزىلغاچقا ھاقارەتلەپ ئۆيۈمنىڭ تېمىغا چوڭ خەت،
كىشى قورقۇپ كىرەلمەيدۇ، چىقارغا ھېچ ئىلاجىم يوق.
نىياز خاتىپ دېگەنلەرمۇ، تاپسام تەڭ يېگەنلەرمۇ،
بويۇن تولغاپ ئۆتەر بولدى، ئىلىك ئالغان سالامىم يوق.
بۇ ھالەت بىلەن كۈن - تۈن پەرىشان دىل ئارام تاپماس،
خازان بولدى گۈلىستانىم، زىمىستان قىش باھارىم يوق.
بۇ دەردلەر دەستىدىن بۇلبۇل پىغان ئەيلەپ قانات قاقتى،
قۇرۇپ كەتكۈر بۇ زۇلمەتكە نېمىشقا كارى بارىم يوق.
كى تارىخ ھۆكمىنى ئەسلەپ، تەسەۋۋۇر قىلىمەن ھەردەم،
ئۆمىدىم كېچەنى كۈندۈز قىلارغا چۈن قارارىم يوق.
جەھەننەم بولدى بۇ ئالەم قالىپ مىڭ خىل مەلامەتكە،
ئۇرۇپ تىللاپ، ھاقارەتلەپ، تۇرارغا تىمىڭ ئىقتىدارىم يوق.
تۆكۈلسە جان دەرەخنىڭدىن نىياز باقى ياپۇرماغىمىڭ،
يۇمۇلماس كىرپىكىم ھەرگىز، زۇلۇمغا ئىختىيارىم يوق.
ئىسىت، ئۆتكەنكى ئۆمرۈمگە ۋەتەن، ئەلگە قىلىپ خىزمەت،
ھاياتلىق شۇ پائالىمىدىن قالدۇرغان نىشانىم يوق.
لەزەر سالسا ساياھەتچى بۇ نەزمەمنىڭ ساداسىغا،
گۈۋاھ بولسۇنكى ئەۋلادلار، بۇنىڭدىن ئۆزگە چارىم يوق.
نىياز باقى ئۇشبۇ تەقدىرگە رىزا بولما بۇ دۇنيادا،
پەلەكنىڭ پەيلىدىن كۆرگىل، كى ئۆزگە دادىخارىم يوق.

1970 - يىل، ھىدىلىيۈزى

ئىمىر ھۆسەين قازى ھاجىم

(1985—1900)

مەشھۇر دىنىي ئۆلىما، ئاتاقلىق تارىخچى ئالىم، شائىر ئىمىر ھۆسەين قازى ھاجىم 1900- يىل 4 - ئاينىڭ 8 - كۈنى قەشقەر شەھەر ئىچى قازانچى كوچا مەھەللىسىدە ئولتۇرۇشلۇق مەرىپەتپەرۋەر ئالىم قۇتلۇق ھاجى شەۋقى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن.

باشلانغۇچ ساۋاتىنى ئائىلىسىدە ۋە ئۆز مەھەللىسىدىكى دىنىي مەكتەپلەردە چىقارغاندىن كېيىن، ھېيتگاھ مەدرىسىدە ئوقۇپ، ئۆز دەۋرىنىڭ مۆتىۋەر ئالىملىرىدىن ئىلىمنىڭ ھەر قايسى تۈرلىرى بويىچە مەخسۇس تەربىيە ئالغان. 1922- يىلى ئائىلىسى بىلەن بىرلىكتە يېڭىشەھەر ئاراباغ مەھەللىسىگە كۆچۈپ چىقىپ، مەشھۇر مۇدەررىس ئەمەت ئاخۇن خەلپىتىمنىڭ ھۇزۇرىدا 14 يىل ئىلىم تەھسىل قىلغان. 1933- يىلى كونا شەھەر ناھىيىسىنىڭ مەھكىمە شەرئىسىگە قازى بولۇپ تەيىنلەنگەن. بۇ دەل ئاپرىل ئۆزگىرىشى يۈز بەرگەن دەۋر بولۇپ، ئىمىر ھۆسەين قازى ھاجىم بىر تەرەپتىن قازىخانا ئىشلىرىنى شەرئىەت قانۇنى بويىچە بىر تەرەپ قىلغاچ، بىر تەرەپتىن ئاتىسى قۇتلۇق ھاجى شەۋقىنىڭ گېزىتچىلىك پائالىيىتىگە ئاكتىپ ھەمكارلىشىدۇ. 1937- يىلى ئاتا - بالا شىڭ شىسەي تەرىپىدىن قولغا ئېلىنىپ، بىرنەچچە ئايدىن كېيىن قۇتلۇق ھاجى شەۋقى تۇرمە-

ده ۋاپات بولدۇ. خەلقنىڭ غەزىپىدىن قورقان تۇرمە دائىر-لىرى ئىمىر ھۆسەين قازى ھاجمنى تۇرمىدىن بوشىتىشقا مەجبۇر بولىدۇ. 11 ماددىلىق بىتىم ئىمزالىنىپ، بىرلەشمە ھۆكۈمەت قۇرۇلغان مەزگىللەردە ئۇ، خەلق ئاممىسى بىلەن بىر سەپتە تۇرۇپ ئىنقلابىي پائالىيەتلەر بىلەن شۇغۇللانغانلىقتىن، كېيىنچە قازىلىق مەنسىپىدىن قالدۇرۇلۇپ، يەنە تۇرمىگە ئېلىنمىدۇ.

50- يىللاردىن كېيىن، ئىمىر ھۆسەين قازى ھاجىم ئاساسەن ئائىلە شارائىتىدا ئىلمىي ئەدەبىي پائالىيەتلەر بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئاتىسىدىن مىراس قالغان تەۋەرۈك كىتاب «تارىخىي ئەسەر، ۋاقىئاتى كاشىغەر» نىڭ ئاخىرىنى داۋاملاشتۇرۇش، رەتلەش، تولۇقلاش بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. لېكىن بالايىئاپەتلىك مەدەنىيەت ئىنقلابىي يىللىرىدا ئۇ تۇرمىگە تاشلىنىپ، 14 يىل ئۆمرى ئازاب-ئوقۇبەت ئىچىدە ئۆتىدۇ. پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3- ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، ئىمىر ھۆسەين قازى ھاجمنىڭ نامى ۋە سىياسىي ھوقۇقى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشمنىڭ ھەيئەت ئەزاسى بولۇپ سايلىنىدۇ. مۆتىۋەر ئالىم ۋە شائىر ئۆمرىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدا ئۇلۇغ ئالىم مەھمۇت قەشقەرىنىڭ قەبرىستانى ئېنىقلاپ بېكىتىش ۋە بۇيۇك پەيلاسوپ شائىر يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ھايات پائالىيىتىنى يورۇتۇشقا دائىر ئىشلارغا زور كۈچ بىلەن يارەملىشىپ، مىللىي مەدەنىيىتىمىزنى يۈكسەلدۈرۈشكە تېگىشلىك ھەسسە قوشتى. ئۇ، 1985- يىلى ھەج سەپىرىدە ۋاپات بولدى.

ئىمىر ھۆسەين قازى ھاجىم 1930- يىللىرىدىن تارتىپ ئىجادىي پائالىيەتكە كىرىشكەن بولۇپ، ئۇزۇن ئۆمرىدە 200 پارچىدىن ئارتۇق ھەر خىل تېمىدىكى شېئىرلارنى يېزىپ قالدۇرغان. شائىرنىڭ بۇ توپلامغا كىرگۈزۈلگەن شېئىرلىرىنى يولداش ئابدۇرېھىم سابىت ئۇنىئالغۇ لېنىتىسىگە ئېلىنغان ئاخىرقى نۇسخىدىن پايدىلىنىپ نەشىرگە تەييارلىغان.

غەزەللەر

چۈشۈپ باشمغا ئى دوستلار بۇ يەڭلىخ ئىشق سەۋداسى،
سابا بۇلبۇلنى سايراتقان مۇئەتتەر گۈلى رەناسى.
ئەزەلدىن ئىشق روھىمغا قەلەم سۈرەت ئەسەر قىلغان،
ئېقىپ قەلبىمدە جۇش ئۇرغان ئەدىبىلىك ئىلمىي دەريا سى.
قەدىم ئۆتكەن زامانلاردا ئەدىبلىك ئىلمى ئەربابلار،
يېزىپ قويغان رومانلاردا ماڭا قالغان بۇ مىراسى.
مېنىڭ روھىمدا مەتلۇبۇم، قىزىل قەلبىمدە مەھبۇبۇم،
كۆڭۈل سۆيگەن بۇ مەخسۇدۇم قەلەم سۈرمەك تەقەززاسى.
قايۇ كۆكرەكتە ئىشق بولغان مۇھەببەت دىلدا ئوت بولغان،
جاھاندا خار - زار قىلغان كۆرۈڭ مەجنۇننى لەيلاسى،
تېشىپ ئىشق لەززىتىنى رەنجى مېھنەت بىلله دەردمەنلەر،
مۇھەببەت يولىدا دەرد تارتسا ئۇنىڭغا پەخرى ئەئلاسى.
قىلىپ ھەر خىل مالامەتنى ئۇنىڭغا قانچە غاپىللەر،
رەزىللەر دىلغا ئورناشقان جاپاكارلىق تەمەننا سى.
ھاشارات ئىچىدە قوڭغۇزلار ئىپار - زەپەرگە قارشىدۇر،
ياشار راھەتتە بۇ ئىپلاس نىجاسەت تۇنىمە ھالۋاسى.
ئۇچار قۇش ئىچرە ھوف - ھوفلار گۈزەل بىر نەقىشدار
مەخلۇق،
ئانار، ئەنجۇرنى يېمەيدۇ خالاجاي باغى مەئۋاسى.
قايۇ دىلغە چۈشۈپتۇر ئىشق كۆڭۈل يارى مۇھەببەتتە،
پۈسەن بولمايدۇ ئاشقغە جاھانغا بولسا پاشا سى.

مېنىڭ ئىشقىم ئەزەل كۈندىن قەلەم سۈرمەك ئەدىبلىقغە.
قەلەم كۆڭلۈمدە بىر دىلبەر قارارمۇ چەشمە شەھلاسى.
بۇلاق قەلبىمدە قاينايدۇ يېزىش سەنئەت ناۋاسىغە،
شارابى شىرە كەيپىدىن ۋۇجۇدۇم ئىشق شەيداسى.
ئەزەلدىن تائەبەت تارتقان ۋۇجۇدۇم دەرد - ئەلەملەرنى،
قەلەم ئىشقىمغە تۆھمەتتىن رەقىبلەر پىتنە ئىغۋاسى.
دەرەختى مېۋىلىكلەردىن چىقار ئىنسانغا كۆپ بەھرە،
ئاتار كالتەكنى ئاچكۆزلەر رەزىلدۇر نەپسى ۋەسۋاسى.
ئىلىم مەشئەل چىراغ بولسا ئەدىبلىك نۇرى مەشئەلدۇر،
چىراغ نۇرىنى كۆرمەيدۇ كۆزىدە بولسا ئەئماسى.
شەپەرەڭ كۈنگە قارىشىدۇر تىلەر دائىم قاراڭغۇنى،
قاچان كۈن چىقسا روشەنلىك كاما راھەتلى دۇنيا سى.
كىتابى مىر ئەلىشىرنىڭ ئىلىم دۇنياغا مەشھۇردۇر.
نى بوھتانلارنى دۈشمەنلەر قاۋاپ ئۇنىڭغا غەۋغاسى.
ناۋايى مىر ئەلى شىرمۇ قەلەم ھۆسنىگە ئاشقىتۇر،
پەسەنت بولماي يېزىپ ئۆتتى ئاڭا تاغ بولسا ئىللاسى.
مېنىڭ كۆڭلۈمدە ئىنسانغە داۋاملىق بەھرى يەتكۈزمەك،
ھەسەت، تۆھمەت توقۇپ ماڭا يۈرتۇمنىڭ خەلىپە، موللاسى.
كىرىپ دەرس ئىشقىدا مەن ھەم ئوقۇپ چىقسام ئەدىبلىكنى،
ۋەتەنده يوق ئەمەستۇر ئۇ مۇئەللىم ئىشق مەئەللاسى.
زىيارەت ئەيلىسەم لايىق تاۋاپ مەن ئىلمىي ئالىمنى،
چاچار دىللارغا ئىلىم نۇرى ئەدىبلىك ئىلىم دەناسى.
بولالماس ئىشق ئەھلىمگە نىگارىدىن بۆلەك مەرغۇپ،
كېچە - كۈندۈز كۆڭۈل يادى نىگارى دىلغە ھەمراسى.
ھەقتى چۈشسە ئىشق نۇرى توسالماس پەردە ھايىللار،
كۆرۈڭ ھۆرمەتكە، غۇربەتكە ئېنىك بولمايدۇ پەرۋاسى.
بۇ يوللاردا ئەلەم تارتماق تەلەپ ئىشقىدە قان يۇتماق،

ۆەزىپە ئۇشبۇدۇر ھەر كىمگە قىلسا ئىشق دەۋاسى.
تولا تارتىڭ ئەلەملەرنى ھەسەتخور پىتنە خورلاردىن،
يېزىپ ئىمىز ھۆسىين يول ھەقىقەت ئىلىم ھەمراسى.

2

يارنى مەن چۈشۈمدە كۆردۈم ياردىلى تارتقانمىسكىن،
تۇتىدىن مەن يارنى سوردىسام ناز ئۈيقۇدا ياتقانمىكىن.
يارنىڭ ھىجىرىدە دىلدىن ياندى ئوتلۇق ئاھۇ ـ ۋاھ،
يارغا قىلغان نالىشىم ئۇيقۇدىن ئويغاتقانمىكىن.
بۇ غېرىب خانەمگە كەلسە ئىلتىپات بىر مەرھەمەت،
يانىدە ياتسام نى دەۋلەت بىرگە ئۇخلاتقايمىكىن.
ئەترە بوي ئول يار دىماغىغا پۇراق بەرسە سابا،
تاڭ شامىلى كاكلىغ مىشكىنى قوزغاتقانمىكىن.
نىسپىي شەپتە ئاي تۇغۇلدى يار جامالىن كۆرگىلى،
زۇلپ ئاراسىدىن يۈزىنى ئايغا كۆرسەتكەنمىكىن.
قىلسلەر بۇلبۇل ناۋا ۋەقتى سەھەر گۇل ئىشقىدا،
گۇل ئاراسىدە يېتىپ ئاشقىنى ياد ئەتكەنمىكىن،
باغ ئارا رەيھان بويى يار ئىچسەلەر گۇلگۇن شاراب،
قاشى قارا خۇمار كۆزى چۆلپانغە ئوخشاتقانمىكىن.
سەير ئىيتىپ دەريا بويى چىقسا مەگەر جەۋلان قىلىپ،
مۇنتەزىر مەستانە كاككۇك زەينەپكە سايراتقانمىكىن.
ماڭسا يار فەرھاد قازغان سۇ بويى جەۋلان قىلىپ،
تۇتى سايراپ ھۆسنىگە شىرىنگە ئوخشاتقانمىكىن،
كىرسە يار گۇلشەن ئارا سۇمبۇل زەيرۇ زارىگە،
قۇمرى سايراپ ناله مەجنۇن لەيلانى توختاتقانمىكىن.
چىقسا يار مەنزەر راۋاق ئۇستىگە زوھرادەك بولۇپ،

بار ۋۇجۇدى ئوت بولۇپ تاھمىنى داغلاتقانمىكىن.
تۇرسا يار كاكىل يېيىپ تاۋۇسى رەنا كۆلكىدە،
ئاختۇرۇپ ئۇزرا كەبى ۋاھۇقنى يوقلاتقانمىكىن.
كۆرسىتىپ زىبا سەنەم رەئنا يۈزىن دىلدارىگە،
زار يىغلاتىپ غېرىپنى باغداتخە قوغلاتقانمىكىن.
يار ئاق نازۇك قولىدا چالسا تىللا سازىنى،
ساز ساداسىدىن ئۆلۈك دىل روھى شادلانغانمىكىن.
يىغلاتىپ ئىشقى يۈسۈپىن ياقۇبى بىچارىنى،
غەم بايانىتى ئارا بەيتىل ھەزەن ئەتكەنمىكىن.
ھەر بىر دىل ئىشقىدا ھەيران بۇ جاھان مەيدانىدە،
ۋەسلى يوق بولماي مۇيەسسەر دۇنيادا قاقشاتقانمىكىن.
ئىشقىنى مەن تەسۋىرلىدىم يارىم مېنىڭ تۇتسام قەلەم،
ئىشتىياقى شېئىرىدىن ئىلھامنى قاينىتقانمىكىن.
مەن گۇلىستانى ئەدىب گۇلزارىدىن ئالغان پۇراق،
گۇل پۇراقى كەپىپىدىن قەلەمنى تەۋرەتكەنمىكىن.
گۇلخە ئۆچ گۇل ھەرىسى چېچەك ئىمەر گۇلنى شوراپ،
گۇلخە دوست مەستانە بۇلبۇل ئىشقى سايراتقانمىكىن.
كۆكرىكىمنى ئىشق ئۆرتەر ھەر قاچان يازماق ئۈچۈن،
سىر ھۆسىيىننىڭ قەدرى بولماي يازغانغا يىغلاتقانمىكىن.

3

ياخشىلىق قىل ئى ئوغۇل سەن تەندە بولسا جان ھايات.
تاكى قالغاي بۇ جاھاندا سەن ئۇچۈن بىر ياخشى ئات.
گەر ياماڭلىق ئەيلىسەڭ ئىنسانغە دىل قەھرىڭ بىلەن،
ھەممە خەلق لەنەت بىلەن ئىيتقاي ساڭا بولساڭ ۋاپات.
ياخشىلىق ئىنسانغا سەندىن يەتسە دىللار بولسا شاد،

ئەل سېنىڭ ۋەسپىڭنى ئېيتىپ تىلمەچي ھەقتىن نىجاد.
سەن يامانلىق خەلقتە قىلساڭ شەخسي ئارزۇيۇڭ بىلەن،
ۋەقتى كەلسە خەلق ئۇرار يۈزۈڭگە قاتتىق مۇشۇك كاچات.
ياخشىلىق قىل قول بىلەن ھەم تىل بىلەن، قەلبىڭ بىلەن،
بۇ پەزىلەت سەندە بولسۇن بەلكى ۋېجدان ھېسسىيات.
سەن يامانلىق قىلما ھەرگىز ئى ئۇغۇل مەردلىك بىلەن،
ياخشىلىقتىن مەرد بولساڭ ھېچقاچان بولمايسەن مات.
بولسا باغرىڭدا يامانلىق شەخسي بىر مەقسەت بىلەن،
ئۇ يامانلىق ساڭا ھەمراھ ئاقىۋەت قىلغايسەن داد.
ياخشىلىق، ئەخلاق پەزىلەت سەندە بولسا ھەر قاچان،
ياخشىلىق يولداش ساڭا ئىنسانغە سەن بولمايسەن يات.
سەن يامانلىق قوللىنارسەن ئەلنى ناھەق ئاغرىتىپ،
ۋەقىت ئەگەر تۇتقاندا ئەل ئۇچسا ئىگەر يوقتۇر قانات.
ياخشىلىق قىلماق ئۈچۈن سەن ياخشىلىق پۇرسەتنى تاپ،
ياخشىلارنىڭ ئاتى ئۆچمەس ھېچقاچان ئۇ نۇرى زات.
ياخشىلارنى ئاقتۇرۇپ سەن ياخشىلىقتىن تەلىم ئال،
تات ئۆزۈڭنى سەن ياماندىن قىل ئۇنىڭدىن ئېھتىيات.
سەن يامانلىقتىن تۇزەلمەي ئۆتسە ئۆمرۇڭ ئاقىبەت،
بىر كۈنى ئۆلگەيسەن ھەم جىسمىڭ ئەمەس تۆمۇر پولات.
ياخشىلاردىن يوق زىيان ئىنسانىنى ئاغرىتماس مەگەر،
ياخشىلار ئالىيجاناب، ئەلدىن دۇئا بولسا ۋاپات.
ئى يامانلىق قىلغۇچى يانچۇقچى، ئوغرى، بى ھايا،
سەندە ۋېجدان بارمۇ ھەرگىز بەلكى لەنەت قاتمۇ قات.
رەھىمسىز بولغان قاراقچى ئەقىلسىز ئەخلاقتا يوق،
ھاي قىمارۋاز، سەن ھاراكەش ئەمەسسەن خەلقتىن ئۈيات.
ئوغرى، يانچۇقچى، جېدەلكەش، نىشەۋەن مۇدھىش قالاق،
دەيدۇ قاقشاپ ھەممە خەلقلەر بۇ كاساپەت بىزگە يات.

ئىشلىمەس ھورۇن تىرىكتاپ بى نومۇسنىڭ ئەقلى پەس،
ياش تۇرۇپ ۋېجدان يوقاتقان ئەسكىلىكتىن قولنى تارت.
سەن يامانلىقتىن تۇزەلسەڭ سەن ئۆچۈن بىر ئاقىبەت،
كىم گۇناھغا تەۋبە رامى قىلدى خەلقتىن ئىلتىپات.
ياخشىلىق بىرلە يامانلىق بار جاھاندا ھەرقاچان،
ياخشىلىق قىل ئى ئۇغۇل، قىلما يامانلىق پەندىيات.
ياخشىلىقنىڭ مېۋىسىدىن بەھرىمەندۇر ياخشىلار،
ياخشىلىقتىن ئى ئۇغۇل قالدۇر جاھانغا تەسىرات.
ياخشىلىق بىلەن يامانىنىڭ ھالىنى تەسۋىرلىدىم،
ياخشىلىقتىن مىر ھۆسەين يازدىم نەسىھەت ئەبىيات.

4

دىيارى كاشغەردە بىر ئۇلۇغ پەيزىلىك مازارىم بار،
بۇيۇك «دىۋان لۇغەت» يازغان مۇئەللىپ ھەق يازارىم بار.
ئۆزى ئەۋلادى تۇرك نەسلى، ئىلىم ئەربابى سۇلتانى،
ئۇلۇغ ئالىم ئاتامىزدەك جاھاندا نامدارىم بار.
ئېتى مەھمۇد قەشقەرى، ۋۇجۇدى مەرپەت كانى،
ئۇپال سەۋىردە ماكانى ۋەتەنگە ئىپتىخارىم بار.
قەدىم مىللەتنىڭ دەناسى، كىتاۋبى ھەقنىڭ دەۋاسى،
ئەدىب ـ ئىلىم مۇئەللاسى مۇسەننىپ تاجدارىم بار.
ئوقۇپ كۆرسەم كىتاۋىنى، بۇيۇك مەنە خىتابىنى،
ئېسىل زۇمرەت گۆھەر يەڭلىغ كۆزۈمگە تۇتىيارىم بار.
ئۇلۇغ پەزلىنى بىلگەنلەر، بېرىپ قەبرىنى سۆيگەنلەر،
كۆچەت ئورمانىنى تىككەنلەر بۇ تارىخ باھارىم بار.
تاۋاب ئەيلەپ مازارىنى، سۆيۈپ ئالىم ئاياغىنى،
تىلاۋەت ئەيلىمەك قۇرئان يۈرەكتىن چىن قارارىم بار.

شەرەپ مىللەتكە مەھمۇدۇم، يېزىش مەدھىيە مەقسۇدۇم،
كۆڭۈل سۆيگەن بۇ مەھبۇبۇم، قەلەم ئاتلىق نىگارىم بار.
يېزىپ تەسۋىرلىدىم مەھمۇدى قەشقەر ۋەسپىسىنى شېئىرى،
بۇ مىسكىن مىر ھۆسەيىننىڭ كۆڭۈل خۇشلۇق باھارىم بار.

5

ياخشىنىڭ ئايىغىدا خىزمەتتە ئۆلسەڭ ئار ئەمەس،
ياخشىغا خىزمەت قىلىپ، نەزەرنى تاپقان خار ئەمەس.
سەن يىراق بولغىل ياماندىن كەلمە ھەرگىز قاشىغە،
قەلبى گۆردۈر ھېچقاچان ياخشى ئاڭا دەركار ئەمەس.
سەن جاھاندىن كەتكۈچى ياخشىغا بولغىل ھەمنەشىن،
ياخشىدىن ئى دوستلىرىم ھەرگىز كۆڭۈل ئازار ئەمەس.
ياخشى بولمايدۇ يامان ھەرچەن نەسىھەت ئەيلىسەڭ،
ياخشىلارغا شۇم دىلى ھەرگىز ئىرىپ ئىقرار ئەمەس.
كۆڭلى قاتتىقتۇر يامانىنىڭ مەرىپەت قىلماس ئەسەر،
ياخشىغا قىلساڭ نەسىھەت كۆڭلىدە ئىنكار ئەمەس.
ياخشىلارنىڭ مەرىپەت ھەم تەربىيەت ئەخلاقى بار،
قىلسىلەر ھەر ئىشنى خالىس كۆڭلىدە مەككار ئەمەس.
ئەسلى بەدخۇلقلۇق يامانىنىڭ تەنگە ئورناشقان قېنى،
قانچە قىلساڭ ياخشىلىق سەن بەلكى مىننەتدار ئەمەس.
ھەر يامانىنىڭ كۆڭلى قىشتۇر، ياز كۈنى بولماس ئىسسىق،
كۆڭلىتەلمەس ھېچ گىياھنى، تەسىرى باھار ئەمەس.
ياخشىلارنىڭ كۆڭلى يازدۇر، قىشتىمۇ بولسا سوغۇق،
قۇرۇماس ھېچبىر گىياھ، ئاپەتكە كۆك دۇچار ئەمەس.
ياخشىلارنىڭ كۆڭلى ساپتۇر، ھېچقاچان كەلمەس زىيان،
زاھىرى سالقىن كۆرۈنسە قەلبىدە ئەيىار ئەمەس.

قاي يامانلار زاھىرى ئىنسانغە دوست كۆرۈنسىمۇ،
ھەرقاچان كۆڭلى زەھەر، مەھبۇپقا ئۇ دىلدار ئەمەس.
ياخشىلارنى ئاختۇرۇپ سەن ياخشىنىڭ سۆھبىتىنى تاپ،
ياخشىنىڭ ئىلمى سۆزى ھەرگىز ساڭا بىكار ئەمەس.
پەرق قىلغىل ئى ئوغۇل ياخشى بىلەن يامانىنى سەن،
ياخشىلاردىن يەتسە ئازار ھېچ كىشى بىزار ئەمەس.
بىل يامانىنىڭ كۆڭلى تاشتۇر، تاشنى سۇت يومشاتمىدى،
شور زېمىندىن يانتاق ئوندى، لايىقى گۈلزار ئەمەس.
ياخشىلارنىڭ مەنپەئەت بىرلە مۇروۋەت ئادىتى،
شەخسىيەت، نەپسانىيەتتە نەپسى ئوچۇن ئاۋارە ئەمەس.
يامانچۇ؟ بىلسەڭ ئۇنىڭ قىلغان ئىشى نەپسانىيەت،
مەرىپەتتىن بەھرى ئالماس دىل كۆزى بىدار ئەمەس.
يوقمىدى نۇھنىڭ دۇئاسى ئۇ يامان ئوغلى ئوچۇن،
قارا دىل گۇمران قاۋانلار ياخشىلارغا يار ئەمەس.
ئى خۇدايا، سەن يامانغا بىللە ھەمراھ قىلمىغىل،
سۆھبىتى نائەھلىلەردىن ھېچ يامان دىشۋار ئەمەس.

6

ھەر كىشىگە دوست بولارسەن، سەن ئۇنىڭ ھالىغا باق،
تىل بىلەن دىلى بارابەر بولسا بولغىل ئىتتىپاق.
ساڭا دوست دەپ دۇشمىنىڭگە بولسا مايىل ھەر كىشى،
دوست ئەمەس ئۇنداق كىشى ئايرىل ئۇنىڭدىن سەن يىراق.
ئىشتىنى باقساڭ ئىت سېنىڭ دۇشمەنلىرىڭگە ئەل ئەمەس،
ئىتچىلىك ئىخلاسى يوق دوستتىن بۇرادەر كەت نېرىراق.
گەر بېشىڭغا كەلسە غۇربەت قايسى بىر دەۋراندا بىل،
دوستى سادىق ئىستىگەي يىغلاپ ساڭا تەگسە تاياق.

ئاش، نېنىڭگە، ھۆرمىتىڭگە دوست بولۇر ئالدامچىلار،
بىر ئەلەم كەلسە ساڭا، سۇ ئىچكىلى بەرمەس تاۋاق.
دەرد - ئەلەم كەلگەندە قاچقان ساختىپەز يالغانچى دوست،
كەلسە قاشىڭغا ئىشەنمە، ئىت ئۇنىڭدىن ياخشىراق.
بولسا دوست راھەتتە بىللە، جاپاغىمۇ تەڭ شېرىك،
بۇ ۋاپادار دوستقا سەن جانىڭ بىلەن باغرىڭنى قاق.
ھەر كىشىنىڭ سۆزىگە باققىن، كۆرۈپ دوستۇم دېمە،
بولمىسا تەمكىن ئۇنىڭدا، دوست ئەمەس تەنتەنە، شاللاق.
بەزى گۈل بار زەپ چىرايلىق، ھۆسنى رەڭگارەڭ گۈزەل،
گۈلى چىرايلىق ئەمىلا ئۇنمۇ تارقىتار زەھەر پۇراق.
بەزى دوست بار بەك چىرايلىق سۆزلەپ ساڭا دام قويار،
ھىيلىگەر شەيتان بۇزۇقتۇر سۇرىتى ئادەم سىياق.
بەزىلەر دۇشمەن دېيۇر بارساڭ ئۇنىڭ ئۆزرەسىگە،
باشلار يامان يولغا سېنى، توسساڭ ئەبەت ساقلار نىپاق.
بەزىلەر دوستلۇق قىلۇر قىلساڭ ئۇنى ھۆرمەتتە سەن،
بىر ئېغىز سالقىن سۆزۈڭگە ئاغرىنمەپ تۇرتەر قاپاق.
دوست دېگەن بولسا باراۋەر يەتسە دوستلار ھالىگە،
بەزى خۇشلۇق، بەزى غەملىك سۆزىگە سېلىپ قۇلاق.
كىم باراۋەردۇر ۋاپادارلىقتا دوست جانىڭچە بىل،
ئايىما جاننى سەن ئۇنىڭدىن ئۆتسە دوستلۇقتىن سىناق.
يارىماس دوستلۇققا ھەر دەم كىم ھاماقەت، پەھمسىز،
دوستقا يارىدەم كېرەك، پەرۋايى يوق، تويسا قورساق.
كىم ئېيىق ئاسراپ ئۆيىدە ساقلىسا گۆش، ياغ بىلەن،
ئۇ ئېيىق نەپسى ئۈچۈن ئاخىر ئۇنى قويمايدۇ ساق.
سەن بۇ خىل نامەردلىدىن دوستلۇقنى ھەرگىز كۆزلىمە،
بارمۇ ۋېجدان، يوق ئۇنىڭدا كۆڭلىدە مىڭ خىل چاتاق.

ياخشى دوست كىم، ساختا دوست كىم، مىر ھۆسەين تەسـ
ۋىر ئېيتىپ،
يازدىم مۇنى مەن ئەمەلىيەت دەرسىدىن ئېلىپ ساۋاق.

7

ئايا پەرزەنتلىرىم ئۆمرۈڭ بۇ دۇنيادا ھازار ئولسۇن،
سېنىڭ دۇشمەن - رەقىبلىرىڭ تەمەسى خارزار ئۆلسۇن.
پەلەكتىن بەختى ئىقبالىڭ بەلەند بولسۇن سېنىڭ ھالىڭ،
گۈزەل مەئۇادا ئەھۋالىڭ ھاياتىڭ بەختىيار ئولسۇن.
سېنىڭ يازغان خېتىڭ كۆرۈپ يۈرەك باغرىم سىراپ بولدى،
ئاۋۋەل بۇ خەيرخاھ مېھرىڭ ئۆزۈڭگە ئىپتىخار ئولسۇن.
قاچان كەلسەڭكى يادىمغا، سۇنۇق روھلۇق خىيالىمغا،
كېلىۋر خۇش بۇي دىماغىمغا، گۈلىستانلىق باھار ئولسۇن.
ئىمبەرتسەڭ ياد ئېتىپ مەكتۇپ كۆڭۈلدە ئويلىغان مەتلۇپ،
خېتىڭ قەلبىمگە بەڭ مەرغۇپ، يۈرەكىمگە تۇمار ئولسۇن.
سېنى ئويلاپ يېتىپ ئۇخلاپ، سېنىڭ يادىڭدا مەن يىغلاپ،
چۈشۈمدە قاش قارا كۆزۈڭ سەھەرلەردە خۇمار ئۇلسۇن.
ئايا پەرزەنت، يولۇڭ ئاقتۇر، يۈرەك ساغلام تېنىڭ ساقتۇر،
سۆزۈڭ باغرىمغا چاقماقتۇر، غېرىب باشىم نىسار ئولسۇن.
سېنىڭ يۈزۈڭنى بىر كۆرسەم، كۆرۈپ رەسمىڭنى مەن كۆرسەم،
جۇدالىق دەردىدە مەن ئۆلسەم، غېرىب قەبرەم مازار ئولسۇن،
دىلىم مەئيۇس يىراقىڭدىن، كۆڭۈل قاقشار پىراقىڭدىن،
بولۇپ كەيپ ئۈششاقىڭدىن، ھاياتىم ئاشكارا ئولسۇن.
سېنىڭ جىسمىڭدە غەملىك ياش، ئاقار كۆزۈڭدە دەريا ياش،
بالام ئەھمەد ساڭا يولداش، خۇدايىم ئاڭا يار ئولسۇن.

بالام دىلنۇرۇ، خالىدەم، خالىۋرات، ئارسلان نەۋرەم،
پۈتۈن ئەۋلادقا بۇ يارەم سىلەرگە يادىكار ئولسۇن.
توشۇپ ئۆمرۈم ئاخىرلاشقان، قاماقتا مەن غېرىبلاشقان،
تېنىم ئاجىز زەئىپلاشقان، نەمەنده بىر مادار ئولسۇن.
يېزىپ هالىمنى سەن سورىساڭ، ئوقۇپ خېتىمنى سەن كۆرسەڭ،
مېنىڭ دەردىمنى سەن بىلسەڭ، غېرىبىڭ نالەزار ئولسۇن.
تۇرار جايىڭ ئۇزۇن مەنزىل، ساڭا يىغلايدۇ سۈنغان دىل،
بېرىپ سۆزلەشكە يوقتۇر تىل، نەمەنده ئىختىيار ئولسۇن.
پىراق دەردىگە يوق مەلھەم، دىلىمغا ئەسلا يوق مەھرەم،
ئىمىر هۆسەين ساڭا هەمدەم، قەلەم ئاتلىق نىگار ئولسۇن،

8

ئىككى يۈز بولما ئوغۇل، بىر يولغا سەن كۆزۈڭنى ئاچ،
ئىككى خىل بولغان كىشى ئىنسان ئەمەس، هايۋان مىزاج.
تۆرۈلۈپ دۇنياغا كەلدىڭ هەق ئۈچۈن قويغىل قەدەم،
هەق دېگەن دۇنيادا ئۆتكۈر هەق ئۆزى نۇرلۇق سىراج.
قولغا كەلمەس بۇ هەقىقەت، ئىككى يۈزلۈك لالىمغا،
ئىككى يۈز بولغان مۇناپىق، هېچقاچان تاپماس راۋاج.
بىر ئىرادە، بىر نىيەت ئىنسانغا خىسلەت، مەرتىۋە،
شۆهرىتى تارىخقا زىننەت، ئالىيجانابلىق كىيىدى تاج.
كىمدە بولسا ئىككى يۈزلۈك، دەۋرىنىڭ شەرمەندىسى،
قايسىبىر دەۋراندا بولسا دەربەدەر خارلىقتا ئاچ.
ئاقىل ئولساڭ ئەي ئوغۇل سەن بىر نىيەت، ۋىجدانلىق بول،
خەلق ساڭا قىلغاي ئەقىده، سەن ئۈچۈن ئول ئالتۇن تاج.
ئىككى تىللىق، ئىككى يۈزلۈكلەردە يوق ۋىجدان پەقەت،

هەق بىلەن ناهەقنى پەرقسىز ئايرىماس ئۇ قەلبى كاج.
ئىككى يۈزلۈك ئويلىغان مەقسەتكە هەرگىز يەتمىگەي،
هېچ كىشى قىلماس ئىشەنچى «ئول ئۇنىڭدىن، ــ دەيدۇ، ــ قاچ».
كىمكى قوغلار جۈپ كېيىكنى بىرمۇ قولغا كەلمىگەي،
هاسراپ قوغلاپ يېتەلمەي، يولدا يوق ئىچسە ئۇماچ.
ئەي ئوغۇل ئېيتاي ساڭا هەق يولنى سەن تاپاي دېسەڭ،
بىرنى تۆت ئىخلاس بىلەن قىل هەممە دەردىگە ئىلاج.
ئىككى يۈزلۈك بولسا هەر كىم، سۆزلىتى زور تۆلكىدەك،
ئاقىۋەت قاپقانغا چۈشكەي سەكرىسە سەكسەن غۇلاچ.
ئىككى يۈزلۈك قوللىنىپسەن توپلىساڭ هەر قانچە مال،
ئول هەقىقەت ئالدىدا مالىڭ تۆگەپ هەم قالدى باج.
بىر نىيەت، ئىرادە قىلسا قانائەت هەر كىشى،
ئاق كۆڭۈل، مال يوق كىشىدىن پادىشاه ئالماس خىراج.
ئىككى يۈزلۈك خاهىشى قەلبىدە بولغان راك كېسەل،
راك كېسەل بولساڭ تېنىڭگە يوق داۋا قىلساڭ ئىلاج.
ئىككى يۈزلۈكتۇر كىشى ئادەتته ئۇ بىر جاسۇپال،
سىر بىلەن زىننەتلىگەن كېتەر رولى سۈنسا پۇراج.
ئىككى يۈز بولما هەقىقەت يولدا سەن ئىمىر هۆسەين،
بىر نىيەتلىك مەئرىپەتتىن قالدۇرۇپ قەسرىنى ساچ.

9

ئەزەلدىن تائەبەت دوستلار قۇتۇلمام غەم بالاسىدىن،
يۇرەكتىن لەخته قان ئاققان هايات كۆلپەت جاپاسىدىن.
جاهانغا كەلدىم مەن شۇ ئان گۆدەك تۇرۇپ يېتىم بولدۇم،
داۋام مەن قايغۇلۇق هالدا، يېتىپ دەۋران جاپاسىدىن.
يېشىم تۆت ياشقا يەتمەيلا ئانامدىن مەن يېتىم قالدىم،

ئاتام قاشىغا مەن سىغماي كۆرەلمەي مېھىر ۋاپاسىزدىن.
يېتىملىك بىللە مەن ئۆستۈم غېرىب مەزلۇم مومام قېشىدا،
ئوقۇپ مەكتەپتە توقتۇز يىل ئىلىم دەرس ساۋاقدىدىن.
ئوقۇش مەكتەپ داۋامىدا مومام مەرھۇم ۋاپات بولدى،
يېتىملىكتە بېشىم قاتتى، ئۆگەي ئازار ساداسىزدىن.
ئاتام بىلمەيدۇ ھالىمنى، يېتىملىكتىن سوئالمىنى،
تۇرۇشقا بولمىدى ئىمكان، تولا دەرد خىلاپىدىن.
كېتىشكە مەن پاناھ ئىزدەپ، تۇرۇشقا مەن ماكان كۆزلەپ،
غېرىبلىقتىن بايان سۆزلەپ، پاناھ ئالدىم شەيخ خانىقاسىدىن.
غېرىبلەرگە پاناھ بولغان، ئىلىم، ئەخلاق بىلەن تولغان،
پىرىم بولدى كېبىرىدىن قاچقان مۇئەللىم پېشۋاسىدىن.
ئۆتۈپ ئەخلاق، دىن دەرستىن، ساۋاق ئالدىم مۇدەررىستىن،
چىقىپ خىزمەتتىمگە ئەھدىسىدىن، پىرىمنىڭ ئالدىم دۇئاسىدىن.
قىلىپ خىزمەتتە كەمتەرلىك، تۆۋەنلىك بىرلە دىلبەرلىك،
بولۇپ قالدىم شۇنىڭ ئۈچۈن شەرىئەت مۇختىدىاسىدىن.
شۇ دەۋراننىڭ تەقەززاسى، قىلىپ قارىخانا ئەزاسى،
ماڭا ئاخۇنلار نارازى، تەكەببۇرلۇق ھاۋاسىدىن.
مېنىڭ ئۇستۇمدە ئون ئاخۇن، ئۇلارنىڭ ئىلكىدە قانۇن،
ئۇلار ئالدىدا مەن زەبۇن كىچىكلىك بىناۋاسىدىن.
بۇ ئاخۇن ھەربىرى بولغان ۋۇجۇدى نەپسى بىلەن تولغان.
بېرىپ تۇرسام ئامان تۇرغان مۇيۇت - كىمخاب كۆلاسىدىن.
يەنە يامۇلدا بەگ، تۆكچى، پارا، رىشۋە، ئىشى ئوكچى،
قىلىپ تەھدىت ماڭا شۇنچى، لېگەن داسقان تاماسىدىن.
بۇلارنىڭ كەينىدىن بوجاق، تېخى سۆكجاق بىلەن كوجاق،
قاپاق تۇرتەر يوغان جۇجاق ئىبلىشنىڭ مۇددىئاسىدىن.
بالاخور ئاقساقال شاكزۇك، تاماخور مۇستەبىت لوزۇك،
قويۇپ مەن ئالدىغا تاكزۇك، ساماۋەرنىڭ پولۇسىدىن.

يۇقارقى مۇستەبىتلەردىن ھەمىشەم دەككە - دەشنەملەر،
توقۇپ ھەر ياكزا بەدناملار، مالامەت ئىختىراسىدىن.
شۇ دەۋرانلاردا زالىم شىك ھۆكۈم سۈرگەن ئىدى قانلىق،
زۇلۇم ھۆكمىدە بار جانلىق، بالا - ئاپەت قازاسىدىن.
قىلىپ تۆھمەت ماڭا كوجاق، يامان دەپ بولىدى بوجاق،
سېلىپ زەنجىر، قاماپ سوجاق زۇلۇم، تۆھمەت سىياسىدىن.
شۇ مەزگىلدە ئاتام بىللە قامالدىم ھەم تاغام بىللە،
بۇ ئەۋلاد يەتتە جان بىللە يوقالدى زىندان بىناسىدىن.
جۇدا بولدۇم ئاتامدىن مەن يەنە ئەۋلاد قېرىنداشتىن،
يۈرەكتىن لەختە قان كەلدى، بېغىر بولغان ياراسىدىن.
يېتىپ ئۇچ يىل قاراڭغۇدا، زىندان ئىچرە مەن يالغۇز،
تولا يىغلاپ خۇدايىمغا، نىجات تاپتىم ئازاسىدىن.
قۇتۇلسام مەن بۇ زالىمدىن، يەنە بولدى مۇستەبىت پەيدا،
جاھانغا تولدى مىك ئاپەت، مۇنىڭ شۆھرەت ساداسىدىن.
بالاخور ئاقساقال بايلار، ھوقۇقلۇق بولدى يىل - ئايلار،
بولۇپ ئول مۇستەبىتلەرنىڭ يۆلەنچۈك پېشۋاسىدىن.
گومىنداڭدىن سقىلدىم مەن، بالاخوردىن قىسىلدىم مەن،
ھەقىقەتكە ئىسىلدىم مەن، يامانلار غەۋغاسىدىن.
يامانلارغا يېلىنمىدىم، خۇشامەتكە سېتىلمىدىم،
مۇستەبىتلەرگە قېتىلمىدىم، يۈرەك - ۋىجدان ساپاسىدىن.
بالاخورلارنى قىلدى باش، سەنىيخوي دەپ بىر قالاق تەشكىل،
بالاخور ئەزدى پۇقرانى، تەشكىلنىڭ ندداسىدىن.
بۇ تەشكىلگە رىياسەتلىك، قىلىشقا يوق پاراسەتلىك،
مۇستەبىتلەرگە پاراغەتلىك، ئالۋ، ئالتۇن پاراسىدىن.
قامالدىم ئالتە ئاي ناھەق، مۇنى سورىمايدۇ ھېچكىم ھەق،
«بوي ئەگمەيسەن، — دېدى، — ئەبلەخ» دېگەن زۇلمەت
جاپاسىدىن.

قاماپ ئالته ئايمۇ زنداندا، خەلق نارازى ۋىجداندا،
تىلەپ ئەل مېنى مەيداندا تەلەپلىك ئىلتىماسىدىن.
قاماقتا رەڭگىمروھسىدىن، ئاداشقان پاك روھسىدىن،
كىشىلىك ئابرويسىدىن، كېتىپ هايات ناماسىدىن.
ئېلىپ تاشلاپ ۋەزىپەسىدىن، قىلىپ مەھرۇم نېسىۋەسىدىن،
تېنىم كۆيدى ئەلەم، غەسىدىن، گومىنداڭ دىل ئازاسىدىن.
ۋەتەن، خەلقىم تەلەپ قويدى، «مېنى ئازاد قىلمىش» دېدى،
«بوي ئەگمىدى نېچۈن» دېدى، دىلى زۇلمەت قاراسىدىن.
تىكىلدى كۆپچىلىك ئامما، سۈنۈپ ئەل ئىلتىماسنامە،
قارا كۆڭلى بولۇپ سامە، نىجات تاپتىم ئەل ئىلتىماسىدىن.
يوغان سەللا مۇناپىقلار، مۇستەبىت يولىغا سادىقلار،
دىلى شەيتانغا لايىقلار، دىلىم مەيۈس نا سازاسىدىن.
مېنىڭ هالىم بۇ خىل ئۆتتى، مۇناپىقلارنى يەر يۇتتى،
ئاخىر دەمدە قىساسى تۇتتى، يېگەن ناهەق پاراسىدىن.
بەگ، ئاخۇن ئاتالغانلار، هەقىقەتنى ئۇنۇتقانلار،
ئىلىمنى پۇلغا ساتقانلار دېدى: «جاهالەت پەتۋاسىدىن».
شۇ مەزگىللەردە «فايۇەن» دەپ، ئادالەتتە مۇئەييەن دەپ،
سوراش دائۇانى جەزمەن دەپ، خىيانەتنىڭ ئاساسىدىن.
بۇ فايۇەن پۇل تېپىش يولىنى قىلىپ ئالغان زۇلۇك پۇلنى،
سۈنۈپ پاريغا شۇم قولىنى، ئېلىپ خاڭدەن تاۋاسىدىن.
هەممە ئىش پۇل بىلەن بولغان، ئەمەلدارلىق پارا بىلەن
تولغان،
هەقىقەت كۆمۈلۈپ قالغان، كۆموش، ئالتۇن تىللاسىدىن.
شۇ دەۋراندا ئېزىلدىم مەن، يامان نامدا سىزىلدىم مەن،
قاماشقا يېزىلدىممەن خەلپە، موللىنىڭ ئىغۋاسىدىن.
تولا تۆھمەت مالامەتتىن قۇتۇلالماي ئۆتتى بۇ ئۆمرۇم،

ئەلەم تېغى بىلەن سۇنغان، دىلىم تاپماي داۋاسىدىن.
هەقىقەتسىز زامانلاردا، هوقۇق پۇلدار يامانلاردا،
بولۇپ مەنسەپ چايانلاردا، ئۇ دەۋراننىڭ هاۋاسىدىن.
پارا خورلۇق مۇقىملاشتى، خەلق هالى قالاقلاشتى،
مۇستەبىتلىكمۇ ئاياغلاشتى گومىنداڭ ئاساسىدىن.
بۇ تارىخ همجرى مىڭ ئۈچ يۈز، يەنە يەتمىش تولۇپ توققۇز
سەپەر ئېيى توشۇپ ئوتتۇز گومىنداڭ گۇم جازاسىدىن.

10

ئى دوستۇم دىلبەر، ئىشقىڭدا كۆيۈپ، ئاھ ئۇرۇپ قانلار يۇتسام
مەيلىمۇ؟
يولۇڭدا ۋەيران، سەرگەردان بولۇپ، همجران پىراقىڭ تۇتسام
مەيلىمۇ؟
پەرهادتەك دائىم تىنماي ئاھ ئۇرۇپ، گۈلدەك چىرايىم سۇلسا
مەيلىمۇ؟
ئىشقىڭ ئوتى دەم يانار كۆكرەكتە، ئۆرتىنىپ جىسمىم كۆيسە
مەيلىمۇ؟
ياددىڭ دىلىمدا، ئەقلىم بىقارار، مۇزتەر هالىمغا كۈلسەڭ
مەيلىمۇ؟
ئى نازۇك دىلبەر سورىماي هالىمنى، بىر رەهىمە قىلماي
يۈرسەڭ مەيلىمۇ؟
رەهىمەيلىمەكلىك ئىنسانىڭ ئىشى، رەهىمىڭنى كۆرمەي ئۆلسەم
مەيلىمۇ؟
بىر سائەت ۋەسلىڭ بولسا مۇيەسسەر، ئاندىن جاهاندىن كەتسەم
مەيلىمۇ؟

ئى باغرى قاتتىق ئەجەب يوق رەھىمسىز، مۇنداق جاپالار
سالساڭ مەيلىمۇ؟
كۆرسەتمەي ۋەسلىڭ يىغلىتىپ مېنى، ئوتتىڭ ئىچىدە
قويساڭ مەيلىمۇ؟

مۇبارەك

بىزدىن سالام جەڭچىلەر خۇش تەلئىتىڭ مۇبارەك،
قەلبىڭدە قەھرىمانلىق شىجائىتىڭ مۇبارەك.
سىزلەر ۋەتەنگە پەرزەنت تۇپراقىمىزدا گۈلدەك،
كۆڭلۈڭدە مېھرىبانلىق خۇش مېھنىتىڭ مۇبارەك.
سىزلەر ۋەتەن باتۇرى، خەلق جانىغا كاپالەت،
دۈشمەنگە پالۋانلىق جاسارىتىڭ مۇبارەك.
كومپارتىيە تەربىيەت قىلغان سەلەرگە ھەردەم،
سوتسىيالىستىك روھلۇق قىياپىتىڭ مۇبارەك.
ھەربىي لىباسىنى كىيگەن، ئالتۇن پاگۇننى تاقىغان،
دۈشمەنگە مىسلى تاغدەك زور ھەيۋىتىڭ مۇبارەك.
ھۆرلۈك يولدا سىزلەر جاپانى كۆزگە ئىلماي،
مېھنەتكە ھېچ يېڭىلمەس چوڭ غەيرىتىڭ مۇبارەك.
سالام بىلەن سەلەردىن ئۈمىد كۈتەر كۆپچىلىك،
ۋەتەنگە پاسىبانلىق بۇ جۇرئىتىڭ مۇبارەك.
بەش يۈلتۈزلۇق بايراقنى ئۈستۈن قىلىش ۋەزىپەڭ،
دۆلەتكە چىن ئىشەنگەن ئىتائىتىڭ مۇبارەك.
ۋەتەن ساتقۇچ گومىنداڭ ئەسكەرلىرى ۋەھشىدەك،
خەلق ئەسكىرى مېھرىبان سالاپىتىڭ مۇبارەك.
مۇنداق كېيىن ھەر زامان ھەربىي ھۈنەر ئۆگىنىش،
خىزمەتلىرىڭ ئۈتۈقلۇق پەزىلىتىڭ مۇبارەك.

ئەخلاقىڭدىن بۇ يۇرتتا تەسىرلەنسۇن ئەر - ئايال،
ھەممە بىردەك ئىشەندى، ئىناۋىتىڭ مۇبارەك.
ۋەتەن ئۈچۈن كىم قۇربان ياكى مېيىپ كىم بولغان،
تارىخ سەھىپىسىدە بىل زىننەتىڭ ھەم مۇبارەك.
ياشلارنىڭ ئىختىيارى، ئەسكەر بولۇش خىيالى،
قىزغىن كۆڭۈلدە ھالى، پاراسىتىڭ مۇبارەك.
ھال سورىغىلى بىز كەلدۇق، سالام يولداش سىلەرگە،
خەلق ئەسكىرى باھادىر بۇ ھۈرمىتىڭ مۇبارەك.

1957 - يىل، فېۋرال

پەرزەنتى ئەۋلادىمغا ۋەسىيەت

ئىشىت پەرزەنت ساڭا ئېيتاي مېنىڭ بۇ نالە - زارىمنى،
غېرىبلىق مەنزىلىمدە ھەم بىقۇرۇلۇق يوقۇ بارىمنى،
پۈتۈن ئۆمرۈم - ھاياتىمدا، ئىلىم كەسپي ساۋاتىمنى،
يېزىش ئىشق ھېسسىياتىمدا، بىلىم بىلگەن گۈناھىمنى.
قامالغان تۇرمە ۋاددىدە، داۋام ئەمگەكتۇر يادىدا،
ئاقارغاچ ساچ - ساقالىمدا، يوقالغان ئېتىبارىمنى.
رەقىبلەر پىتنە - غوۋغاسى، جىنايەتچى قىلىپ ئاسىي،
كېسىپ ھېچ يوقتۇر ئاساسى، بوغۇپ ئەركىن ئىختىيارىمنى.
ياماناتلىق يازدى نامىمغا، خاتالىق تولدى شانىمغا،
ئېسىپ ئېلانىنى بويىنۇمغا، گۇناھكارلىق تۇمارىمنى.
بازار كۈنىمدە باغلانغان، سازايى كوچا ئايلانغان،
جازا دەشتىگە پالانغان، بۇ يەڭلىمغ خارۇ زارىمنى.
قىزىق قۇملۇق بايا‌ۋاندا، قىلىپ ئەمگەك زىمىستاندا،
يېتىپ ئوچۇق شۇرىغاندا، كۆمۈلگەن دۆۋە قارىمنى.

قبرىلىق بىللە بىچارە، گۇناھكارلىقتا ئاۋارە،
غەمۇ ھەسرەتتە دىلپارە، تاپالماي ھېچبىر چارەمنى.
قەدەم باسسام مەئيوپلۇقتا، كېچە ـ كۈندۈز غېرىبلىقتا،
جىنايەتچى ئەيىبلىكتە، زەئىپلەشكەن مادارىمنى.
كېچە ـ كۈندۈزدە ياد ئەتمەك، سۈنۇق روھىمنى شاد ئەتمەك،
سەھەر ئاللاغا داد ئەتمەك، پىغانلىق ئىنتىزارىمنى.
ھەمىشە مەن دۇنيا بىرلەن، تەلەپ ۋە ئىلتىجا بىرلەن،
رىزالىق، خەيرخاھ بىرلەن، سىلەرگە يادىكارىمنى.
يېشىم يەتمىش تولۇپ سالىم، قاماقتا بىقۇرۇ ھالىم،
ۋاپات بولمىشكى ئايالىم، رەپىقى روزىكارىمنى.
ھاياتىمغا ۋاپادارلىق، ۋاپاتىمغا خېرىدارلىق،
دىلىمغا مېھرى دىلدارلىق، كۆڭۈلدە گۈل باھارىمنى.
تامام ئەۋلادى پەرزەنتىم، يۈرەك باغرىم، جىگەر پەندىم،
ئامان قىلسۇن خۇداۋەندىم، بالام سىز بەختيارىمنى.
سىلەرنى ئويلىسام ھەر كۈن، كۆزۈمدە ئۇيقۇ يوق بىر تۈن،
يۈرەك پارە ئەمەس، پۈتۈن سېغىنغان دىل خۇمارىمنى.
قاچان كەلسە زىيارەتكە، مېنى يوقلاش بېشارەتكە،
بېسىپ مەلھەم جاراھەتكە، تۈزەتتىڭ غەم غۇبارىمنى.
كېچە ـ كۈندۈز ئاقار ياشىم، غەمۇ ھەسرەت بىلە باشىم،
تولۇق سىگمەس يېگەن ئاشىم، بېرىپ كۆرسەم دىيارىمنى.
ۋەتەن كاشىغەردە ئاستانىم، دىيارىم باغۇ بوستانىم،
يېزىپ دەرد بىللە داستانىم، ئەلەملىك ئەشئارىمنى.
قاماقتا يىلنى ئۆتكۈزدۈم، قېرىپ مەن پەھمىدىن ئازدىم،
ئىلىش ئەپۇگە خەت يازدىم، مېنىڭ مۇددەت قارارىمنى.
بالام قۇددۇس بىلەن قۇتلۇق، دىلىمدە مېھرى بەك ئوتلۇق،
ئىنايەت، ئەسقەرىم مۇئلۇق، بۇلاردەك ئىز باسارىمنى.
بالام قارىيە، ماريە، كىچىك دىلبەر قىز رازىيە،

دۇنايىم دىلدە رازىيە، بۇ ئەۋلاد ئىپتىخارىمنى.
يەنە دىلنۇرمۇ خالىدەم، مۇساپىرلىقتا پاتمەم،
بولۇر ئەۋلادقا بۇ ھەمدەم، سەپى قىپ پەرۋەردىگارىمنى.
ئۇمىدىم ھەر قاچان سىزدىن، تەلەپتە ياش ئاقار كۆزدىن،
ھاياتىم كەتسە تىلى سۆزدىن، ۋەسىيەت بۇ يازارىمنى.
ۋەسىيەتلەرنى پەھمە ئەتكىل، غېرىب ھالىمغا رەھمە ئەتكىل،
بابام يانغا دەپنە ئەتكىل، غېرىب قەبرى مازارىمنى.
ۋاپات بولسام جاھاندىن، مەن مېھنىڭ روھىم قىلىڭ خۇرسەن،
«غېرىبىم» دەپ يىغلىمىز پەرزەند مېھنىڭ ماتەم ھازايىمنى.
ئەلەملىك قىبلگاھىم دەپ، دۇنياگۈي خەيرخاھىم دەپ،
جاپاغا مۇپتىلاھىم دەپ، مېھنىڭ كۆرگەن ئازارىمنى.
پاناھ بولسا ھايات دەۋرەم، تۇتۇڭ تاۋۇتنى تۆت نەۋرەم،
يېزىڭ لەۋھە غېرىب قەبرەم، دەردلىك بۇ شىئارىمنى.
ئاتالغان ئەھلى ئىمان دەپ، سانالدىم جىن ـ شەيتان دەپ،
قامالدىم دىنسىز ۋىجدان دەپ، ئەقىدە ئىنقىتدارىمنى.
دىلىمدە ئىشقى مەتلۇبۇم، يېزىشقا ئەسلى مەقسۇدۇم،
كۆڭۈل سۆيگەن بۇ مەھبۇبۇم، قەلەم ئاتلىق نىگارىمنى.
ۋەتەن ئەھلىمگە رەھمەت دەپ، بۇلار بولسۇن سالامەت دەپ،
خۇدايىمغا ئامانەت دەپ، تامامى، دوست ـ يارىمنى.
يېتىم ـ ئاجىز رىزا قارى، تىلاۋەتنى قىلىڭ يارى،
سىلەردىن بولۇپ مەن رازى، پاناھ قىلدىم ھەق بارىمنى.
ۋاپات بولسام مۇسىبەتتە، ئوقۇپ ئاڭلاڭ نەسىھەتتە،
يېزىپ قويدۇم ۋەسىيەتتە، جەمى شېرىن زابانىمنى.
ئەلەملىك مەن بۇ دۇنيادا، دىلىمۇ سەبرە ئەئلادا،
يېزىپ تەقدىر قەسامنادا، مېھنىڭ بۇنداق بۇلارىمنى.
ئىمىر ھۆسەين ئۇلپەت، قەلەم يازدىم دىلىمدىن دەرد،
پەلەكتىن كەلگەن غەم ـ ھەسرەت، يۈرەكتىن ئاھۇ زارىمنى.

پەرزەنتىمگە سالام

ئەزىز پەرزەنتلىرىم ئاڭلاڭ غېرىبلىق بۇ سالامىمنى،
كېچە - كۈندۈزدە ياد ئەتكەن پىغانلىق دەردى ھالىمنى.
گۇناھكارلىق سەۋەب بىرلە قىلمىمەن ئۇشبۇ ئەھۋالدا،
ئۇمىدىم كۆپ مېنىڭ ئەسلەپ، سىلەرنى ئويلىغان ھالدا.
ئۆزۈمنىڭ دەردى بىر ھەسسە، سىلەرچۈن يەيمەن غەم - غۇسسە،
بايان قىلسام بۇ دەردىمنى، بولۇر مىڭ داستانۇ قىسسە.
يۈرەكىمنى ھەمىشەم سىز ئۈچۈن ھەسرەتتە داغلايمەن،
گۇناھكارلىق ئەسەر قىلغاچ كېچە، تۈنلەردە يىغلايمەن.
ئاناڭ مەرھۇم ھايات بولسا، مېنىڭ ھالىمغا يىغلايتتى،
نە ھالىڭ بار سېنىڭكى دەپ، غېرىب باشىمنى سىيلايتتى.
بىلىڭ پەرزەنتلىرىم سىزگە دۇئا بىرلە دىلىم يادىم،
تەلەپلىك ئىلتىجا بىرلە خۇداغا يەتسە پەريادىم.
سىلەرنى تاپشۇرۇپ قويدۇم، ئۇلۇغ پەرۋەردىگارىمغا،
تامام دوست ئەقرىبايىمنى ياراتقان ھەق بارىمغا.
سالام يازدىم بالام سىزگە، جاۋابىنى سويۇتماڭلار،
ئوقۇغاندا سالامىمنى دۇئا بىرلە ئۇنۇتماڭلار.
سالامىمنى ۋەتەن ئەھلى بۇرادەرلەرگە سەن يەتكۈز،
جاۋابىغا تەقەززا بوپ، قاراپ يىغلايدۇ نۇرسىز كۆز.
بېشىمغا كەلدى بۇ ھالەت، غېرىبلىق ئۇشبۇ دەۋراندا،
جۇدالىقتا پەرىشان مەن، دىلىم غۇربەتتە ۋەيراندا.
ۋاپاتسىم بولسا ئالدىڭدا، دېگەن مەقسەتتە مەن غەم يەپ،
كېلىپ ھالىمنى سورا پەرزەنت دۇئاگويىڭنى سەن ئىزدەپ.

ھايات ئىنسانغا دۇنيادا، جۇدالىقتىن يامان ئىش يوق،
جۇدالىق كەلسە ھەر كىمگە ئېنى يوقلارغا ھېچ كىم يوق.
جۇدالىقتا غېرىبلارنى كىمى يوقلار كېلىپ ئىستە،
غېرىب كۆڭلىنى شاد قىلغاي، بالام ھالىمنى سورىغان دەپ.
جۇدالىق دەردىنى ھەر چاغ، بىلۇر ۋەيرانە بولغانلار،
يېتەر كىم دەردى - ھالىمغا، يېتىم - بىچارە بولغانلار.

تەۋپىق

(1936 — 1901)

مەتىلى ئەپەندى توختى ھاجى ئوغلى (تەۋپىق) 1901-يىلى ئاتۇش ناھىيىسىنىڭ بويامەت يېزىسىدا ئولتۇرۇشلۇق بىر تېۋىپ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۆز يېزىسىدىكى دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ خەت ـ ساۋاتىنى چىقارغاندىن كېيىن، 1914-يىلى ئېكسىك يېزىسىدىكى پەننىي مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇغان ۋە سازچىلىق، ناخشا ئوقۇش، شېئىر يېزىشقا ئىشتىياق باغلاپ، ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى بىلەن خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنىڭ نەمۇنىلىرىنى تىرىشىپ ئۆگەنگەن. 1921 ـ يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىغا چىقىپ، مۇساپىر يۇرتداشلىرىنىڭ ياردىمى بىلەن موسكۇا شەرق دارىلفۇنۇنىغا كىرىپ ئوقۇغان. ئاردىدىن ئىككى يىل ئۆتكەندە تۇركىيىگە بېرىپ، ئىستانبۇل شەھىرىدىكى ئوقۇتقۇچى تەربىيىلەش مەكتىپىدە ئوقۇپ، ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن بىر مەزگىل شەھەر ئەتراپىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان. يېڭى مەكتەپلەرنى ئېچىپ، زامانىۋى ئىلىم ـ پەن بىلەن ئۆز خەلقىنى قورالىنىدۇرۇش، مىللەتنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتىنى يۇكسەلدۇرۇشنى مەقسەت قىلغان ئوت يۈرەك شائىر ئۇلۇغ ۋاتەن غايىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، 1932 ـ يىلى ۋەتەنگە قايتىپ كېلىپ، قۇمۇل دېھقانلار قوزغىلىڭىنىڭ تەسىرى بىلەن خەلق ئارىسىدا قانات يايغان ئىنقىلابىي كۈرەش دول-

قۇنىغا قوشۇلۇپ گەتكەن. ئۇ، 1933 - يىلىدىن باشلاپ ئاتۇشتا يېڭى مەكتەپلەرنى ئېچىش ۋە ئومۇملاشتۇرۇش خىزمىتى بىلەن ئاكتىپ شۇغۇللىنىپ، قىسقىغىنە بىر يىل ۋاقىت ئىچىدە، ئاتۇش ۋە قەشقەر مائارىپىنىڭ ئىھتىياجىغا يېڭى ۋەزىيەت يارىتقان. ئۇ، 1936 - يىلى جاللات شېك شىسەي تەرىپىدىن قولغا ئېلىنىپ، قەشقەر تۈرمىسىدە قىينىلىپ ئۆلتۈرۈلگەن. ئۇ ئۆزىنىڭ ئىسىق يۈرەك قېنى بىلەن سۇغىرىلغان بىرمۇنچە يالقۇنلۇق شېئىرلارنى بىزگە قالدۇرۇپ كەتتى. بۇ شېئىرلار شائىرنىڭ ئىلغار دۇنيا قارىشىنىڭ، ئۇلۇغۋار غايىسىنىڭ ئاشۇ تارىخىي شارائىتتىكى مەھسۇلى بولۇپ، روشەن سىياسىي خاھىشقا ئىگە.

تەۋپىقنىڭ بۇ توپلامغا كىرگۈزۈلگەن شېئىرلىرىنى تەييارلاشتا يولداش مەرھۇمەت سەيىت تەرىپىدىن «بۇلاق» مەجمۇئەسىدە ئېلان قىلىنغان «تەۋپىق شېئىرلىرىدىن نەمۇنىلەر» ئاساس قىلىندى.

ئوقۇدى، ئاشتى...

ئوقۇدى، ئاشتى باشقىلار بىزدىن، ئەي قەدىردانلار،
كۆرگەچكە ئۇلارنىڭ ئىجتىھاتىنى قاينار ۋىجدانلار.
ھاۋادا لاچىندەك جەۋلان قىلغۇلار باشقا مىللەتلەر،
قالدۇق بىز ئۇلاردىن بەكمۇ ئارقىدا، ئويلا ئىممەتلەر.
ئۆگەتمەس بىزلەرگە ھەق كالامنى بىلگەن ئالىملار،
ئەخلاقنى پۈچەك پۈلغا ساتقاي بىزنىڭ زالىملار.
رىشۋە① بار يەرگە ئاچ قاشقىر كەبى دەمسىز چاپارلەر،
بېشىدا سەللە، قولىدا تەسۋىي، ھەقتىن قاچارلەر.
ئويلاڭلار! زاكات ـ ئىسقات كىملەرنىڭ ھەققى، كىملەر ئالغۇرلەر؟
نى ـ نى خىيانەتلەر ھەيۋەت تون ئىچرە پىنھان قالغۇرلەر.
مۇيەسسەر بولدىلەر باشقا ئەللەرگە ئانچە ھېكمەتلەر،
ئەمىلگە قارىتا بەردى ئاللا شانۇ شەۋكەتلەر.
ئوقۇيمىز ـ بىلمەيمىز، لىسانۇ ئەرەب مۇشكۈل تىلى بىزگە،
يادىكار قالغان يوق بىر نوكتە ھېكمەت ئۇلاردىن بىزگە.
قەشقەردە يېتىملەر ھامام ئاستىدا كۆلدە ياتۇرلەر،
تەربىيەسىز، ئوشۇق ئويناپ، نىشە تارتۇرلەر.
مەرھۇمى دامولا ئابدۇقادىرى ناھەق كەتتىلەر،
گۇناھى نېمە؟ پەقەت بىزگە ھەقنى ئۆگەتتىلەر.

ۋەتەن ئۈچۈن

ۋەتەن ئۈچۈن تەرەققىيات ئىستەرمىز،

① رىشۋە ـ رىشۋەت ـ پارە.

ئارزۇيىمىز راۋاجلانسا مائارىپ.
جاننى پىدا قىلدۇق ئەزىز ئۆلكىگە،
بىزنىڭ يۈرەك زامانلارغا مۇخالىپ.
بولسا دەيمىز بىزدە ھوقۇق، ئادالەت،
بولسا بەربات خۇراپاتلىق، جاھالەت.
شۇنىڭ ئۈچۈن ياشىسۇن بۇ ئىنقىلاب،
زاۋال تاپسۇن ناھەقچىلىق، ئىختىلاب!
پورەكلىسۇن گۈزەل باھار گۈللىرى،
شوخ سايرىسۇن يۇرتىمىز بۇلبۇللىرى.
ئىقبال ئۈچۈن بولايلى بىز ئىتتىپاق،
جاھالەتنىڭ مەرىپەتنىڭ نۇرلىرى!

بىز ـ مۇئەللىم

بىز ـ مۇئەللىم! يۇرتلاردا مەكتەپ ئاچىمىز،
خەلقىمىزگە يوپيورۇق نۇرلار ساچىمىز.
تالاي يىللار زۇلمەتتە تىنەپ خار بولدۇق،
ئىلىم ـ ئىرپان يولىغا شۇنچە زار بولدۇق.
خۇراپاتتا قالدۇرۇپ ئەزدى زالىملار،
كۆزلىرىمىز قارىغۇ كۆپ ناچار بولدۇق.
بىزنىڭ ماڭغان يولىمىز سائادەت يولى،
بىز ۋەتەنىمىڭ يېڭىدىن ئېچىلغان گۈلى.
ئوقۇتىمىز ئەۋلادنى يېڭى پەن بىلەن،
پۇختا بولسۇن مەكتەپنىڭ بىسلىغان ھۆلى.
يورۇق تاڭغا تەلپۈندى ۋىلايىتىمىز،
ئىلىم بىلەن تىكلەنگەي ئىناۋىتىمىز.
مەنبە بولدى ئىرپانغا يۇرتىمىز ئاتۇش،
ئىرپان بىلەن ئېچىلغاي سائادىتىمىز.

قۇتۇلۇش يولىدا

سەن ئۇچۇن ئەي يۇرتىمىز بولسۇن پىدا بۇ جانىمىز،
قۇتۇلۇش يولىدا سۈدەك ئاقتى بىزنىڭ قانىمىز.
قان كېچىپ ھەم جان بېرىپ ئاخىر قۇتۇلدۇردۇق سېنى،
قۇتۇلۇشقا قەلبىمىزدە بار ئىدى ئىمانىمىز.
يۇرتىمىز بىز يۇز ـ كۆزۈمنى قان بىلەن پاكىزلىدۇق،
ئۆرلىگەن يالقۇن بىلەن پاكلاندى بەلكى نامىمىز.
يارۇ ھەمدەم بولدى بىزنىڭ ھىممەتىمىز سەن ئۇچۇن،
شانۇ شۆھرەتلىك ئىدى ھىممەت بىلەن ئەجدادىمىز.
ئاتىلارنىڭ جەڭلىرى ئۆچمەيدۇ تارىخ بېتىدىن،
نەسلى قالدى جەڭگىۋار، بىز ئۇنىڭ ئەۋلادى بىز.
مىللىتاريست بولدى گۈم، بولدى ياۋدىن ئەل ئامان،
ياشىسۇن، مىڭ ياشىسۇن گۈزەل ئىستىقبالىمىز!

مۇبارەك ۋەتەن

ئەي مۇبارەك ئاتىلار يۇرتى ۋەتەن ياشارسەن،
پەرزەنتلىرىڭ باشىغا تېخى نۇرلار ساچارسەن.
تاغلىرىڭ ئالتۇن، كۆمۈش، زىلال سۇلار بويلايدۇ،
دۇشمەنلىرىڭ بەك ئاچكۆز تالىماقنى ئويلايدۇ.
ئوتلاقلىرىڭ ياپيېشىل سانسىز مالىلار يايلايدۇ،
قىممىز ئۇچۇن تاغ ئەھلى يىلقىلارنى بايلايدۇ...
ۋەتەن خەلقى ئويغانغىن، ئاچ كۆزۈمنى ئولتۇرما،
بۇ جانىجان يۇرتۇمنى غەپلەت بىلەن تولدۇرما.
ئەل ـ يۇرتىغا تەر تۆكمەك پەرزەنت ئىشى، بۇرچۇمدۇر،
يولىغا چىققان كارۋانسەن، ئىلىم ـ ئىرپان يولچىمدۇر.

ئويغان خەلق

ئويغان خەلق، يۇرتۇمنى سەن قۇتۇلدۇر،
مەكتەپ بىلەن چىراغ ياققىن، نۇر تولدۇر!
پۈتسۇن ئەمدى زۇلمەت، دەۋرى ئىستىبداتىڭ،
شۇم تەقدىردىن، قارا كۈندىن بول ئازاد!
سائادەتلىك ئۇچۇن تىرىش، ھىممەت قىل،
پەرزەنتلەرنى ئاقارتىشتا خىزمەت قىل!
دەس تۇر ئەمدى، ئاتىلان خىزمەت يولىغا،
ھوما قۇشى قونسۇن ئەۋلاد قولىغا!

قۇتۇلدۇق

ئۆلكىمىزدە نەھەر كەچتى ئويلايلى،
كەچمىش تارىخ دەرياسىنى بويلايلى!
مەھكەم بولۇپ يىللار ـ ئايلار ئۆتتىلەر،
مۇستەبىتلەر بىزنى ۋەيران ئەتتىلەر.
يۇرتنى چەيلەپ خالىغانچە كەزدىلەر،
ئەلنى خارلاپ، زۇلۇم سېلىپ ئەزدىلەر.
قولىمىزغا سىلتىق ئېلىپ ئېتىلدۇق،
بىزلەر ئەمدى ئۇ زۇلمەتتىن قۇتۇلدۇق.
مەرىپەتنىڭ قۇياشىغا ئۇمتۇلدۇق،
قۇتۇلدۇق بىز، قۇتۇلدۇق بىز، قۇتۇلدۇق.
ئەل ئويغاندى، بىز غەپلەتتە ياتمايمىز،
يۇرتىمىزنى ئەمدى ئەرزان ساتمايمىز.

قۇربانلارنىڭ قانلىرىنى ئاقلايمىز،
يېڭىشلەردىن - يېڭىشلەرگە ئاتلايمىز.

بىز — ۋەتەن ياشلىرى

بىز — ۋەتەن ياشلىرى بىز،
يۇرتقا قۇربان باشلىرىمىز.
ساغلام كۆكۈل، ساپ ۋىجدان،
بىزنىڭ يولداشلىرىمىز.
چېكىندى بىزنىڭ يۇرتىمىزدىن،
جاھالەت بىرلەن زۇلۇمەت.
ئېچىلدى ئەمدى كۆزلىرىمىز،
خورلاپاتتىن بولدۇق ئازاد.

بىز ۋەتەن ياشلىرى بىز.
كۆرەش بىلەن تاپتۇق ھايات.
ئەل قەلبىنى ئويغىتىمىز،
ئويغىنىشتىن كېلەر نىجات.

ئەي ئانا يەر!

ئەي ئانا يەر، كۆزلىرىڭدە ئۇمىد پارلار ھەر زامان،
ئۇستىڭدىدۇر گاھى تۇتۇق، گاھى روشەن كۆك ئاسمان.
ئۆتتى تارىخ، ئۆتتى يىللار، ئىستىلالار بولدى كۆپ،
جەڭ - چېلىشلار يالقۇندا چىقتى سانسىز قەھرىمان.
ئەي ئانا يەر، پاك، مۇقەددەس، سەندە بىزنىڭ جانىمىز،
سۆيگۈ - مېھرىڭ ۋە سۈتۈڭدىن پۈتتى بىزنىڭ قانىمىز.

ئەل يوقالماي گەلدى سەندە جەڭدە كۆكلەپ، بەرق ئۇرۇپ،
قاينىغان قان، چاقنىغان تىغ بولدى دائىم يارىمىز.

ئىرپان كۈنلىرى

تۇغدى بۇ يۇرتقا ئىرپان كۈنلىرى،
پۈتتى نادانلىق، زۇلمەت تۈنلىرى.
سايرا ۋەتەننىڭ شوخ بۇلبۇللىرى،
ئېچىلدى ساڭا ئىلىم يوللىرى.

يېمىرىلمەكتە دەۋرى ئىستىبداد،
خورلاپاتلىقتىن بولغىن سەن ئازاد.
بىلگىن غەنىيمەت ئالتۇن چاغلارنى،
قىل ئىرپان بىلەن يۇرتۇڭنى ئاباد.

بۇرادەرلەر

بۇرادەرلەر يول كۆرۈندى،
يەنە غېرىب باشىمە.
تاغدا تاشلار چىقتى كۆكلەپ،
كۆزدىن ئاققان ياشىمە.
پارلاق ئۇمىد يۇلتۇزلىرى،
نۇر ساچتى يولداشىمە.
قەدەم قويدى ئىقبالىمىز،
ئەۋج ئىززەت تاغىدە.
يول ئېچىلدى ئەمدى بىزگە،
سائادەتنىڭ باغىدە.

ئالتۇن ئۆلكە

ئۆلكىمىز ئالتۇن ئۆلكە، ئالتۇن تاغۇ تاشلارى،
ئالتۇن رەڭدە چاقنايدۇ بۇغداي، قوناق ئاشلارى.
ئۆلكىمىز ئالتۇن ئۆلكە، بىز پىداكار ياشلارى،
قەدىرلەيمىز ئىرپاننى، بىز ئىلىم يولداشلارى.
بۇ ئۆلكىنىڭ پەرزەنتى ھەر بىرىدۇر ئارسلان،
جەڭگە تەييار ئەرك ئوچۇن بۇندا سانسىز قەھرىمان.
ئۆلكىمىز ئالتۇن ئۆلكە، بىز ئۇنىڭ قوربانى بىز،
بەخشەندە بولدى ئاڭا قەلبىمىز ـ ۋىجدانىمىز.

قۇياش تۇغقاندا

تۇغدى قۇياش، ساچتى نۇر يۇرتنىڭ تاغۇ تاشىگە،
ئۇنىڭ يىللىقى يەتتى مەزلۇم خەلق باشىگە.
قۇياش نۇرى يورۇتقان ئىنقىلابنىڭ گۈلى بىز،
يۇرتىمىزغا چېچىلغان ئىلىم ـ ئىرپان نۇرى بىز.
يوللىرىمىز ئېچىلدى باسىمىز غالىب قەدەم،
يورۇق كۈندىن نۇر ئېلىپ نۇر چاچىمىز دەممۇدەم.

ئىزچىلار

بىز ئىزچىلار بىز، قوللىرىمىز گاڭ،
كۆزىمىز نۇرلۇق، قەلبىمىز ساغلام.
خەلق يولدا ئالغا باسىمىز،
دۇشمەنگە قارشى ساقلاپ ئىنتىقام.

ئۆگەن تىرىشىپ، ياش ئىزچى بالىلار،
ۋەتەن غېمىدا قاينار ۋىجدانلار.

ئۇزۇن ۋاقىت بىز زالىم قولىدا،
ئىشلىيەلمىدۇق خەلق يولىدا.
قۇللۇق ئورنىدىن ئەمدى دەس تۇرىدۇق،
ئالغا ئۆرلەيمىز ئىرپان نۇرىدا.
ئۆگەن تىرىشىپ، ياش ئىزچى بالىلار،
ۋەتەن غېمىدا قاينار ۋىجدانلار.
ئۆسكەن يۇرتىمىز تاغلىق، شېغىل تاش،
ۋەتەن يولىدا پىدادۇر بۇ باش.
ماڭغان يولىمىز ئىجاتلىق يولى،
قايتما بۇ يولدىن ئىزچى قېرىنداش!
ئۆگەن تىرىشىپ ياش ئىزچى بالىلار،
ۋەتەن غېمىدا قاينار ۋىجدانلار.

مەكتەپ

مەبدەئى ھىلمۇ ھايا① مەكتەپ ئىرۇر،
مەخزەنى سىدقو ساپا② مەكتەپ ئىرۇر.
مۇزلىغان دىللارنى ھەم چۇن نەۋ باھار،
سەبزە خۇرىدام ئەيلىگەن مەكتەپ ئىرۇر.

توم تاراقى دۇنياۋى شەيئون ھەقىر③
قائىدى راھى ھۇدا④ مەكتەپ ئىرۇر.

① مەبدەئى ھىلمۇ ھايا ــ مۇلايىملىق ۋە ھايانىڭ باشلىنىشى.
② مەخزەنى سىدقو ساپا ــ راستلىق ۋە پاكلىق خەزىنىسى.
③ دۇنيادىكى بارلىق نەرسىلەردىن خەۋەر بەرگۈچى.
④ قائىدى راھى ھۇدا ــ توغرا يولغا باشلاشنىڭ قائىدىلىرى.

گۈللەمەن يەر جۈكاما لەمغل كاما،
مەسلىكۈ دارى شىپا مەكتەپ ئىمرۇر⑤.

كەلدۇق سالامەت ئايلىنىپ

(1935 - يىلى تەۋپىق ئاتۇشتا يولغا قويۇلغان يېڭى ماتارىپىنىڭ نەتىجىلىرىنى تەشۋىق قىلىش ۋە ئۇنىڭ تەسىرىنى باشقا جايلارغا كېڭەيتىش مەقسىتىدە، 40 نەپەر ئوقۇغۇچىنى تەشكىللەپ، ئۇلارنى پەيزىۋات، تۇققۇزاق، ئوپال، تاشمىلىق، يېڭىسار، قەشقەر شەھىرى قاتارلىق جايلارغا پىيادە سياھەتكە ئېلىپ بارغانىدى، ئۇلار سياھەتتىن قايتقىنىدا ئاتوش كوچىلىرىدىن مۇشۇ ناخشىنى ئېيتىپ ئۆتتى.)

سەپەر قىلدۇق، تاغلار ئاشتۇق،
يېڭىلىقتىن نۇرلار ساچتۇق،
خەلقىمىزگە قۇچاق ئاچتۇق،
كەلدۇق سالامەت ئايلىنىپ.

بەھۇدە يولنى ماڭمىدۇق،
بىز يولدا ھەرگىز ھارمىدۇق،
ئىشسىز بىكار ھەم قالمىدۇق،
كەلدۇق سالامەت ئايلىنىپ.

پىيادە چۆللەردىن ئۆتۈپ،
ھەر يەردە ئەلنى ئويغىتىپ،
كونىلىقنى قورقۇتۇپ،
كەلدۇق سالامەت ئايلىنىپ.

⑤ بۇ مىسرانىڭ مەنىسى — مەسلەكلەر شىپا تاپقۇچىلار دوختۇرخانا مەكتەپ بولىدۇ.

تەنقىد

سىلەردە بار ئەجەب بىر خىل ئەيىبلەر،
نەشە، ھاراق، ئەپيۇندەك كەيىپلەر.
ئويناپسىلەر قەغەز، قىمار دېگەننى،
ئىت يېمەيدۇ سىلەر نان دەپ يېگەننى.
تەنقىد قىلدۇق، ئەخلاقسىز تۇزۇلۇر،
تۇزۇلمىسە سىزدىن ئۈمىد ئۈزۈلۈر.
نەشە تارتىپ رەڭگىزدە ھېچ قان يوق،
شۇڭا سىزدە ئادەمگە خاس ۋىجدان يوق.
توغرا مېڭىڭ، ئۇلۇغ ئىلىڭ بىزلەردىن،
ئەھلى ۋەتەن بىزار بولدى سىزلەردىن.

تۈرمە خاتىرلىرى

(1)

تاقىتىم تاق بولدى مۇنداقكى خەلقىڭ نمدايمدىن،
قولاقلىرىم كاس بولدى كىشەنلەر سادايمدىن.
ئىخ، بىچارە مەزلۇملار! گۇناھى نېمە زادى؟
بىر ماڭدامچە يەر تەگمىش بۇ ۋەتەن پانايمدىن.

(2)

نەچچە يىل كەزگەن ئىدىم بۇ دىياررۇ غۇربەتنى،
ھېچقەيەردە كۆرمىگەن ئىدىم بۇنداق قۇبەتنى.

ئېلىپ باردىم ئاقارتىش قايتىپ ئانا ۋەتەنگە،
مۇكاپەت ئۈچۈن ئالدىم بۇ ئازارۇ كۈلپەتنى.

(3)

بۇ قاراڭغۇ يىللاردا تاپالمىدىم ئادالەت،
ئادالەتكە ئىنتىلدىم، قولغا ئالدى سىياسەت.
خەلقىم ئۈچۈن ئىلىم ـ پەن، تەرەققىيات ئىستىدىم،
نېمىتىم ساپ، ئىلىم ئاق، ئۆتكۈزمىدىم جىنايەت!

(4)

روھىم ئەجەب قىسىلدى يالغۇزلۇقتا ـ تۇتقۇندا،
سائەتلىرىم ئۆتمەكتە كىشەنلىنىپ زۇلمەتتە.
يېشىم ئوتتۇز ئالتە ياش، تاشتىنمۇ قاتتى بۇ باش،
ئادا بولار ئوخشايمەن بۇ خىل قايغۇ ـ ھەسرەتتە.

(5)

خۇدا بىلۇر باللىرىم قالدى دادۇ ـ پەريادتا،
دېرىكسىنى ئالالماي سەرسان بولۇپ ھەريادتا.
ئەل خائىنى مەتتىمەن ئىچى قارا مۇناپىق،
ھۆكۈمەتكە ئۇستۇمدىن خەۋەر بېرىپسەن ساختا.

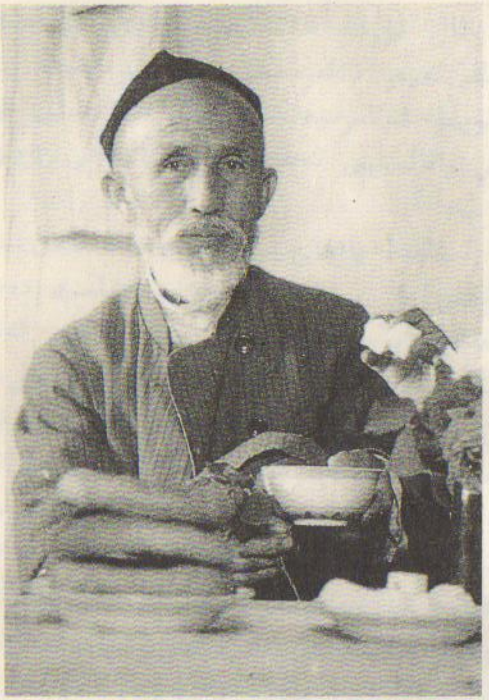
(6)

ئۇرغۇپ تۇرغان ئىسسىق قان جىسمىمدا ئىسيان ئىتەر،
كۆندە مۇشتۇمدەك كېسەك خەت يېزىپ تۇگەپ كېتەر.

تېيىپزات تاھىرى

(1901 — 1974)

تېيىپزات تاھىرى مىللىتىمىزنىڭ ھازىرقى زامان تارىخىدىكى ھەر جەھەتتىن يېتىشكەن، يۈكسەك ئەخلاقىي پەزىلەتلىك، ئىقتىدارلىق كىشىلىرىمىزنىڭ بىرى ئىدى. ئۇ، ئۆز دەۋرىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى، شائىرى، تارىخچىسى، تېئاتىرشۇناس ھەم ماھىر خەتتاتى ئىدى. ئۇ، 1901 ـ يىلى غۇلجا ناھىيىسىنىڭ چولۇقاي يېزىسىدا دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدى. تېيىپزات كىچىكىدىنلا كىشىلەرنىڭ دىققەت ئېتىبارى چوڭ كۈچ زېرەك ئىدى، ئاتىسى تاھىرى بالىسىنىڭ بۇ ئارتۇقچىلىقىنى بايقاپ، ئۇنى تەربىيىلەشكە، بىلىم ئېگىسى قىلىپ يېتىشتۈرۈشكە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلدى. تېيىپزات سەككىز ياشقا كىرگەندە، غۇلجا شەھىرىدىكى «تالىيە» مەكتىپىگە ئوقۇشقا بەردى. تېيىپزات بۇ مەكتەپتە سەككىز يىل ئوقۇپ، مەكتەپنى مۇئەپپەقىيەتلىك پۈتتۈردى. ئۇ ئوقۇش، ئۆگىنىش جەريانىدا بىلىم ئىلىش، ئەخلاقىي پەزىلەت جەھەتتىن مەكتەپ ۋە ئوقۇتقۇچىلارنىڭ دىققىتىگە ئېرىشىپ ئۆز مەكتىپىگە ئوقۇتقۇچى بولدى. تېيىپزات ئوقۇتۇش ئەمەلىيىتى داۋامىدا بىر ياخشى ئوقۇتقۇچى بولۇپ، ئەۋلادلارغا ئەتراپلىق بىلىم بېرىش ئۈچۈن ئوقۇتقۇچىنىڭ بىلىمىدە كامالەتكە يەتكەن بولۇشنى ھېس قىلدى. ئۇ، 1921 ـ يىلغا كەلگەندە، ئوقۇتقۇچىلىقتىن ئايرىلىپ، بىلىم ئىلىش تەشنا-

لمقنى قاندۇرۇش ئۈچۈن قەشقەرگە باردى، قەشقەرخانلىق مەدرىسىگە كىرىپ شەمشىدىن داموللامدا مەخسۇس تەلىم ئالدى.

شەمشىدىن داموللام (1874 — 1933) قەشقەر ۋە بۇخارادىكى يۇقىرى دەرىجىلىك بىلىم يۇرتلىرىدا ھەم ئالىملار-دا ئوقۇپ، ھىندىستان، ئەرەبىستاندىكى ئاتاقلىق ئالىملار بىلەن ئىلمىي سۆھبەتلەردە بولغان، ئۇلارنىڭ چوڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن، دىنىي، پەننىي ئىلىم تەھسىل قىلغان. بولۇپمۇ تىل ـ ئەدەبىيات، مەنتىق (لوگىكا)، ئاستىرونومىيە، تارىخ، جۇغراپىيە، ماتېماتىكا قاتارلىقلاردا كامالەت تاپقانىدى. ئۇ مۇتەئەسسىپلىككە، خۇراپاتلىققا قارشى، ھەققانىيەتچى، مۇتەپەككۇر زات ئىدى، تېيىپزات شەمشىدىن داموللامنى ئۈستاز تۇتقاندىن كېيىن، ئۇ مۇتەپەككۇرنىڭ بارلىق پەزىلەتلىرىنى ئۆزىگە سىڭدۇرۇش يولىدا كېچە ـ كۈندۈز تىرىشتى، ھەر كۈنى بىرىلگەن دەرسنى ئىزچىل تۇرده تەلەپكە لايىق ئۆزلەشتۈرۈپ باردى، دەرستىن سىرتقى ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ، مەدرىس ئىچىدە بولىدىغان خىلمۇ خىل پائالىيەتلەرگە ئاكتىپ قاتناشتى، شائىر ۋە خەتتاتلار بىلەن پات-پات ئۇچرىشىپ، ئۇلاردىن يېزىقچىلىققا دائىر بىلىم ۋە خەتتاتلىقنى ئۆگەندى، ئۆگىنىش يولىدا ھارمىدىم ـ تالمىدىم دېمىدى، كۆڭۈل قاچسىنى بىلمىگە تولدۇرۇشقا تىرىشتى. تېيىپزاتنىڭ بىلىم ئېلىش يولىدىكى بۇ خىل ئالاھىدىلىكى شەمشىدىن داموللامنىڭ دىققىتىنى قوزغىدى. ئۇ ئۆزى قانچىلىك بىلسە زېرەك شاگىرتى تېيىپزاتقا شۇنچىلىك ئۆگەتتى. گەرچە، تېيىپزات قەشقەردە ئىككى يىل تۇرۇپ ئوقۇغان بولسىمۇ، دىنىي، پەننىي ئىلىمنى خېلى مۇكەممەل ئۆگەنىدى، تىل ـ ئەدەبىيات، مەنتىق (لوگىكا)، ئاستىرونومىيە، تارىخ،

جۇغراپىيە ۋە ماتېماتىكا قاتارلىق پەنلەردىمۇ يۇقىرى مەلۇ-
ماتلىق بولدى. تېيىپزات قەشقەردە تۇرغان مەزگىلدە پەننىي،
دىنىي ئالىملارنىڭ ئىلمىي مۇھاكىمىسىگە، شائىرلارنىڭ
مۇشائىرلىرىگە پائال تۇردە قاتنىشىپ تۇردى. بۇ خىل يىغىن-
لار تېيىپزاتنىڭ نەزەر دائىرىسىنى زور دەرىجىدە كېڭەيتتى،
ئەدەبىياتقا، بولۇپمۇ شېئىرىيەتكە بولغان ھەۋىسىنى قوزغىدى.
ئۇنىڭ ئىجادىي پائالىيىتى ئەنە شۇ چاغدا يەنى 1922 - يىلى
باشلاندى.

مەرىپەت ئىشقىدا يانغان تېيىپزات: «نادانلىق — قاراڭغۇ-
لۇق، قاراڭغۇلۇقنى نۇر يورۇتمىدۇ، نۇر — بىلىم» دەپ تونۇپ،
مىللەتنىڭ مائارىپى ئۈچۈن ئۆزىنى بەخش ئەتكەچكە،
قەشقەردىن ئىلىغا قايتىپ چىققاندىن كېيىن، پۇل، مەنسەپ،
ئاتاق، ئابروي ئۈچۈن ئۆزىنى ئۇرمىدى. ئابدۇمۇتالىمىي
خەلپەمنىڭ دەرسخانىسىغا كىرىپ داۋاملىق بىلىم ئاشۇردى،
يەنە بىر تەرەپتىن مۇئەللىم بولۇپ، ياش - ئۆسمۈرلەرنى تەر-
بىيىلەشكە قايتا كىرىشتى. ئۇ، ئوقۇتۇش داۋامىدا «كۆن ئۇ
ياقتا، پۇل بۇياقتا» دېمىدى. پۈتۈن زېھنىي كۈچىنى ئوقۇشقا مەركەز-
لەشتۇرۇپ، ئوقۇغۇچىلارغا كۆپرەك بىلىم بېرىش يولىدا تەر تۆكتى.
شۇڭا تېيىپزات جامائەت، مەرىپەتپەرۋەر زاتلار ھەم ياشلار
ئىچىدە كۆرۈنەرلىك ئىناۋەتكە ئىگە بولدى. 1928 - يىلىغا
كەلگەندە «تالىبە» مەكتىپىنىڭ مۇدىرلىقىغا ئۆستۈرۈلدى.
دەل مۇشۇ مەزگىللەردە غۇلجىدا سەھىيە، تىبابەتچىلىك
تەرەققىي قىلمىغان، تىببىي خادىملار تولىمۇ كەم ئىدى.
ئۆزلۈكىدىن تىبابەتچىلىك كىتابلىرىنى ئوقۇپ مۇتائىلە قى-
لىپ، بۇ جەھەتتە ئانچە - مۇنچە بىر نەرسىنى پەملەپ
قالغان تېيىپزات ئىشتىن سىرتقى ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ،
1930 - يىلى غۇلجا شەھىرىدە ئېچىلغان تىببىي كۇرسىتا،

1932 - يىلى يەنە غۇلجا شەھىرىدە ئېچىلغان فىلىشىرلىق كۇرىسىدا تىببىي بىلىم ئالدى. ئاندىن ھەر خىل كېسەللەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان «شپائىل قۇلۇپ» ناملىق تىبابەتچىلىك كىتابىنى تۈزدى. شۇندىن كېيىن، تاكى ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدىغىچىلىك يەنىگىل كېسەللەرنى داۋالاپ كەلدى.

تېيىپزات تارىخ ئۆگىنىشنى، ئەڭ مۇھىمى ئۆز مىللىتىنىڭ تارىخىنى ئۆگىنىشنى نەزەردىن ساقىت قىلمىدى. «تارىخىي ئەسىنىيە» قاتارلىق نۇرغۇن تارىخىي كىتابلارنى، قول يازما تارىخىي كىتابلارنى يىغدى، خەلق ئىچىدىكى تارىخ چىلاردىن نۇرغۇن تارىخىي مەلۇماتلارنى بىۋاسىتە ئاڭلاپ خاتىرىگە ئالدى. ئۇ بىر كۈنى «ھەرەمباغلىق يۇسۇپبەگ ئاندا قول يازما ئۇيغۇر تارىخى بار» دېگەننى ئاڭلاپ، ئالايىتەن يۇسۇپبەگنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، قول يازما ئۇيغۇر تارىخىنى ئېلىپ ئوقۇپ چىقتى. تېيىپزات يۇقىرىقىدەك ئۇسۇللاردىن پايدىلىنىپ، ئۆزىنىڭ تارىخ بىلىمىنى ئۈزلۈكسىز ئۆستۈرۈپ كەلدى.

تېيىپزات تاكى 1944 - يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە مەكتەپلەردە ئوقۇتقۇچى بولدى. 1944 - يىلى ئىلىدا گومىنداڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمىتىگە قارشى ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئىنقىلابى قوزغالدى. 1945 - يىلى 2 - ئايدا غۇلجا شەھىرىدە ئۇچ ۋىلايەت ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى دىنىيە نازارىتى قۇرۇلۇپ ئابدۇھۇتا ئالىي خەلپەم نازىر بولدى. تېيىپزات دىنىيە نازارىتىنىڭ مەسئۇل كاتىپى بولدى. تېيىپزات 1951 - يىلغىچە كاتىپ بولۇپ ئىشلىدى. ئۇ كاتىپ بولغان مەزگىلدە (1946 - يىل 9 - ئايدىن باشلاپ) ئايدا بىر قېتىم چىقىدىغان دىنىي، ئەدەبىي، ئەخلاقىي، ئىلمىي ژۇرنال - «ھايات مۇجەللىسى» نى چىقىرىشقا رىياسەتچىلىك قىلدى. ئۆزى ژۇرنالغا ئۇزمەي

شېئىر ۋە ئىلمىي ماقالىلەرنى يېزىپ تۇردى. خەلق ئىچىدىن تارىخىي، ئەدەبىي قىممەتكە ئىگە نۇرغۇن كىتابلارنى توپلاپ ساقلىدى، مۇھىملىرىنى كۆچۈرۈپ ساقلىدى. مولا بىلال مولا يۇسۇپنىڭ «غەزەلىيات» ناملىق ئەسىرى كۆچۈرۈلۈپ نەشرىگە تەييارلاندى. شائىر مولا ئەلىنىڭ «مەھزۇن - گۈلنىسا» داستانى چاغىستايدىن ئېلىپ كېلىنىپ كۆپەيتىپ كۆچۈرۈلدى. مانا بۇلار بىر - بىرلەپ تېيىپزاتنىڭ قولىدىن ئۆتكەندى، بەزى كىتابلارنى ئۆزى بۇاستە كۆچۈرگەندى. تېيىپزات 1951 - يىلدىن كېيىن، بىر مەزگىل ئاپتونوم رايونلۇق ۋە ئىلى ئاپتونوم ئوبلاستلىق سىياسىي مەسلىھەت كېڭەشلىرىنىڭ ئەزاسى بولدى. ئۇ، 1974 - يىلى غۇلجا ناھىيىسىنىڭ چولۇقاي يېزىسىدا ۋاپات بولدى.

تېيىپزات ئوقۇتقۇچى بولغان مەزگىللەردە ئوقۇغۇچىلارغا ھازىرقىدەك تەييار دەرسلىك كىتابلار يوق ئىدى. ئۇ قايسى دەرسكە كىرسە، شۇ دەرسلىكنى ئۆزى تۈزۈپ دەرس ئۆتەتتى، بېسىپ ئوقۇغۇچىلارغا تارقىتىپ بېرەتتى. ئۇ چاغدا تىل، ئىملا تولىمۇ قالايمىقان ئۆتۈلەتتى، شۇنىڭ بىلەن سۆزلەرنىڭ ئوقۇمى بىر ئىزغا چۈشۈرۈلمەي، تىل، ئىملا مەسىلىسىدە زور قالايمىقانچىلىق پەيدا بولغاندى. تېيىپزات بۇ نوقسانىنى بايقاپ، مەلۇم ئىلمىي ئاساسلارغا تايىنىپ، تىل دەرسلىكى تۈزۈپ، دەرس ئۆتۈپ، ئۆز زامانىسىدا ئۇيغۇر تىلىنى قېلىپلاشتۇرۇشقا تۆھپە قوشتى. تېيىپزات تىل جەھەتتىن مەلۇم بىلىمگە ئىگە بولغاندىن كېيىن، يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ «ئۇيغۇر تىلى ئىزاھلىق لۇغىتى» تۈزۈشكە كىرىشتى. بۇ بىر زور ئىلمىي ئىش ئىدى. شۇنداقلا، ۋاقىت جەھەتتىن 1930 - يىللىرىنىڭ باشلىرى بولۇپ، پەن - تېخنىكا، ئەدەبىيات - سەنئەت، مەدەنىيەت، سانائەت ۋە ئىشلەپچىقىرىش

راۋاج تاپمغانىدى. ئۇ قەتئىي نىيەتكە كەلگەچكە بۇ مۇشكۈل ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرىشتىن يالتىيىپ قالمىدى، ئىشنى ئوتتۇرا يولدا ئۈزۈپ قويمىدى. قولىدا بار ماتېرىياللارنى رەتلەشتىن سىرت، خەلق ئىچىگە كىرىپ، لۇغەتكە تالاقىدار ھەرخىل مەزمۇندىكى كىتابلارنى تېپىپ ئوقۇدى. خەلق ئارىسىدىن تىل ئۆگەنىدى، خاتىرىگە تالدى، بەزى دەلىل-ئىسپاتلارنى مۇھاكىمە قىلىپ مۇقىملاشتۇردى، ئەرەب، پارس ۋە تۈرك تىلىدىكى كىتاب-ژۇرناللارنى ئوقۇپ مۇناسىۋەتلىك جايلىرىدىن پايدىلانىدى. ئاندىن كېيىن لۇغەتنى تۈزۈشكە كىرىشتى. دەسلەپكى قەدەمدە لۇغەت قانچىلىك تۈزۈلگەن بولسا، شۇنچىلىكنى ئوقۇغۇچىلارغا ئۆگىتىپ تۇردى. بۇ ئۇسۇلنىڭ لۇغەتنى تېخىمۇ تولۇقلاشقا پايدىسى تەگدى. بۇ لۇغەت يېڭى تۈزۈلۈۋاتقاندا بەزىلەر تېپىپزاتتىن: «خەلپىتىم، يازمىسز، سىزمىسز، تۈزەيسىز، تىنىم تاپمايسىز، بۇ زادى نېمە؟» دەپ سورايتتى. تېپىپزات ئۇلارغا كۈلۈپ تۇرۇپ: «بۇنىڭ نېمىلىكىنى، قىممىتىنى كېيىن بىلىسىلەر!» دەيتتى. ئۇ، لۇغەتكە ئۇزۇن يىل ئەجىر قىلدى، ئۇچرىغان ھەر خىل سۆزلەرنى ساپ ئۇيغۇر تىلىدا توغرا ئىزاھلاشقا تالاھىدە كۈچ سەرپ قىلدى، سۆزلەرگە پەن-تېخنىكىدىن، تارىختىن، ئەدەبىيات-سەنئەتتىن، سىياسىي، پەلسەپىدىن، ئىشلەپچىقىرىش، ئىجتىمائىي تۇرمۇش ۋە تەبىئەت دۇنياسىدىن، دەل ئىسپات كەلتۈرۈشكە بار كۈچى بىلەن ئۇرۇنۇپ كۆردى، بىر سۆزنىڭ ئەسلى مەنىسى، كۆچمە مەنىسى ۋە يوشۇرۇن مەنىسىنى بېرىشكە تىرىشتى. ئۇ، تاخىر «ئۇيغۇر تىلى ئىزاھلىق لۇغىتى» نى 1950-يىللارنىڭ بېشىدا ئىلىپبە تەرتىپى بويىچە تۈزۈپ دەسلەپكى باسقۇچتا تاماملىدى. تېپىپزات لۇغەتكە توپتوغرا 30 يىلدەك ئۆمرىنى سەرپ قىلدى. ئاپتور

لۇغەتنى تۈزۈش جەريانىدا ئۆزىنىڭ تىل-ئەدەبىيات، تارىخ، پەن-تېخنىكا، ئىجتىمائىي تۇرمۇش ۋە تىبابەتچىلىك بىلىملىرى مۇستەھكەملەپ، يەنىمۇ يۇقىرى پەللىگە كۆتۈردى. ئىلمىي ھەم تارىخىي قىممەتكە ئىگە ناھايىتى نۇرغۇن كىتاب، قول يازما ماتېرىياللارنى توپلىدى. ئۇنىڭ مۇشۇ لۇغەتكە كىرىشتۈرۈش ئۈچۈن يېزىپ رەتلىگەن ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى، ماقال-تەمسىللىرى، قوشاقلىرى، تېپىشماق، لەتىپە، رىۋايەتلىرى ھەم كلاسسىك ئەدەبىياتتىن ئۈزۈندىلەر 3-4 مىڭ پارچىدىن ئاشىدۇ. بۇ ئاپتورنىڭ يەنە بىر ئىلمىي خىزمىتى ھېسابلاشقا بولىدۇ.

تېپىپزات ئوقۇۋاتقان، مەيلى جەمئىيەت ئىشىغا ئارىلاشقان مەزگىللىردە بولسۇن ئۆزىنى ئىدىيەۋى ئەخلاق، پەزىلەت ۋە ياخشى خۇلق جەھەتتىن تەربىيىلىنىشكە ئەستايىدىل كۆڭۈل بۆلدى. باشقىلارغىمۇ مۇشۇ نۇقتىدىن قاتتىق تەلەپ قويدى. ئۇ ئۆزى ياشىغان ئىستىقلال دەۋرىدىكى چىرىك ئىدىيەۋى ئەخلاقنى تۈزەشكە ئىزچىل كۆڭۈل بۆلدى. زور تىرىشچانلىق كۆرسەتتى، ئۇ 1930-يىلدىن 1948-يىلغىچە «دىيانەت»، «ئىسلام ئەخلاقى»، «ئىسلام ۋە ئەخلاق»، «ئىچىملىك ۋە قىمارنىڭ زەھەرلىرى»، «روزا ھەققىدە» (ھازىرقى تېپىلغانلىرى) قاتارلىق ئىلمىي ماقالىلەرنى يېزىپ، گېزىت-ژۇرناللاردا ئېلان قىلىپ، كىشىلەرگە ئىدىيەۋى ئەخلاق تەربىيىسى بېرىشكە تىرىشتى. بۇ ماقالىلەر ئەينى زامانىدا كىشىلەر ئارىسىدا زور تەسىر قوزغاپ، كىشىلەرنىڭ ئىدىيەۋى، ئەخلاق جەھەتتىن تەربىيىلىنىشىدە ئالاھىدە مۇھىم رول ئويناندى. ئۇ، يەنە باشقىلار بىلەن بىرلىكتە «ئەخلاق باغچىسى» (1933-يىلى) كىتابىنى تۈزۈپ، ئوقۇغۇچىلارغا دەرسلىك قىلىپ ئوقۇتتى. بۇ دەرسلىك كىتاب بىر نەچچە بۆلەك-

لەرگە بۆلۈنگەن، ئىدىيە، ئەخلاققا ئالاقىدار كۆپ مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، ئەينى زاماندا ياش-ئۆسمۈرلەرگە ئەخلاقىي پەزىلەت تەربىيىسى بېرىشتە يېگانە دەرسلىك ماتېرىيال بولۇپ قالغانىدى. شۇڭا بۇ كىتاب بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ قولىدا ساقلىنىپ كەلمەكتە.

تېيىپزات 50 يىلدىن كۆپرەك شېئىر ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللانغان. كىشىلەرنىڭ ئېيتىپ بېرىشىدىن قارىغاندا، ئۇ مۇشۇ ۋاقىت ئىچىدە ھەر خىل مەزمۇنلاردا ناھايىتى نۇرغۇن شېئىرلارنى يازغانلىقى مەلۇم. ئۆز زامانىسىدا بۇ شېئىرلارنىڭ ناھايىتى ئاز قىسمى گېزىت-ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنغان بولسىمۇ كۆپ قىسمى ئۆزىنىڭ خاتىرە دەپتىرىدە قالغان، كېيىنكى كۈنلۈكتە بۇلارنىڭ ھەممىسى يوقاپ كەتكەن، بىر نەچچە يىلدىن بېرى سۈرۈشتە قىلىش ئارقىسىدامەرھۇمنىڭ بىر نەچچە پارچە شېئىرىنى تاپتۇق، بۇ شېئىرلارنىڭ سانى ئاز بولسىمۇ، شائىرنىڭ ئىدىيىۋى ھېسسىياتى پىكرى ۋە دۇنيا قارىشىنى بەلگىلىك دەرىجىدە ئىپادىلەپ بېرىدۇ. شائىر بۇ شېئىرلىرىدا مەرىپەت، نادانلىقنى تۇگىتىش، جاھالەتكە قارشى تۇرۇشنى مۇھىم ئورۇنغا قويۇپ، كىشىلەرنى بىلىم ئېلىپ ھالاكەتتىن قۇتقۇزۇش، بىلىم ئېلىپ ئۆز بەختىنى تاپقانلار ئالدىدا ئۇيىلىپ، بىلىم، ئەل-يۇرت ئۈچۈن جان پىدا قىلىشقا چاقىردى، خۇراپاتلىقنى، مەنسەپپەرەسلىكنى، پۇلخۇمار، ئاتاق-ئابرويچى نومۇسسىزلارنى قامچىلىدى: ئەخلاقىي پەزىلەتنى تۇرلۈك يەل-يىمىشلەر پىشىپ تۇرغان بىر گۈزەل باغچە قىلىپ كۆرسىتىپ كىشىلەرنى بۇ باغقا كىرىشكە، ئۇنىڭ مېۋىلىرىدىن لەززەت ئېلىشقا، شۇنىڭ بىلەن دۇرۇس ئەخلاقىي پەزىلەت تىكلەپ، ساپ ئىنسانىي خىسلەتكە ئىگە بولۇشقا دەۋەت قىلدى.

جەمئىيەت، مەرىپەتپەرۋەرلەر بولۇپمۇ ياش-ئۆسمۈرلەرنىڭ ھۆرمىتىگە ئىگە بولغان بۇ تالانت ئىگىسى كېيىنكى كۈنلەردە ھەر خىل پالاكەتلەرگە گىرىپتار بولدى، يالغان قارىلىنىپ كۆپ ئازاب چەكتى. تېيىپزات ئەنە شۇ بەختسىزلىكلەر داۋامىدا ئۆزۈن يىل قان-تەر بەدىلىگە توپلىغان، رەتلىگەن، يازغان ئەسەرلىرىدىن ئايرىلىپ قالدى، قىسمەن ئەسەرلىرى ئۇنىڭ جىنايى دەلىلى قىلىنىپ كۆيدۈرۈلدى، كۆپ قىسىم ئەسەرلىرى، «ئۇيغۇر تىلى ئىزاھلىق لۇغىتى» نىڭ «A» قىسمىدىن باشقا قىسمى يوقىتىۋېتىلدى. بىراق ئەل ئىچىدە ئۇنىڭ ئىش-ئىزى، نامى، ئەخلاقىي پەزىلىتى قالدى. بۇنداق كىشىلەر مەڭگۈ ئۇنتۇلمايدۇ.

ئۇيال

باق ئۆزۈك مىللەتىڭگە غەپلەتتە ياتماقتىن ئۇيال،
ھەم جاھالەت چۆلىنىڭ ساۋغىدە قاتماقتىن ئۇيال.

باق بۆلەكلەر ئىززەتىگە، بەختىگە، خامۇسىگە،
قۇل بولۇپ زالىم، جاپا، كۈلپەتنى تارتماقتىن ئۇيال.

باق بۆلەكلەر جان بېرۇر نامۇسنى ساقلاش ئۈچۈن،
پۇلنى دەپ، مەنسەپنى دەپ نامۇسنى ساتماقتىن ئۇيال.

باق بۆلەكلەر مەرىپەتنىڭ باغلىرىدا سەيلە ئېتەر،
سەن جاھالەت تامۇغى ئوتىدا ياتماقتىن ئۇيال.

باق بۆلەكلەر مەرىپەت كەۋسەرلىرىدىن بال ئىچەر،
سەن تەئەسسۇپ زەھرى بىلەن ئاغۇلانماقتىن ئۇيال.

باق بۆلەكلەرنىڭ ھەقىقەت تەختىگە مىنگەنىگە،
سەن خوراپات لايىغە باشىڭچە پاتماقتىن ئۇيال.

باشقىلار ئۈچقۇچ بىلە ئۈچسا ھاۋادا قۇش كەبى،
تا كۆزۈڭدىن يوتكۇچە ئاسمانغا باقماقتىن ئۇيال.

باشقىلار ئىلىم ئارقىلىق چىقتى ھالاكەت دەشتىدىن،
سەن ئۆلۈمنىڭ ھاڭىغە ئۆزۈڭنى ئاتماقتىن ئۇيال.

باشقىلار ئاجۇندە ئەركىن يۈرسەلەر ھۆرمەت بىلەن،
قۇلچىلىق زەنجىرىگە بويۇنىڭنى چاتماقتىن ئۇيال.

ئارقاداشىم ـ يۇرتداشىم تىنماي ئوقى، بىل ھەم تىرىش،
ئىشلە، چامدا ئالغا ـ ئالغا ئارتتا قالماقتىن ئۇيال.

ئەل ئۈچۈن، يۇرتۇڭ ئۈچۈن، نامۇس ئۈچۈن دائىم تىرىش،
بىر ئۆزۈڭنىڭ پايدىسىگە ئۆپكە قاقماقتىن ئۇيال.

بەختلىك تۇرمۇشقە ئەلنى يەتكۈزۈشكە سەپ قىل،
راھىتىڭ ئىزدەپ ئۆزۈڭنى چەتكە تارتماقتىن ئۇيال.

ئەل ئۈچۈن قايغۇرمىغان ناكەسنى ۋىجدانسىز دېگىل،
نەپسى ئۈچۈن، مەنسەپ ئۈچۈن ۋىجدانىنى ساتماقتىن ئۇيال.

سەن ۋەتەننىڭ قەھرىمانى، سەن كۆرەش ئېلىڭ ئۈچۈن،
دائىما سەن ئالغا يۈرگىل ئارتقا قايتماقتىن ئۇيال.

ئاڭلا مەندىن نەچچە سۆز

ئەزىزىم، ئاڭلىغىن مەندىن نەچچە سۆز،
دېگىم كەلدى بۇنى كۆرگەچ سېنى ئۆز؛
قىلاي دېسەڭ ئەگەر مەنانە تاماشا،
كىرىپ بۇ باغقا سال ئىبرەت بىلەن كۆز.

خازان بولماس بۇ باغ، ئەسلا قۇرۇماس،
پىشار يىمىشلىرى قىشى ـ ياز ھەم كۈز،

ئىچى تۇرلۇك كۆچەتلەر بىرلە تولغان،
كى ھەر شاخىدا يىمىشلىرى نەچچە يۈز.

ئېگىلگەن شاخىدا كى پىشقان يىمىشلىرى
دېيۈرلەر ھال تىلى بىرلە: «مېنى ئۈز».
ئۈزۈپ يېسەڭ بىلەرسەن شۇندا تاتلىقتىن،
ئۇنىڭ تەرىپىگە ھېچ يەتمىگەي سۆز.

بۇ باغنىڭ يىمىشىدىن تاتلىق ئالغان،
سالۇرمۇ ئۈزگە باغ يىمىشىگە كۆز.
بېرۇر يىمىشلىرى ئەخلاقنا قۇۋۋەت،
قىلۇر كۆڭلۈڭنى ساپ خۇيلۇق، تۈز.

بولۇپ كامىل كىشى شۇندا تاپقۇلۇق،
ئەدەب بىرلە خالايىق ئالدىدا ياز.
كىلۇرمۇ قولغا مۇنداق مىسلى يوق باغ،
تىرىشمىساڭ ئوقۇشقا كېچە، كۈندۈز.

1933 - يىل، غۇلجا

ئىنقىلابقا بېغىشلاپ

بىزنىڭ ئىنقىلاب شانلىق ئىنقىلاب،
بولغانمۇ مۇنداق جانلىق ئىنقىلاب.

چەكچەك زالىمدىن جەۋرى - جاپالار،
تەڭرىگە يىغلاپ تۇرمىدۇق ئەسلا.
بولغاي راۋا دەپ كۆپ مۇددىئالا،
سېغىنىپ ئۈزگە قىلدۇق ئىنقىلاب.

يۈرتىمىزدا بارچە ئايماقلار،
ئۇيغۇر بىلەن ئۆزبېك، قازاقلار.
تاتار ھەم تۇڭگان، ئورۇس، موڭغۇللار،
بىرلىشىپ قىلدۇق ناملىق ئىنقىلاب.

كەلدى ئەتراپتىن بارچە ئايماقلار،
تۇتۇپ قولغا نەيزە، چوماقلار.
ئېسىپ بېلىگە نەيزە، پىچاقلار،
بولدى بىر ئەجەب تانسۇق ئىنقىلاب.

تەگمىر ئېيتىپ، ئۇرانلار سېلىپ،
قىساس بىلەن سۈرەنلەر سېلىپ.
دۇشمەن بېشىغا ئاپەتلەر سېلىپ،
قىلدۇق راسا داڭلىق ئىنقىلاب.

چىداپ بۇ قىشنىڭ زەھەر سوغىغە،
پەرۋا قىلماي قورال يوقىغە.
كۆكرەكنى كېرىپ دۇشمەن ئوقىغە،
دۇنياغا قويدۇق شانلىق ئىنقىلاب.

تۇردۇق بىلەكنى، كىردۇق بۇ جەڭگە،
دۇشمەننى قويدۇق ئەھۋالى تەڭگە.
ئىگە بولدۇق بىز ئاخىر ئەركىگە،
زالىمغا زۇۋال بەردى ئىنقىلاب.

بىزگە مەدەتكار بولدى خەلقىم،
بىزگە مەدەتكار بولدى خەلقىم،
نۇسرەت تىلەيدۇ ئۇلار دائىم،
قىلغىن ئىجابەت تەڭرىم دۇئايىم،
بولسۇن مۇبارەك نۇرلۇق ئىنقىلاب.

1945 - يىل مارت. غۇلجا.

ئەھمدى

(1907 — 1941)

ئەھمدى 1907 - يىلى مەكت ناھىيىسىگە قاراشلىق غاز كۆل يېزىسىنىڭ لايلىق پاختىلىق كەنتى چىگىلىك مەھەللىسىدە ئولتۇرۇشلۇق خۇدابەردى ھاجىم ئوغلى ئىگەمبەردى ھاجىم ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇرۇق - تۇغقانلىرىدىن ساۋاق ئېلىپ باشلانغۇچ ساۋاتىنى چىقارغانىدىن كېيىن، قەشقەردىكى ھېيتگاھ مەدرىسىدە ئوقۇپ، ئۆز دەۋرىنىڭ ئاتاقلىق مۇدەررىسلىرىدىن تەلىم ئالغان، ئەرەب، پارس تىللىرىنى پۇختا ئىگىلىگەندىن تاشقىرى، ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە شەرق ئەدەبىياتىنىڭ نەمۇنىلىرى بىلەن پىششىق تونۇشۇپ، ئۆزىنىڭ ئەدەبىي ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرگەن. ئۇ ياش ئەدەبي ھەۋەسكار بولۇش سۈپىتىدە قەشقەر خانلىق مەدرىسىدە ئوقۇۋاتقان نەمشىبەمت ئارمىيە داموللام بىلەن تونۇشۇپ، قويۇق باردى - كەلدى قىلىشقان. ئوقۇش مەزگىلىدە ئابدىقادىر داموللام باشچىلىقىدىكى ئىلغار دېموكراتىك پىكىر ئېقىمىنىڭ تەسىرىگە چوڭقۇر ئۇچرىغانلىقتىن، ياشلىقىدىن تارتىپلا، ئادالەتپەرۋەرلىك، خەلقپەرۋەرلىك ھەم مەردىپەتپەرۋەرلىك ئىددىيىسىنى شەكىللەندۈرگەن.

ئەھمدى 1927 - يىلى ئوقۇشنى تاماملىغاندىن كېيىن، قازىلىق، مۇدەررىسلىك، كاتىپلىق ۋەزىپىلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ، خەلق ئارىسىدا ئىلغار مەردىپەتچىلىك ئىددىيىسىنى

تەرغىپ قىلىدۇ. شۇڭلاشقا فېئودال ھۆكۈمرانلار ۋە جاھىل مۇتەئەسسىپ كۆچلەرنىڭ قارشىلىقىغا ئۇچراپ، ھاياتى خەۋپ ئاستىدا قالغانلىقتىن، بىرنەچچە يىل ياقا يۇرتلاردا يوشۇرۇنۇپ يۈرۈپ، سەرگەردانلىق تۇرمۇشىنى باشتىن كەچۈردى. ئۆمرىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدا كېسەل بولۇپ، 1941 - يىلى 1 - ئايىنىڭ 26 - كۈنى 36 يېشىدا ۋاپات بولدى.

ئەھمدى 1920 - يىللىرىدىن باشلاپ ئەدەبي ئىجادىيەتكە كىرىشكەن بولۇپ، ئۆز ئۆمرىدە 3800 مىسرادىن ئارتۇق غەزەل، مەسنەۋى، مۇخەممەس ۋە رۇبائىي شەكىلدىكى شېئىرلارنى يازغان؛ شەيخ سەئىدىنىڭ «گۈلىستان»، «بوستان» نامىلىق ئەسەرلىرى بىلەن لوقمان ھەكىمنىڭ «يۈز نەسىھەتى» قاتارلىق ئەسەرلىرىنى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىغا نەزمە شەكلىدە تەرجىمە قىلىپ چىققان. ئەپسۇسكى شائىرنىڭ كۆپلىگەن قول يازمىلىرى «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» دا كۆيدۈرۈۋېتىلگەن بولۇپ، پەقەت ئاز بىر قىسىم ئەسەرلىرىلا ئۇرۇق-تۇغقانلىرىنىڭ قولىدا ساقلىنىپ قالغان.

ئەھمىدىنىڭ بۇ تۇپلامغا كىرگۈزۈلگەن ئەسەرلىرىنى شائىرنىڭ ئوغلى مەھمۇت قارىم يەتكۈزۈپ بەرگەن ماتېرىياللارغا ئاساسەن يولداش ئابدۇرېھىم سابىت نەشرگە تەييارلىغان.

غەزەللەر

كېلىكلار ياخشى ئوغلانلار ئوقۇماق خۇش سائادەتدۇر،
خۇداۋەنددىم نېسىپ ئەتسە ئىككى ئالەم شەرافەتدۇر.
كېچە ـ كۈندۈز ئەدەب بىرلە كېلىپ مەكتەپتە ئولتۇرماق،
ئەگەر بىلسەك بەخت ـ ئىقبال، سائادەتكە ئەلامەتدۇر.
گۈزەكلىك ۋەقتىدە ھەر كىم ئىلمىي ئەدەب بىلسە،
قەرىغۇنچە كۆرەر ئۆمرى ھەمە ئەيشى فەراغەتدۇر.
ئەگەر ھەيۋان كەبى ئويناپ يۈرۈپ ئۆمرىنى ئۆتكۈزسە،
ئوتۇنچىدەك جەفا تارتىپ تۇرۇك قالماق فەلاكەتتۇر.
يېمەك ـ ئىچمەك، ياتىپ قوپماق بىلەن ئەسلا ئەدەب بىلمەس،
نېچۈك ئادەم بولۇر ئانداغ بالا خۇي مەك كەسافەتدۇر.
ئايا ئوغلۇم ئەگەر ئىلمىي مەئارىف ئەسلىنى بىلسەك،
ھەمە ئىنسان بىلەن ھايۋان ئارا پەرقۇ تەفاۋەتدۇر.
كىشكىم ئىلىم يولىغا قەدەم بىسمىللاھ دەپ قويسا،
ھەرامدۇر ئاتەسى دەۋزاخ ئاڭا جەننەت بىشارەتدۇر.
ئوقۇشنى پەرز دەپ بىلگەن كىشى خالىس ئوقۇر بولسا،
بۆشۈكتىن تا تۆشۈككە بارغۇچە ئىش ۋەقتى سائەتدۇر.
ئوغۇل ـ قىز ئەھلى ئەۋلادىن كىشى مەكتەپكە تاپشۇرسا،
قىيامەت كۈن بۇ تۆرت ئادەمگە دەۋزاختىن بەرائەتدۇر.
ھەدىس مۇستەفادۇر بۇ جان ـ دىل بىرلەن قۇلاق سالغىن،
ئوقۇماق جۈملە مۇئمىنلەرگە فەرز ئولغان ئىبادەتدۇر.
ھاياتىڭ بارچەسىن ئەھمەد ئىلىم يولىغا سەرف ئەتسەڭ،
بىھەمدۇللاھ، بىھەمدۇللاھكى فەزلى بىنىھايەتدۇر.

×

غەربىي خاكسارىنى نىگارىم سورغەلى كەلدى،
جاراھەتلىك دىلنىڭ دەرد سۆزىنى كۆرگىلى كەلدى.
كۆيۈپمەن فۇرقەت ئىچرە سورمىغاي جۇز ۋەسلى تەرياقى،
زەھەرلىك ھىجرى نۇشىن قىلغانىن يۈرگەلى كەلدى.
كېتىپ ئىردى باشىمدىن سايە بانۇخىلئەتۇ تەلئەت،
تەرەھھۇم ئەيلەگىل دەپ يىغلاغاندىن تۇزگەلى كەلدى.
سەھەر بادى نەسىمى چەرخىدىن كەلتۇردى بىر مۇژدە،
نىگارىڭ باشىڭ ئۇزرە سايەئى كەلتۇرگىلى كەلدى.
دىلۇ جانىم ۋە ئىمانىم ساڭا بولغايمۇ قۇربانىم،
ئەگەرچە تەندە مەڭ جانىمنى قۇربان ئەتكەلى كەلدى.
لەبىدىن جان بېغىشلار ئابىھەيۋاننى ساتاي دەيمەن،
بۇ ئەھمەدغە مەسىھم جانىمە دەم ئۇرغەلى كەلدى.

×

ئايا مەھبۇبى دىلخاھىم ئۇنۇتقانلاردىن ياد ئەتكىل،
مەئارىف سۇرمەسىن تارتىپ كۆرەر كۆزنى كۈشاد ئەتكىل.
ئەجەل بادى مېنى ئىلتىپ ساۋۇرماستىن بۇرۇن يارەب،
ۋۇجۇدۇم خىرمەنىن ۋەسلىڭ ساداغە ئىبتىماد ئەتكىل.
قالۇرمەن چاھ بابىلدا قولۇمنى ئالماساڭ بول كۈن،
نەزەر ئەيلەپ دىلىمنى غەيرىلەردىن ئىنفراد ئەتكىل.
بەھار ئىشقىدا گۈلزارى مەيدانى مۇھەببەتدە،
فەقىرلىق تەختىدە رۇيى زەمىنغە كەيقۇ باد ئەتكىل.
باشىم ئۇزرە سېنىڭ دەردىڭ ئەدا بولماس رەقەم ئۇرسام،
تاپارغە دەردى ئىشقىڭ كۆزدە ياشىمنى مەداد ئەتكىل.

كۆڭۈل ئۇزمەك ئەجەب مۇشكۈل پەردىيۇبمۇە خالاردىن،
كۆڭۈل ھەرگىز ئۇزۇلگەيمۇ ۋەلىك ئۇزمەمەسدە شاد ئەتكىل.
ئۇلۇپ كەتسەم غەمۇ دەردىسك لەھەددە بولغۇسى ھەمراھ،
نەماد بىرلە ئەھمەدنىك قىغانىنى زىياد ئەتكىل.

×

شاھلار بەزمى ئارا مىسكىن گەدالار يىغلادى،
يىغلاماسدىن ئىلگەرى كۆپ بىنەۋالار يىغلادى.
دائىما مەجنۇن بايابانلاردا لەيلىنى سوراپ،
يىغلادى ئەمما ئاڭا لەيلى نەمالار يىغلادى.
مىسر ئارا كۆردى يۇسۇفنى ئول زىلەيخايى غەرىب،
كەتتى ئىدراك دەستىدىن پىرى مۇغانلار يىغلادى.
جىلۋەسىغە ئۇرتەنىپ كويىدا ھەيران ئولمىشىم،
بۇ مېنىك ھالىم كۆرۈبان زىكرىيالار يىغلادى.
گۈلئۇزارىمنىك فىراقىدا قارا قانلار يۇتۇپ،
تەلمۈرۈپ تۇردۇم غەمىدىن پۇرجەفالار يىغلادى.
ۋاھ ئەجەب قاتتىق كۆڭۈلدۇر دىلبەرى زالىم سۇفەت،
شۇۋەسىنى بىر كۆرۈپ جان ئاشنالار يىغلادى.
ئالدى كۆڭلۈمنىك قەرىنى غەمدە ئول بەرى،
تەلبە ھالسىنىك فىغانىغە ھەۋالار يىغلادى.
گۈلشەنى ئىشرەت ئارا ياردىمنى ئەغيار ئالدىدا،
قامەتى نەقىش ئولدى كۆڭلۈمغە يارالار يىغلادى.
ئەھمەدا، سەن يىغلاماسسەن يەككە دىلدار ئالدىدا،
ھەسرەتىدە كۆپ گەدا يۇ شاھىنشالار يىغلادى.

×

نىگارا ئاي يۈزۈڭ ئاچقىل غەربىي ئىنتىزارىكىمەن،
غەمىڭ سەيياد ئىلكىدە چۈناھۇيى شىكارىكىمەن.

لى بائىستىن ساڭا يەتمەس كېچە ـ كۈندۈز مېنىڭ ئاھىم،
ئايا لەيلى ۋە دىلخاھىم كى مەجنۇن بىقارارىكدىن.
سۇنۇقدۇر پەرۇ ھەم بالىم ۋە چىقتى جىسىمدىن جانىم،
قاراپ ئۇچماقتە گۈلزارىم كى چۈغزى خارۇزارىكمەن.
جۇنۇن ھالىمنى گەر كۆرسە خەلايىقلار قىلۇر قەھقەھ،
جۇدالىقتىن بولۇپ مەجنۇن كەبى نائېئتىبارىكمەن.
ھەقىقەت بارىگاھىدا ۋىسالىڭ ئارزۇ قىلماق،
زەلالەت ئاشيانىدا فەقىرى خاكسارىكمەن.
ۋۇجۇد سەھراسىدىن ئۆتمەي، جامالىڭدىن نىشان تاپماي،
تەزەررۇئ سەجدە گاھىدا غۇلامى غەم دۇچارىكمەن.
ئىجابەت قىل غەفۇرا، قادىرا، ياھەييۇ، قەييۇما،
تەزەللۇم چادىرى ئىچرە بۇ ئەھمەد خارۇزارىكمەن.

×

ئەي شوخ سىتەمگەر ئالىمىڭ جۇش قىيامەت،
ھەم قەددى تۇبى جانىم ئارا ناز مەلامەت.
ھەيھات، نەزەر سالسە سەنەم ئائىنەسىغە،
يۈز ئۆرۈمەك ئاندىن ئەردى ئول ئەينى قەباھەت.
جان قەلئەسىغە غۇلغۇلەئى خالە خەتىڭ،
تۇشكەچ ھەمەدىن چىقتى سەدا ئاھۇ نەدامەت.
ھەر نەقىش چەمەندە ياسانىپ جىلۋەگەر ئولسە،
ئەلبەتتە قىلۇر رەمزەئى مەئىنغە دەلالەت،
خۇرىشىد جەھان قىلسە ئەگەر چېھرى كۇشادلىق،
زۇلمەت كۆڭۈل دەفئى بولۇر ياخشى نەزاكەت.
دەمدە ئىچرە سوراغلاپ نىتەيمن تاپمادىم ئەمدى،
بىر ئەھلى ۋەفا بەلكى سەرەفراز ھىدايەت.

هېچ هال دىلىمدا يوق ئېرۇر سەبرى تەھەممۇل،
پەتىۋا سۇرۇبان تاپمادىم ئىشق ئىچرە رىۋايەت.
تەقدىرى ئەزەلدىن قەلەمىم بولسا يازدىلغان،
ئاخىرى ماڭا كىم يەتكۈسىدۇر لۇتفى كەرامەت.
ئەلبەتتە ئۈمىد ئىلكىنى ئەي ئەھمەدا مىسكىن،
ئاچقىل كى دۇئاغە قىلۇر ئۇل رەھىم ئىنايەت.

× ×

زەھى خۇرشىد نۇرىغە بۇ جانىم ئاشىنا بولغاچ،
فەرىشاندۇر جۇنۇن بازارى ئىچرە مۇبتەلا بولغاچ.
فەلەك چەرخى مېنىڭ بەختىم لىباسىنى قارا ئەيلەپ،
يۇزۇمگە كاج غەم ئۇردى نىگارىم بۇھفا بولغاچ.
ھەمە ئەل تالىئى مەسئۇددىن پۇرخەندە شاد ئولسا،
كۆزۈمدىن خۇن ئاقار، ۋىرددىم زەلەننا، رەببەنا بولغاچ.
كۆڭۈل ئاھۇسىنى ئىزدەپ جۇدالىق چامىدىن تاپتىم،
قۇيۇندەك بىسەرۇ سامان يۇرۇپمەن بىنەۋا بولغاچ.
غەرىب ئاشۇقتەدۇر كۆڭلۈم تۇنچەدەك ئاچىلمايمن، غەمگە،
تولۇپدۇر ئەھمەدى ئىزدەر مۇرادىڭ بىر خۇدا بولغاچ.

× ×

نازاكەت باغدە بىر گۈل نىگاھىمغە ئەيان بولدى،
يۇرەككە ئوت كېلىپ تۇشتى ئۇ شۇلدەم مىسلى قان بولدى.
قاراپ دائىم جەمالىغە كېچە ـ كۈندۈز نەۋا ئەيلەپ،
تۇشۇپمەن دائىم ھىجرىغە چىرايىم زەئىفران بولدى.
نېچۇك كۇندۇر سېنى سۆيدۇم ئەجەب سەۋداغە بۇ باشىم.

قالمىان ئارزۇ بىرلە تاماشايى جەھان بولدى.
نى قاتتىق ئىش ئىكەن دوستلار سەنەمگە ئاشىنا بولماق،
جەناسىغە، ئەنەسىغە يۇرەك ـ باغرىم نىشان بولدى.
ئەيا ئەھمەد نىگارىڭ جىلۋەگاھىدا نەۋا قىلغىل،
كۆڭۈل ئائىنەسىدىن چىھرە رۇخسارى نىھان بولدى.

× ×

كۆردۇم يۈزىنى باغرىمە ئوتلار ياقىپ ئۆتىدۇم،
ھەۋايۇ ھەۋەس، كىبرۇ تەمەننا چاقىپ ئۆتتۇم.
مەئشۇق شۇ جامائەت قىلچى ناز ئىلە تارتسىيە،
ھەيھات، ئۇرۇپ بەرق يۈزىغە باقىپ ئۆتتۇم.
ئالدىمغە سالىپ قافىلەئى ئاھۇ نەدامەت،
غەم لەشكەرىدىن تىغ تەرانە تاقىپ ئۇتىدۇم.
بۇ شەھرى ھۇد ئىچرە كېلىپ دەشتى ئەدەمدىن،
دەريايى غەمىڭ ئىچرە دەم ئالماي ئاقىپ ئۆتىدۇم.
دىۋانە ئەھمەدا سەنەم نازنى كۆرگەچ،
ناموسۇ ھەيا كۆزلەرىگە مىخ قاقىپ ئۆتىدۇم.

× ×

بۇگۈن ئەرزۇ دىلىم ئىبىتاي ئۇشۇل يارىمدىن ئايرىلدىم،
لەبى تاتلىق، كامان قاشلىق شېكەر يارىمدىن ئايرىلدىم.
خىيالىمغە سېنىڭ ماھى ئارەزىڭ جىلۋەگەر ئولغاچ،
جەمئى ئاتەش فۇرقەت بىلەن كارىمدىن ئايرىلدىم.
جۇدالىق ئاستاندە قارا تۇپراق ئارا باشىم،
قالىپ چۇن بۇلبۇلى شەيدايۇ گۈلزارىمدىن ئايرىلدىم.

ئەجەب دەۋلەت ئىدى يارىم نىكاھدە ۋەتەن قىلماق،
ئۇ شۇنداق دەۋلوتۇ زىباۋ غەمخانىدىن ئايرىلدىم.
قەمەر يۈزلۈك، شېكەر سۆزلۈك مەلاھەت بابىدا گويا،
غەرب كۆڭلۈم ئارا بىر بەرق رەفتارىدىن ئايرىلدىم.
فىراقىدا گەدالمقلار قىلىبان «شەيئى لىللاھ» دەپ،
لەبىڭدىن قەترەئى جامى پۇر ئەنۋارىدىن ئايرىلدىم.
خۇدا قوشقايمۇ ئەھمەدنى سىياھ دىل گۈل ئارازىغە،
ۋەفا قىلماي جەفا قىلغان چۇ ئەييارىدىن ئايرىلدىم.

× ×

دىلا ئەمدى بۇ پۇرقەتتىن ئۆزۈڭگە ئاھۇ زار ئەتكىل،
ياقاڭ يىرتىپ ئەلەم بىرلە ياشىڭنى زار - زار ئەتكىل.
جۇدالىق شىكۈەسىن ئاھۇ نەدامەت دەفتەرى ئۆزرە،
پۈتۈن غەم - غۇسسەنىڭ تىغى بىلە كۆكسۈڭنى پار ئەتكىل.
كۆزۈڭ ياشى بىلە خاكۇ ۋۇجۇدۇڭ بارىگاھىدا،
قىزىلگۈل، لالە يەڭلىغ قەترە - قەترە مۇرغىزار ئەتكىل.
ئېلىپ غەيرەت بىلە شەمشەر شەۋقىڭ جۇستىجۇ بىرلە،
پىدايى يار ئەيلەپ جانۇ مېھمانىڭ نىسار ئەتكىل.
ئەدەب بىرلە سېنىڭ ھۆسنۇ جامالىڭغە نەزەر قىلسام،
تەلەتتۇقتىن مەنى بىچارە كۆڭلۈم ئېنتىمبار ئەتكىل.
ھەقىقەتدە ھەقىقەتتىن ھەققىي يارنى ئىزدەپ،
ھەقىقەت ئاستانىغە ۋۇجۇدۇڭنى غۇبار ئەتكىل.
ۋۇجۇدۇڭ ئۇقبەسىدىن ئەھمەدا ئۆتمەك ئەجەب مۇشكۈل.
تەفەككۇر تاغىدىن تاشلاپ ئۆزۈڭنى خاكسار ئەتكىل.

× ×

ئايا دىلبەر جەمالىڭنى بەھارى،
ئاچىلدۇردى ھەمە گۈللەر ئۈزارى.

نىھالىڭ غۇنچەئى زىبالمقىدىن،
خىجىل بولغاي فەلەك ئۈزرە ساتارى.
قاشىڭ يايى بىلە مژگانى نازىڭ،
گۈلىستاندىن چىقارغاي ئاھۇ زارى.
كۆزۈڭ نەرگەسى، لەبىڭ شەھدۇ شەكەردۇر،
دەھانىڭ ھۇققەئى مۇشكى تاتارى.
غەمىڭ ۋادەسىدە شەھباز نازىڭ،
قىلۇر روھى رەۋانىمنى شىكارى.
ئەجەب ياخشى نىگارىمنى جەفاسى،
ۋەفاسىدۇر نى ئەتكۈم بىقەرارى.
فەلەك دەشتىدە سورماسلار خىرەدىمەن،
بىجۇزئى مەئشۇق - ئاشىق مۇشيارى.
رەقىبلەردىن نىگارىم ئاستاندە،
لەبالەب جام قىلمىش ئىختىيارى.
بىھەمدۇلىللاھ گەدايىڭنى گەدايى،
ئۈمىد قىلمىشكى ئەھمەد خاكسارى.

× ×

ۋەسلىنى ئىزدەپ جەھاندا ئاھ ئۇرغان بارمۇكىن،
تەلمۈرۈپ تاپماي يولدا ناله قىلغان بارمۇكىن.
ھەسرەتىدە كۆزدە ياشى مىسلى جەيھۇندەك ئاقىپ،
ئىنتىزارۇ مۇبتەلا، ئەۋۋارە بولغان بارمۇكىن.
مىسلى ئەدھەم مالى جاھ خانۇماندىن كېچىپ،
كويىدا يىغلاپ يۈرۈپ ۋەيرانە بولغان بارمۇكىن.
نەقشى ھەيئەتىن بۇزۇپ چۇن خار - خەسى ۋاله بولۇپ،
چۇن قەلەندەر دەربەدەر ياد قىلغان بارمۇكىن.

هەم رىيازەت بۇ تەسىدە جىسمىنى ئەيلەپ گۈداز،
ھەق جەمالى كۆركەلى مىرئاتى بولغان بارمۇكسن.
خەلق ئارا خارۇ ھەقىرۇ مۇبتەلاۋۇ زار - زار،
ئىشق گەنجىنى تاپىپ مەقسەدىن ئالغان بارمۇكسن.
غۇنچەدەك خاموش بولۇپ كۆڭلى گۈلىن ئاچىلدۇرۇپ،
زاھىرىن رەسۋا قىلىپ باقىندە كۈلگەن بارمۇكسن.
مۇنسى ئۇلفەت كېرەكمەس بەزى ئاشىقلار ئۈچۈن،
لى مەئەللا سەمرەسىدىن مېۋە تەرگەن بارمۇكسن.
ئىززەتى دۇنيانى كۆرسەك بىباقادۇر ئەھمەدا،
ھېچ سېنىڭدەك سېھرى دۇنياغا تۇتۇلغان بارمۇكسن.

× ×

بۇ دۇنيا مۇلكى تاشلاپ قەلەندەر بولماسام بولماس،
كېچىپ دۇنيايى فانىدىن قەلەندەر بولماسام بولماس.
ئەجەب دۇنيا، ئەجەب دۇنيا ۋەخاسى يوق تۇرۇر بىلسەك،
بارى ئەلدىن جۇدا بولۇپ قەلەندەر بولماسام بولماس.
كىشى يوقكىم بۇ ئالەمدە جەھاندىن ئاغرىماي ئۆتكەن،
مەن ھەم ئاغرىپ تۇرادۇرمەن قەلەندەر بولماسام بولماس.
ھەممە ئۆتتى بۇ دۇنيادىن قىلىپ دەھرى شىكايەتىن،
شىكايەت قىلماغان بارمۇ قەلەندەر بولماسام بولماس.
جەھەندا ھېچ ۋەفا يوقدۇر نېچۈك قىلغاي مېنىڭ جانىم،
بولۇپ خىلۋەت نەشىن ھەردەم قەلەندەر بولماسام بولماس.
ئەجەب قاتتىق يامان كۈنلەر مېنىڭ باشىمغا كەلمىشدۇر،
دىلىم قاتتىق، تىلىم ئاچچىق قەلەندەر بولماسام بولماس.
مۇھەببەت ئەھلىدىن قاچتىم، گۇناھىنىڭ لايىغە پاتتىم،
ئۆزۈمنى ئوتقا ھەم ئاتتىم قەلەندەر بولماسام بولماس.

قەلەندەر بولمايمن بولماس، جەفالار تارتمايمن بولماس،
تولا جەھلەتدە مەن قالدىم قەلەندەر بولماسام بولماس.
كېچە - كۈندۈز ھەۋا بىرلە ئەبەس ئۆمرۈمنى ئۆتكۈزدۈم،
ئۆلۈم ۋەقتى يېقىن كەلدى قەلەندەر بولماسام بولماس.
دىيانەتتىنىڭ يولىن تۇتماي، مۇھەببەتدىن خەبەر تاپماي،
بەھايسىزدەك يۈرۈپدۇرمەن قەلەندەر بولماسام بولماس.
كەل ئەي ئەھمەد كۆزۈڭ ئاچغىل مۇھەببەت گەۋھەرىن ساچغىل،
مۇھەببەتدىن سەمەر ئالىپ قەلەندەر بولماسام بولماس.

مۇخەممەسلەر

ئەدامەت قەلئەسى ئىچرە قالىپمەن تۇرفە ھەيرانىم،
خۇداۋەندە رەۋان قىلغىل ھەمىشە چەشمە گىريانىم.
رەقىبلەر بەزمەسىدە قالمادى تۇرماققە ئىمكانىم،
ۋۇجۇدۇم تەختەسىدىن تاپمادىم شاھى مۇسۇلمانىم،
ماڭا لايىق بۇدۇر قىلغايمەن مىڭ چاك گىرىبانىم.

بۇگۈن بولدى گۈلىستان ئىشرەتى ۋەقتى خەزان يەتكىلىغ،
ۋەيا ياندىمۇكىن يارىم كۆڭۈلدىن مېھمان يەتكىلىغ،
چىرايىمدۇر بۇ غەم بىلە ھەمىشە زەئىفران يەتكىلىغ،
يانا بىسمىل كەبى تاشلاپ كېتىپ روھى رەۋان يەتكىلىغ،
ئىچۈرمەي بادى لەئىلىدىن كۆڭۈلدە كۆپدۇر ئارمانىم.

ئايا ساقى ئەزەلىنىڭ جامىدىن قىلساڭ ئىنايىتى،
ئانىڭ كەيفىيەتىدىن مەست بىخۇدلۇق كەراماتى،
كېتەر بولغاي كۆڭۈلدىن ماسۋاللانىڭ خىيالاتى،

قاشى مېھرابىغە يەتكۈزسەلەر سەجدىم سەئاداتى،
دەبان ئەرز ئەيلەدى دەرگاھىڭغە تۇتى سۇخەندانىم.

سېنىڭدىن ئۆزگە كىمدۇر مەرھەمى داغى نېھان ئولغاي،
كۆڭۈل سەھراسى ئىچرە ياكى خۇرشىدى جەھان ئولغاي،
يانا غەم ئىچرە قالسام مۇشۇ ئارامى جان ئولغاي،
غەربلىك ھالەتىدە تۇرفە يارى مېھرىبان ئولغاي
كۆڭۈل دەردىغە يوقدۇر سەندىن ئۆزگە ئەسلا دەرمانىم.

سەدايى ھەسرەتا، ۋاۋەيلا يارىم نەزەر قىلماس،
نېچۈن كۆڭلۈم قۇشى ھەريان ئۇچماقىدىن ھەزەر قىلماس.
ئۇشۇل كۈنكىم سەنەم ۋەيرانە كۈڭلۈمدىن گۈزەر قىلماس،
مۇھەببەت شەبنەمى ياغماس، ئىگەر ياغسا ئەسەر قىلماس،
نېچۈك قىسمەت قالىپ غەملەرگە تاپشۇرديكى سۇلتانىم.

ئەزەلنىڭ كاتىبى يازغانغا ئەسلا يازىپ بولماس.
تەھەممۇل پېشە قىل ئەلبەتتە ھەقدىن قايرىلىپ بولماس،
نېچۈك كۈنلەر ساڭا تەئىيىن قىلىپدۇرلەر بىلىپ بولماس،
نە ئىش قىسمەتىدەدۇر سەبرۇ رىزادىن باش ئالىپ بولماس،
خۇدانىڭ تەقدىرىن بۇزغايمۇ مېنىڭ تەدبىرى قىلغانىم.

دىلا دائىم ھەۋەس بىرلە خىيالىڭ ئىنۇئان ئولسا،
كۆڭۈل تەختىدە ھەر غەمدىن تەسەۋۋۇرۇ مېھمان ئولسا،
نىشانە ماسۇاللاغە تەسەددۇق مۇشۇ جان ئولسا،
ۋىسالى ئارزۇسىنى نىشانغا لامەكان ئولسا،
ئەجەب سەۋدا بىلە ئىشقىنى كۆزلەرسەن رىشانىم.

نېتەر بۇ خەستە ھالىم سورمىسا ئول يار دىلخاھىم،
شەبىستانى فىراقىغە تولۇر قىلماسدا ئول ماھىم،
قارارىمدۇر بۇگۈن بەيتۇھەزەن ئىچرە ئەلەمگاھىم،
مەنۇ بىچارەغە قىلغىل ئەي شاھى جەھان غەمخانىم،
نى بائىمىس دوستلۇقىڭدىن ئايرىبان قىلدىڭكى پەيكانىم.

كەل ئەھمەد گەدالىق ئىشىكىنى ئىشكىغە ۋاھ قىلغىل،
ھەمىشە شەيئىللىلاھ دەپ سەدائى ئاھۇ ۋاھ قىلغىل،
جۇدالىق دەردىن ئېيتىپ سىنە ساندۇقىڭ يارا قىلغىل،
قىزىلگۈلدەك يۈزۈڭنى خاك نە ئىلى دىلرەبا قىلغىل،
نى خۇش دەۋلەت بۇ جان بولسە نىسارى يارۇ جانانىم.

× ×

فۇرقەت ئوتىغە ئۆرتەندى جانىم،
يارىمغە يەتمەس ئاھۇ فىغانىم،
تەڭرىغە مەئلۇم سىررى نىھانىم،
كۆڭلۈمنى بۇزدى ئەشىك رەۋانىم،
قىلغىل تەرەھھۇم ئەي مېھرىبانىم.

ھەي ـ ھەي نىگارىم لەئلىڭ ئەسەلدۇر،
بوينۇمغە زۇلفۇڭ زەنجىر مەسەلدۇر،
ھىجرىڭ غەمىدە نەچچە مەھەلدۇر،
كۆز ئىنتىزارىڭ ئىچرە بۇلبۇلدۇر،
شەرھ ئەيلەيەلمەس تۇتى زەبانىم.

ئەرزىمنى ئەيتاي قادىر خۇداغە،
رەھىم ئەيلەسۇن مەن ھالى تەباغە،

هىجردە قالدىم دەردۇ بەلاغە،
ياردىم سېنى دەپ جەۋرۇ جەفاغە،
قالدى بۇ جانىم ۋاھ ئۇستىخانىم.

دىۋانە قىلدى ۋەسلىڭ ھەۋاسى،
ئەقسانە قىلدى كۆڭلۈم يەراسى.
ئاقتى كۆزۈمدىن ھەردەم قەراسى،
ۋەيرانەلەردەك ئاھۇ سەداسى،
ئالەمگە ئىلتىلەر جۇنۇ چاغانىم.

كۆرمەي يۈزۈڭنى ئۆلسەم نېتەرمەن،
مەھشەردە بارىپ ئەرزىم ئېيتەرمەن،
مەجنۇن بولۇبان يىغلاپ ئۆتەرمەن
لەيلى غەمىدە ئاخىر يېتەرمەن،
گۈزارىڭ ئىچرە ئەي گۈلىستانىم.

ھەق شەيئىللاھ شاھى جانانىم،
بولسۇن پىدايىڭ بۇ ناتەۋانىم،
روھى دەۋانىم جىسمى نەزارىم،
جانۇ جەمالىم، نامۇ نىشانىم،
تاقۇ رەۋاقۇ گۈزەل بوستانىم.

ۋەسلىڭ بەھارى مۇشىك تاتارى،
يەتكەچ ئاچىلدى گۈللەر ئۇزارى،
ھەريان چىقارۇر فەرياد زارى،
ئەھمەدغە ئوخشاش ھەر ئىنتىزارى،
شەھباز نازىڭ بىلە نىگارىم.

مۇھەممەت پەيزى مەخسۇم

(1909 — 196)

مۇھەممەت پەيزى مەخسۇم 1909-يىلى قەشقەرنىڭ يېڭىشەھەر ناھىيىسىدىكى بىر مەرىپەتپەرۋەر ئۆلىما ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 12 يېشىغىچە ئاتىسى موللاخۇن ھاجىمنىڭ قولىدا ئوقۇپ، كېيىن قەشقەر شەھىرىدىكى «چاھار سۇ» مەدرىسىدە ئۆز زامانىسىنىڭ نوپۇزلۇق مۇدەررىسلىرىدىن دەرس ئېلىپ، ئۇزاق مۇددەت ئىلىم تەھسىل قىلغان. 20 ياشلارغا قەدەم قويغۇچە بولغان ئارىلىقتا دىنىي-شەرئىەت ئىلمى، تىل-ئەدەبىيات، تارىخ، پەلسەپە قاتارلىق ئىلىملەرنىڭ ھەرقايسى تۈرلىرى بويىچە يۇقىرى ئىختىساسقا ئېرىشىپ، ئۆز ئۇستازلىرى تەرىپىدىن «ئىقتىدارلىق ياش ئالىم» دەپ ئېتىراپ قىلىنغان.

مۇھەممەت پەيزى تۈركىي تىللاردا ۋە ئەرەب، پارس تىللىرىدا يېزىلغان ئەدەبىي، ئىلمىي ئەسەرلەرنى كۆپلەپ ئوقۇش بىلەن، ئۇلارنىڭ مەزمۇنىنى پوختا ئۆزلەشتۈرۈپ، ئاخىرىدا ئەرەب، پارس تىللىرى بويىچە كامالەتكە يەتكەن مۇتەخەسسىسلەردىن بولۇپ يېتىشكەن.

مۇھەممەت پەيزى مەدرىسىتە ئوقۇشنى تاماملىغاندىن كېيىن، «ساقىيە» مەدرىسىدە مۇدەررىسلىك قىلىپ، تالىپلارنى ئوقۇتۇش بىلەن شۇغۇللانغان. 1937-يىلىغا كەلگەندە، شىنجاڭ شەھىرىدىن قولىغا ئېلىنىپ، بىرقانچە يىل

مۇدهىش تۇرمه هاياتىنى باشتىن كەچۈرگەن. تۇرمەدىن قويۇپ بېرىلگەندىن كېيىن، ماتارىپ ئىدارىسى، ئۇيغۇر ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى قاتارلىق ئورۇنلاردا كاتىباتلىق خىزمەتىنى ئىشلىگەن.

مۇهەممەت پەيزى 1950-يىللاردىن كېيىنكى هاياتىنى ئاساسەن ئائىلە شارائىتىدا ئەدەبىي، ئىلمىي پائالىيەتلەر بىلەن شۇغۇللىنىپ ئۆتكۈزگەن. ئاپەتلىك يىللارنىڭ قالايمىقانچىلىقىدا، ئۇنىڭ ئۆيىدىكى كىتاب-ماتېرىياللىرى، قول يازمىلىرى بۇلاڭ-تالاڭ قىلىنىپ كۆيدۈرۈۋېتىلگەن. ياشانغان چېغىدا بېشىغا چۈشكەن بۇ ئېغىر مۇسىبەت نەتىجىسىدە روهىي جەهەتتىكى نورمالليقنى يوقاتقان مەرپەتپەرۋەر ئەدىب، ئۆمرىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدا كىشىلەرگە ئارىلىشىشنى خالىماي، مەدرىسە هۇجرىسىدا ئىستىقامەت قىلىش بىلەن يەككە-يېگانە هايات كەچۈرۈپ ئالەمدىن ئۆتكەن.

مۇهەممەت پەيزى ئەدەبىي، ئىلمىي پائالىيەتلەر بىلەن شۇغۇللانغان 50 نەچچە يىللىق ئۆمرىدە «ئەقىدىلەر گۈهىرى»، «شېئىر سۆزلەر» قاتارلىق ئىلمىي دېداكتىك ئەسەرلەرنى ۋە هەر خىل ژانىرلاردا كۆپلىگەن شېئىرلارنى يېزىپ، شۇنداقلا ئۇيغۇر ئالىمى يۈسۈپ سەككاكىنىڭ ئەرەب تىلىدا يېزىلغان «مۇفتاهۇل ئۇلۇم» (ئىلىملەر ئاچقۇچى) ناملىق ئەسىرىنى تۇنجى قېتىم ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىپ، خەلقىمىزگە ئۇنتۇلماس مىراس قالدۇرۇپ كەتتى.

مۇهەممەت پەيزى شېئىرلىرى ئاساسەن، ئەرەب تىلىدا يېزىلغان بولۇپ، قەسىدە هەم مەرسىيىلەر شائىر ئىجادىدا سالماقلىق ئورۇن تۇتىدۇ. بۇنداق باشقا ئىلىم-مەرپەتكە، ئەدەب-ئەخلاققا، تارىخىي ۋەقەلەرگە بېغىشلانغان شېئىرلىرىمۇ خېلى كۆپ ئۇچرايدۇ.

بۇ توپلامغا شائىرنىڭ ئىلمىي ۋە تەرجىمە ئەسەرلىرىگە قىستۇرۇلغان بىر قىسىم شېئىرى پارچىلارنى كىرگۈزدۇق.

ئىلىم هەققىدە

ئىلىم-مەرپەت هەممىنىڭ كاندۇر،
ۋەتەن-خەلقنىڭ جانى ۋە جانانىدۇر.

ئىلىم بىرلە ياشناپ تۇرار بۇ جاهان،
قىلىپ پاش سىرىنى دەريا ۋە كان.

ئايا، ئىلىم سەن بەخت قۇياشى سەن،
ۋەتەن-خەلقنىڭ قەدىرلىك يولداشى سەن.

پۈتۈن ئۆمرۈڭ ئولسۇن هەمىشە باهار،
سېنى ئىزدىگەنلەر بولۇپ نامدار.

ۋۇجۇدۇڭ گۈلى ياشنىسۇن هەر زامان،
پۈتۈن ئەلگە نۇرۇڭ بولۇپ سايەبان.

سېنىڭ بىرلە ئابات بولسۇن ۋەتەن،
ئېچىلسۇن ئۇلۇغ ئەلدە سانسىز چىمەن.

خېرىدارلىقى ئولسۇن ئۇلۇغ، بەختىيار،
سېنىڭ دۇشمىنىڭ دەم-بەدەم تارمار...

ئۆز هالىمغا نەزەر

بۇگۈن يەتتى ئەللىككە سالىم مېنىڭ،
كىچىكلىك بىلە ئۆتتى هالىم مېنىڭ.

ۋەتەن، خەلق ئۈچۈن قويمۇدۇم بىر نىشان،
بۇ ئالەمدە بولدۇم ئەجەب مېهمان.

بۇ مۇددەتتە مەن قىلمىدىم هېچ ئىش،
بىكار كەتتى ئۆمرۈم مېنىڭ يازۇ قىش.

تۇزۇك قىلمىدىم هەققىمۇ قۇلچۇلۇق،
بىرەر ئىش يوقكى مەن قىلغان تولۇق.

مېنىڭدەك كىشى بارمۇ ئالەمدە؟ هېچ!
پۇتۇن ئىشلىرى دەم-بەدەم پىچ-پىچ.

هاياتىم گۈلىستانغا باشتىن-ئاياغ،
خازان پەسلى يەتسە ئۆچۈر چىراغ.

نېمە دەرمەن هېساب ئالسا ئۇل شاهقا،
كېرەملىك ياراتقۇچى بىر ئاللاغا؟...

ساقىنامە

كەلتۇر ساقىيا، ئابى ئاتەش لىباس،
ئىچىپ مەن بولاي هەمە غەمدىن خالاس.

پۇتۇن قايغۇدىن پاك ۋە ئازاد بولاي،
هەقىقەت شارابى ئىلە شاد بولاي.

تاپاي دەم-بەدەم غايىبتىن مەن نىشان،
سائادەت بولۇپ يار ئىككى جاهان.

«زۆرۈر ئەقىدىلەر گۆهىرى» گە يېزىلغان مۇقەددىمە

بولسا دىلدار ئەگەر بېهىشت بارىن،①
يەنە ئۇزاق سەئىدىلەرگە قارىن.②

چىڭ تۇتۇپ بۇ گۆهەرنى ياد ئەيلە،
ئەقىل ۋە جاننى هەمىشە شاد ئەيلە.

ئەيلە تەئىلىم بىلىمگەنگە مادام،
ئۇشبۇدۇر ئىمان، ئۇشبۇدۇر ئىسلام.

1946-يىل

«زۆرۈر ئەقىدىلەر گۆهىرى» گە يېزىلغان خاتىمىدىن

ئەيلىدىم بىلگەنىمنى سىزگە بايان،
شاهىدىدۇر هەدىس ئىلە قۇرئان.

① بارمەن — يۇقىرى، يۇكسەك، ئەلا.
② قارمەن — يېقىن، تۇغقان.

تاكى دندداشلىرىم قولىغه ئالىپ،
بۇ گۆھەرنى يانچۇقىغه سالىپ.
ھاسىل ئەتكەي ئانىڭ ئىلە ئىقبال،
ئىككى ئالەم ئۇچۇن روھ مىسال.
مۇنى يازغۇچە ئەيلىمدىم تەھقىق،
شۇبھىلىك نۇقتەدە قىلىپ تەدقىق.
غەرىزىمدۇر ئىلىم ۋە ئىرپان بەس،
ماڭا يوق بۇندىن ئۆزگە ھېچ ھەۋەس.

.....

مەن تامام ئەيلىگەچ يازىپ بۇ گۆھەر،
ۋەقىت ۋە يىلدىن بەردى ئەقىل خەۋەر.
يەئنى بىر مىڭ ئۇچ يۈز ئاتمىش،
قوشۇلۇپ ئالتىسى تامام ئەتمىش...

1946 – يىل

مولا ھوشۇر خەلپەت

(1909 — 1975)

خەلق شائىرى مولا ھوشۇر خەلپەت 1909 – يىلى يېڭىسار ناھىيىسىنىڭ توپلۇق يېزىسىدا ئولتۇرۇشلۇق بىر دىنىي ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن. باشلانغۇچ ساۋاتىنى ئۆز يېزىسىدىكى دىنىي مەكتەپتە چىقارغاندىن كېيىن، يېڭىساردىكى خانلىق مەدرىسىدە ئوقۇغان ۋە بۇ جەريانىدا ئىسلام دىنىغا دائىر دەرسلىك كىتابلارنى تاماملىغاندىن سىرت، ناۋايى، سوفى ئاللا يار، مەشرەپ قاتارلىق كلاسسىك شائىرلارنىڭ ئەسەرلىرىنى بېرىلىپ ئۆگەنگەن ھەمدە ئەرەب، پارس تىللىرىنى پىششىق ئىگىلىگەن.

مولا ھوشۇر مەدرىستىكى ئوقۇشىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، تۇغۇلغان يۇرتىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۆز يېزىسىدىكى چوڭ مەسچىتكە خەلىپە بولۇپ، 1975 – يىلى كېسەل سەۋەبى بىلەن ئالەمدىن ئۆتكەن.

مولا ھوشۇر خەلىپەت ئوقۇش ھاياتى ۋە خەلىپىلىك قىلغان ۋاقىتلىرىدىكى ئۆز بېشىدىن كەچۈرگەن تۇرلۇك سىياسىي ھەرىكەتلەر ۋە ئىجتىمائىي تۇرمۇش تەسىراتلىرىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان نۇرغۇن شېئىر – قوشاقلارنى توقۇغان ۋە خەلق ئارىسىدا قوشاقچى — شائىر سۈپىتىدە تونۇلغان. ئەپسۇسكى بالايىئاپەتلىك مەدەنىيەت ئىنقلابى يىللىرىدا ئۇنىڭ يېزىپ قالدۇرغان ئەسەرلىرى تالان – تاراج قىلىنىپ، يوقىتى-

ۋېتىلگەنلىكتىن، شائىرنىڭ ھەرقايسى دەۋرلەرگە تەئەللۇق ئەسەرلىرىنى ئامما بىلەن تولۇقراق يۈز كۆرۈشتۈرۈش ئىمكانىيىتى بولمىدى.

موللا ھوشۇر خەلپىتىمنىڭ بۇ توپلامغا كىرگۈزۈلگەن تۆۋەندىكى بىرنەچچە شېئىرىنى مەرھۇمنىڭ ئوغلى غولام قادىر ئاخۇندىن ۋاستىسى بىلەن يولداش ئابدىراخمان ساۋۇت نەشرىگە تەييارلىغان.

قاملاشمىدى

ۋادەرىخا!... ئەرزىم ئىشتىكىل بايان قىلاي،
ياشىم تۆكۈپ، رەڭگىروھىم سامان قىلاي.
دەرگاھىڭغا بۇ كۈلپەتنى ئايان قىلاي،
بەندىلەرنىڭ بۇ ھالىمىز قاملاشمىدى.

تۇغۇلغانمۇ بىز مۇشۇنداق ئازاب ئۈچۈن،
قۇل بولۇشقا پەيلى يامان كاززاپ ئۈچۈن.
يەم بولۇشقا نەپسى بالا ئەژناپ ئۈچۈن،
بەندىلەرنىڭ بۇ ھالىمىز قاملاشمىدى.

ئادالەتكۈي، ئاقىللاردىن ئامەت كەتتى،
پاسىق سۆزۈك، رودىپايغا راھەت يەتتى.
يۇرتىمىزغا ھېسابى يوق ئاپەت يەتتى،
بەندىلەرنىڭ بۇ ھالىمىز قاملاشمىدى!

بەگ، دورغىلار مېھىمىزدە سوپۇن ئەتتى،
ئۇستىخاننى ئوتقا تاشلاپ ئوتۇن ئەتتى،
نارەسىدە قىزلىرىمىزنى خوتۇن ئەتتى،
بەندىلەرنىڭ بۇ ھالىمىز قاملاشمىدى!

ياغدى كۆپلەپ بېشىمىزغا سەرسانچىلىق،
نەگە بارسا تۇگەتكۈسىز ۋەيرانچىلىق،

ئەۋج ئالدى بولنى توسۇپ بۇلاڭچىلىق،
بەندىلەرنىڭ بۇ ھالىمىز قاملاشمىدى!

ئىت خۇي بەگلەر گومىنداڭغا ياراپ كەتتى،
سەۋەبسىزلا ئۆي بىساتنى بۇلاپ كەتتى،
ئېغىز ئاچساق قېنىمىزنى شاراب ئەتتى،
بەندىلەرنىڭ بۇ ھالىمىز قاملاشمىدى!

يامراپ كەتتى بېشىمىزدا ھەر خىل سېلىق،
بىرى پۇتمەي، كەلدى يەنە ئوتتۇز - قىرىق،
تىنالمىدۇق بەخىرامان ۋاي، بىر تىنىق،
بەندىلەرنىڭ بۇ ھالىمىز قاملاشمىدى!

بىر زاغىرنى يۇتۇپ يېيىش سادىر ئەمەس،
ئۆستەڭ چاپساق سۇ تۇتۇشقا قادىر ئەمەس،
زىمىستاندا چورۇق، چاپان ھازىر ئەمەس،
بەندىلەرنىڭ بۇ ھالىمىز قاملاشمىدى!

قازىلارنىڭ نەپسى ئاشتى، بالا بولدى،
سوراق ئاچسا مۇددىئايى تەمە بولدى،
يولى يوققا ناھەق تاياق سالا بولدى،
بەندىلەرنىڭ بۇ ھالىمىز قاملاشمىدى!

قانداق قىلاي مەزلۇملارنىڭ ئەھۋالىنى،
بىلمەپ بولماس چەككەن ئازاب مىقدارىنى.
ياش تۆكۈشتىن ئۆزگە بىلمەس بىر چارىنى،
بەندىلەرنىڭ بۇ ھالىمىز قاملاشمىدى!

ئەرزىمىزگە پەسەنت قىلماي بېسىپ قويدى،
ئېغىز ئاچساق گېپىمىزدىن ئېسىپ قويدى،
گۇناھسىزلار مۇددىتى يوق كېسىپ قويدى،
بەندىلەرنىڭ بۇ ھالىمىز قاملاشمىدى!

ئاخۇنلارمۇ باشلىرىغا ئوراپ سەللە،
ھېچ ئۇياتماي، تىلماچلىغا بولدى دەللە،
بۇلاڭ - تالاڭ ئىشلىرىغا تاپتى پەللە،
بەندىلەرنىڭ بۇ ھالىمىز قاملاشمىدى!

بەش يىل بولدى شاھنىياز① بەك قۇرۇپ كەتتى،
يۇرت ئەھلىنىڭ جانلىرى بەك تويۇپ كەتتى،
تەشنالىقتا بوۋاقلار كۆپ ئۆلۈپ كەتتى،
بەندىلەرنىڭ بۇ ھالىمىز قاملاشمىدى!

بىلمەپ تۇرۇپ باجنى ئۇستۇن قويۇۋەردى،
دوغا - يايى بىزنى تىللاپ تۇرۇۋەردى،
ئېشى يوقنىڭ باش - كۆزىگە ئۇرۇۋەردى،
بەندىلەرنىڭ بۇ ھالىمىز قاملاشمىدى!

گومىنداڭلار بىلەر ئىكەن ئېلىشىنلا،
بەگ، دورغىلار بىزگە تەھدىت سېلىشىنلا،
ئاش، ئوتۇن دەپ بىزنى خاراب قىلىشىنلا،
بەندىلەرنىڭ بۇ ھالىمىز قاملاشمىدى!

زالىملاشتى شاھنىيازنىڭ دوغا، بېگى،
ئەمدى بولۇپ چىقار قانداق ئىشنىڭ تېگى،

① يۇرت ئىسمى

ئەمدى ياخشى بۇ كۈنلەردىن يەرنىڭ تېگى،
بەندىلەرنىڭ بۇ ھالىمىز قاملاشمىدى!

ھايات يولى كۆز ئاچقۇسىز تۇمان بولدى،
مۆمىنلەرنىڭ كۈن ئالمىقى گۇمان بولدى،
گومىنداڭنىڭ خۇيى بىزگە ئايان بولدى،
بەندىلەرنىڭ بۇ ھالىمىز قاملاشمىدى!

يۈرىكىمنى تېشىپ چىقتى بۇ شىكايەت،
بايان قىلسام كۆپتۇر يەنە بۇ ھېكايەت.
قادىر ئاللا بەرگىن ئۆزۈڭ بىر ئىجاۋەت،
بەندىلەرنىڭ بۇ ھالىمىز قاملاشمىدى!

1946 - يىل

بىر تالىپقا

ئۆزۈڭ تالىپ تۇرۇپ،
ئەقلىڭ كېتىپتۇر.
زالالەت ئۆيىمگە،
باشىڭ پېتىپتۇر.
زالالەت ئۆيىمدىن
تارتقىن بېشىڭنى.
خۇدا ئاسان قىلۇر
مۇشكۈل ئىشىڭنى.

ھەزەر ئەيلەڭ خالايىق

چىشى ئۇچقان رەندىدىن،
نېشە چەككەن بەگمىدىن
گەپ خالتىسى بەندىدىن،
ھەزەر ئەيلەڭ خالايىق.

كەچكۈز پەسلى چۈشىدىن،
كەلكۈن بويى زېمىندىن،
گەپ ئۆتمىگەن قېلىندىن
ھەزەر ئەيلەڭ خالايىق.

ئوتقا يېقىن قومۇشتىن،
رەقىبكە قول سۇنۇشتىن،
يۈزى قېلىن تونۇشتىن
ھەزەر ئەيلەڭ خالايىق.

زىغىرلىقىڭ ئوتىدىن،
دوغا-يايى چوتىدىن،
ئۇماچ قورساق سوپىدىن
ھەزەر ئەيلەڭ خالايىق.

يالىڭاياغ تاشلىقتىن،
مىتە چۈشكەن ئاشلىقتىن،
پارا يېگەن باشلىقتىن
ھەزەر ئەيلەڭ خالايىق.

تۆۋرۈكى بوش ئايۇاندىن،
قولى تۇتقاق ھەمياندىن،
ئادەمسياق ھايۇاندىن
ھەزەر ئەيلەڭ خالايمىق.

سېپى تۇرماس كەتمەندىن،
كەينى كەتكەن چەكمەندىن،
قانائەتسىز دەردمەندىن
ھەزەر ئەيلەڭ خالايمىق.

قىش كۈنى ھۆل ئوتۇندىن،
كىر ئالمىغان سوپۇندىن،
نومۇسى يوق خوتۇندىن
ھەزەر ئەيلەڭ خالايمىق.

موزاي بەرمەس كالمدىن،
كۆڭلى-كۆكسى ئالمدىن،
قارغىش ئالغان بالمدىن
ھەزەر ئەيلەڭ خالايمىق.

ئالداپ ئالغان باخشىدىن،
قاملاشمىغان ناخشىدىن،
مىجەزى بوش ساقچىدىن
ھەزەر ئەيلەڭ خالايمىق.

سامان قورساق سۆلەتتىن،
گۈۋاھى يوق تۆھمەتتىن،

ئالۇنكى كۆپ دۆلەتتىن
ھەزەر ئەيلەڭ خالايمىق.

ئۇدا كەلگەن بۇيرۇقتىن،
توختىمى يوق تويلۇقتىن،
ھەمدەم خىيال خۇيلۇقتىن
ھەزەر ئەيلەڭ خالايمىق.

چۆلدە ياغقان تۇلىدىن،
جازانىخور پۇلىدىن،
ئاغزى يۇمشاق لولىدىن
ھەزەر ئەيلەڭ خالايمىق.

نەغمىسى يوق سورۇندىن،
قارنى تويماس ھۇرۇندىن،
چىگمت چاقتى بۇرۇندىن
ھەزەر ئەيلەڭ خالايمىق.

خوتۇن خەقنىڭ تېزىدىن،
پىتنە خورنىڭ سۆزىدىن،
پايلاقچىنىڭ كۆزىدىن
ھەزەر ئەيلەڭ خالايمىق.

مىلتىقى يوق ئۇۋچىدىن،
بەك ياسانچۇق نوچىدىن،
گېپى يوغان پوچىدىن
ھەزەر ئەيلەڭ خالايمىق.

كۆنده كەلگەن خۇشلۇقتىن،
تەر تۆكمىگەن توقلۇقتىن،
ھېسابى يوق دوستلۇقتىن
ھەزەر ئەيلەك خالايمىز.

ئەملى يوق پەرزدىن،
ئايمغى يوق ئەرزدىن،
تايمنى يوق قەرزدىن
ھەزەر ئەيلەك خالايمىز.

توپا ئارىلاش شېغىلدىن،
ئۆيدىن يىراق ئېغىلدىن،
لولا مىجەز ببخىلدىن
ھەزەر ئەيلەك خالايمىز.

ھاراق ئىچكەن مەستلەردىن،
ھاياسى يوق پەسلەردىن،
ئىشى تەتۇر نەسلەردىن
ھەزەر ئەيلەك خالايمىز.

جامائەتتىن قاچقاندىن،
«دەتتىكام» گە ئاتقاندىن،
ۋىجدانىنى ساتقاندىن
ھەزەر ئەيلەك خالايمىز.

يېغىن پەسلى شورلۇقتىن،
كۆزى ئوچۇق كورلۇقتىن،

ئۆمرىڭىزگە خورلۇقتىن
ھەزەر ئەيلەك خالايمىز.

1948 - يىل، فېۋرال

كۆلەي

ئى بۇرادەر، چال راۋابنى، مەن ئۇسسۇل ئويناپ كۆلەي،
گۈلگە قونغان بۇلبۇلدەك قەپ ناۋا، سايراپ كۆلەي،
ئەركە ئاققان تاغ سۈيىدەك جۇش ئۇرۇپ قايناپ كۆلەي،
كۆلدە ئۆسكەن تالى مەجنۇنلار كەبى ئويناپ كۆلەي،
ئاڭلىسۇن كۆلكەمنى ئىقلىم، مەن راسا سايراپ كۆلەي.

ئۇلىشپ ھۇر تاڭغا بىز، يالقۇن بولۇپ ياندۇق بۈگۈن،
تەنتەنە ئەيلەپ زامانغا راست ساما سالدۇق بۈگۈن،
بىزنى ئەزگەن زومىگەردىن زەپ ھېساب ئالدۇق بۈگۈن،
بىز كۈتۈپ كەلگەن تىلەكنىك ۋەسلىگە قاندۇق بۈگۈن،
پارتىيىگە خەلقىمىزدىن مەن سالام يوللاپ كۆلەي.

چۈنكى مىسكىن كۆڭلىمىزنى قىلدى شاد كومپارتىيە،
ھەددىدىن ئاشقان خورەكنى قىلدى مات كومپارتىيە،
بىزگە ئەمدى قارا تۈننى قىلدى يات كومپارتىيە،
ئېزىلگەننىڭ بېشىن سىيلاپ بەردى ئات كومپارتىيە،
تون كىيىپ، ئاتقا مىنىپ مەن بىر چېپىپ يايراپ كۆلەي.

كىيىمىپ ئىجارە ھەققى، چىقتى ئەجەب دەردىمىز،
يەرگە بولدۇق بىز خوجايىن، كۆتۈرۈلدى قەددىمىز،

بەھرىمەن بىز چوڭ ھوقۇقتىن، ھەرلى قىلساق ھەددىمىز،
تۇغۇلۇپ ئۆسكەن دىيارغا شاھى سۇلتان ئەمدى بىز،
ياش تۆكۈپ دۇشمەن كۆزىدىن، قەن ـ ناۋات چاينىپ كۆلەي.

ئاچتى پەلەك ئوك يۈزىنى، مۇرادىمىز بولدى ھەل،
كومپارتىيە شەپقىتىدىن توققۇزىمىز بولدى تەل،
پارتىيىگە ئەگىشىشچۈن ھەممە باغلاپ تۇردى بەل،
سوتسيالىزم قۇرۇشچۈن كاتتا سەپنى تۈزدى ئەل،
بۇ ئۇلۇغ شانلىق سەپەرگە بىلىم باغلاپ كۆلەي.

1956 ـ يىل، ئىيۇن

خېلىل ساتتارى

(1914 — 1936)

شائىر خېلىل ساتتارى ئۇيغۇر دېموكراتىك ئەدەبىياتىنىڭ، شۇنداقلا ياش ئاخباراتچىلىقىمىزنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن، ئىقتىدارلىق ۋەكىللىرىدىنىدۇر.

خېلىل ساتتارى 1914 ـ يىلى چىلەك رايونىنىڭ قارا يوتا يېزىسىدا دۇنياغا كەلگەن. دەسلەپ شۇ يېزىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپتە، ئاندىن زاروات ئوتتۇرا مەكتىپىدە ئوقۇپ بىلىم ئالغان. 1930 ـ يىلى ئاتىسى ساتتار بىلەن بىللە ئىلىغا ئۆتۈپ، ئانا ماكانى ـ غۇلجا ناھىيىسىنىڭ ئارائۆستەڭ يېزىسىدىكى تۇغقانلىرىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئورۇنلاشقان.

خېلىل ساتتارى ئىلىغا ئۆتۈپ، بىر يىلدىن كېيىن ئاتىسى ساتتار ئۆلۈپ كەتتى. ئاتىسىنىڭ ئۆلۈمى يىلتىزسىز خېلىلنى تەمتىرىتىپ قويدى، ئۇ، تېخىمۇ ئىلگىرىلەپ ئوقۇش پۇرسىتىدىن مەھرۇم بولدى. پەقەت قولىدا بار بىر قىسىم كىتابلارغا مۇراجىئەت قىلىپ ئۆگىنىشنى ئۆزىمەي داۋاملاشتۇرۇپ كەلدى.

خېلىل ساتتارى باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇپ يۈرگەن چېغىدىلا پوئېزىيىگە قىزغىن ئىشتىياق باغلاپ، قولىغا قەلەم ئېلىپ شېئىر يېزىشنى باشلىغانىدى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ شېئىرلىرى مەكتەپ تام گېزىتىگە چىقىرىلغاندىن سىرت يىغىنلاردا، جامائەت ئىچىدە ئوقۇلۇپ تۇراتتى، قىسمەن

شېئىرلىرى گېزىتكەمۇ چىقىرىلغانىدى. خېلىل ساتتارى ئىلىغا كەلگەندىن كېيىن، بۇنداق شارائىتقا ئىگە بولالمىدى. چۈنكى، شۇ چاغدا، ئىلىدا ئاخبارات، نەشرىيات ئورۇنلىرى يوق ئىدى. ئۇ، ئۆزى تۇرغان يېزا هاياتىنى ئاساسىي تېما قىلىپ، يېزىشقا باشلىدى. تۇرمۇش غۇربەتچىلىكى ئۇنى قىينىسىمۇ، يېزىشنى توختىتىپ قويمىدى. ئۇ يازغانلىرىنى كۆڭلى يېقىن كىشىلىرىگە دائىم ئوقۇپ بېرەتتى. ئۇنىڭ بىر قىسىم سىياسىي لىرىكىلىرى خەلقنىڭ كۆڭلىگە يېقىپ، قول يازما سۈپىتىدىلا خەلق ئىچىگە تارىلىپ كەتتى. بۇ شېئىرلار بىر جەھەتتىن، خېلىل ساتتارىنىڭ ئىقتىدارىنى، جەڭگىۋار ئىدىيىسىنى ناماياں قىلسا، يەنە بىر جەھەتتىن، ئاساردەت ئىچىدە تۇرغان خەلقنىڭ تەقدىرىنى ئۆز تەقدىرى بىلەن مۇستەھكەم باغلىدى.

«ئاپرىل ئۆزگىرىشى»دىن كېيىن، شىنجاڭدا بىرئاز بۇرۇلۇش بولدى، 1933 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا ئىلىدا «ئىلى دەريا‌سى» گېزىتى چىقىرىلىشقا باشلىدى. يۇسۇپجان غوپۇرى مەرۇپ سەئىدى، ئايۇپ مەجسۇرى، ھەبىب يۇنچى، ئەنۋەر ناسىرى قاتارلىقلار گېزىتخانا تەھرىر بۆلۈمىگە توپلاندى. كۆپ ئۆتمەي، بۇلارنىڭ ئارىسىغا ئىقتىدارلىق ياش خېلىل ساتتارىمۇ كېلىپ قوشۇلدى. ئۇلار ياش خېلىل ساتتارىنى ھەر جەھەتتىن پائال قوللىدى، كەسپىي جەھەتتىن قىزغىن يېتەكلىدى. خېلىل ساتتارى ئۆز ئەقل - پاراسىتىنى ئاخبارات كەسپىگە جەملەپ تىرىشىپ ئۆگەندى، قىسقا مەزگىل ئىچىدىلا گېزىتچىلىكنىڭ ھەممە هالقىلىرىنى پۇختا ئۆگىنىۋالدى. بۇ جەريانداا، ئۇ، زۇلۇم ئىچىدە تۇرغان جەمئىيەتتە، گېزىتنىڭ خەلقنى ئويغىتىش، خەلقنى تەربىيىلەش، خەلقنى يېتەكلەشنىڭ ئەڭ ئۇنۇملۇك ۋاستىسى ئىكەنلىكىنى تېخىمۇ

ئىلگىرىلەپ تونۇپ يەتتى. ئۇ نىشانلىق هالدا، ئۇرغۇن شېئىر ۋە ماقالىلەرنى يېزىپ، گېزىتتە ئارقا - ئارقىدىن ئېلان قىلىپ، خەلقنى ئويغىتىش، خەلقنى تەربىيىلەشنىڭ يالقۇراق سىگنالىنى چالدى، جەمئىيەتتىكى ئىجتىمائىي تەڭسىزلىك، ئېزىش، ئېزىلىش، خورلاپاتلىق، نادانلىق، پاردىخورلۇق، تەكەببۇرلۇقنى قاتتىق پاش قىلدى؛ خوتۇن - قىزلارنى ئائىلىنىڭ قۇلى بولماي، فېئودالىزم پەردىنجىسىنى يىرتىپ تاشلاشقا، سازىنى سازلاپ، دالجىماستىن ئالغا قەدەم تاشلاشقا دالالەت قىلدى. خېلىل ساتتارى 1933 - يىلى «شىنجاڭ كەلگۈسى» دېگەن شېئىرىنى يېزىپ، «ئېلى دەريا‌سى» گېزىتىدە ئېلان قىلدى. بۇ شېئىرى يېرى كەڭ، بايلىقى مول، تاغ - دەريا‌سى گۈزەل شىنجاڭنىڭ پارلاق كەلگۈسىگە ئوقۇلغان مەدھىيە بولۇپ، شىنجاڭنىڭ كەلگۈسىدىكى يارقىن ئوبرازى يىراقنى كۆرەرلىك بىلەن ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىلگەنىدى. بۇ، شېئىر 1933 - يىلى شىنجاڭ بويىچە شېئىرلارنىڭ باھالاپ، مۇكاپاتلاشتا بىرىنچى بولۇپ باھالىنىپ مۇكاپاتلاندى. بۇ ياش خېلىل ساتتارىنىڭ قەلەم كۈچىنى ناماياں قىلدى، ئۇنى جامائەتچىلىككە تېخىمۇ تونۇتتى.

1935 - يىلى ئۇرۇمچىدە «شىنجاڭ ئۇيغۇر گېزىتى» چىقىرىلىشقا باشلىدى. گېزىت يېڭى نەشىر قىلىنغاچقا پىشقان ئاخباراتچىلارغا موهتاج ئىدى. ئىلىدىن ئادەم يۆتكەشكە توغرا كېلىپ، «ئېلى دەريا‌سى» گېزىتىدىكى مەرۇپ سەئىدى، ئايۇپ مەجسۇرى، خېلىل ساتتارى قاتارلىق تالانتلىق ئاخباراتچىلار شۇ يىلى «شىنجاڭ ئۇيغۇر گېزىتى» گە يۆتكەپ بېرىلدى. ئۇلار ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن كېيىن، گېزىتنىڭ تەھرىر كۆچى تولۇقلاندى. گېزىت مىخ مەتبەئىدە بېسىلىشقا ئۆزگەرتىلدى. گېزىتنىڭ سۈپىتىدە زور ئۆزگىرىش بولدى.

ياش خېلىل ساتتارى خەمئىبەت ئىشىغا ئارىلاشقاندىن كېيىن، مەنسەپ، ئابروي، مال - دۇنيا قوغلاشمىدى. شۇڭا ئۇ، ۋىلايەتلىك گېزىتتىن بىرىدىنلا ئۆلكىلىك گېزىتكە يۆتكىلىگەنلىكىدىن قىلچە مەغرۇرلانمىدى، بەلكى داۋالغۇپ تۇرغان ۋەزىيەتتە، خەلقنى تەربىيىلەشتىن ئىبارەت مۇشكۈل ۋەزىپىنىڭ ئېغىرلاشقانلىقىنى يەنە بىر قېتىم ئىلگىرىلەپ ھېس قىلدى، ئىشقا جىددىي كىرىشىپ كەتتى، بارلىق دىققەت - نەزەرىنى گېزىتكە مەركەزلەشتۈردى، ئىجادىيەتنى ئۆزۈپ قويمىدى، گېزىتنى خەلقە يارىملىق قىلىپ چىقىرىش يولىدا باش قاتۇردى. بۇ ھەقتە كۆپچىلىكتىن مەسلىھەت ئالدى، خەلق ئىچىگە كىرىپ، خەلقنىڭ رايى ۋە تىلەكلىرىنى بىلىپ، بار ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلىنىپ ئۇنى ئورۇنداش، ئاز بولسىمۇ خەلقنىڭ كۆڭلى سۆيۈنگۈدەك ئىش قىلىش يولىدا تەر ئاققۇزدى، باش قاتۇردى. خېلىل ساتتارى گېزىتخانىدىكى چېغىدا «قاچان تۇغۇلدۇڭ؟»، «كەتمىگىن يار»، «تەكەببۇر»، «بولمىسا»، «گۈلىستان»، «دەردىمەن تىلمىكى» قاتارلىق شېئىرلارنى يازدى. بۇ شېئىرلارنىڭ تىلى ساپ، ئامىباب بولۇپ، ھەر بىردە ئۆزىگە خاس پىكىر بار، ئومۇمىلاشتۇرۇلۇپ ئېيتقاندا، ئەينى يىللاردا ھەر تۇرلۇك قىسىم ۋە زۇلۇم ئاستىدا ئىگىراۋاتقان خەلقلەرنىڭ مۇڭى، زارى، ئۇمىد - ئارزۇسى، جەمئىيەتكە بولغان نارازىلىقى ھەر خىل ئېستېتىك ۋاستىلەر ئارقىلىق ئىپادىلەپ بېرىلگەن. بۇ شېئىرلار خەلقە ياقتى. شۇ چاغدا بۇ شېئىرلارنى ئوقۇغان بىرى: «ئەجەب ياخشى شېئىرلار ئىكەن، زادىددىن سۇ ئىچمىگەن يۈرىكىم، شېئىرىدىن سۇ ئىچكەندەك بولدى» دەپ باھا بەرگەن. بۇ باھا شېئىرلارنىڭ ئاپتورى شائىر خېلىل ساتتارىغا مەنسۇپ، ئەلۋەتتە.

مىلىتاردىست شىكاگ شىسەي تەختكە چىقىپ، ئۆزىگە قارىشى كۈچلەرنى ھەر خىل رەزىل ۋاستىلەر بىلەن بىر ياقلىق قىلىپ، ئورنىنى مۇستەھكەملىگەندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ ساقتا چۈمپەردىسىنى يىرتىپ تاشلىدى. شىنجاڭ ۋەزىيىتى يەنە داۋالغۇشقا باشلىدى، ھەممىلا جايدا ئىشپىيونلۇق تورلىرىنى قۇرۇپ، بۇلارنىڭ بەزىلىرىگە جاللات شىكاگ شىسەي ئۆزى بىۋاسىتە قوماندانلىق قىلدى، كوممۇنىستلارنى، تەرەققىيپەرۋەر زاتلارنى، سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇپ مارکسىزم-لېنىنىزم تەلىماتىنى ئالغان زىيالىيلارنى، سوۋېت ئىتتىپاقى ئەۋەتكەن كادىرلار ۋە مۇتەخەسسىسلەرنى تۇركۈملەپ تۇتقۇن قىلدى، بىگۇناھ زىيانكەشلىك قىلىپ قىردى. مەرۇپ سەئىدى، ئايۇپ مەجنۇرى، خېلىل ساتتارلارمۇ جاللات شىكاگ شىسەينىڭ ئاشۇ قىرغىنچىلىقىدىن چەتتە قالمىدى. 1939 - يىلى تۇرمىگە تاشلىنىپ مىڭلىغان - ئونمىڭلىغان گۇناھسىزلار قاتارىدا جېنىدىن جۇدا قىلىندى. ئۇلار قەبرىسىزلەر قاتارىدىن ئورۇن ئالدى. ئۇلارنىڭ تاپقان - تەرگىنى، توپلىغان ماتېرىياللىرى، يازغان شېئىر، دراما، ھېكايىلىرى، ئىلمىي ماقالىلىرى ئۆزلىرى بىلەن تەڭلا يوقىتىۋېتىلدى.

ئېيتمىشلارغا قارىغاندا، تالانتلىق شائىر خېلىل ساتتارىنىڭ يېزىپ توپلىغان شېئىرلىرى ئاز ئەمەس ئىكەن، بۇلار تېخى يىغىۋېلىنمىدى. بۇ نۆۋەت ئېلان قىلىنغانلىرى شائىر ھايات ۋاقتىدا، يار - بۇرادەرلىرى، ئۇرۇق - تۇغقانلىرى ۋە بىر قىسىم ئاقىللار تەرىپىدىن كۆچۈرۈلۈپ، تاھازىرغىچە ساقلىنىپ كېلىنگەن ئاز قىسىم شېئىرلاردىن ئىبارەت. بىز شائىر خېلىل ساتتارىنى ئەسلەيدىكەنمىز، ئۇنىڭ ئاشۇ قېيىن - قىستاق يىللىرى يازغان ئەسەرلىرىنى ئىزدەپ تېپىپ، ئېلان قىلىپ، ئۇنىڭ روھىنى خۇش قىلىشىمىزلازىم.

1988 - يىل 1 - ئاينىڭ 19 - كۈنى، غۇلجا

كۆردۈڭلارمۇ

يىراقلاردىن قۇشلار كېلىپ، باھار بولدى، كۆردۈڭلارمۇ؟
گۈل لېۋىدىگە كېپىنەكلەر كېلىپ قوندى، كۆردۈڭلارمۇ؟
ئېدىر - قىرلار قاشلىرىغا ئوسما قويدى، كۆردۈڭلارمۇ؟
شوخ شامالار ئاۋۋال كېلىپ بىزنى سۆيدى، كۆردۈڭلارمۇ؟

قاتار ئۇچقان قاقىرلارنىڭ ئاۋازى بار كۆك ئاسماندا،
كەمبەغەللىنىڭ مۇڭلىرىغا جور بولىدۇ غەم باسقاندا،
سىلەر نەدە، قاقىرلارغا شوخ بالىلار قاراشقاندا،
ساي سۈلىزى شارقىراپ ئېقىپ بەزمە قۇردى، كۆردۈڭلارمۇ؟

ئەنە قىزلار سېلىۋاپتۇ چاچلىرىغا چوكان - جالا،
سېرىق چېچەك قىستۇاپتۇ باھار كېلىپ بىزنىڭ دالا،
كېتەلمەستىن يۇرتلىرىغا، غېرىبلارنىڭ باغرى يارا،
سېغىنىشتا قارا كۆزى ياشقا تولدى، كۆردۈڭلارمۇ؟

ئارپا، بۇغداي ئېتىزلارغا كەشتە بولۇپ ئۇنۇپ چىقتى،
مىسكىنلەرگە يەر تېگىدىن يىللىق پۇراق ئېلىپ چىقتى،
قارغۇجىلار بۇ سەھنىگە ئاۋۋال نەغمە چېلىپ چىقتى،
مەجنۇنە تاللار شاخلىرىغا كاككۇك قوندى، كۆردۈڭلارمۇ؟

قاچان تۇگەر

ئەمەل تۇتقان ئاغىنىلەر، ئېيتىڭلارچۇ،
سىلەردىكى پاراخورلۇق قاچان تۇگەر؟

پۇقرالارنى خالىغانچە بوزەك قىلغان،
سىلەردىكى زۇلۇم - زوراۋانلىق قاچان تۇگەر؟

پايدا ئېلىپ يانچۇقۇڭلار تويماي كەلدى،
سەھرالاردا ئۇچرىغانىنى قويماي كەلدى،
ھال - كۈنىمىز شۇڭا ئوبدان بولماي كەلدى،
ئاراڭلاردىن پاراخورلۇق قاچان تۇگەر؟

ئەرز ئېيتساق، پىنھان جايدا سورايسىلەر،
پۇل بارمۇ؟ دەپ يېنىمىزنى پۇرايسىلەر،
پۇل چىقمىسا ھەر بىر سۆزدە تورايسىلەر،
سىلەردىكى تەمەخورلۇق قاچان تۇگەر؟

ئىلىم نېمە، غەپلەت نېمە كارىڭلار يوق،
خۇراپاتقا تەدبىرىڭلار - چارىڭلار يوق،
كەمبەغەللىدىن دوست - بۇرادەر يارىڭلار يوق،
كەمبەغەللىدىن بۇ مۇشەققەت قاچان تۇگەر؟

يىغلىغانغا، قاقشىغانغا باقمايسىلەر،
بىلىپ تۇرۇپ باي - غوجىنى ئاقلايسىلەر،
بوزەكلەرگە ئەسلا قانات ياپمايسىلەر،
سىلەردىكى كۆزى كورلۇق قاچان تۇگەر؟

كەتمىگىن ياز

كەتمىگىن ياز دىدارىڭغا قانمىدۇق تېخى،
باغلىرىڭدىن ھېچ بىر لەززەت ئالمىدۇق تېخى،
قارماقلار سالمىدۇق چوڭقۇر سۇلارغا،
بۇلاقلار قېشىغىمۇ بارمىدۇق تېخى.

بۇ دۇنياغا كەلگەنلەرنىڭ، تا كەتكۈچە،
ماڭلىنىغا پۈتكەن رىزقى كەم بولمىسا.

مۇساپىرلار ئاسايىشلىق كۆرسە دائىم،
يېتىملارنىڭ ئاغزى ـ بۇرنى قان بولمىسا.

پۇقرا بىلەن مەنسەپدارنىڭ ئارىسىدا،
بىر باغ بولسا، ئەمما ئېگىز تام بولمىسا.

تىلەمچىنى قانداق رازى ئېتەلەيمىز،
بېرەي دېسەك ئۆيىمىزدە نان بولمىسا.

ئامباردا بۇغداي، قۇناق ئۆكسۈمەيتتى،
يۇرت ئىشىغا چاشقان بۇزۇق خان بولمىسا.

دىلىمىزنى غەپلەت بېسىپ كەلدى ئۇزاق،
ئۆيىمىزنى يۇرۇتقۇدەك شام بولمىسا.

تاۋار ـ دۇردۇن قاچان بىزگە نېسىپ بولغاي،
كىيەي دېسەك، كاشكى ماتا ـ خام بولمىسا.

ياياق يۈرمەي ئامال نېمە تاشلىق يولدا،
كەمبەغەلدە مىنەرگە ئات ـ مال بولمىسا.

بۇ دۇنياغا كەلگەنلەرنىڭ تا كەتكۈچە
رىزقى، مۇلكى ـ ھېچنەرسىسى كەم بولمىسا.

ئاتا ـ ئانا

«بۇ دۇنيادا ئۇچ نەرسە بار ئىزدىسە تېپىلماس،
بىرى ئاتا، بىرى ئانا، بىرى قېرىنداش.»

ئاتا ئۇلۇغ، ئانا ئەزىز، قېرىنداش غەمخور،
ئۆمۈر گۈلۈڭ شۇلار بولماي كۆندە ئېچىلماس.

ئاتا ـ ئانا دۇئاسىنى ئۇلۇغ بىلگەيمىز،
شۇ دۇئاسىز بېشىمىزغا ھېچ دۆلەت قونماس.

ئاتا ـ ئانا كۆز يېشىغا سەۋەب بولغانلار،
توزۇپ تۇگەر، دەرگاھىدا ئاۋاتلىق بولماس.

ئاتا ئىشلەر ئېتىزلاردا بىلى مۆكچىيىپ،
ئىچ ئاغرىتقىن بىچارىگە بىر كۈنمۇ تىنماس.

ئانا بارار ئەڭ ئالدىدا بارچە مۇشكۈلنىڭ،
شۇلار قويغان تۇۋرۈكلەرمىز زادى يىقىلماس.

ھەدە

بويى زىلۋا، ھۆسنى گۈزەل،
ئىچى دەردلىك جانىم ھەدە.
قارا قاشلىق، سۈمبۈل چاشلىق،
كۆڭلى سۈنۈق خانىم ھەدە.

كۈنىڭ ئۆتتى، كۈننى كۆرمەي،
كۈنلەر ساڭا تۈندەك باقتى.
كۈن كۆرەلمەي بولدۇڭ سەبدە،
بۇلاقلاردەك يېشىڭ ئاقتى...

مەرىپەتتىن قىلدى يىراق
سېنى بېسىپ بويۇنتۇرۇق.
سەندە يوقتۇر قۇۋۋەت - مادار،
كۆزۈڭ ئېتىك، ئىچىڭ قۇرۇق.

قارا ئەمدى ئوبدان ھەدە
يىراقلارغا كۆزۈڭ سالغىن.
تەبىئەتنىڭ ھۆزۈرى بار،
بىر دەم ئولتۇر، ئارام ئالغىن.

ئۆي ئىچىنىڭ قۇلى بولما،
چۈمپەردىنى يىرتىپ تاشلا،
سەنمۇ ئىنسان، كۆزۈڭ ئېچىپ،
سازىڭ سازلاپ يۈرۈش باشلا.

كىرگەن سەنمۇ داغدام يولغا،
دالجىماستىن چامدا نېرى.
ئۆملۈك ئىلە ئەلەم چۆرۈپ،
يېڭىش تاپقىن ماڭغانسېرى.

1933 - يىل

گۈلىستان

ئەي گۈلىستان سەندىن مېنىڭ ئۈمىدىم كۆپ،
كۆڭرەڭ كېرىپ كەڭ كۆكسۈڭدە ياتسام دەيمەن.
ساپ ھاۋالىق، گۈلبوستانلىق كەڭ قوينۇڭدا،
ئېغىناپ يېتىپ بۇ كۆڭلۈمنى ئاچسام دەيمەن.

ئەي گۈلىستان باغلىرىڭنىڭ ھەر شاخىدا
يېڭى ھايات بۇلبۇللىرى سايراپ تۇرسا،
ھەسرەت ئىچرە ئارمان يېگەن كۆڭۈل ئۈچۈن،
دولقۇنلىنىپ ساز جۈشلىرى قاينىاپ تۇرسا.

مىسكىن كۆڭۈل ئېچىلىپ كېتەر ئەركىن بولۇپ،
گۈلىستاندا گۈل - چېچەكلەر ئېچىلغاندا.
زۇلمەت بېسىپ ئاھلار يۇتقان خەلقىم ئۈچۈن،
تاڭنىڭ نۇرى يۇرتۇم ئارا چېچىلغاندا.

1935 - يىل، ئۇرۇمچى

دەردەمەن تىلىكى

گۈل - گۈلىستان بۇ ئۆلكەمنىڭ كەڭ قوينىغا،
بىلىم يۇرتى — چوڭ مەكتەپلەر ئورناتقۇم بار.
كۆڭلى سۈنۈپ، تار قەپەستە ياتقان ئەلنى
دۆ - دۆت چېلىپ تاڭ سەھەردە ئويغاتقۇم بار.

شەھەر - سەھرا ياش كۆچلىرى قول تۇتۇشسا،
ھېچ دالجماي ئۇدۇل يولغا باشلىغىم بار.
بولسا توسقۇن بۇ يوللاردا سالغام بىلەن،
پۇتلاشتانىنى جەھەننەمگە تاشلىغىم بار.

تۇشمۇ تۇشتا كەك ئېچىلسا بىلىم كانى،
بىلىم ئال! دەپ قىز - ئوغۇلنى چىللىغىم بار،
بولسا ئاۋات گۈلستانلار ئەھلى بىلەن
مەن سازلىغىم شۇ پەدىگە سازلىغىم بار.

گۈلستاننىك يوللىرىدا ئۇنسە يانتاق،
يۈلۈپ ئېلىپ تاپىنىمدا چەيلىگىم بار.
ئەلنى قىسقان، نادان تۇتقان ئېپلاسلارنى،
ماداريمدا كۆكۈم - تالقان ئەيلىگىم بار.

نادانلىقنى تۇگەتمىسەك بولماس ئارام،
بىلىم ئىلە ئاراملىقنى ئىزدىگىم بار.
«بەخرا امان ئۇخلىمىغىن بۆشۈكتە» دەپ
بۇرادەرلەر قىلىپ قويار ئىزھارىم بار.

مەن بىر دەردەمەن، تىلەكلىرىم بولسا ھاسىل،
شەھەر - سەھرا مۇنبەر ياساپ سۆزلىگىم بار.
گۈلستاندا بىلىم بىلەن يول تاپتۇق، دەپ
تارىخلارغا چىرايلىق قىمپ يازمىقىم بار.

1935-يىل

ئەمەت پولات

(1923 — 1981)

ئەمەت پولات 1923 - يىلى ئاقسۇدا تۇغۇلغان. ئۇ دەسلەپ دىنىي مەكتەپتە، كېيىنچە پەننىي مەكتەپلەردە ئوقۇپ، ئاقسۇ كونا شەھەر ناھىيىسىنىك ئارالچاغراق باشلانغۇچ مەكتىپىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان. 1945 - يىلى ئىنقىلابچى شائىر بىلال ئەزىزى بىلەن تونۇشۇپ، ئۇنىك تەسىرىدە ئەدەبىي ئىجادىيەتكە قىزغىن ئىشتىياق باغلىغان ۋە قولىغا قەلەم ئېلىپ شېئىر يېزىشقا كىرىشكەن.

1945 - يىلى سىنتەبىردە ئوت يۇرەك شائىر ل. مۇتەللىپ ۋە بىلال ئەزىزىلەرنىك گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئەمەت پولات تولۇپ - تاشقان غەزەپ - نەپرەت ئىچىدە قولىغا قورال ئېلىپ، ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسىنىك ئاقسۇغا كەلگەن قىسىملىرىغا پىدائىي بولۇپ قاتناشقان ۋە گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى كۈرەش ئېلىپ بارغان.

ئەمەت پولات ئازادلىقتىن كېيىن، بولۇپمۇ «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» ئاغدۇرۇلۇپ، ئەدەبىيات - سەنئەتنىك يېڭى باھارى باشلانغاندىن كېيىن، قايتىدىن كۈچ - غەيرەتكە كېلىپ، ئۆزىنىك بىر قىسىم ئىجادىيەت مېۋىلىرىنى ئاممىغا تەقدىم قىلدى. ئۇنىك شائىر بىلال ئەزىزىگە بېغىشلانغان «ئۇنتۇلماس ئۇچرىشىش» ناملىق

ئەسلىمىسى 1980 - يىلى ئاپىتونوم رايونى بويىچە مۇنەۋۋەر ئەسەرلەر مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

ئەمەت پولات ئېغىر كېسەلگە مۇپتىلا بولۇپ، 1981 - يىلى 8 - ئايدا ۋاپات بولدى. بۇ تۇيۇلمىغا ئۇنىڭ گېزىت - ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنغان شېئىرلىرىنىڭ بىر قىسمى تاللاپ كىرگۈزۈلدى.

ئالدىغا

ئەسسالام، كەلدىم بۇگۈن مەن دوست - يارانلار ئالدىغا،
دەۋرىمىز بۇلبۇللىرى، شېرىن زابانلار ئالدىغا.

باسسىمۇ باشىمنى قار، قەلبىمىدە ياشىلىقنىڭ ئوتى،
دىل كۆيۈمىدىن ئۇنچە تىزدىم مېھرىۋانلار ئالدىغا.

تاشلىدىم بەڭباشلىقىمنى، ئەمدى چىقماسمەن ئەبەد،
پەرى تۇس، شەيتان مىجەز قاشى كامالار ئالدىغا.

ئاتلىدىم ئىجادىيەتكە بارلىقىم، قەلبىمنى مەن،
بارمىغايمەن ئەمدى ئويناشقا نادانلار ئالدىغا.

ئاختۇرۇپ قەلبىم بېغىنى نەزمىدىن گۈللەر تىزىپ،
مەن چىقارمەن جەڭ - چېلىشتا قەھرىمانلار ئالدىغا.

ئارزۇيىمدۇر كەلتۈرۈش ئىلھام بۇلاقىمدىن شاراب،
مەرىپەتكە قەلب تەشنا - چاڭقىغانلار ئالدىغا.

ئايرىلىپ قالسام خەلقىمدىن ئەل مېنى شائىر دېمەس،
بارسام شاگىرت بولۇپ، ئىشچى - دېھقانلار ئالدىغا.

كۈلكە بولغاي بارغىنىم گەر ياقمىسا ئەل كۆڭلىگە،
بارسا ئەگەكچى ئىسسىلىك يار - جانانلار ئالدىغا.

يازغىنىم بولسا خەلقنىڭ قەلبىگە روھىي ئوزۇق،
ئالغا باسقاي كەلسىمۇ دۇم تاغ - داۋانلار ئالدىغا.

بەختىيارمەن كەلگۈسى ئەۋلادقا مەندىن قالسا ئىز،
چاچسا نۇر يازغانلىرىم شۇ نەۋقىرانلار ئالدىغا.
1981 - يىل

پارتىيەگە

ئۇلۇغۋار پارتىيەم بولغاچ يېراق بىز قايغۇ - ھەسرەتتىن،
يېڭى مەنزىل يولىدا شان قۇچارمىز كۆچ ۋە غەيرەتتىن.

تېخى ئۇنتۇلمىدۇق زادى ئىبغىر ئۆتمۈش - قارا تۇننى،
بۇگۈنكى بەختىمىز كەلگەن ئۆزۈڭ بەرگەن سائادەتتىن.

تىيانشان باغرىدىن كەتتى ھوقۇشلار قايتا كەلمەسكە،
شۇڭا مەغرۇر - خۇشال ئۇ سەن ئاتا قىلغان جاسارەتتىن.

مادار بەرگەچ ئۆزۈڭ بىزگە قۇچاق ئاچتى گۈزەل ئىقبال،
كۆرەشتە بەيگىگە چۈشتۇق، يېراق دىللار قانائەتتىن.

بېسىپ ئالغا يولۇڭ بويلاپ، ۋەتەننى گۈلگە پۈركەيمىز،
ھەقىقىي بەھرىمەن بولغاچ ئۆزۈڭ بەرگەن كاپالەتتىن.

ئەي گۈزەل دېھقان قىزى

ئەي گۈزەل دېھقان قىزى،
يادىمدا پاكىراتقان كۆيۈڭ.

كەڭ ئىپتىز باغرىدىكى،
تالماس بىلەك، ئالتۇن بويۇڭ.

ئۇنتالمايمەن سېھنى،
ئەستە كۈلگۈنچەك خۇيۇڭ.
ئورما ئورغان چاخدىكى،
كەڭ يېرىپ ماڭغان سولۇڭ.

سەن ئىپتىز بەرناسى سەن،
مەن ۋاپادار بۈلبۈلۈڭ.
يازغىنىمنى قىل قوشاق،
كۈزلۈككە بولغاندا تويۇڭ.

يار يېنىمدا بولغاندا

(ناخشا تېكستى)

كاككۇك سايرىغان چاغدا،
مەن يارىم بىلەن باغدا.
ئەجرىم بەرمىكتى گويا،
سەل بولۇپ ئاقار سايدا.

ئىشلىسەممۇ بوستاندا،
يارىم بولمىسا ياندا،
يالغۇزلۇق مېنى قىينار،
يار ئۆزىمۇ مۇڭزاردا.

يار يېنىمدا بولغاندا،
ئىشلىسەممۇ چۆل جايدا.
قۇمنىڭ قەتىسى گۈلدۇر،
مەن گويا گۈزەل باغدا.

چىرايلىق

كەلدى باغۇ - ئېرەمگە پەسىل باھار چىرايلىق،
گۈل شېخىدا چاڭىلداپ بۇلبۇل سايرار چىرايلىق،
ئەلنىڭ مېھرى باھارغا سەلدەك ئاقار چىرايلىق،
شاد كۆلكىلەر سامادا پەرۋاز قىلار چىرايلىق،
ئەلگە باغدىن - چېچەكتىن بەرىكەت ياغار چىرايلىق.

لەيلىزارنى كېزەرسەن، ئەل شادلىقىنى كۆرەرسەن،
بۇ شادلىققا جور بولۇپ سەنمۇ خەندان كۈلەرسەن،
دەريادىمۇ مېھنەتنىڭ غۇلاچ يېيىپ ئۇزەرسەن،
تۆكۈپ تەردىن ئونچەڭنى، چۆل - سەھرانى بېزەرسەن،
ھەر زامانە بىزلەرگە بولغاچقا يار چىرايلىق.

يەتتى دېھقان ئاخىر نەۋ باھارنىڭ ۋەسلىگە،
ئىشچانلارنى ئەمگەكتە سىنايدىغان پەسلىگە،
چۆمدى ئاي - ھاي، ۋەتىنىم ئۆملۈك ھايات پەيزىگە،
ئۆرلىمەكتە كۈنسېرى يۈكسەك، ئۇلۇغ پەللىگە،
ئىقبالىمىز قۇياشتەك ئەمدى پارلار چىرايلىق.

1980 - يىل

يېڭى يىل بەزمىسى

پاھ، ئەجەب كەتتى قىزىپ شانلىق يېڭى يىل بەزمىسى،
تارتتى دىلنىڭ مەيلىنى بۇ بەزمىنىڭ شوخ نەزمىسى.

يېڭى يىل داستىخىنى تولدى ئېسىل نېمەت بىلەن،
بۇ پاراغەتتىن كۆرۈندى خەلقىمىزنىڭ ئەجرىسى.

يېڭى دەۋرىم خىسلىتىدىن يىلغا كەلگەن سۆيۈندىن،
بىزگە چولپانىدەك نامايان بولدى دەۋرىم كەلگۈسى.

يەڭنى مەھكەم تۈردى ئەل قاينىق چېلىشقا قايتىدىن،
كەتتى ھەر ياندا قىزىپ مېھنەت ئىجادىنىڭ بەيگىسى.

ئەھمەدى، سەنمۇ ئىجادىڭدا يېڭى بەتلەرنى ئاچ،
قوزغىسۇن ئىلھاملىرىڭنى خەلقىمىزنىڭ غەلىبىسى.

ئىمىر ھېزدم

(1927 — 1986)

دېھقان شائىر ئىمىر ھېزدم 1927 - يىلى كۇچا ناھىيىسىنىڭ خۇشاۋات يېزىسىدا تۇغۇلغان. ئۇ ئۆز يېزىسىدىكى مەكتەپتە ئوقۇپ، باشلانغۇچ ساۋاتىنى چىقارغاندىن كېيىن، تۇرمۇش قىيىنچىلىقى تۈپەيلىدىن ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرالماي، ئاتىسىنىڭ دېھقانچىلىق ئىشلىرىغا ياردەملەشكەن.

قايىنام - تاشقىنلىق يېزا تۇرمۇشى ۋە گۈزەل خەلق ناخشا - قوشاقلىرى ئىمىر ھېزدىمدا تەبىئىي قوشاقچىلىق قابىلىيىتىنى يېتىلدۈرۈپ، ئۇنى مول تۇرمۇش تەسىراتلىرى بىلەن تەمىنلىگەن. ئۇنىڭ دەۋر رېئاللىقىنى ئەكس ئەتتۈرگۈچى دەسلەپكى قوشاقلىرى 1953 - يىلىدىن تارتىپ مەتبۇئاتتا كۆرۈلۈشكە باشلىغان. كېيىنكى يىللاردا ئۇنىڭ بەدىئىي ماھارىتى كۆرۈنەرلىك يۇسۇندا ئۆسۈپ، قوشاق يېزىشتىن لىرىك شېئىرلارنى يېزىشقا، ھەتتا ئاروز ۋەزنىدە غەزەل ۋە مۇخەممەسلەرنى يېزىشقا قاراپ يۈزلەنگەن. شائىرنىڭ بىر قىسىم قوشاق ۋە شېئىرلىرى «باھار ئارزۇسى» سەرلەۋھىسى ئاستىدا يولداش ئابدۇرىم توختىنىڭ «ئۆچمەس تىلەكلەر» ناملىق توپلىمى بىلەن بىرلەشتۈرۈلۈپ، 1982 - يىلى مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنىغاندى.

بەختكە قارشى ئۇ، 1986 - يىلى ۋاپات بولدى. مەرھۇم ھايات ۋاقتىدا يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ ئەزاسى ئىدى. بۇ توپلامغا شائىرنىڭ يېقىنقى يىللاردا يازغان بىر قىسىم شېئىرلىرى تاللاپ كىرگۈزۈلدى.

ۋەتەن مېھرى

ئانا تۇپراق ماكانىم دەھرىدە نىباريدىن ئارتۇق،
تېشى گۆھەر، توپاسى زەر، سۈيى قەن ئابىدىن ئارتۇق.
شەھەرلىرى ھەجەب ئېسىل قۇرۇلغان رەت - رېتى بىرلە،
كۆرەرمەن ئۇنى كۆڭلۈمدە بېھىش مىماريدىن ئارتۇق.
يېزا - قىشلاقلىرى تولغان تۈمەن - تۈرلۈك يېمىشلەرگە،
گۈزەللىك بابىدا باغى ئېرەم گۈلزارىدىن ئارتۇق.
يارالغان بۇ ماكانىمدا ھېسابسىز مېۋىزارلىق باغ.
ئۇنىڭ خۇش بۇيلۇقى جەننەت ھىدى ئەتتارىدىن ئارتۇق.
بىپايان دەشتىدە ياتقان كۆمۈكلۈك بايلىقى چەكسىز،
شۇڭا دەيمەن دىيارىمنى جاھان - جانىدىن ئارتۇق.
ئۆزۈمنىڭ كۆڭلىمدە شۇنداق ئەزىزدۇر بۇ مۇقەددەس جاي،
ئۇنىڭ جەۋھىرى - جاپاسى مەن ئۈچۈن دەرمانىدىن ئارتۇق.
تېغىنىڭ قويىندا تېخى ئاجايىپ خىلمۇ خىل مەدەن،
قىلۇر بىزگە ئۇنى سۈۋغات — گۆھەر - دىناريدىن ئارتۇق.
ۋەتەن دېسەم خۇشاللىقىم ئۇچمىدە ئاتىدۇ فونتان،
ۋەتەننىڭ دەشتۇ سەھراسى جاھان بازارىدىن ئارتۇق.
قېرى - ياشۇ، ئوغۇل - قىزلار ئۆتەر بىر - بىرىنى ھۆرمەتلەپ،
ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى ئويا بېھىش رىزۋانىدىن ئارتۇق.
شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ۋەتەندىن پەخىرلەنمەي تۇرالمايمەن،
سېغىزمەن شۇڭا ئۆزۈمنى جاھان مېھمانىدىن ئارتۇق.
ۋەتەن ئۈچۈن قەلەم ئالسام ھەۋەس ئوتى لاۋلىدايدۇ،
ۋەتەننىڭ مېھرى ئىلھامى تامام ئىلھامىدىن ئارتۇق.

ۋەتەن سۆيۈش ئەزەلدىن پاك گىشى ۋىجدانىمنىڭ بۇرچى،
جاھاندا ياخشىلىق بولماس مۇشۇ ۋىجداندىن ئارتۇق.
ۋەتەن سۆيمەس كىشى باغدا قىزىلگۈلنىمۇ سۆيمەيدۇ،
ۋەتەن سۆيگەنده يانتاقنى كۆرەر رەيھاندىن ئارتۇق.
ئەزىز دوستۇم قەلەم ئالغىن ۋەتەن مەھرىنى داستان قىل،
قەلەمده ئىختىيار بولماس ئۆزىنىڭ رايىدىن ئارتۇق.
ئەزەلدىن ياخشى خىسلەتتۇر ۋەتەنىنىڭ قەدرىنى بىلمەك،
كىشىگە بولمىغاي لەززەت ئۆزىنىڭ جايىدىن ئارتۇق.
ۋەتەن قوغداش ئۈچۈن يۈزمىڭ بالا كەلسە بۇ باشىمغا،
دېمەسمەن ئاھۇ ۋاھ ھەرگىز بىلمەپ ئىنئامىدىن ئارتۇق.
ۋەتەن سۆيمەكچى بولساڭ سەن ئىلىم-پەندىن ساۋاق ئالغىن،
تېپىلماس ھېچ ياخشى تەدبىر بىلىم دەرگاھىدىن ئارتۇق.
ئايا ساقى، قەدەھ كەلتۈر ۋەتەن مەھرى شارابىدىن،
ۋەتەنىنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن ئىلمەپ مەيخانىدىن ئارتۇق.
ۋەتەن يولىدا بۇ ئىمر بېغىشلايدۇ ۋۇجۇدىنى،
ۋەتەن مەھرىنى شۇڭلاشقا كۆرەر ئۆز جانىدىن ئارتۇق.

1982 - يىل،

كۆرگىلى كەلدىم

سالام ئاقسۇ نەقاب ئاچقىل يۈزۈڭنى كۆرگىلى كەلدىم،
ئاتا قىلساڭ ۋىسالىڭنى لېۋىڭگە سۆيگىلى كەلدىم.
جامالىڭ پەرتەۋى جانان مېنىڭ جىسمىمدا جاي ئالدى،
گۈزەل ھۆسنۈڭ پىراقىدا كۆيۈپ كۈل بولغىلى كەلدىم.
چېچىڭنىڭ تالىسى چىرماپ كۆڭۈل قۇشىنى سەيد ئەتتى،
قىلىپ ئىككى قېشىڭ مېھراب ساڭا باش قويغىلى كەلدىم.

بولۇپ كەۋسەر ئىككى چەشمەك، ساخاۋەتتىن قەتىر چاچسا،
ئۇنى ئابى ھايات چاغلاپ ئىچبان قانغىلى كەلدىم.
تەبەسسۇم ئەيلىسەڭ گەرچە كۆرۈنسە ئۇنچە دەندانىڭ،
چاقىرساڭ بەھرىۋەر بول دەپ تىلىڭنى شورغىلى كەلدىم.
مېنىڭدىن شۇنداڭ ئار ئەتمەي قولۇڭنى بويۇنۇمە سالساڭ،
تۇتۇپ ئىككى ئانارىڭنى بەختكە چۆمگىلى كەلدىم.
سۆيۈڭ جانغا بېرۇر لەززەت، بېرىڭ تەنگە مەدەت - قۇۋۋەت،
توپاڭدۇر تۇتىيا شۇ دەم كۆزۈمگە سۈرگىلى كەلدىم.
تېشىڭ زەر، قامىتىڭ سەبدەر، ساڭا مەپتۇن تامام بۇلبۇل،
ئۇزۇپ گۈلدەستە ۋەسلىڭدىن يۈرەككە تاڭغىلى كەلدىم.
ساڭا ئېيتاي ئۈمىدىمنى قوبۇل قىل قوينى كەڭ ئاقسۇ،
ئورۇن بەرسەڭ ھۇزۇرىڭدىن قاقاقلاپ كۈلگىلى كەلدىم.
سېنىڭ قوينۇڭدا جاي ئالغان بىلال ئەزىزى، لۇتپۇللا،
ئۇلارنىڭ روھى پاكىنى زىيارەت قىلغىلى كەلدىم.
ئايا ئاقسۇ قولۇڭ بىرلە ئىمر ھىزىمغا بىر جام تۇت،
شارابىڭدىن يۈرەكسىمنى ئىچىپ قاندۇرغىلى كەلدىم.

1982 - يىل، دېكابر

ئىپتىخارىم بار

ئۇزۇندىن ئويلىنىپ يۈرگەن دىلىمدا بىر قارارىم بار،
خەلقىنىڭ كۆڭلىده ھەم شۇ ھەۋەس بار دەپ خىيالىم بار.
كۆڭۈل سىرىنى قىل بىرلە بايان قىلماق ئەمەس ئاسان،
شۇنىڭ ئۈچۈن قەلەم بىرلە يازاي دەپ ئىختىيارىم بار.
كېچە - كۈندۈز كۈلۈپ يۈرمەك مېنىڭ ئۈچۈن مۇناسىپتۇر،
سۆيى ئەلۋەڭ، يېرى مۇنبەت ئەجەب كەڭرى دىيارىم بار.

نەپس سەنئەت ئىجاتگاهى قەخەز، ئەتلەس، گىلەم يۇرتى،
خوتەندە بارچە ئەللەرگە قولىدىن گۈل سۇنارىم بار.
ماكانى قاش تېشى دەپمۇ تونۇلغاندۇر بۇ دۇنياغا،
بۇ يۇرتتا نۆبىتى، ئەھمەت قارا قاش پىشۋايىم بار.
قاچانكىم سايرىسا جانان ۋەتەننىڭ بۇلبۇلى دەيمەن،
خوتەن مۇلكى يېتىلدۇرگەن سالامەت ① يارى جانىم بار.
نەزەر سالسام يېشىل بوستان گۈزەل يەركەن، دىيارىمغا،
ئامانمىسا، رىشتىخاندەك ئىجادىي تۆھپىكارىم بار.
ئەزىز يۇرتۇم گۈزەل قەشقەر پۈتۈن دۇنياغا مەشھۇردۇر،
بوۋام مەھمۇد يېزىپ بەرگەن دىۋاندا ئېتىبارىم بار.
قۇ٢ق سالسام ئەگەر قەشقەر راۋابىنىڭ مۇقامىغا،
روزەك باشى قاتارىدا بەھەددۇ رەت قاتارىم بار.
كىلۇرلەر سەھنىدىن ئاۋاز يۈرەككە بەخش ئېتىپ ئىلھام،
بۇ قەشقەر سەھنىسىدە پاتىم ② كى بۇلبۇل تۇنسايىم ③ بار.
نەزەرنى تاشلىسام ئەمدى گۈرۈچنىڭ كانى ئاقسۇغا،
بىلال ئەزىزى، لۇتپۇللا، مۇنىرىدىن سەرداھىم بار. ④
ئاقسۇ سەھنىسى ئىچىدە چاڭ-چاڭ سايرىغان بۇلبۇل،
رىسالەت ⑤ غۇنچە گۈل قامەت شېكەرلەپ كۆز خۇمارىم بار.
نەزەرنى يۆتكىسەم بايىغا، خەلقنى تويغۇزار مايغا،
مۇسا سايرامى، نىم شېمىت قەلەم قۇۋۋەت ماداريم بار.
كۇچا، بايىنىڭ ئارىسىدا ئاشىق پەرھات ئىجات ئەتكەن،

---

① سالامەت — خوتەن ۋىلايەتلىك سەنئەت تۆھمكىنىڭ ئارتىسى.
② ③ پاتىم، تۇنسايىم - ئاتاغلىق ناخشىچى پاتىم قۇربان، تۇنسايىم نوختى.
④ سەرداھ — يول باشلىغۇچى.
⑤ رىسالەت - ئەسلى ئاقسۇ ۋىلايەتلىك سەنئەت تۆھمكىنىڭ ناخشىچىسى ئىدى، ھازىر مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ مۇقام گۇرۇپپىسىدا.

شېرىن مېھرىنى سىڭدۈرگەن نەپىس مىڭ ئۆي سارايىم بار.
جاھاندا بولمىغاي ھەرگىز بۇ يۇرتتەك بىر چىرايلىق جاي،
ھەجەب ئاۋات گويا جەننەت ئېسىل شەھىرى كۇچارىم بار.
كۇچانىڭ قويىندا خۇش ئاۋاز ئانا نىساخان،
ئۇلارنىڭ ئىزىنى باسقان يىگىتۇ غۇنچە ئايىم بار.
ئۇرۇمچى بۇلبۇلى پاشا خەلق ئاۋازىغا تەشنا،
جاھاندا نامى تونۇلغان ئۇ شۇل شېرىن زۇۋانىم بار.
نەزەر سالسام ئىلىغا تىك تۇرارلار نۇزۇگۇم، سادىر،
ۋەتەن ئازادلىقى ئۈچۈن كۆرەشكەن قەھرىمانىم بار.
ۋەتەن دەپ ئۆزىنى ئونتۇپ جېنىنى بەردى رىزۋانگۈل،
ۋەتەن دەپ جېنىدىن كەچكەن ھېسابسىز گۈل جانانىم بار.
ياناي ئەمدى كۇچارىمغا، گۈزەل بوستان ئوچارىمغا،
دىماغىمغا ئەتىر سەپكەن ئۆرۈك، ئالما، ئانارىم بار.
تېغىدا خىلمۇ خىل مەدەن بېغىدا بېھىساب مېۋە،
ئۆمۈرگە بېرىدۇ بەرىكەت ھەجەب خۇش بۇي ئىپارىم بار.
بېشىدا ئاغى دەريا سى، ئاكا يانداش ئۆگەن دەريا،
ئاياقتا بىپايان ئورمان ئولۇغ دەريايى تارىم بار.
شەھەر، سەھرالىرى ئىچىدە كۆرەرسەن مىڭ تۈمەن زىيا،
ئۇشۇل زىبا سەنەملەردە مېنىڭ ھەم دىل رىبايىم بار.
يېمىش، ئاش، پاختا، مايلىق دان يەنە چارۋىغا لىق تولغان،
جاھاننىڭ كۆزى كۇچارىم بولۇر دېگەن نىشانىم بار.
تامام خىسلەتلىرى بىرلە كامال تاپقان كۇچارىمنى،
قىلۇرمەن كەلگۈسى جەننەت دېگەن زور مۇددىئايىم بار.
ئىلىم-پەنگە يۇرۇش قىلغان مۇشۇ يۈكسەك زامانەمدە،
ئىلىم-پەندە كۇچارىمدا راسا ئۆرلەش ئىرادەم بار.
مېنىڭدىن يۇقىرى جۇرئەت كۇچا خەلقىدە مەۋجۇتتۇر،
ئىشەنچ بىرلە قەدىرلەشكە يۈرەكتىن ئېتىخارىم بار.

ئەي دوستلار، مېنى سورىسىڭ كۆچا شەرقىدە بىر يېزا،
قوشئاۋات ۋادىسى ئىچرە تۇتۇلغان كۆلبە جايىم بار.
كەل ئى ساقى، قەدەھ كەلتۈر، قەلەمنىڭ قۇۋۋىتى ئاشسۇن،
نە ئۈچۈن كىم، ئارام ئالماي يازاي دېگەن شۇئاردىم بار.
ھەمىشە يازمىسام مەندىن ۋەتەن قەرزى ئادا بولماس،
ۋەتەننىڭ ھەممە جايىدا يۈرەك سۆيگەن نىگارىم بار.
ئىمىر ھېزدىم قىلۇر چاقىرىق قەلەمكەش ھەممە دوستلارغا،
يازايلى بىر ئۆمۈر بىللە دېگەن بىر ئىلتىجايىم بار.

بولسا

ھەقىقەتنى تاپالايسەن تەپەككۇر قۇربىتىڭ بولسا،
تۇغۇن سىرىنى يېشەلەيسەن بىلىمگە رىغبىتىڭ بولسا.
بۇ دۇنيانىڭ سىرى چەكسىز ئۇنى بىلىمەككە جۈرئەت قىل،
يېشىلگەي تىلسىمات سىرلار ئىلىم-پەن ھىكمىتىڭ بولسا.
روھىي كىشەنگە باغلانساڭ قۇتۇلالمايسەن ئاسارەتتىن،
نادامەت ئۇزۇقۇڭ بولغاي جاھالەت ئۆلپىتىڭ بولسا.
ئۆمۈر توختامى ھۆججەت يوق قولۇڭدا تەڭرىدىن ئالغان،
جاھانغا تۆھپە سوۋغات قىل ھاياتتا قۇدرىتىڭ بولسا.
زېمىنغا باغ بىنا قىلغىل يېشۇن مېۋىسىنى نەۋرەڭ،
جاھانغا تولغۇسى شادلىق تىرىشچان مېھنىتىڭ بولسا.
تەكەببۇر ئەيلىمە ھەرگىز ھېسابسىز مال-پۇلۇم بار دەپ،
جاۋابى يوق قىلۇر بىر ئوق كى تاغدەك ھەيۋىتىڭ بولسا.
خۇشال-خۇرام ياشاي دېسەڭ ئىلىم-پەن قىزىنى يار تۇت،
زاۋال تاپقاي ئىلىم-پەندىن يىراقتا ئىشرىتىڭ بولسا.
ۋاپا قىلمايدۇ ئادەمگە مۇشەققەتسىز تېپىلغان مال،
جۇدا بولغاي گويا قارۇن قازانغان شۆھرىتىڭ بولسا.

چۈشۈپ روھانىي قىلتاقتا چۈشۈگىدە ئىزدىمە جەننەت،
كۆپايە ساڭا دۇنيادا ۋەتەندەك جەننىتىڭ بولسا.
ئوقۇپ پەندىن بىلىم ئالغىل، بىلىمدىن كاتتا بايلىق يوق،
كېلۇر بايلىق قىلىپ جىلۋە ئىجادكار سەنئىتىڭ بولسا.
جاھان ئىنسان ئۈچۈن مەكتەپ ئۆگەنمەككە ئىلىم-سەنئەت،
ئىگىلەيسەن ئىلىم-پەننى كۆڭۈلدە جۇرئىتىڭ بولسا.
تەپەككۇر باغىدىن مېۋە ئۈزۈپ تاپساڭ ھەقىقەتنى،
دېيەرسەن ياخشىغا رەھمەت يامانغا نەپرىتىڭ بولسا،
ئىلىم-پەندىن خەۋەر تاپماي تەۋەككۇلغا قەدەم قويساڭ،
كېتەر سەيىت نوچىدەك باشىڭ، گويا شىر قۇۋۋىتىڭ بولسا.
قانائەت باغىدا ياتساڭ تىلەپ تەلەينى تەقدىردىن،
ئۆزى كەلمەس بەخت-تەلەي كۆرەي مەن ھۆججىتىڭ بولسا.
مۇشەققەت كۆر ۋە راھەت پىشانىگە يېزىلغانمىش،
قېنى دوستۇم ماڭا كۆرسەت پىشانەڭدە خېتىڭ بولسا.
بىلىم بولمىسا جىسمىڭدا سېنى كىمۇ قەدىرلەيدۇ،
پەرىزاتتەك گۈزەل ھۆسنۈڭ تاۋۇستەك زىننىتىڭ بولسا.
سائادەت ساڭا يار بولغاي تولا قىلساڭ ئىجادىي ئىش،
خەلق قەلبىدە ياشايسەن ئىجاتكار ھۆرمىتىڭ بولسا.
قاراپ كۆر ياد ئېتەر خەلقىم ئىبنىسىنا ۋە لوقمانىنى،
سېنى ھەم ياد ئېتەر خەلقىم ئاشۇنداق سوۋغىتىڭ بولسا.
ئىمىر ھېزدىم ۋەتەن، ئەلگە تەپەككۇر جامىدىن مەي تۇت،
ياشايسەن قەلبىدە ئەلنىڭ شېرىن جان شەربىتىڭ بولسا.

تۇيۇقلار

بەختسىز كۆلدى بۇگۈن كەل مۇترەبا سازىڭنى چال،
قەدىرلەپ ئۆز بەختىنى ئويناپ ئۇسسۇل كەمپىرۇ-چال.

هەي ئانا يەيمز بۇگۈن ئۆز ئەجرىمىزدىن قەنىت-ناۋات،
گۆش، پولۇ، نان ئارام ئالسۇن، تېز قازانغا هالۋا چال.

× ×

جان تىكمەپ ئىشلەيلى بىز ۋەتەن ئۈچۈن باشتىن-ئاياق،
يېڭى يولغا قوي قەدەم پۈتكا كىيىم يېڭى ئاياق.
يېڭىلىقتىن بەختىمىزنى يارىتىشقا شەرت قىلمەپ،
كەل ئۆچەيلى ئىجتىهاتنىڭ شەربىتىدىن بىر ئاياق.

× ×

قويسا ئالدىڭغا هەسەل يەپ قاچمىسىنى چاقمىغىن،
ژۇندە ئۈچۈن ياخشىنى هەرگىز يامانغا چاقمىغىن.
ياخشىلارنىڭ بويىنغا يىلان بولۇپ سەن يۆگمىشەپ،
سانجىپ يىلان نەشتىرىڭنى بى گۇناهنى چاقمىغىن.

× ×

چاچلىرىڭ هالقا قىلمەپ بويىنۇمغا سالدىڭ سالمىنى،
خاهى ئاسقىن، خاهى چاپقىن، خاهى ئوتقا سال مېنى،
نېمە قىلساڭ ئىختىيارىڭ مەندە باشقا چارە يوق،
ئى سەنەم رەهمىمە ئەيلىسەڭ نىجات يولىغا سال مېنى.

× ×

گۈندىپايىنىڭ باشلىمىقى: شائىرغا ئازاب سال، دېدى،
گۈندىپاي قىيىناش ئۈچۈن ماڭا: چاپانىنى سال، دېدى.

هارغىچە سىم قامچىدا ئۇردى تىنمىدى ئاقتى قان،
يەنە بىر-گە تاراپ: پۇتىغا كىشەن سال، دېدى.

× ×

ئەڭ تۆزۈكتۇر ئادىمى تولسا بىلىمگە ئىچ-تېشى،
بولسا بەش قولدەك ئايان پۈتكۈل جاهانىڭ ئىچ-تېشى.
ئىلىم-پەندىن نۇر چېچىپ يۇرت خالايىق قەلبىنى،
بولغىنىڭ ياخشى چىراغ بولماي هاۋانچىنىڭ تېشى.

× ×

هەي سۆيۈملۈك دىلبىرىم قۇندۇز چېچى، قاشى قارا.
قاش ۋە كۆزۈڭ قارا بولسۇن بولمىغىل كۆڭلى قارا.
ئىشقىدا كۆيگەن يۈرەكنىڭ تازىسى قالمايدىكەن،
هالىتىم بىلمەكچى بولساڭ رەڭگىرويىمغا قارا.

× ×

هېچكىم يوق سۆيگۈنۈمگە بىر سۆزۈم دەپ باققىلى،
رىغبىتى يوق سۆيگۈنۈمنىڭ قايرىلىپ بىر باققىلى.
سۆيگۈنۈمسەن، بولما خائىش ساتما ۋىجدان هېچقاچان،
بەزى ئىپلاسلارغا ئوخشاش تۇرمىغىل جان باققىلى.

× ×

بىلگەن ئىشنى دېمىگىل بىلمەيمەن ئۇ قانداقكى تاك،
بولمىدۇ زاهىر هەممە كېچە تۇغەپ ئاتقاندا تاڭ.

هەق-ئادالەت يولىدا ماڭماق جاھاندا ياخشىدۇر،
قايدا بولسا هەق-ئادالەت جان بىلەن كۆكسۈڭگە تاڭ.

× × ×

چارۋا باقتىم ۋەتىنىمگە شان-شەرەپ ئاق ئۆي تىكىپ،
چېگرىدا باقتىم كېچە ياتماي ۋەتىنىم دەپ جان تىكىپ.
بېھىساب تەييارلىدىم ۋەتەنده شېرىن مېۋىلەر،
مېھرىددىن تەر سىڭدۈرۈپ باغ ياسىدىم ئورمان تىكىپ.

× ×

ئوقۇ، ئۆگەن ئىلىم-پەننى تىرىشىپ تېز ئالغا باس،
دۈشمەنگىنى ئەيلە تەسلىم گەجگىسىدىن يەرگە باس.
خەلقى ئالەم رەھمەت ئېيتسۇن سەن ئۇچۇن ئاداقچە،
دەۋرىمىز تارىخ بېتىگە ياخشىلىق تامغاڭنى باس.

× ×

مۇھەببەتتە ماڭا دىلبەر قۇچاقلاپ كۆكسىنى ياقتى،
تېگىپ يۈمران ئۇنىڭ كۆكسى مېنىڭمۇ كۆڭلۈمگە ياقتى.
ئاشۇردى ئىشتىياقىمنى بولۇپمەن ئەمدى بىتاقەت،
قۇچاقلاپ بىر سۆيۈش بىرلە مېنىڭ كۆڭلۈمگە ئوت ياقتى.

× ×

نەچچە كۈندۈز گۈل سەنەم يارى قېشىغا بارمىدى،
يا بۇرۇنددىن گۈل سەنەم كۆڭلىمده بىر غۇم بارمىدى.
مەنمۇ بىر سۆز سورىمىدىم دېدى خىجالەت بولمىسۇن،
نەچچە قېتىم تەمشىلىپ سۆزلەشكە ئاغزىم بارمىدى.

ئاۋۇت ئوسمان

(1928 — 1985)

ئاۋۇت ئوسمان 1928 - يىلى مەكىت ناھىيە بازىردىكى بىر قول ھۈنەرۋەن ئائىلىسىده دۇنياغا كەلگەن. ئۇ دىنىي مەكتەپتە باشلانغۇچ ساۋاتىنى چىقارغاندىن كېيىن، ئۇرۇمچى سىياسىي - قانۇن مەكتىپىده ئوقۇغان. ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن ئىلگىرى - كېيىن مەكىت ناھىيىلىك ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى، پوسكام ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى، مەكىت ناھىيىلىك مائارىپ ئىدارىسى قاتارلىق ئورۇنلاردا خىزمەت قىلغان. ئۇ بەختكە قارشى ئېغىر كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ 1985 - يىلى 8 - ئاينىڭ 3 - كۈنى 57 يېشىدا ۋاپات بولدى.

ئاۋۇت ئوسمان 1948 - يىلىدىن باشلاپ يېزىقشقا كىرىشكەن ۋە «قەشقەر گېزىتى»، «يەكەن گېزىتى»، «تارىم»، «قەشقەر ئەدەبىياتى»، «دولان» قاتارلىق گېزىت - ژۇرناللاردا 100 پارچىدىن كۆپرەك شېئىرلارنى ئېلان قىلغان. مەكىت ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىنىڭ كەسپىي ئىجادىيەتچىسى بولغان. ئۆمرىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدا سەنئەت ئۆمىكى ئۈچۈن 50 پارچىدىن كۆپرەك ناخشا تېكىستى يېزىپ بېرىپ، دولان ئەدەبىياتى سەنئەت گۈلزارىنىڭ گۈللەپ - ياشنىشى ئۈچۈن مۇناسىپ تۆھپە قوشقان. مەرھۇم ھايات چېغىدا قەشقەر ۋىلايەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى ئىدى.

بۇ توپلامغا مەرھۇم شائىرنىڭ تۇرسۇنبەگ ئىبراھىم نەشر-گە تەييارلىغان بىر قىسىم شېئىرلىرى تاللاپ كىرگۈزۈلدى.

باهار ئىشقى

باهار ئەييامى باغلارنى مۇئەتتەر ساپ هاۋا قىلدى،
چىمەنزار پەيزىدە بۇلبۇل ئەجەبمۇ خۇش ناۋا قىلدى.

باهار زەۋقى، باهار ئىشقى قويۇپ دىل جامىغا مەينى،
كۆڭۈلنى ئەيلىدى مەپتۇن، ئۆزىگە مەهلىيا قىلدى.

باهار ئىلهامى هەر دىلنىڭ، باهار سەردارى بىر يىلنىڭ،
باهار شەنىگە شوخ قىزلار رەقىس بىرله ساما قىلدى.

«باهارغە سۆيسە هەر ئىنسان ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇش لازىم»
دېرىزەم ئالدىدا قالغاچ ئاشۇنداق بىر سادا قىلدى.

باهار يامغۇر پاك قىلدى غۇبارىدىن بەرگى گۈللەرنى،
كىمكى تۆھپىسىز كەتسە ئۆمرىدە چوڭ خاتا قىلدى.

ياشلارغا

ئۆگەن ياشلىق هاياتىڭدا سۆيۈپ دائىم ئىلىم-پەننى،
يوللاتما هېچ ۋۇجۇدۇڭغا تەكەببۇرلۇقنى، «مەن-مەن»نى.
جاسارەت بولسىلا سەندە، بۇگۈن ئىمكانىيەت كەڭرى،
قەدىرلەيدۇ ۋەتەن، خەلقىم جاپا-مۇشكۈلنى يەڭگەننى.
بىلەكلىك گەر يەڭسە بىرنى، بىلىملىك مەڭنى يەڭمەمدۇ؟

قانائەتكە بېرىلمە هېچ، يېتەر دەپ شۇ ئۆگەنگەننى.
تۇرۇپتۇ كۆرسىتىپ بىزگە تالاي تارىخىي پاكىتلار،
ئىلىم-پەندىن نىجات تاپقان ۋە تەلەي-بەختى كۈلگەننى.
ئىلىم-هىكمەت بىلەن بولغاي ئاسان هەر قانچە مۇشكۈلمۇ،
چوقۇمكى دەشتى-چۆللەردە قۇرۇش بوستانۇ-گۈلشەننى.
ئىلىمنىڭ قۇدرىتى چەكسىز، ئاچار هەر تىلسىماتلارنى،
ئەنە كۆردۇڭمۇ ئاسماندا ئۇچۇپ سەيلانە يۈرگەنىنى.
كىشى جانانىغا يەتمەس جىنىمدىن كەچمىسە ئەسلا،
كى هېچكىم كۆرمىگەن تەلەي-بەخت ئۆزىچە كەلگەننى.
ئىلىم دەريا سىغا كىرسەڭ شىجائەت ئۇرغۇسۇن شۇنچە،
يېرىم يولدا تۇرۇپ قالماي چىقار قىرغاقىغا يەلكەننى.
كىشىنىڭ ئۆمرى چەكلىكتۇر، بىھۇدە ئۆتمىسۇن ياشلىق
ئۆزۈڭگە دوستى-يار ئەيلە ۋاقىت قەدرىنى بىلگەننى.
كىرىش ئوسمانى سەن، هەمدە ئۆزۈڭنىڭ ئۇلگىسى قىلغىن،
ئىلىم دەريا سىغا شۇڭغۇپ گۆهەر-دۇردانە سۈزگەننى.

بولمىسا

سەن ئۇنى ئادەم دېمە ئىنسانىي خىسلەت بولمىسا،
ئەل-ۋەتەنگە قەلبىدە ئوتلۇق مۇهەببەت بولمىسا.

تىل-دىلى بىر بولمىسا گەر كۈلكىسى ساختا نىقاب،
دوستىغا مېهرى-ساداقەت، يالۇغا نەپرەت بولمىسا.

ئۇخلىسا غەپلەت ئىچىدە بۇرچىنى قىلماي ئادا،
كۆرسە مۇشكۈلنى يېڭىشكە ئۇندا جۇرئەت بولمىسا.

ئۆز-ئۆزىدىن بەختۇ تەلەي كەلمىكىگە تەلمۇرۇپ،
ئاققۇزۇپ تەر، ئەجىر قىلماقلىققا ھېممەت بولمىسا.

سەن مۇھەببەتتىن يىراقسەن قانچە ئەپغان ئەيلىسەڭ،
ھېممىتىڭدە ئەل-ۋەتەن ئىشقى دېگەن شەرت بولمىسا.

ۋەتەنگە مەدھىيە

جان ۋەتەن، جانىم ۋەتەن بەردىڭ ماڭا پارلاق ھايات،
جۇش ئۇرار تاشقىن بولۇپ قەلبىمدە ئوتلۇق ھېسسىيات.

ئانىلىق مېھرىڭ بىلەن قوشتۇڭ ئۇلوغ سەپكە مېنى،
قىلغىلى پەرۋاز بۇگۈن بەردىڭ يەنە سۇنماس قانات.

تۆتتە قۇدرەتلىك قىلىپ قورماقتا قىلدۇق چوڭ يۇرۇش،
كەلگۈمىز پارلاق شۇڭا قۇچتۇق زەپەر-شان قاتمۇقات.

سەن ئۇچۇن پەرۋانىمەن، جىسمىم پولات قالقان ساڭا،
ئەھدىدىن يانماق ئۆلۈم، ئىنسان ئۇچۇن بەكمۇ ئۇيات.

ئەي ۋەتەن، قوغداش سېنى شانلىق ئۇلۇغ بۇرچۇم مېنىڭ،
سېنى كۆيلەش ھەممە گۈللەش دىلدىكى ئارزۇ-مۇراد.

دولان مەشرىپى

چالسا سازەندە راۋاب تەڭكەش ئاڭا قالۇن، غىجەك،
داپ بىلەن تەڭلا مۇقام ياڭرايدۇ كۆكنى يارغىدەك.

ئەمدى باشلانسا چىكىتمە بارچىمىزنى جەلپ قىلسىپ،
چۈشمىدۇ ھەممە ئۇسسۇلغا، ئاغرىق مېيىپلاردىن بۆلەك.

پەرلىشىپ بىر-بىرىگە، جۈپ-جۈپ بولۇپ سالسا سەنەم،②
كۆرۈنەر ماڭغان رېتى ئاسماندا ئۇچقان تۇرنىدەك.

بۇنداق قىز ياكى يىگىت چۈشسە ئۇسسۇلغا بىر ئۆزى،
دەس تۇرۇپ جۈپتى كېلەر، (بولغاي ئۇسسۇلغا قوشكېزەك).

«تۆت زىياندىاش» بىر زامانىدا كونىلىق دەپ چەكلىگەن،
ئېچىنىپ ئۆتتۇق ئۇ چاغ بىز، بولۇپ لەختە ھەر يۈرەك.

گۈم بولۇپ ئالۋاستىلار كۆلدى ۋەتەننىڭ ئاسمىنى،
قايتمىدىن كەلدى باھار-ياز، مىڭ باھارنىڭ تەپتىدەك،

«كۆي-ئۇسسۇل ماكانى» دەپ چىقتى دولاننىڭ شۆھرىتى.
تاپتى رونىق سەنئىتى كومپارتىيەم بولغاچ يۆلەك.

مول ھوسۇلنىڭ تويلىرى، غەلىبە-زەپەرنىڭ كۆيلىرى،
ياڭرىسا مەپتۇن قىلىپ، شاد بەختىمىز بولغاي كۆرەك.

ماختىسا ماختاشقا لايىق بار ئېسىل زەپ خىسلىتى،
بىر كۆرۈپ كەت دوستلىرىم، بولسا پۇرسەت كەلگۈدەك.

قەھرىمان ئەجدادىمىز قالدۇردى بىزگە چوڭ مىراس،
مەڭگۈلۈك ۋارىس بولۇپ يۈكسەلدۇرۇش بىزنىڭ تىلەك.

①، ② دولان مەشرىپىدىكى ئۇسسۇل باستۇچلىرىنىڭ نامىلىرى.

بىزارمەن مۇنداق سۆيگۈدىن

(بىر ياشنىڭ تىلىدىن)

يار كۆلۈپ باقتى ماڭا زەپمۇ چىرايلىق جىلۋىسى،
ۋاي تاڭەي يالغانمۇ ـ راستمۇ بىلمىدىم شۇ كۆلكىسى.

لېۋىدە كۆلكە، كۆزىدە شوخ تەبەسسۇم ئەكس ئېتەر،
كۆلكىسى گويا نىقابتۇر يوشۇرۇنغان ھىيلىسى.

دىلدا سۆيگۈ ئوتى يوق، باشقىغا مايىل ئۆزى،
كىشىنى ئالداشقۇ ئۇ ـ يارىم دېگەنىنىڭ مەنىسى.

سۆزلىرىم قاتتىقمۇ قانداق ئاڭلىغىن داۋامىنى،
سۆيگۈنىڭ شەرتى ئىمىش ئايلىق ئىش ھەققى سومىسى.

سۆيگۈنى مۇنداقچە ئاددىي چاغلىماق بىمەنىلىك،
قەلبىدە ئوت بولمسا، يايرىم دېگەنلىك نېمىسى؟!

تاتلىق ئەتمە ئاغزىڭنى مەن ئەمەس مىشچان يىگىت،
يار دېمەيمەن بولدى ئەمدى دەيمەن شۇڭا ساي تۆلكىسى.

ھەممە شاختا تەڭ قونۇش كېپىنەكنىڭ ئادىتى،
كۆر ئەنە بۈلبۈلنى ـ گۈلنى سۆيگۈنىڭ چىن ئۆلگىسى.

چىن ساداقەتلىك ئېرۇر سۆيگۈ مۇھەببەت ئۆلچىمى،
چەتنىسە گەر ئۇشبۇ شەرتتىن نە كېرەكتۇر خۇلقىسى؟!

بەتنىيەتنى ئادەم دېمە

بەزىلە يۈگۈرەيدۇ يېنىڭ ئىشقىلا،
قاچىدۇ قەيەردە بولسا ئېغىر يۈك.
ۋەلېكىن سۆزمەن مەككارلىقىدىن،
ماھىردۇر تۇخۇمغا ئۇندۇرۇشكە تۈك.

بەتنىيەت كىشىنى ئادەم دېمىگىل،
ئۇنىڭدىن كېلىدۇ ھەر قاچان شۇملۇق.
ھەق ـ ئادالەتكە كۆز يۇمۇش كەسپى ـ
چۆلنى باغ دەيدۇ، گۈلزارنى قۇملۇق.

ئاغزىدا سۆزلىرى شۇنچە چىرايلىق،
دىلىدا قاينايدۇ دائىما ئوغا.
بۇنداقلار شۇ قەدەر رەزىلكى بىلسەڭ،
كەلسە پەيتى دوستىنى ئىشتىرەر گۆرگە.

كۆلكىگە ئۇستامدۇر ئالدامچىلىقتا،
خۇشامەت قىلىش، ھۇنىرى تۆھمەت،
بۇنداقچە كىشىنىڭ بازىرى كاسات،
كەتتى ئۇ دەۋرلەر كەلمەسكە ئەبەت.

قىلمىشى گويا كى يىرتقۇچتىن بەتەر،
ئادەمدۇر ئۇلارنىڭ تۇرقى سىياقى.
ئاقسىمۇ مۇبادا ئىشى بىر مەھەل،
يانجىيدۇ ئاقىۋەت تارىخنىڭ چاقى.

چىن دوستىنىڭ بۇرچىدۇر يارەم قىلماق،
مەككارلار دوستىمغا قويمىدۇ قىلتاق.
چىن دوستنى ئايرىدىدۇ ساداقەتلىكى—
سۆزى ھەم ھەرىكەتنى مىزانى قىلساق.

گۈللە دولان دىيارى

(ناخشا تېكىستى)

تاڭ قۇياشى نۇرىغا،
تولدى دولان دىيارى.
ياشنىماقتا كۆنسېرى،
بولۇپ بەخت گۈلزارى.

ئەسلىتىدۇ ھەسەلنى،
ئۆزۈم، نەشپۈت، ئانارى.
ياڭرىماقتا ھەر ياندا
غىجەك، قالۇن، ساتارى.

مەشرەپلىرىڭ ئەنئەنە،
قىلغىن بۈگۈن تەنتەنە.
ئۆرلە پەرۋاز قىل يەنە،
گۈللە دولان دىيارى.

قايتۇرما:
گۈللە دولان دىيارى،
كەلدى دەۋرىم باھارى.

رۇبائىي ۋە پارچىلار

«كۆزۈم ئۆتكۈر» دېگەن بەزەن كىشى ئالتۇننى مىس دەيدۇ،
غۇۋا كۆرگەن چۈشىنى ئۇ گۈياكى غايە، ھېس دەيدۇ.
كۆرەشتىن ئەسلا سۆز ئاچماس، مۇرەسسە قىلغىلى ئۇستا،
«ئېگىلگەن باشنى تىغ كەسمەس، شۇڭا بوينۇڭنى قىس» دەيدۇ.

× × ×

بولالماس ھېچ مېۋە، باغۋەن كۆچەتنى قىلمىسا پەرۋىش،
كۆيۈنۈش ئىشلىمەي بولماس ئۇنۇملۈك ياخشى ھېچبىر ئىش.
ئۆزۈڭ گويا كۆچەت بولساڭ، ئىلىم-پەندىن ئوزۇقلانغىن،
قېنى كۆرگىن قۇرۇق شاختىن يېتىلگەن بارمىدۇ كىشمىش؟!

× × ×

قومۇش ئۆز بويىغا قىلغاچ تەمەننا،
ئاقىۋەت يانجىلىپ بولمىدۇ بورا.
يار قىلماق بولساڭ گەر كەمتەرلىكنى سەن،
شاخلىرى ئېگىلگەن مېۋىنى دورا.

× × ×

دەردى يوق نە بىلسۇن دەردمەن ھالىنى،
دەردنى دەردتارتقۇچى كىشىدىن سورا،
ئېسىكىدە ساقلىغىن مۇنداق ماقالىنى:
«تۇتۇننىڭ ئاچچىقىنى بىلمىدۇ مورا».

× × ×

بىر كېلىپ كېتىمىز جاھانغا، ئاخىر،
بۇ دېمەك: ئۆچكىنى ھاياتلىق شامى.
ۋە لېكىن ئۆچمەيدۇ ئىجادىي تۆھپە،
خەلقنىڭ قەلبىدە ياشايدۇ نامى.

مەمتىمىن پازىل

(1939 — 1975)

مەمتىمىن پازىل 1939 - يىلى قەشقەر شەھىرىدە تۇغۇلغان. 1958 - يىلى قەشقەر دارىلمۇئەللىمىننى پۈتتۈرۈپ پوسكان ناھىيىلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپتە تىل - ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى بولغان. كېيىن ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتىغا يۆتكىلىپ، ئاممىۋى مەدەنىيەت خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان. «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» نىڭ ئاپەتلىك يىللىرىدا «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» نىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ، 1975 - يىلى 35 يېشىدا ۋاپات بولغان.

مەمتىمىن پازىلنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيىتى 1955 - يىلى ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىدا باشلانغان بولۇپ، بىرمۇنچە شېئىرلىرى «جەنۇبىي تىيانشان گېزىتى»، «قەشقەر گېزىتى»، «تارىم» ژۇرنىلى قاتارلىق گېزىت - ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنغان ۋە «باھار چېچەكلىرى» قاتارلىق توپلاملارغا كىرگۈزۈلگەن.

بۇ توپلامغا شائىرنىڭ ئەينى يىللاردا ئېلان قىلىنغان ۋە قول يازما ھالىتىدە ساقلانغان بىر قىسىم شېئىرلىرى تاللاپ كىرگۈزۈلدى.

مۇھەببەت

ئاھ، نېمانچە ئاغمدۇ كۆڭلۈم،
ھەر ئۇچراشسام ئاشۇ قىز بىلەن؟
ئەگمىشمدۇ نەچۈن كۆزلىرىم،
پەرۋاندەك تونۇش ئىز بىلەن؟

گەر يېنىمدىن ئۆتسە يول ئېلىپ،
ئوت ئالمدۇ تېنىم گۈپپىدە.
باقسا ماڭا خۇش خۇي تەكىلىپ،
قىزىرىدۇ يۈزۈم ھۆپپىدە.

كۆز ئالدىمدىن كەتكۈچە ئۇزاپ،
تويماي قاراپ قېتىپ قالىمەن.
بىر نۇقتىغا تىكىلىپ ئۇزاق،
چوڭقۇر ئويغا پېتىپ قالىمەن.

خاتىرەمدە جانلىنار تەكرار،
شۇ ئۇچرىشىش، ئۆچمەس ـ مەنزىرە.
تەلپۈنىدۇ قەلبىم ۋىسالغا،
شېرىن تۈيغۇ تولۇپ ئەۋجىگە.

قىينىلىمەن بىئارام بولۇپ،
ھېسلىرىمغا سالالماي يۈگەن.

يۈرىكىمدە كۆيمدۇ بىر ئوت،
شۇمىكىنە مۇھەببەت دېگەن!؟

1960 ـ يىل، مارت

رەنجىش

خەتلىرىڭدە «ئۇنتۇمىغىن» دەپ،
يەنە ئوتقا سالدىڭ دېلىمنى.
خوشلىشىشتا نېمىشقا ئەجەب.
ئەستىلىكسىز قالدۇرىدۇڭ مېنى؟!

بىلىسەڭ ئىدىڭ، گۈلۈم، مەن ئۈچۈن
«سۈرەت يېرىم دىدار» ئىكەنلىكى.
ئەسلەپ سېنى، كۆزۈم ئۇيقۇدىن،
كېچە ـ كۈندۈز بىدار ئىكەنلىكى.

1960 ـ يىل، سېنتەبىر

جاۋاب

گۈل ئۇتۇپ، كۆزۈمگە مەنىلىك بېقىپ
ئىشقىمنى سوراپ سەن قىينىما، جېنىم.
نە قىلاي، قالسامۇ كۆڭلۈڭگە يېقىپ،
ئىككى يار سىغمايدۇ قەلبىمگە مېنىڭ.

ئىقرارىمەن، كۆڭلۈڭنى قايتۇردۇم، بىراق
كەچۈرگىن، رەنجىمە مېنىڭدىن ئەسلا.
يارىم بار سىنالغان، ئىككىمىز قوشماق،
يۈرىكىم، ئىشقىمۇ شۇنىڭغا خاسلا.

1957 ـ يىل، نويابر

گۈل لېرىكىلىرى

گۈل بولسا

گۈل بولسا، قىزىلگۈل بولسا،
بولمامدۇ ئۇ گۈللەر ئىچىدە.
خەستە دىللار قېنىپ پۇرسا،
ساقايمامدۇ يۈرەك كېسىلى.

گۈلنى كۆرسەم

گۈلنى كۆرسەم گۈلسۈپەت ھۆسنۈڭ
كۆلۈپ باقار، تەكرارلاپ ئېيتىڭ.
قەلب ئالبۇمىمدا بىر گۈلدۇر،
پارلاپ تۇرغان سېنىڭ سۈرىتىڭ.

چۈشەنگەنسەن

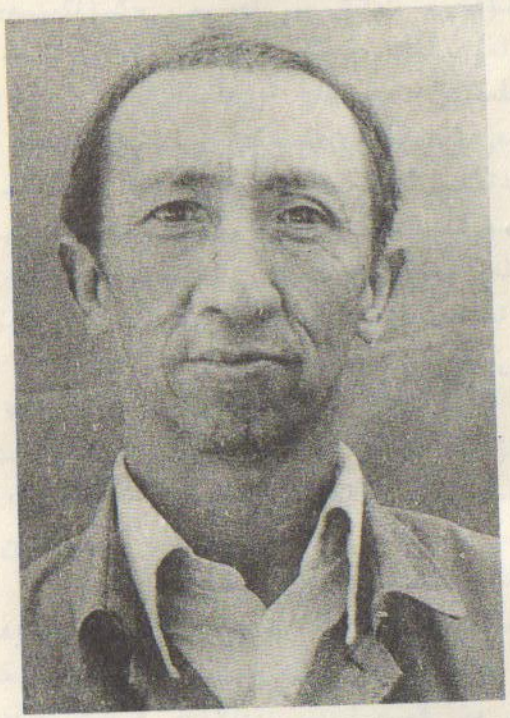
گۈلخۇمارى دەيسەن چېقىشىپ،
ھە، ئەزەلدىن مەن گۈلگە شەيدا،
گۈلنى كۆرسەم، گۈلدەك ئېچىلىپ
كۆز ئالدىمدا بولمىسەن پەيدا.

ھەر پۇرسام گۈپپىدە خۇشبۇي
تونۇش ھىدىڭ كەمرەر دىماغقا.
سەن يېنىمدا نەپەس ئالغاندەك،
ئوتلۇق تۇيغۇ ئالار قۇچاققا.

گۈكرىكىمگە تاقسام گۈلنى،
شادلىنىمەن ئالەمچە شۇنان.
چۈنكى شۇ چاغ ئەۋرىشىم جىسمىڭ،
بولار قەلبىم تۇرىدە مېھمان.

گۈلگە شەيدا قىلغان ئەسلىدە،
سېنىڭ ئىزگۈ سۈيگۈڭ ئەمەسمۇ!
مەن سۈيگۈدگە بولغاچ پەرۋانە،
ئۆمۈر بويى كۆيدۈم ئەمەسمۇ!

1960 – يىل، ئىيۇل

تۇردى ئەزىزى

(1988 — 1940)

تۇردى ئەزىزى 1940 - يىلى ئىلى ۋىلايىتىمىزنىڭ سۈيدۈك ناھىيىسى بازار ئىچى بەشكىبرەم مەھەللىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ، ئۆز ناھىيىسىدە باشلانغۇچ ھەم تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپلەردە مۇۋەپپەقىيەتلىك ئوقۇغان. 1956 - يىلى 9 - ئايدا سابىق شىنجاڭ شۆيۈەنىگە كېلىپ ئوقۇپ، 1959 - يىلى مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، ئۆز ناھىيىسىگە قايتىپ كەتكەن. شۇنىڭدىن باشلاپ تاكى 1988 - يىلى تۇيۇقسىز ۋاپات بولغانغا قەدەر بۇ ناھىيىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى ئوتتۇرا ۋە باشلانغۇچ مەكتەپلەردە ئوقۇتقۇچى بولغان. ئۇ توپتوغرا 30 يىلغا يېقىن ھاياتىنى ئۆز يۇرتىنىڭ مائارىپ ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشقا، ئۆز ئەۋلادلىرىغا بىلىم ۋە ئەخلاقىي پەزىلەت سىڭدۈرۈشكە بېغىشلىغان.

تۇردى ئەزىزى ئوقۇتقۇچى بولغان مەزگىلىدە ئەدەبىياتقا قىزىقىپ ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغان. بۇنى ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە ئۇزۇپ قويماي داۋاملاشتۇرۇپ كەلگەن. يازغانلىرىنى قايتا - قايتا پىششىقلاپ ئىشلەپ ماڭغان، ئالدىراپ ئېلان قىلىشقا ئۇرۇنمىغان. ئۇ، بىر خاتىرە دەپتىرىگە ئۆز قەلىمىدە «ئىجادىيەت تىزىملىرى» دېگەن نام بىلەن «مېنىڭ تۇغقانلىرىم»، «ئىسىت ئانا»، «ئارقا مەھەللىدىكى ئىشلار»، «سەمەتىنىڭ قوغۇنى»، «ھوقۇقدارنىڭ يىغىسى» قاتارلىق 13 پار-

چه هېكايه، «مېنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىم» سەرلەۋھىسىلىك بىر پوۋېست، «دىلمۇرات» سەرلەۋھىسىلىك بىر ئوچېرىك، «ئىككى ياشلىق ئۇسسۇلچى» ناملىق بىر نەسىر، «گۈلگىنە»، «جاڭ خابىڭ» سەرلەۋھىسىلىك ئىككى داستان ۋە بىرقانچە شېئىرلارنى يازغانلىقىنى تەزىملاپ قويغانىكەن. بىز 1989 - يىلى 10 - ئايدا مەرھۇمنىڭ ئائىلىسىگە بېرىپ، ئۇنىڭ يېزىپ قالدۇرۇپ كەتكەن ئەسەرلىرىنى سۈرۈشتە قىلغىنىمىزدا، يۇقىرىقى ئەسەرلەرنىڭ تامامەن يوقاپ كەتكەنلىكىنى بىلدۇق. ئەسەرلەر يوقىلىپ كەتكەن بولسىمۇ، مەرھۇم قالدۇرۇپ كەتكەن بۇ تەزىملىكتىن ئۇنىڭ ئەدەبىياتنىڭ شېئىر شەكلىدىلا ئەمەس، بەلكى باشقا ھەر خىل شەكىللەردە خىلمۇ خىل رەڭدار ئەسەرلەرنى يازغانلىقىنى، ئىجادىيەت يولىدا ئىزدىنىپ، ئۆزىگە ئۆزى تۇرتكە بولۇپ، شېئىر بىلەنمۇ، ھېكايە بىلەنمۇ تەڭ شۇغۇللانغانلىقىنى، ئىجادىيەت ئىشقىدا يېنىپ، شېئىر يېزىشتىن داستان، ھېكايە يېزىشتىن پوۋېست يېزىشقا ھالقىپ ئۆتكەنلىكىنى بايقىۋالالايمىز.

بىز دەسلەپكى قەدەمدە مەرھۇم تۇردى ئەزىزىنىڭ ئۆز قولى بىلەن باشقا دەپتەرلىرىگە يېزىپ قالدۇرۇپ كەتكەن شېئىرلىرىدىن بىر قىسىملىرىنى تاللاپ، كىتابخانىلارنىڭ كۆرۈشىگە سۇندۇق.

هەۋىسىم

نۇرغۇن يىللار يېزىپتىمەن ئىلھاملىرىمنى،
يېزىپ تاشلاپ يۇرۇپتىمەن ئىنتاملىرىمنى.
ئەمدى پۇشايمان ئەيلىمدىم، ئالار قاچا يوق،
يۇرىكىمنى مۇجمۇالغان پىغانلىرىمنى.

ئىلھاممىنىڭ شامىلى چىقىپ ھەر كۈنى،
قويمىدى جىم تۇرالىغا ئىمكانلىرىمنى.
بۇگۈن يەنە خاتىرەمگە قەلەمنى باستىم،
يازاي ئەلگە ھەدىيە قىلغانلىرىمنى.

يېزىشىم ئانچە ئەمەس پۇتمەس ۋاقتى تەس،
تەرىپلەشكە ئاجىزمەن ئىنسانلىرىمنى.
دوستلىرىمدىن كۆتىمەن كەمتەر قاراشنى،
«ھەۋىسى» كەن دەپ قارىسۇن تىزغانلىرىمنى.

1977 - يىل يانۋار، قورغاس

مەكتەپ

كۆلۈپ خۇش يايرىدى كۆڭلۈم،
سېنىڭدە باشقىچە مەكتەپ.
ماڭا بەرگەچكە شەربەتنى
لېۋىمدىن تاشقىچە مەكتەپ.

تۇتاش بولغاچ ساڭا مېھرىم،
داۋام چۆرەكىدە ئەگىمەن.
بوۋاق ھالىمدا ئەسلەيتتىم،
تىممىسلاپ ماڭغىچە مەكتەپ.

ئۆزۈك بولغاچ بىلىم كانى،
تونۇيدۇ جۇملە ئىنسانى.
يازارمەن سەن ئۇچۇن مەكتۇپ،
شامدىن تاڭغىچە مەكتەپ.

كۆچ توپلاپ يۇرەكلەرگە،
يېتەر ئالىي تىلەكلەرگە،
ۋەتەنىمنىڭ ئۈمىدى ئۆزۈك،
ئارزۇلار قانغىچە مەكتەپ.

تۇمەن تۇلپار قىلىپ بەيگى،
چاپار مارسقا غەيرەتتە،
سېنىڭ بەرگەن كالامىڭدىن،
تومۇرلار تالغىچە مەكتەپ.

جىمى تاغلار يېپىشقانىدەك،
تەكرىدەك ئېگىز تاغقا،
ساڭا مەھكەپ ئىسىلماقتا
گۈدەكتىن چالغىچە مەكتەپ.

ئۆزۈڭدىن كۆچ تېپىپ قەلبىم،
ساڭا باغۋەن بولۇپ قالدىم.

ئۆتەرمەن ھەمنەپەسلىكتە،
تىنمقتىن قالغىچە مەكتەپ.

باغۇەن بىلەن

مېۋىزار بەرپا بولۇر باغۇەن بىلەن،
تامچە سۇ دەريا بولۇر باغۇەن بىلەن.
ئىنژېنىر، ئالىم، مېخانىنىك تەر تۆكۈپ،
چۆل - جەزىر سەينا بولۇر باغۇەن بىلەن.

سايرىسا بۇلبۇل تۇمەن خەندان بىلەن،
سۆيۈندى، دېمىگىن ئۇنى دەۋران بىلەن.
ئىلىم - پەن ئالغان كىشى شادلىق قۇچار،
ئۆزىگە سايۇەن ئۇلۇغ باغۇەن بىلەن.

ياسانچۇققا

ئەجەب بەلەن كۆرۈنىدىگىز، دەپ قويسام،
چىقىرىسىز نەچچە قىلىق بىلەكچە.
باھالاشتا ئىچى كاۋاك دەپ قويسام،
تۇغمىلىسىز تىكەن يايغان كىرپىچە.

سىزغۇ مەيلى، پۇشمان قىلار قىز ئەمەس،
قېتىمپ قالغان ئۆزگىرىشىمۇ تېز ئەمەس.
كۈندە بەش رەت ياسانسىگىز ياسىنىك،
سىرتى گۈلگە ئىچى كۆيەر بىز ئەمەس.

تاش پەردازدىن ئىچ پەردازنى ياخشىلاك،
موزاي چاپان موزاي قىلىپ قويىمسۇن.

ئەجىر قىلىپ شان-شەرەپتىن گۈل تاقاك،
ھە شۇ چاغدا يىگىت قاراپ تويىمسۇن.

شىپا تاپ ئىننىم①

ئەسسالام دىلمۇرات مەكتۇپىم بىلەن،
سالامنى بىز يازدۇق مەھبۇبىم بىلەن.
سېغىنىش يالقۇنى چىقتى ئەۋجىگە،
يىغامنى باسمەن ھەلقۇمىم بىلەن.
نېم بولدۇك دىلمۇرات ئېيتقىنا ماڭا،
قانداق دەرد قول سالدى تۇيۇقسز ساڭا؟!

قورغاسنىك ئوغلانى، بىر گۈلى ئىدىك،
ياشلارنىك داڭدارى، بۇلبۇلى ئىدىك.
تاماشا سەھنىسى بەيگە راسلىسا،
سەھنىنىك ئەك چاپقۇر دۇلدۇلى ئىدىك.
نېم بولدۇك دىلمۇرات ئېيتقىنا ماڭا،
قانداق دەرد ياماشتى ئورۇنسز ساڭا؟!

تجارەت بابىدىن سۆزلىمەي قويايي،
ئىنابەت يېقىدىن سۆزۇم باشلىدىم.
شۇ خۇش خۇي قامىتىك ئالدىمغا كېلىپ،
ھەرمىنۇت سېغىنىپ كۆزۇم ياشلىدىم.
نېم بولدۇك دىلمۇرات ئېيتقىنا ماڭا،
قايسى دەرد چاك سالدى تۇيۇقسز ساڭا؟!

① ئاپتورنىك ئىنىسى دىلمۇرات 1985 - يىلى تۇيۇقسز ئاغرىپ، ئۇرۇمچىگە داۋالىنىشقا بارغان. بۇ شېئىر شۇ چاغدا ئىنىسىدىن ھال سوراش يۈزىسىدىن يېزىلغان مەكتۇپ. ئىنىسى 1986 - يىلى 12 - ئاينىك 30 - كۈنى 29 يېشىدا ۋاپات بولغان.

چۈگلارغا هۇرمىتىمىز، دوستقا ئىززىتىمىز،
ئۆزگىچە ئارتۇقتى ئېسىل خىسلىتىمىز.
توي - مەشرەپ، سورۇندا كۆرۈنمىگەچكە،
تولىمۇ بىلىندى قەدىر - قىممىتىمىز.
نېم بولدۇڭ دېلىمۇرات ئېيتقىنا ماڭا،
قايسى دەرد قول سالدى ئورۇنسىز ساڭا؟!

نەزمىگە جان قوشۇپ چاقماق قىلاتتىمىز،
بەزمىگە ئون ئۇلاپ چاقچاق قىلاتتىمىز.
ھەسەتخور، يالغانچى، قۇيرۇقچىلارنى،
گەپ بىلەن لەت قىلىپ ئەخمەق قىلاتتىمىز.
نېم بولدۇڭ دېلىمۇرات ئېيتقىنا ماڭا،
قانداق دەرد قول سالدى ۋاقىتسىز ساڭا؟!

نەۋقىران باھارىڭ ئۆتۈۋاتىدۇ،
يەنىلا كۈن چىقىپ پېتىۋاتىدۇ.
كۈن چىقىپ، پاتىلا ھېسابسىز ئەھەسكەن،
سەن ئۇچۇن مىڭلاپ باش قېتىۋاتىدۇ.
نېم بولدۇڭ دېلىمۇرات ئېيتقىنا ماڭا،
قانداق دەرد قول سالدى ئورۇنسىز ساڭا؟!

گەرچە سەن ھېنىڭدىن كىچىك بولساڭمۇ،
ئىدىرىكىڭ بىر ئۇستاز بولۇشقا مەنسۇپ.
سېغىنىش يالقۇنى قەلبىمنى ئۆرتەپ،
قىستىدى سەن ئۇچۇن يېزىشقا مەكتۇپ.
قانداقسەن، دېلىمۇرات ئېيتقىنا ماڭا،
بۇ خېتىم يەتكۈزسۇن قەلبىمنى ساڭا!

تۇرۇپ گەت ئورنىڭدىن غەيرەتلىك ئىنىسىم،
تۇرقىڭنى كۆرەلمەي قىسىلدى جېنىم.
سورىغىن دوختۇردىن نە داۋا ساڭا،
لازىمكەن، بېرەي مەن ئاققۇزۇپ قېنىم.
نېم بولدۇڭ دېلىمۇرات غەيرەتلىك بالا،
ياتامسەن پۇتتۈرمەي ئىشلىرىڭ چالا!

ئەزىز ئانا

بىر كۈن غەمگە پېتىپ قالدىڭ،
تويدىن قايتىپ يېتىپ قالدىڭ.
ئەجەب بولدى كېتىپ قالدىڭ،
بىلمەي قالدىم ئەزىز ئانا.

ئۆزۈڭ كېتىپ سۆزۈڭ قالدى،
مېنى غەملەر ئوراپ ئالدى.
يۈرىكىمگە ئوتلار سالدى،
يىغلاي ساڭا ئەزىز ئانا.

ئەستىن كەتمەس ئىسمىڭ پاتەم،
ساڭا ئەمدى تۇتاي ماتەم.
چۈنكى يەتمەس ساڭا ھاتەم،
قەدىردانىم ئەزىز ئانا.

قاناتلىققا قاقتۇرمىغان،
تۇمشۇقلۇققا چوقتۇرمىغان،
بىر تېمىم ياش ئاقتۇرمىغان،
ۋاپادارىم ئەزىز ئانا.

سەن بار چېغىڭ شاھزادىدىم،
كۆڭۈل ئەركىن يايراپ ئىدىم.
سەن بار ئۈچۈن ھەر يان ئىدىم،
مەدەتكارىم ئەزىز ئانا.

ئەمدى ئوغلۇڭ يېتىم قالدى،
قايغۇ ـ ھەسرەت پېتىپ قالدى.
يۈرىكىمۇ زەردەپ بولدى،
سەن بولمىغاچ ئەزىز ئانا.

مەن سېغىنىدىغان ئايرىلغاچقا،
قانىتىلىرىم قايرىلغاچقا،
ئوخشاپ قالدىم ئەگرى شاختا،
ماڭا سۆلەت ئەزىز ئانا.

ئانا دېسەم قايار باشىم،
ئەمدى سېنى تاپار قايدىن،
زەھەر بولدى يېگەن ئاشىم،
ئىشتىمايدىم ئەزىز ئانا.

ئانا دېسەم پۇتمەس دەردىم،
زەخمەك ئۇرار يۈرەك تارىم.
ئۆزۈڭ ئىدىڭ يوقى ـ بارىم،
مەن نە قىلاي ئەزىز ئانا.

مەيلى ئىشلەي، مەيلى يۈرەي،
مەيلى يۇرتتىن يىراق كېتەي.

راھەت كۆرەي، زەخمەت چېكەي،
يادىمدا سەن ئەزىز ئانا.

شۇندىن بۇيان..

كەلدى بۇگۈن بىر خەۋەر،
يېقىن ئەمەس يىراقتىن.
ئۆرتىنىپتۇ دىلىمنى،
يانغان ئىشق ـ پىراقتىن.

«كېلىپ كەتسۇن» دېگىنى،
جاراڭلىدى قۇلاقتا،
باسار ئىدىم باغرىمغا،
بىراق ئۆزى يىراقتا.

شۇندىن بۇيان ئوت بېسىپ،
سوغ سۇ ئىچتىم بۇلاقتىن.
باسالمىدى سۇ دېگەن،
ئوت ئۆرلىگەچ يۇرەكتىن.

مەن شىپالىق تىلەيمەن،
دىلىمنىدىن ئوھاقتىن،
ئۆزى كەلسۇن ئۇياقتىن،
بارالمىدىم بۇياقتىن.

سايرا گېتارىم

سايرا، شادلان گېتارىم،
دىلىمدا كۆپ ئەيتارىم.

هەمراھ ئۆزۈڭ كۆيۈمگە،
ياڭراتقىن يۈرەك تارىم.

سايرا شوخ - شوخ گېتارىم،
ساڭا مەپتۇن بۇ ھالىم.
سەن سايرىساڭ يەلپۇنەر،
كۆڭۈلدىكى گۈلزارىم.

سايرا - سايرا گېتارىم،
ساڭا ھەمراھ دوستلارىم.
تۇغمەيدۇ كۆيلىسەم،
دىلىمدىكى جىرلارىم.

كۆلۈپ كەتتى گۈزەل قورغاس

كۆلۈپ كەتتى گۈزەل قورغاس،
زامانەمدىن ھۈزۈر ئەيلەپ.
تۇتۇپ پارتىيگە گۈل دەستە،
كۆڭۈل باغچىسىدىن مەيلەپ.

مانا خەلقىم، مانا يۇرتۇم،
ياساندى باشقىچە باغلار.
يېشىل سېپىلگە ئايلاندى
قۇم باسقان قاقاس تاغلار.

باغ - تاغلاردا باشلاندى،
سەيلە، توي، زىيارەتلەر،

شەھەر كىردى يېڭى تۇسكە،
كۆتۈردى قەد ئىمارەتلەر.

ئۆيلەردە پولۇ، مانتا،
بازار - رەستىدە ياغ سامسا.
گەلەنتىرىدە تۇمەن ماللار،
قىزىپ كەتتى تىجارەتلەر.

يايلاقلاردا مول چارۋا،
قېتىق، سارماي، قىمىز، ھالۋا،
شىرنىلەر ئۆزۈم سايۋا،
تولۇپ كەتتى ھىدايەتلەر.

كۆلۈپ ئېيتماقتا دېھقانلار،
ئۇ شۇل ھالەتكە ھەشقاللا.
بېيىپ قالدى تىرىشقانلار،
يېڭىپ چىقتى چېلىشقانلار.

كۆلۈپ كەتتى گۈزەل قورغاس،
زامانەمدىن ھۈزۈر ئەيلەپ.
تۇتۇپ پارتىيگە گۈل دەستە.
كۆڭۈل باغچىسىدىن مەيلەپ.

باھار كەلدى

يەر زېمىنى كۆلدۈرۈپ،
بىباھا باھار كەلدى.

گۈل ـ چېچەكگە پۈركىنىپ،
خۇش ناۋا باھار كەلدى.

نۇر چېچىپ ئېگىز ـ پەسكە،
كۆچ ـ قۇۋۋەت بېرىپ تەڭگە.
تەقەززار بوپ كۈتكەنسىگە،
ساپ ھاۋا باھار كەلدى.

ۋەتەنگە ئىشقى بارلارنىڭ،
ئوت بولۇپ يانارلارنىڭ.
غەمگۇزار بولغانلارنىڭ،
كۆڭلىنى ئالار كەلدى!

يول بېرەي

قۇرام يەتتى مەنزىلگە،
مەنزىلسىرى قارايمەن.
«ئويلىشاي مەن» دەيسىنا،
قاچان ساڭا يارايمەن؟

مەن ئۆزۈمگە بىر يېگىت،
خىلىم بولسا قارايمەن.
كۆڭلۈم تارتتى سېنىملا،
تۆكۈلۈكىدىن مارايمەن.

يۈرەكتىكى سۆزۈمنى،
باشتا ئېيتقان ئۆزۈڭگە.

بۇگۈن ئەجەب تارتىشتىڭ،
تۇرالماستىن سۆزۈڭگە.

سۆزۈم سۆزغۇ مېنىڭكى،
ئەكەل قولۇڭ قول بېرەي.
ئوي قالمىسۇن ئەتىگە،
يەنە ساڭا يول بېرەي.

پىراقىم

ساڭا سالام خەت يازايمۇ،
ياكى يىغلاپ دەرد يازايمۇ،
كېچە ـ كۈندۈز پىراقىڭدا،
جېنىم باغرىم، دەپ يازايمۇ؟!

كۆزدىن ئۇچتۇڭ گۈزەل يارىم،
پىراقىڭدا خاراب ھالىم.
مېنىڭكى سەن يۇقۇ بارىم،
تىل تۇمارىم دەپ يازايمۇ؟!

پىراقىڭدا پىراق ئاشتى،
يۈرەكلەردىن ھادار قاچتى.
ھاياتىممۇ ئاياغلاشتى،
بىل خۇمارىم، دەپ يازايمۇ؟!

يېڭى يىل چېچەكلىرىگە

تىزىلغان جوزا رەت ـ رەتتە،
بېزەلسە توغرا ئەلۋەتتە.

سۇنۇڭلار پىياله ئۇستازغا،
تويۇنسۇن كۆڭلى شەربەتته.

ئېلىڭلار قەنت ـ ناۋاتلاردىن،
چېلىڭلار ساز ـ راۋابلاردىن،
ئويۇن، كۈلكە، چاۋاكلاردىن،
خۇشاللىق كۈيلەر كەلمەكته.

يىل هامان چېچەكلەيدۇ،
غەلىبىگە يېتەكلەيدۇ،
خۇش كۈي ياڭرىسۇن تىنماي،
مۇشۇنداق ياخشى مەكتەپته.

ئوغلۇمغا

ئۆگەن ئوغلۇم دادامغا ئوخشاش،
ئېشەك بولما نادانغا ئوخشاش،
ئايانماي بەر هوسۇلىڭنى،
ئانار، ئەنجۈر، بادامغا ئوخشاش.

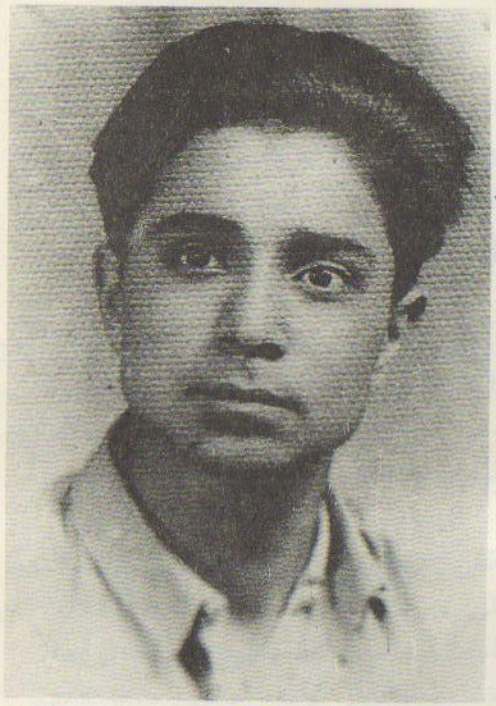
ئىسهاق ياقۇبى

(1974 — 1942)

ئىسهاق ياقۇبى كىچىكىدىنلا ئەدەبىياتقا هېرىسمەنىدى. ئۇ باشلانغۇچ ۋە تولۇقسىزئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇۋاتقان چېغىدىلا تىل ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ ئىزچىل ياردەم بېرىشى، كۆيۈنۈپ يېتەكلىشى بىلەن قولىغا قەلەم ئېلىپ شېئىر يېزىشقا كىرىشتى، كېيىن بىر قەدەر سىم هېكايىلەرنىمۇ يازدى.

ئىسهاق ياقۇبى 1942 ـ يىل 12 ـ سېنتەبىر كۈنى غۇلجا شەهىرىنىڭ سۇدەرۋازا مەهەللىسىدە دۇنياغا كەلدى. غۇلجا شەهىرىدىكى ئوتتۇرا ۋە باشلانغۇچ مەكتەپلەردە ئوقۇدى، 1956 ـ يىلى غۇلجا تەبىئىي مەكتىپىگە ئوقۇشقا كىردى. بۇ مەكتەپ ئۇرۇمچىگە كۆچۈرۈلگەندە ئىسهاق ياقۇبى مەكتەپ بىلەن بىللە ئۇرۇمچىگە كېلىپ ئىككى يىل ئوقۇپ، مەكتەپنى پۈتتۈردى. ئۇ مەكتەپ پۈتتۈرگەندىن كېيىن، خوتەن شەهىرىگە ئوقۇشقا تەقسىم قىلىنىپ تەبىئىي خادىم بولۇپ ئىشلىدى. خىزمەت داۋامىدا يېزىقچىلىقنى تاشلاپ قويمىدى، كېچىلىرى ئۇيغۇر خالىغان تېمىلارغا مەركەزلەشتۈرۈپ، يېزىقچىلىقنى ئۆزۈلدۈرمەي داۋاملاشتۇردى.

ئىسهاق ياقۇبى 1962 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا خوتەندىن

غۇلجىغا ئاتا - ئانىسىنى كۆرگىلى كەلدى. شۇ مەزگىلدە، ئىسھاقنىڭ ئاتا - ئانىسى غۇلجا شەھىرىنىڭ تاشكۆۋرۈك يېزىسىغا چۈشۈرۈلگەنىدى. ئىسھاقنىڭ ئاتىسى دېھقانچىلىق ئىشى بىلەن ئىزچىل شۇغۇللىنالمايۋاتقىنىغا قارىماي، تۇرمۇشتا قىينىلىپ قالغانىدى. ئائىلىدىكى غۇربەتچىلىك ئىسھاقنى خىزمەت ئورنىدىن ئايرىپ قويىدى. ئۇ خوتەنگە قايتىپ بارماي، دېھقان بولۇپ ئېتىزدا ئىشلەپ، ئائىلىسىگە يار - يۆلەك بولىدى. ئىسھاق كېيىن كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ، 1974 - يىلى 5 - ئاينىڭ 16 - كۈنى 32 يېشىدا غۇلجىدا ۋاپات بولدى.

ياش شائىرنىڭ دوستلىرى ۋە ھەمسۆھبەتلىرىنىڭ تولۇشتۇرۇشىدىن قارىغاندا، ئۇنىڭ ئىجادىي پائالىيىتى ناشلانغانلىقى مەلۇم. بىراق يازغان شېئىرلىرىنى مەشق قاتارىغا كىرگۈزۈپ، گېزىت - ژۇرناللاردا ئېلان قىلىشقا ئۇرۇنمىغان. يېقىندا شائىرنىڭ ئۆز ئەسەرلىرىنى كۆچۈرۈپ قويغان ئىككى خاتىرىسى تېپىلدى، بىرىگە 40 پارچىگە يېقىن شېئىر كۆچۈرۈلگەن. شائىر بۇ شېئىرلىرى توغرىسىدا «بۇ شېئىرلىرىم خېلى بۇرۇن يېزىلغان، ئېسىمدە قالغانلىرىنى قايتا رەتلەپ بۇ خاتىرىگە كۆچۈرۈپ قويدۇم، شۇڭا بۇ شېئىرلىرىمنىڭ يېزىلغان ۋاقتى ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ قالدى» دەپ ئىزاھ بەرگەن. ماانا بۇ ئۇنىڭ شېئىر يېزىشقا خېلى بۇرۇن كىرىشكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ؛ ئىككىنچى خاتىرىگە مەرھۇمنىڭ «مەن مۇنداق ئۆيلەنگەن» دېگەن ھېكايىسى كۆچۈرۈلگەن. بۇ ھېكايە ھەجمى ۋە قاتناشقان پېرسوناژلىرىنىڭ كۆپلۈكىدىن ئېيتقاندا ھېكايىدىن ھالقىپ كەتكەنىدەك كۆرۈنىدۇ. بۇ ئىككى خاتىرىدىن مەلۇمكى، مەرھۇم پېشقەدەملىرىمىزدىن ئۆگىنىپ، قەلەمنى ئاۋۋال شېئىر ئىزىغا سېلىپ، ئاندىن ھېكايىچىلىققا ئۆتكەن. بىز بۇ توپلامغا شائىرنىڭ بىر قىسىم شېئىرلىرىنى تاللاپ كىرگۈزدۇق.

سېغىنىدىم

ئاتا - ئانام مېھرىبانىم سېغىنىدىم،
قان قېرىنداش تۇغقانلىرىم سېغىنىدىم،
بىللە ئوسكەن دوستلىرىمنى سېغىنىدىم،
دىل شادلىقىم غۇلجا سېنى سېغىنىدىم.

گۈزەل شەھرىم كىندىك قېنىم تۆكۈلگەن،
ئاۋات غۇلجام گۈلۈم سەندە ئېچىلغان.
سېنى ئەسلەپ يۈرەك - باغرىم قېسىلغان،
باغرى بوستان ئانا يۇرتۇم سېغىنىدىم.

ئەقىل تېپىپ ئوسكەن ئىدىم سېنىڭدە،
ئىلمى دەريا سېنىڭ سالقىن بويۇڭدا،
ئۆلەن ئېيتىپ ئويىنىغان مەن تويۇڭدا،
ناخشا ئېيتقان كۈيلىرىمنى سېغىنىدىم.

تال چۈۋقىنى ئات ئېتىپ ئويىنىغان،
چىمەنزارلىق ئېتىزلارنى بويلىغان.
قانچە ئالسام ساپ ھاۋاڭدىن تويمىغان،
بالىلىقىم سەندە قالغاچ سېغىنىدىم.

ناخشا ئېيتىپ كوچىلاردا ياڭرىتىپ،
سازلىرىڭنى بۇلبۇل ئوخشاش سايرىتىپ.

قىزلىرىڭنى ئىشكىلەردىن مارتىپ،
خۇشال ئۆتكەن كۈنلىرىمنى سېغىندىم.

دەپتىرىمنى قولتۇقىمغا قىسقان چاغ،
تاڭ بىلەن تەڭ مەكتىپىمگە ماڭغان چاغ.
خۇشاللىقتا يۈرەكلىرىم تولغان چاغ،
غۇلجام سېنىڭ سېغىنتەبرىڭ سېغىندىم.

نامىڭ بىلەن پەخىرلىنىپ يىراقتا،
ئەركە چېغىم قالغان دەريا - قىرغاقتا.
سېنى ئەسلەپ ياد ئېتىمەن پىراقتا،
ئىلھاممىنىڭ بۇلىتى سەن، سېغىندىم.

قىزىلقاچا ئالمىلىرىڭ بەك ئېسىل،
دۇنيادىمۇ شۇ ئالمادىن بار نەسىل.
يېشىللىقنى ئۆزگەرتەلمەس قىش پەسىل،
باھارەكلا گۈزەل يۇرتۇم سېغىندىم.

سېنى ئەسلەپ سۆزلىشىمىز يېغىلىشىپ،
ماختىشىمىز مۇھەببىتىڭ بېرىلىپ،
سېنى يەنە كۆرۈش نېسىپ بولار دەپ.
شەنبىلەردە ناخشا ئېيتىپ سېغىندىم.

1960 - يىل، خوتەن

ۋەتەن ئانا

مەن تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ۋەتەننى،
ئانا دەيمەن شۇنچە ئۇلۇغلاب.

ئانام باقسا مېنى ئەزىزلەپ،
غۇرۇر بەردى ۋەتەن تولۇقلاپ.

ۋەتەن ماڭا ئانامغا ئوخشاش،
گۈزەل - كۆركەم، ئامراق كۆرۈنەر.
«ۋەتەن ئوغلى» دېگەن چېغىمدا،
دىل شادلىنىپ، يۈرەك سۆيۈنەر.

مېنىڭ ۋەتىنىم — ئانام بۇ ماكان،
مەن ئازلىغان باتۇر بالىسى.
دەۋرىمىزدە تۇرمۇش پاراۋان،
سۆيۈملۈك ئەل بەخت ئاتىسى.

1962 - يىل، غۇلجا

شادلىق

ئىگە ،دېدى باستى شادلىق دىلىمنى،
تاشتى ئۇرغۇپ ئانىسىغا مۇھەببەت.
ئىگە، دېگەن شۇ بوۋاقتا ئاتا مەن،
رەھمەت سېنىڭ مېھنىتىڭگە تەبىئەت.

ئەركىلەتسەم سۆيۈپ بالام لېۋىڭگە،
شەبنەم قونغان گۈلگە ئوخشاش كۆرۈنەر.
ئەجەب بەخت ھېس قىلىمەن كۆڭلۈمدە،
ئۆيگە كىرسەم ماڭا قاراپ تەلپۈنەر.

بالام گۈزەل، بالىدىنمۇ ئانىسى—
لايىق مېنىڭ ۋىجدانىمغا، سۆيگۈمگە.

هازىر بوۋاق بولسا يىللار قويىنىدا،
ئۆسەر بالام سادىق بولۇپ خەلقىمگە.

— نېمە بولسۇن دەيسەن بۇنى ئانىسى،
قانات كېرىپ ھاۋالاردا ئۇچسۇنمۇ؟
ئاپتوماتلىق جەڭچى بولۇپ چېگرىدا،
ئۆز ئىلىنى ياۋدىن ئامان تۇتسۇنمۇ؟

يەرلەر ئېچىپ، ئېرىق ئېلىپ باغ ياساپ،
خەلقى ئۈچۈن كۆپلەپ ئوزۇق بەرسۇنمۇ؟
تاغدا يۇرۇپ، باتۇر، يارام ئىشچى بوپ،
يېڭى مەدەن مەنبەسىنى تاپسۇنمۇ؟

— بىزمۇ خۇشال ئەلگە ياقسا ئوغلىمىز،
دېدى گۈلۈم كۈلۈپ ماڭا تىكىلدى.
زوقۇم كېلىپ كۆكرىكىمگە باستىم مەن،
كۈلدى يارىم، كۆزىدىن ئىشقى چېچىلدى.

1962 - يىل ئىيۇن، غۇلجا

جاۋاب

كۆزلىرىمدىن مەنا ئۇقالماي،
تىكىلمەسەن يېنىمش - يېنىمشلاپ.
يۇرىكىمنىڭ سۆيگۈ - ئىشقىنى،
بېرەمتىم مەن ساڭا بېغىشلاپ.

گۈزەل قىزچاق رەنجىدىڭ بەلكىم،
كۆتكىنىڭنى تاپالماي مەندىن.
چۈنكى مەنمۇ چىن مۇھەببەتنى،
رەنجىمىگىن، سەزمىدىم سەندىن.

مۇھەببىتىم قەدرى بەك ئۇلۇغ،
ئىسسىقتۇر ئۇ يۇرەك قېنىمدىن.
سەن تىلەيسەن بىرلا سۆيۈشنى،
ھېنىڭ سۆيگۈم قىممەت سېنىڭدىن.

1962 - يىل، قەشقەر

ھېبىبۇللا روزى

(1943 — 1987)

ھېبىبۇللا روزى 1943 - يىلى خوتەن ناھىيىسىنىڭ ئىگەچى يېزىسىدا تۇغۇلغان. 1959 - يىلىدىن باشلاپ ئەدەبىي ئىجادىيەتكە كىرىشىپ، دەۋر رېئاللىقىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان ھەر خىل تېمىدىكى شېئىر ۋە ناخشا تېكىستلىرىنى يازغان. ئۇنىڭ كۆپلىگەن شېئىرلىرى ئاپتونوم رايونىمىزدىكى گېزىت-ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنغان ھەمدە «غەزەل ۋە مۇخەممەسلەر»، «ئارزۇ بوستانى»، «سۆيگۈ» قاتارلىقلار ئالما ناقلارغا تاللاپ كىرگۈزۈلگەن.

ئۇ ئاقسۇ ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىنىڭ كەسپىي ئىجادىيەتچىسى بولغاندىن باشلاپ، سەھنە ئەسەرلىرى ئىجادىيىتى بىلەن قىزغىن شۇغۇللىنىپ، سەنئەت ئۆمىكى ئۈچۈن كۆپلىگەن ناخشا تېكىستلىرى ۋە كومپىدىيىلىك قىسقا ئەسەرلەرنى يېزىپ بەرگەن، «مۆلجەر تاغ بوۋانلىرى» قاتارلىق دراملاردا قوشۇمچە رول ئېلىپ، ئەدەبىيات - سەنئەت ئىشلىرىمىزنى راۋاجلاندۇرۇشقا مۇناسىپ تۆھپە قوشقان. ئۇ، 1987 - يىلى بەختكە قارشى ۋاپات بولدى. مەرھۇم ھايات ۋاقتىدا يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ ئەزاسى ئىدى. بۇ توپلامغا ئۇنىڭ 80 - يىللاردىن كېيىن ئېلان قىلىنغان بىر قىسىم شېئىرلىرى تاللاپ كىرگۈزۈلدى.

ئوغلۇمغا

جاھاندا كىم كۆيۈپ ئۆتمەس ۋاپادار دىلىرا باسمىغا،
پەزىلەت ئەھلىنىڭ شاھى، گۈزەللىك رەھنىماسمىغا.
ھاياتى مەنىسىز ئۆتكەن گۈزەللەردىن بىزاردۇر ئەل،
كۆزىنى سالمىغاي ھېچكىم سىياقى - رەڭ، جۇلاسمىغا.
شىجائەتلىك كىشى ئۆمرى شەرەپ - شان باغىدا ئۆتكەي،
بېغىشلار قان - تەرى زىننەت ۋەتەننىڭ تاغ - دالاسمىغا.
تاپار ھۆرمەت ئەگەر كىمكى ياراتسا ئەل ئۈچۈن تۆھپە،
يافار ئالقىش ئۇنىڭ يۈكسەك ئىجادىي - ئىختىراسمىغا.
ئىجاد ئاتلىق شېرىنىنى ئىزدىسەڭ، پەن تاغىنى قازغىن،
ئىلىم - ھىكمەتنى يار تۇتقان يېتەر ئۆز مۇددىئاسمىغا.
گۆھەر شۇنچە ئېسىل، ئەما ئىلىم - پەن بىباھا ئاندىن،
جاھاندا ھېچنېمە يەتمەس ئۇنىڭ قەدرى، باھاسمىغا.
بىلىم ئىشقىدا مەجنۇنلار مۇشەققەت دەشتىدىن قورقماس،
بېشىنى ئەگمىگەي دۆچ كەلسىمۇ توپان بالاسمىغا.
جېنىدىن كەچمىگەن ئاشىق گۈزەل يار ۋەسلىگە يەتمەس،
ئۆزۈڭنى ئات ئىلىم - پەن تاغىنىڭ ماگما - لاۋاسمىغا.
ئۇمىدۋار بول، ۋەتەن - ئەلنى مەگەر رازى قىلار بولساڭ،
ھالال ئەجرىڭ بىلەن ھۆل تەر ھاياتىنىڭ چوڭ بىناسمىغا.
كېلىپ گەر ئامىتىڭ ئۆكىدىن ۋە يا بىر يۇرتقا باش بولساڭ،
چاكار بول، سال قۇلاق ئەلنىڭ ئۇمىد - ئارزۇ - ساداسمىغا.
بولۇپ «تەييارغا ھەييار» كىم خەلقىگە بەرمىسە گەر نەپ،
ھېبىبۇل دەر: ھامان ئۇ تارتىلار ۋىجدان جازاسمىغا.

بۇلبۇلـۇم

بۇلبۇلۇم قىلدىك ناۋا، كۆيلەپ ۋەتەن گۈلزارىنى،
چەكتى ئىلهام زەخمىكىك مىليون يۈرەكنىك تارىنى.

شۇم جۇدۇن پەسلى كېتىپ، كەلگەچ ۋىسال پەيتىك بۇگۈن،
دەۋرىمىز بوستانىدىن تاپتىك ئۆزۈگۈنىك يارىنى.

ياشۇردى ناخشاڭ شەھەر، يايلاق، يېزا، تاغلار ئارا،
قوزغىدىڭ سانسىز ئەدىب، شائىرلىرىڭ ئىلهامىنى.

بولسا كىم كۆيى ئىشقىدا مەجنۇن ۋە ياروهى بىتاپ،
سەن گويا لوقمان بولۇپ، بەردىڭ شىپالىق دورىنى.

چاڭقىغان كارۋان ئىدىم، ئىچتىم گويا خۇش بۇي شاراب،
قاندى دىل تەشنالىقىم، سۇندۇڭ مۇھەببەت جامىنى.

سايرىدىڭ، ئەل قەلبىگە ناخشاڭ قۇيۇلدى قان بولۇپ،
جەڭگىۋار، شوخ كۆيلىرىڭ كەزدى پۈتۈن يەر شارىنى.

ئۆزگىچە زىننەت بېرىپ چىقتىڭ جاهان سەيناسىغا،
قوندۇرۇپ دوپپاڭغا بۇ يۇرتنىڭ گۈزەل رۇخسارىنى.

ئاڭلىدى ناخشاڭنى ئەل، ياغدى ۋەتەن، مىللەتكە شان،
بارچە ئىقلىمغا تونۇتتۇڭ، خەلقىمىزنىڭ نامىنى.

قىل قوبۇل، سەنئەت خۇمار ئەلنىڭ يۈرىڭ ئىزهارى دەپ.
هېيىبۇل سۇندى ساڭا ئۇشبۇ غەزەل-ئەشئارىنى.

گۈزەل ئاقسۇ

ئەزىز ئاقسۇ، گۈزەل ئاقسۇ سېنى مەن چىن سۆيۈپ كەلدىم،
مۇھەببەت، ئىشتىياقىڭدا گويا ئوتتەك كۆيۈپ كەلدىم.

ئىلىم-پەننىڭ چىراغىدىن يېقىپ قەلبىمگە ئۆچمەس نۇر،
ئۇزاتتى جانىجان مەكتەپ، ئوقۇشنى پۈتتۈرۈپ كەلدىم.

داۋان ئاتلاپ ۋەلىيانە كۆچارىڭغا كېلىپ دەسلەپ،
دىلىمغا سىغمايىن شادلىق ئۇرۇپ قەھ-قەھ كۈلۈپ كەلدىم.

بۈيۈك كومراجىۋا، سۇجۇپ① تۇغۇلغان شۇ ئەزىز يۇرتنى،
باهار پەيزىگە چۆمدۇرگەن زامانىدىن ئۆرگۈلۈپ كەلدىم.

ئۇسسۇل ئويناپ نازاكەتلىك پەرىلەر چىقتى ئالدىمغا،
«قەدىم ناخشا ئۇسسۇل كانى» دېدىم تەھسىن ئوقۇپ كەلدىم.

ئۆگەن دەريانىنى بويلاپ بېرىپ قۇمتۇرغا-مىڭ ئۆيگە،
ئۇلۇغ ئەجدادلىرىم ئەسلەپ يېڭى كۆچكە تولۇپ كەلدىم.

كۆرۈپ پەرهاد-شىرىن ئىشقى بىلەن قازغان شۇ غارلارنى،
يېنىپ ئەل ئىشقىدا مەنمۇ گويا پەرهات بولۇپ كەلدىم.

---

① كومراجىۋا، سۇجۇپ — قەدىمكى كۇسەن (هازىرقى كۇچا) دا ئىلگىرى ئۆتكەن مەشھۇر ئەدەبىيات-سەنئەت خادىملىرى.

بىسپ موللا مۇسا① ماڭغان قەدىمكى شۇ بۇيۇك يولنى،
گۈزەل بايغا كېلىپ بۇندا هاياجانغا چۆمۈپ كەلدىم.

ئىلىم-كۆيى نەزمىنىڭ داڭلىق پىرى — ئۇستازىغا شۇ چاغ —
قىلىپ تەزىم، ئاڭا هۆرمەت شارابىنى تۇتۇپ كەلدىم.

يېشىل تاغلار، چىمەن باغلار پاياندار سالدى يولۇمغا،
گۈزەللىك ۋەسلىدە ئىلهام ئېتىمنى ئويىنىتىپ كەلدىم.

بولۇپ تەڭكەش راۋابىڭغا قۇرۇپتۇ بەزمە بۇلبۇللار،
راۋابىڭ تارىغا نەزمە قۇشۇمنى قوندۇرۇپ كەلدىم.

شېھىتلەر نامىنى يادلاپ چىقىپ مەن قارىساقالتامغا،
تىيانشان ئوغلى ياتقان شۇ ئەزىز جايىنى كۆرۈپ كەلدىم.

مۇنبردىن هەمدە ئا. روزى يېتىپتۇ هەم بىلال بۇندا②،
ئېگىپ باش قەبرىسىگە رەڭمۇ رەڭ گۈللەر قويۇپ كەلدىم.

«يېتىڭلار تىنچ، سىلەر كۆتكەن قۇياشلىق هۆر زامان كەلدى»،
دېدىم-دە، خۇرسىنىپ بىر پەس كۆزۈمدىن ياش تۆكۈپ كەلدىم.

ئېلىپ بۇ قايغۇدىن زور كۈچ، بېرىپ ئوتلۇق قەسەم دىلدىن،
ياشاشقا مەنسىلىك شۇنداق ئىراده بىلدۈرۈپ كەلدىم.

① موللا مۇسا سايرامى — بايدا ئۇتكەن ئاتاقلىق شائىر هەم تارىخچى.
② مۇنبردىن، ئا. روزى، بىلال — ئۇت يۈرەك شائىر مۇتەللىمىنىڭ ئىنتىلابىي سەپداشلىرى بولۇپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن ئىنقىلابىي قۇربانلار.

چېلىشچان ئوت يۈرەك خەلقىمىزگە كەڭرى قۇچاق ئاچتى،
يۈرەك قەلبىمگە مېهرىڭنى نەقىشتەك چىڭ ئويۇپ كەلدىم.

بىلەر هەممە «گۈرۈچ كانى» دېگەن نام ئىپتىخارىڭنى،
تەرىپلەشكە مۇناسىپ سۆز تاپالمايۋ ئويلىنىپ كەلدىم.

كى يەتتە قىزلىرىم ياتقان مازاردىن مەن تاۋاپ ئېلىپ،
چىقىپ مۆلجەر تاغ ئوستىگە تۇنەپ بۇندا قونۇپ كەلدىم.

خۇشال يايراپ گۈزەل توققۇز بۇلاقىڭنى قىلىپ سەيلە،
ماڭا هۆرمەت بىلەن تۇتقان قەدەهتىن مەي يۇتۇپ كەلدىم.

بولۇپ مەمۇرىچىلىق قوينۇڭ، چۆمۈپتۇ ئەل هالاۋەتكە،
قايان بارسام بۇگۈن سەندە باهار پەيزىن سۈرۈپ كەلدىم.

چاكارمەن سەن ئۇچۇن چۈنكى، ئەمەسمەن مېهمىنىڭ هەرگىز،
ساڭا تۆكمەك ئۇچۇن ساپ تەر يېڭىمنى تۇرۇپ كەلدىم.

كۆرۈپ قوينۇڭدا هەر سەپتە ئىجادچى، تۆھپىكارلارنى،
«تىرىش سەنمۇ، زەپەر قۇچ» دەپ ئۆزۈمنى چىڭ نوقۇپ كەلدىم.

«پىداكار دۆلدۈلۈمسەن» دەپ چاقىرساڭ هەر چېلىشلارغا،
هېيىبۇل دەيدۇ، كۆكسۈمگە مانا مەن دەپ ئۇرۇپ كەلدىم.

پەن ئۇچۇن

پەن خۇمارى ئامىرىقىم جاندىن ئەزىزسەن مەن ئۇچۇن،
سۆزلىرىڭ بالدىن شېرىن چەكسىز هۆزۇر جان-تەن ئۇچۇن.

مەن ئىشىمدا شان قۇچتۇم خەلقىمگە كەلتۈرسەم شەرەپ،
سەن سەرپ ئەتتىك پۈتۈن زېھنىي كۈچۈڭنى پەن ئۈچۈن.

مەرپەت ئوكيانىدىن سۈزسەڭ گۆھەر غەۋۋاس بولۇپ،
مەن نېچۈن بېغىشلىماي ناخشامنى يارىم سەن ئۈچۈن.

بىر گۈل ئەمەسمۇ

قېشىڭ قارا، چېچىڭ گويا سۈمبۈل ئەمەسمۇ؟
سەن بېغىمدا چېچەڭ تاچقان بىر گۈل ئەمەسمۇ؟

سەن ئىشلىسەڭ ئېتىز ئارا ناخشا ياڭرىتىپ،
ئىشقىڭدا مەن شوخ سايرىغان بۇلبۇل ئەمەسمۇ؟

مۇھەببىتىم ئىزھار قىلسام ئالدىرىما دەيسەن،
بەيگىلەردە مەنمۇ سەندەك دۆلدۈل ئەمەسمۇ؟

باھارىم

كەلدى نەۋ باھار كۈنلەر، ئېچىلدى قىپقىزىل گۈللەر،
گۈلىستان باغقا ئايلاندى گىياھ ئۈنمەس قاقاس چۆللەر.

يېشىل تونىنى كىيىپ تاغلار، ياساندى كەڭ ئېتىز، باغلار،
دىلىمدا زوقنى ئويغاتتى مېھنەتلەر قاينىغان چاغلار.

كۆيلەيمەن نەۋ باھارىمنى، سايراتتىم شوخ دۇتارىمنى،
پۈركەيمەن قىپقىزىل گۈلگە ۋەتەن ـ ئەلنى دىيارىمنى.

گېئولوگ يىگىتكە

(قىز تىلىدىن)

قەلبى ئوت تېخىنىڭ يىگىت تەقدىم مۇشۇ ئالمام ساڭا،
قىل قوبۇل ھەر ئىشتا ئۇ بەرگەي يېڭى ئىلھام ساڭا.

ئەسلىتەر ئونلۇق يۇرەك قەلبىمنى بۇ ئالمام مېنىڭ،
ئەرزىگەيمۇ بىر ئۆمۈر قىلسام بۇنى ئىنئام ساڭا.

گۈل چېكىپ تاغ چوققىلارغا ئۆتسە ھەر باسقان ئىزىڭ
بوپ رىزا پۈتكۈل خەلق بىلدۈرەر ئېكرام ساڭا.

تاغ كېزىپ، بايلىق تېپىپ قايتساڭ ئەگەر غەلىبە بىلەن،
جۇش ئۇرۇپ مېھرىم گويا تاشقاي بولۇپ قاينام ساڭا.

مەن ئۈچۈن بولسا ئەقىدەڭ ئەل ئۈچۈن قۇچقىن شەرەپ،
بۇ جاپالىق ئىزدىنىش بولسۇن گويا بايرام ساڭا.

ئىشچان بولۇپ ...

چىقىمەن ئېتىزغا تاڭنى ئويغىتىپ چولپان بولۇپ،
ئىش ـ چېلىشىنىڭ ئىشقىدا قەلبىم يانار گۈلخان بولۇپ.

ئاتىغاي ئەمگەك گۈزەللىك كىم ئاڭا چىن بولسا يار،
يارىشىمەن كەڭ ئېتىزغا گۈل بولۇپ، رەيھان بولۇپ.

بۇ هاياتنىڭ ئېتىبارى ـ لەززىتى مېهنەت بىلەن،
ئەجىر قىلسام چۆل ـ بىناملار ياشنىغاي بوستان بولۇپ.

كەل جاتان بەرگىن قولۇڭنى جان تىكىپ ئىشلەيلى بىز،
ياڭرىسۇن ئىش ئىزىمىز ئەل باغرىدا داستان بولۇپ.

ئۇستازىمغا

ئاقار مېهرىم سەل بولۇپ گويا،
ئوقۇتقۇچى ئۇستازىم ساڭا.
مۇھەببىتىم قەلبىمدە دەريا،
چەكسىز مېنىڭ ئىخلاسىم ساڭا.

ئەجرىڭ شۇنچە يۇكسەك بىباھا،
پۈتمەس قانچە كۈيلىسەم يانا،
شۇ جاپالىق ئەجرىڭنى ئەسلەپ،
ئاشتى چەكسىز ھۆرمىتىم ساڭا.

شاكىرجان مۇسا

(1970 — 1944)

شاكىرجان مۇسا 1944 ـ يىلى قەشقەر كونا شەھەر ناھىيە سىنىڭ بەشكېرەم يېزىسىدا دۇنياغا كەلگەن. كىچىك چېغىدىلا ئاتىسىدىن ئايرىلىپ قېلىپ، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىنىڭ تەربىيىسى ئاستىدا ئۆز يېزىسىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇغان. 1956 ـ يىلدىن باشلاپ ناھىيىلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرۇپ، ئەدەبىياتقا قىزىقىش، كىتاب ئوقۇش ئادىتىنى يېتىلدۈرگەن. ئۇنىڭ تۇنجى مەشق شېئىرلىرى ئەدەبىيات ھەۋەسكارلىرى تەرىپىدىن چىقىرىلىدىغان «غەلىبە ناخشىلىرى» ناملىق مەكتەپ ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغان.

1961 ـ يىلى كونا شەھەر ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكى ۋە مەدەنىيەت يۇرتى قاتارلىق ئورۇنلاردا ئەدەبىي ئىجادىيەت خادىمى بولۇپ ئىشلىگەن. كېيىن قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىنىڭ ئىجادىيەتچىسى بولۇپ، سەھنە سەنئىتىنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشقان. بۇ مەزگىللەر شائىر ئىجادىيىتىنىڭ گۈللەپ ياشناۋاتقان مەزگىلى بولۇپ، «قەشقەر گېزىتى»، «شىنجاڭ گېزىتى»، «تارىم» ژۇرنىلى، «ئاممىۋى كۈلۈب» قاتارلىق گېزىت ـ ژۇرناللاردا نۇرغۇنلىغان شېئىرلىرى، «يېڭى كېلىن»، «چېچى ئاقارغان، دىلى ياشارغان ئانا» قاتارلىق ھېكايىلىرى ئېلان قىلىنغان. شۇنىڭدەك بىر قىسىم دراما‌لىرى سەھنىلەردە ئويناپ، جامائەتچىلىك

ئارىسىدا بەلگىلىك تەسىر قوزغىغان. 1964 - يىلى ئۇ شىنجاڭ ياش يازغۇچىلىرى ئىكسكۇرسىيە ئۆمىكىنىڭ ئەزاسى سۈپىتىدە ئۇرۇمچى ۋە شىخەنزە قاتارلىق ئورۇنلاردا زىيارەتتە بولغان.

ئون يىللىق قالايمىقانچىلىق مەزگىلىدە ياش شائىر ۋە رەسسام شاكىرجان «ئەكسىلئىنقىلابچى» دېگەن بەتنام بىلەن تۇرمىگە ئېلىنىپ، 1970 - يىلى ۋاپات بولغان. بۇ توپلامغا مەرھۇمنىڭ بىر قىسىم شېئىرلىرى تاللاپ كىرگۈزۈلدى.

ياز كېچىسى

كۆكتە ئاي، گۈلشەندە نۇر، ئىشلەش چېغى ئايدىڭ كېچە،
سولدا باغ، خاماندا چەش، شۇنداق سېخى ئايدىڭ كېچە.

قىردا گۈل، ئۆستەڭدە سۇ چاقنار جۇلالىق تۇس بىلەن،
جەلپ ئېتەر ئازاد يېزامنىڭ ھەر يېقى ئايدىڭ كېچە.

بۇك كۆچەت، شاختا مېۋە، گۈپ - گۈپ پۇرايدۇ چىلگىلەر،
بەخش ئېتەر تەڭگە ھۆزۈر، جەننەت بېغى ئايدىڭ كېچە.

دىلدا زوق، تىللاردا كۈي، چەكسىز ئۇپۇقتا كۈلكىمىز،
شوخ جارانلار زور غەلىبىنىڭ قوشىقى ئايدىڭ كېچە.

ھەر يىگىت مەردلىكتە ھەر قىز ئۇخلىماس مېھنەت بىلەن،
ياندۇرغاچقا ياش قەلبىمىنى مېھنەت ئىشقى ئايدىڭ كېچە.

ئىش بىلەن مەزمۇن تاپار ھەر مىنۇتنىڭ سۈرئىتى،
يىلغا تەڭ ھەربىر كۈننىڭ سالمىقى ئايدىڭ كېچە.

1963 - يىل، ئىيۇل

رەسسام سىزغاندا

قولۇڭدا ئاجايىپ خىسلەت بار سېنىڭ،
بىرەمدە باغ قىلدىڭ قەغەز بېتىنى.

هه، ئەنە ئالمىلىق باغقا چۆمۈلگەن،
قاپلاپتۇ پاختىزار ئۇنىڭ چېتىنى.

دېرىزە سىرتىدا كۆرۈنگەن گۈلمۇ،
مويىنىڭ ئاستىغا كۆچۈپلا كەلدى.
شۇ رەڭدار بويانى يامراتتىڭ ھەر يان،
ئاسمانمۇ گۈزەللىك تاجىنى كىيدى.

بىلدىمكى قەلبىمدە بار ئىكەن باھار،
ماڭزېدۇك نۇرىدىن چېچەكلەر ئاتقان،
بىلدىمكى قەلبىڭ سۆيگۈگە تولۇق،
مېھرىڭگە پايانسىز دالامۇ پاتقان.

سىزغىنا ئەي رەسسام يەنە بىر رەسىم،
ۋەتەنىڭ كەلگۈسى نۇر جامالىنى،
سىزغىنا، چۆللەرمۇ بولۇپ چىمەنزار،
تاپسۇنكى قولۇڭدا گۈل - كامالىنى.

1963 - يىل، مارت

سېنى دەيمەن

«كىم باتۇر» دېسە ھەركىم، خۇشاللىق بىرلە سەن دەيمەن،
باتۇرلۇقتا سەركەردە، چېنىمققان گاڭ بەدەن دەيمەن.

ۋەتەن كۆكسىدە — چېگىردا بولۇپ ئالماس قانات شۇڭقار،
بۆسۈپ مۇشكۈلنى پەرۋاز قىپ ھامانە نۇرلىگەن دەيمەن.

«كىم غالىب؟» دېسە شانىڭ كۆزۈمدە جىلۋىلەپ شۇ دەم،
كۆرەشلەردىن تېپىپ غەيرەت زەپەردىن گۈللىگەن دەيمەن.

«جېيىغاڭجۇن» دېگەن نامىڭ تولۇقتۇر مېھر - شەپقەتكە،
سۆيەر ئازاد ۋەتەن، خەلقى ۋۇجۇدى - جان بىلەن دەيمەن.

ۋەتەننىڭ ئىپتىخارىسەن، ئەزىلدىن قۇدرىتىڭ يۈكسەك،
تەرىگىدىن بەخت - چىمەنزارى ياشارغان - كۆكلىگەن دەيمەن.

1963 - يىل، فېۋرال

يېزام كۈلگەن زامانىدىن

(ناخشا تېكىستى)

گۈزەل جەننەت قامىتى،
قوشماق بەخت - ئامىتى،
ئەمگىكى جان راھىتى،
يېزام كۈلگەن زامانىدىن.

قىز - ئوغۇللار بايراقلار،
ئىشلەر خۇشال كەڭ - كۇشات،
چىشلەيدىكەن قەنت - ناۋات،
مول - ھوسۇللۇق خامانىدىن.

يېزام شۇنچە ئازادە،
بولار يەنە زىيادە،
كېلەچىكى نۇرانە،
ئۇلۇغ داھىي ئىنسانىدىن.

1963 - يىل، ئاۋغۇست

گۈل چىمەن

كەڭ قۇچىقىڭ بۇك ـ باراقسان مىسلى جەننەت گۈلچىمەن①،
كۆپلىگەن ئارشاڭ، بۇلاقلار سەندە راھەت گۈل چىمەن.
كۆرگىلى باردىم يېڭى نامىڭغا خۇشتار بولۇپ،
يۈكسىلىشتە گۈللىنىپسەن قەددى ـ قامەت گۈلچىمەن.
باغرىڭغا باسقاندا شۇ دەم دىل سۆيۈنگەن باغلىرىڭ،
دەپلا قالدىم، كىم ساڭا بەخش ئەتتى ئامەت، گۈلچىمەن.

×

ئۆتمۈشۈڭ بولدى نامايان دىل كۆزۈمدە گۈلچىمەن،
سەن ئىدىڭ يىرتقۇچ ماكانى، نامىڭمۇ ئەسلى «چۆل تۈمەن».
ھەر باھار گۈللەر ئېچىلسا، باغ ـ ۋارانلار كۆكلىسە،
سەن ياتاتتىڭ مۈڭغا سىرداش ھەممە پەسلى «چۆل تۈمەن».
نە سېنىڭ تۈپراقلىرىڭدا كۆكلىسۈن بىر تال گىياھ،
كۆپ كۆڭۈلسىزلىك سېنىڭدە بەزمە قۇرغان «چۆل تۈمەن»
تامچە سۇ تەشنا سى بوپ ئۆتتۈڭ ئەسىرلەر ئىلكىدە،
ھەم چوپانلار زارلىنىپ بىزار، بولغان «چۆل تۈمەن»،
تاڭ قۇياشى چاچتى نۇر سۇلغۇن قۇچاقىڭغا بۈگۈن،
مەرد يۈرەكلەر يەڭ تۇرۇپ ئاچتى بوزۇڭنى «چۆل تۈمەن».
بەختىيار ماڭلاي تەرى ئاققان چېغى تەلەي سۈيى،
شورشىما چۈمپەردىدىن ئاچتى يۈزۈڭنى گۈلچىمەن.
كەڭ ۋەتەن گۈلزارىدا بولدۇڭ بۈگۈن بىر تال چېچەك،
سەندە مېھنەت شادلىقى قۇچتى ئۇپۇقنى گۈلچىمەن.

① گۈلچىمەن ــ كونا ئاتەمەر ناھىيە سايباغ يېزىسىدىكى بىر كەنت.

قەھرىمان قوللار يېرىڭ ئاستىغىمۇ يەتكەن مەھەل،
كۆز چېقىپ سەندە زىلال سۇ كۆردى يورۇقنى گۈلچىمەن.
ئاقتى شۇ ياقۇت بۇلاقلار كەڭ ئىبتىزلار باغرىغا،
تەلىيىڭ قۇچتى يېشىللىق مايسىزارنى گۈلچىمەن.
قىرلىرىڭدىن، لالىلەردىن خۇش پۇراقلىق ھىد كېلەر،
گۈل پۇراپ قالدىم كېتەلمەي گۈلزارىڭدىن گۈلچىمەن.
تۇپرىقىڭغا چىڭ يېقىپ باغرىمنى شۇئان شادلىنىپ،
دۇم يېتىپ ئىچتىم ھەسەلنى جامىلىرىڭدىن گۈلچىمەن.
دىل ئارامى سۈلىرىڭدا ئۇينۇدۇم، مەھكەم قۇچۇپ،
ئىلھامىڭ بىرلە قويۇلدى كۆكسۈمگە راھەت گۈلچىمەن.
شۇندىلا بەختىڭنى ئاچقان ئوت يۈرەكلەر شەنىگە،
سەن ئۇچۇن تۆتتۇم دىلىمدىن ئالەمچە رەھمەت گۈلچىمەن.

1962 ـ يىل، ئاۋغۇست

يېزىمىزنىڭ قىزلىرى

ئىبتىزدا شوخلىنىپ ئىشلىسە،
قۇياشمۇ باقىدۇ ھەۋەستە.
ماختىشار بوۋايلار: «بۇ قىزلار ــ
ئىپە، ئاددىي قىزلاردىن ئەمەس ــ دە،

تاغ دېسە غەيرىتى ـ كۈچىنى،
ھوسۇلدىن ياسايدۇ تاغنىمۇ.
چۆللەردە ناخشىسى ياڭرىسا،
شۇ يەرگە كۆچۈرەر باغنىمۇ.

شۇ قىزلار ئىچىدە بار تېخى،
ئەنخۇينىڭ ئوت يۈرەك قىزىدىن.

يېزىمىز بۇلبۇلنىڭ ماكانى،
گۈل ئۇنىڭ شۇلارنىڭ قولىدىن.

خانۇيدەك① دەشتىنمۇ كۆكەرتتى،
شۇ ئوماق چۆەرلەر دوستلۇشۇپ.
گۈگشىدا كۈندە توي قاينايتتى،
ھەر ئىشتا غەلىبىلەر قۇچۇشۇپ ...»

1962 - يىل، مارت

چېقىلار زۇلۇمنىڭ كىشەنلىرىنى

— پانامادا ئامېرىكىغا قارشى دولقۇن كۆتۈرۈلدى.
— گېزىت خەۋىرى

تىلەكداشىمىز شەرقتىكى،
سوتسىيالىستىك ئەللەر،
سىلەرنىڭ شۇ ئۇلۇغ،
ۋەتەنپەرۋەر كۈرىشىڭلەرگە،
قوغلاڭلار!
زېمىنلاردىن زۇلۇمكەش ئاق شاللاتنى.
ئىلىلار قولۇڭلارغا،
كۈرەش قىلىپ ئەركىن — مۇستەقىل ھوقۇقلارنى.
چىرىدى زۇلۇم تەختى،
ئۆلۈمگە يۈز تۇتتى.
چېقىلار زۇلۇمنىڭ

① خانۇي — كونا شەھەر. يېڭى ئۈستەڭدىكى جاي.

شۇ دەھشەت كىشەنلىرىنى،
ئورنىتىڭلار!
ئىلىلاردا بەختىيار ھاياتنىڭ
گۈلىستان گۈلشەنلىرىنى.

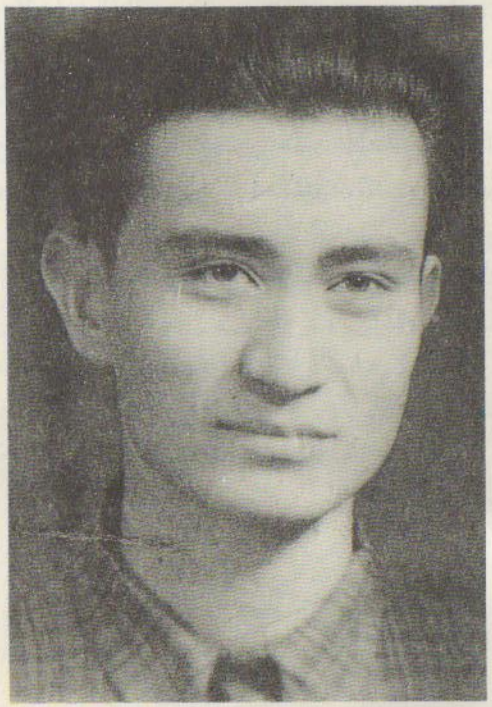
1959 - يىل، نويابر

رۇبائىيلار

خار بولماس دۇنيادا ۋاپالىق سۆيگۈ،
ۋاپادۇر ۋىجدانىنىڭ پاكلىقى — ئىشى.
ئىلىمگە ۋاپاسىز بولغان نامەردنى،
مۇقەررەر باسىدۇ ھەسرەتنىڭ تېشى.

× ×

ۋەتەن ھاياتنىڭ راھىتى، بەختى،
ۋەتەن دەپ ياشىغان ئەزىز بوپ ئۆتەر.
ۋەتەنسىز بەختىنى ئىزدىگەن ئىنسان،
دۇشمەننىڭ كۆزىگە تەلمۈرۈپ ئۆتەر.

ئابدۇغېنى غازى

(1944 — 1969)

شائىر ئابدۇغېنى غازى ياشلارغا خاس جۇشقۇنلۇق بىلەن ئەدەبىي ئىجادىيەت سېپىگە قەدەم قويغان ئىقتىدارلىق ياش قەلەم ئىگىلىرىنىڭ بىرى ئىدى. ئۇ «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» دەۋرىدە «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» نىڭ زىيانكەشلىكى بىلەن بەختسىزلىككە ئۇچراپ بىز بىلەن مەڭگۈ ۋىدالاشقاندى. زامان ئۆڭشىلىپ، 1982 - يىلىغا كەلگەندە، ئابدۇغېنى غازىنىڭ ئۈستىدىكى ناھەق ھۆكۈم ئىنكار قىلىنىپ نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

شائىر ئابدۇغېنى غازى 1944 - يىل 10 - ئاينىڭ 10-كۈنى غۇلجا شەھىرىدە دۇنياغا كەلگەن. 1952 - يىلدىن 1962 - يىلغىچە غۇلجا شەھىرىدىكى 4 - باشلانغۇچ، 5 - ئوتتۇرا ۋە 3 - ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئاندىن كېيىن شىنجاڭ داشۆنىڭ تىل - ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدا ئوقۇغان.

شائىرنىڭ ئەدەبىي ئىجادىي پائالىيىتى 1956 - يىلى باشلانغان. ئۇنىڭ دەسلەپكى شېئىرلىرى «ئىلى گېزىتى» ۋە «شىنجاڭ ئۆسمۈرلىرى» گېزىتلىرىدە ئارقىدىن جامائەتچىلىككە تونۇشتۇرۇلغان. ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە نۇرغۇن شېئىر، باللادا، داستان، ۋە ھېكايىلەرنى يازغان. ئۇ ئۆز قەلىمى بىلەن يېزىپ ۋە رەتلەپ، مۇندەرىجىسىنى تۈزۈپ قالدۇرۇپ

كەتكەن بىر خاتىرىدىلا 50 پارچىدىن ئارتۇق شېئىر ۋە «ئانامنى سۆيىمەن» قاتارلىق ھېكايىسى بار. شائىرنىڭ ئوقۇغۇچىلىق دەۋرىدە يازغانلىرى مەكتەپ ۋە ساۋاقداشلار ئارىسىدا يۇقىرى باھاغا ئېرىشكەن. لېكىن ئۇنىڭ نۇرغۇن ئەسەرلىرى ئەينى يىللاردىكى ئىنتايىن سول لۇشيەنچىلىك چەكلىمىسىگە ئۇچراپ، جامائەتچىلىك بىلەن يۈز كۆرۈشەلمىگەن، يەنە بىر قىسىم ئەسەرلىرى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە كۆيدۈرۈۋېتىلگەن.

شائىرنىڭ نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ بىر قىسىم شېئىرلىرى «ئىلى دەريا سى» ۋە «ئىلى گېزىتى» قاتارلىق گېزىت ـ ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنىپ، جامائەتچىلىك بىلەن يۈز كۆرۈشتۈرۈلدى. بەختسىزلىك شائىر ئابدۇغېنى غازىنى بىزدىن ئايرىغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ نامى ۋە ئەسەرلىرى بىز بىلەن بىللە.

تىرىشىپ ئوقۇيمىز

بىز ئوقۇيمىز مەكتەپتە،
ئىككى باھا ئالماستىن.
يەڭنى تۇرۇپ كىرىشىپ،
ئەلاچىدىن قالماستىن.

كۈندىن ـ كۈنگە ئۆرلەيمىز،
بىلىم ئېلىپ مەكتەپتە.
بىلىم مېھرى مۇستەھكەم،
ئورناپ كەتتى يۈرەككە.

يۈرىكىمىز تېپىدۇ،
ۋەتەن ئۈچۈن، ئەل ئۈچۈن.
ياندۇق بۈگۈن چوغ بولۇپ،
ئىجادىيەت، پەن ئۈچۈن.

1960 ـ يىل، فېۋرال

قىزچاق كۈتەر، ئەمما ...

كەچقۇرۇن ھەممە ياق غۇۋالاشقاندا،
ئاسمانغا سوزۇلدى سامان يوللىرى.
چارچىماس تولپاردەك شامال قىيغىتتى،
ئېگىلدى، تولغاندى دەرەخ غوللىرى.

بۇلبۇللار مەست بولۇپ سايرىسا باغدا،
ياپراقلار جور بولۇپ شۇڭىلاپ كەتتى.
جۇنۇننىڭ ئاھۇسى شۇنچىلىك مۇڭلۇق،
پەلەككە ئۆرلىدى، ئەرشكە يەتتى.

شىمالدىن جەنۇبقا سوزۇلغان يولدا،
بىر قىزچاق ماڭماقتا تەقەززا بولۇپ،
كۈتەر ئۇ يارىنى ئىككى كۈن بولدى،
قەلبىمگە سىغمىنىش ھېسلىرى تولۇپ.

دەيدۇ قىز: «تۇنۇگۈن كۈتتۈم، كەلمىدىڭ،
بۈگۈنمۇ بولمىدى كۆڑۈشكە نېسىپ.
ئەتىمۇ كۈتىمەن، كەلمىسەڭ، ئاندىن —
مەن سەپەر قىلىمەن قەلبىم قان كېچىپ!»

قىزچاقنىڭ شۇڭىلاپ ئېيتقان بۇ سۆزى،
شامالغا ئەگىشىپ كەتتى يىراققا.
ئەشۇ قىز چاقىردى سۆيگەن يارىنى،
قېنى ئۇ، قىز قەلبى تولدى پىراققا.

1961 ـ يىل، ئىيۇل

«مەن دېھقان»

ئومىنى ئۇرالماي بولدۇم كۆپ خىجىل،
يېزىغا دەسلىپى كەلگەن چېغىمدا.
ئەمدىچۇ يالتىراپ ئويناپ كېتىدۇ،
گاڭ ئورغاق شارتىلداپ مېنىڭ قولۇمدا.

شۇڭلاشقا ماختىنىپ كۆكسۈمگە ئۇرۇپ،
«مەن دېھقان» دېيىشكە ھەققىم بار مېنىڭ.
ھالال تەر تۆكۈلسە ئىشتا چېكىمدىن،
ئارمىنى قالمىدۇ ئىپتىقىنا كىشىنىڭ.

1961 - يىل، ئاۋغۇست

تەلكە

چاقنايدۇ قەلبىمدە ۋەتەننىڭ مېھرى،
مىسالى كۆكتىكى شۇ نۇرلۇق قۇياش.
ۋەتىنىم يايلىقى تەلكىنى كۆرۈپ،
شادلىقىم بىر شۇڭغۇپ كۆككە قويىدى باش.

ماشىنا ئۈستىدە باقسام ھەر يانغا،
ئېتىكى باغ بولۇپ كۆرۈندى كۆزگە.
سايىدىكى قىسمەت گۈل، سۈنى كۆزگەندە،
ئەجىبا تىلىمۇ كەلمىدى سۆزگە.

يايلاقتا يايرىشىپ ئوتلار كەڭرى مال،
توپلىشىپ ئاق بۇلۇت يەرگە قونغاندەك؛
قارىغايلار ياپيېشىل تۇرىدۇ مەغرۇر،
«سالام دەپ مارسقا قولىنى سوزغاندەك.

شۇ ئېگىز چوققىلار نېمە ئانچە گۈزەل،
بېشىغا بۇلۇتنى يۆگەپ تۇرىدۇ؛
پاھ، شۇنداق ۋەتەننىڭ گۈزەل يېرىنى،
كۆرگەندە يۈرەك خۇشال ئۇرىدۇ.

خېلى كۆپ ماڭسامۇ تەلكە ئىچىدە،
بىر مىنۇت ۋاقتىچە بىلمىمەي قالدى.
يۇرتۇمنىڭ تاجىسى - تەلكە سىياقى،
قەلبىمنىڭ تۆرىگە ئۆچمەس ئىز سالدى.

شۇڭلاشقا قوللىرىم ھاياجان ئىچىرە،
مىسراغا يۈگۈردى ئۇنچىلەر تۇغدىم.
ئالەمچە مۇھەببەت سېزىپ ئۆزۈمدە،
ۋەتىنىم - ئانامنىڭ مېھرىگە چۆمدۈم.

1962 - يىل، ئۆكتەبىر

مەكتىپىم ئانام

ئانامنى تىلىمغا ئالغان چېغىمدا،
دەريادەك مۇھەببەت ئاقار دىلىمدا.
ئانامنىڭ ئەجرىسى كۆپ سىڭگەچ ماڭا،
تائەبەت سۆيۈمەن يۈرەك قېتىمدا.

مەكتىپىم - مەكتىپىم سەن مېنىڭ ئانام،
مەن سېنىڭ ئىشقىڭدا ئوتتەك كۆيىمەن.
دىلىمنى بىلىمدا يورۇتقاچقا سەن،
مەدھىيىلەپ سېنى مەن ئۇنچە تىزىمەن.

مەكتىپىم نامىڭنى چۈشۈرمەي دىلدىن،
ئانامنى سۆيگەندەك سېنى سۆيىمەن.

قوينۇڭدا بىلىم ئەپ ۋەتەن - خەلقىڭ،
پەرھادتەك جەڭگىۋارِ ئوغلى بولىمەن.

1962 - يىل ئۆكتەبر، ئۇرۇمچى

سېغىنىش

مەن سېنى ئويلىسام، سېغىنىش ئوتى،
يۈرىكىم - قەلبىمنى چىرماپ ئالىدۇ.
خىيالىم بۇركۈتتەك شۇنچە ئۇچۇپ تېز،
گۈلزارلىق بېغىڭغا بېرىپ قونىدۇ.

ئاسمانغا بوي تارتىپ تۇرغان سۇۋادان—
دەرىخىڭ كۆزۈمدىن كەتمەيدۇ نېرى.
ئىلھامىم ئۇنچىسى ئېتىلار دىلىمدىن،
ئەي غۇلجام سېغىنىپ ئويلىغانسېرى.

ئالماڭچۇ قىزلارنىڭ قىزىل مەڭزىدەك،
تاتلىقى تىلىدا تېخىچە تۇرار.
باھاردا ئېچىلغان قىزىلگۈللىرىڭ،
خۇش پۇراق ھىد چېچىپ بۇرنۇمغا پۇرار.

شاپتۇلا، ئۆرۈكۇڭ، قوغۇن - تاۋۇزۇڭ،
ئىشقىمنى ئۆزىگە شۇنچە تارتىدۇ.
سېنىڭكى ھەر ياپراق، بىر چىمدىم توپاڭ،
يۈرىكىم سۆيگۈسى، شۇنچە ئارتىدۇ.

بۇلبۇل بوپ ئىشقىڭدا كەچ بىلەن سەھەر،
سەن ئانا شەھرىمنى كۆيىمگە قاتتىم.

كەلگۈسى كۆكسۈڭنى گۈلگە ئوراشقا،
ئىلىم - پەن دېگىزىغا غۇلاچلار ئاتتىم.

1962 - يىل دېكابر، ئۇرۇمچى

ئارزۇ

گۈلباھارنى كۆيىگە،
قانقىنىدەك بۇلبۇللار،
كىشىنىمەكتە ئېتىزدا
پولات قانات دۇلدۇللار.

ئەخمەت ئاكام رول تۇتۇپ،
ئوينىاقلاتسا دۇلدۇلنى.
رەيھان ھەدەم سىيالكىدا،
رەتلىك چاچار ئۇرۇقنى.

ھەۋەسلىنىپ ھەر سەھەر،
تېخنىكلارغا باقىمەن.
شېرىن خىيال ئىچىگە،
ئۇزاق - ئۇزاق پاتمەن.

مەن بىر كىچىك ئۆسمۈرغۇ،
بەختىم تېخى ئالدىمدا،
دېھقان بولۇش ئارزۇمبار،
مۇشۇ گۈلزار يېزامدا.

1963 - يىل، مارت

رازىمەن

گۈل ۋەتەن يولۇڭدا كۆرەش قىلغانلار،
يادلىنار خەلقنىڭ تىلىدىن چۈشمەي،
كۆز يۇمۇپ كەتسەڭ دۇنيادىن ئۇلار،
يۈلتۈزدەك سامادا قالىدۇ ئۆچمەي.

ۋەتىنىم، خەلقىمنى رازى قىلىشتا،
رازىمەن تۆكۈلسە قېنىمدىن قېنىم.
قان بىلەن كۆمۈلسە ئانا تۇپراقتا،
رازىمەن، رازىمەن بۇ ئەزىز تېنىم.

1968 - يىل، ئۆكتەبر

سەرداش

ھەر كۈنى تۇڭلۇكتىن باقىدۇ قۇياش،
ئالتۇن رەڭ كەرپىگىمدىن ناز بىلەن قېقىپ،
ئەڭ شېرىن ئىستەكلەر بەخش ئېتىدۇ.
قەلبىمگە ھاياتلىق شامىنى يېقىپ.

مەن بىلەن ئەڭ يېقىن سەرداش شۇ قۇياش،
ھەر كۈنى زېرىكمەي يوقلايدۇ مېنى.
دەيدۇ ئۇ ئويناپمەز، جابدۇن، بول قېنى
ئۇمىدنىڭ چېرىغى ئۆچمىسۇن غېنى.

1968 - يىل، ئۆكتەبر

قىزىمغا

كۆز ئالدىمغا كەلتۈرەلمەيمەن،
ئۆزىڭمزنى كۆرمىگەچ تۇزۇك.
چۈشلىرىمدە كۆرۈپ تۇرىمەن،
ئاپىڭمزنىڭ قولىدا ئۇزۇك.

«دەم - دەم، تە - تە» دەسسەپ بىر ئەپلىك،
تىلىڭمزمۇ چىققاندۇ تاتلىق.
ئەللەي ئېيتىپ قۇچىقىڭمزنى،
ئۇيۇ ئىچىگە بېرەرسىز شادلىق.

سىزگە بەخت تىلەيمەن قىزىم
ھەر خىيالدا كۆرگەندە سىزنى.
يەتكۈزىدۇ ۋىسالغا چوقۇم،
ئۇزاق ئۆتمەي پارتىيە بىزنى.

1970 - يىل، مارت

يارىمغا

ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم
دىلداش - سەرداش جانانىم.
تومۇزلاردا بوستانىم،
زىمىستاندا گۈلخانىم.

مېھرىڭدىن خىجىلدۇر كۈن،
دىلىڭدا يوق قايغۇ، تۈن.
تىلىڭدا جارانگلايدۇ ھەر چاغ
ۋاپا دېگەن شۇ بىر ئۇن.

مەن قايىلمەن چىن مېھرىڭگە،
پەم - پاراسەت، زېھنىڭگە.
يۈرەكتە قالدى كۆپ ئارمان،
تويماي ۋىسال - چېھرىڭگە.

ئىختىيار ئۆزۈڭدە

تەقدىرنىڭ قىسمىتى ئاشۇنداق ئىكەن،
تارازا - مىزانغا سالدى يار سېنى.
ئىختىيار ئۆزۈڭدە مەيلى خارلىغىن،
ۋە ياكى سۆيگىن سەن ئاۋالدەك مېنى.

قەلبىمدە مۇھەببەت ئويغاق ئۇخلىماس،
گويا كى ئۆركەشلەپ ئاققان بىر دەريا.
ھەر مەھەل سەن مېنىڭ قەلبىم كۆكىدە،
مەن ئەگەر مۇبادا بولسام بوريا.

پارچىلار

1

ئانىجان ھەممىدىن - ھەممىدىن ئۇلۇغ،
ئۇنىڭچۇن شەنىگە توقۇيمەن غەزەل.
ئانامنىڭ كۆزىدىن تۆكۈلسە گەر ياش،
زەھەر بوپ تۇيۇلار يېسەممۇ ھەسەل.

2

سېغىنىمەن ئوغلۇم سېنى بەك،
ئامالسىم يوق...
رەنجىمە مەندىن.
دىلىدىن سۆيسەڭ ۋەتەن، خەلقىنى
تا ئەبەدى رازىمەن سەندىن.

3

مەن بۇندا تۇتقۇندا تۇرغىنىم بىلەن
ئۇممىدىم، ئارزۇيۇم تۇتقۇندا ئەمەس.
ۋۇجۇدۇم ھېچقاچان سەندىن ئۆزگىگە
دىل بېرىپ، ھەقىقىي دوست - يارىم دېمەس.

4

سالام باھار، يۈرەكتىن قارىشى ئالاي سېنى،
شوخ شامىلىڭ قانچە مەرتەم سىلىغان مېنى،
بۇگۈن ئەركىم بوغولغاچقا، باغدا، ئېتىزدا
گۈزەل باھار كۆتەلمىدىم ئەمگەكتە سېنى.

5

مەن بىر لاچىن ئوغلىمەن،
قورقۇش ۋەھىم ماڭا يات،
تۆگەپ ئاخىر بۇ كۆلپەت،
بەختلىك كۈن كېلەر پات.

مۇختەر ياقۇپ

(1963—1983)

مۇختەر ياقۇپ 1963 - يىلى مارالبېشى ناھىيىسىدە خىزمەتچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1971-يىلدىن 1978-يىلغا قەدەر باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەردە، 1978 - يىللاردىن 1981 - يىلغا قەدەر ناھىيىلىك دارىلمۇئەللىمىن سىنىپىدا ئوقۇغان. ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن، مارالبېشى ناھىيىلىك 3-ئوتتۇرا مەكتەپتە تىل-ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ ئىشلىگەن. 1983 - يىلى 6-ئايدا كېسەللىك سەۋەبى بىلەن ئالەمدىن ئۆتكەن.

مۇختەر ياقۇپ 1979 - يىلدىن باشلاپ ئەدەبىي ئىجادىيەتكە كىرىشكەن بولۇپ، «قەشقەر ئەدەبىياتى»، «تارىم»، «شىنجاڭ ياشلىرى»، «شىنجاڭ ئۇسمۇرلىرى» قاتارلىق گېزىت - ژۇرناللاردا 30 پارچىدىن كۆپرەك شېئىر ۋە نەسرىي ئەسەرلىرى ئېلان قىلىنغان.

بۇ توپلامغا ياش شائىرنىڭ يولداش مۇھەممەت ئىمىن نەشىرگە تەييارلىغان بىر قىسىم شېئىرلىرى تالالاپ كىرگۈزۈلدى.

ئىجات كۆلىدە

تۇن كېچىدە كىرپىمىك قاقماي ئولتۇرۇش،
بولۇپ قالدى زەپ كۆڭۈللۈك ئادىتىم.
يېڭى شېئىر پۈتسە ئويناپ يۇرىكىم،
گويا مىڭ گەز ئۆسىەر قۇربىم-قامىتىم.

تەپەككۇردىن كەلسە گەر سۆز كارۇنى،
تىزار قەلبىم قۇرغا، ئاغزىم مىتىلداپ.
تاپالمىسا بىرەرى ئۆز ئورنىنى،
يۇرىكىم «پىڑ» قىلار ئىچىم تىتىلداپ.

ئالدىمدىكى شام - چىراغنىڭ خۇشتارى—
پەرۋانىلەر گاھى قونار بېشىمغا.
ئوچۇشار تېز يازغىنىمنى ئوقۇسام،
ئاۋازىمنى چىقىرىپ بوم تېشىمغا.
پۈتسە شېئىر،
گۈل دەستە بوپ تۇزۇلسە،
ھېسابلايمەن ئىجادىمدىن قەتىرە دەپ.
شادلىنىمەن قىسسا خەلقىم ئارزۇلاپ،
چىرايلىق گۈل ھىدى ئىكەن ئەتىرە دەپ.

× × ×

كۆرگەنمىدىك دوستۇم ئىجاد كۆلىدە،
دولقۇن يېرىپ ئۇزۇپ يۇرگەن كېمىنى.

شۇ كېممده ئۆزۈپ مەنمۇ زەر سۈزۈپ،
تاپماقچى مەن هاياتقا باش تېمىنى.

1983 - يىل، ئىيۇل مارالبېشى

يۇرتۇم

ئانىجان يۇرتۇم گۈزەل مارالبېشى،
زەر دولان دەريا سىنىڭ ياقۇت قېشى.
ماختىدىم بۇ يۇرتنى ئەسلا لاپ ئەمەس،
بولمىغاچقا كەڭ جاهاندا تەڭدىشى.
سال نەزەر هەر يانغا سەن كۆز چاقنىتار،
تاۋلىنىپ ئالتۇن چېچەك گۈل ئۆركىشى.
باغ ئەمەس، چۆللەر - ئېدىر، تاغلارمۇ گۈل،
گۈلباهار ئەييامىدۇر يازۇ - قىشى.
ئويىنىشار خۇشلۇق بىلەن زەپمۇ لېۋەن،
يۇرت ئارا مەشرەپ، سەنەم هەمە كىشى.
ئۆتمىدۇ مەمۇرچىلىقتىن هەمىمىنىڭ،
خۇددى هېيت - بايرامغا ئوخشاش تۇرمۇشى.
«بۇ زامانىدىن رازىمىز مەڭ مەرتىۋە»،
دەيدۇ شادلىقتىن يېتىپ كۆككە بېشى.
ئانىجان يۇرتىنىڭ مۇشۇنداق بەختىگە،
باش پاناه كومپارتىيەم سەپنىڭ بېشى.
مۇختەرى پەخرى بىلەن ئەيتار يەنە،
«بۇ ماكانىنىڭ يوق جاهاندا تەڭدىشى!»

1983 - يىل، ماي

ئاپئېقىم

چىققاندا بىز سەيلىگە،
گېپىم كۆپتۈر دەي دېسەم.
قىزىرسەن «لېۋىڭدىن،
ئىچتىم لەزىز مەي» دېسەم.

قانچە سۆيسەم يۇرىكىم،
قېنىشتىن هېچ دېرەك يوق.
ئەسىرىمە ئاپئېقىم،
مەست بولمايمەن كېرەك يوق.

1982 - يىل، ئاپرېل

ئەسسالام

يېڭى يىلغا بېغىشلاپ

ئەسسالام! ساهىبجامال يىلغا يۈرەكتىن ئەسسالام!
ئەسسالام! بىز بەختيار غۇنچە - چېچەكتىن ئەسسالام!

ئەسسالام! پەن ۋەسلىدە، كۆركەم چىمەنزار پەسلىدە،
چوغلىنىپ كۈلگەن قىزىل گۈلدىن - چېچەكتىن ئەسسالام!

قىلىمگاھىن گۈللىنىپ، بۇلبۇلنى چاقى ـ چاقى ئۇنلىتىپ،
ئەل يۇرۇپ كەتكەن گۈزەل ئارزۇ ـ تىلەكتىن ئەسسالام!

خۇش مۇبارەك يىلغا خاس، بۇ يىلغا خۇشتار دىلغا خاس،
نۇر چېچىلغان مەرۋايىت ياقۇت ـ بېزەكتىن ئەسسالام!

شوخ ناۋالار ئىلكىدە، شادلىققا ئۇلپەت كۆلكىدە،
قايىنغان بۇ مەرىكە، تويدىن ـ كۆرەكتىن ئەسسالام!

1980 ـ يىل، دېكابر

مەكتىپىم

ئەي گۈزەل باغچام، بۇيۇك پەخرىم ـ غۇرۇرۇم مەكتىپىم،
ئىلمۇ ـ ئىرپان كانىسەن يىللىق ھوزۇرۇم مەكتىپىم.

ئۇچرىتىپ سەندە پەرى جانان ئىلىم ـ پەن يارنى مەن،
گۈل نىگار قىلدىم ئاشۇ لەۋزى شەكەر قەن يارنى مەن.

چىللىدى ۋەسلىگە ئۇ، ئىشقىم بىلەن سۆيدۈم راسا،
ئوت يۈرەك دىلدىن ئوتى ـ پىراقىدا كۆيدۈم راسا.

سەن يېتىشتۇردۇڭ مېنى ئۇچقۇر قانات دۇلدۇل قىلىپ،
گۈل ۋەتەن ئىشقىدا تىنماي سايرىغان بۇلبۇل قىلىپ.

رازى بول ئەي مەكتىپىم ئۇچقۇر قانات قىلدىڭ مېنى،
گۈللىتىش ئارزۇ ماڭا، ئەي ئانا مەكتەپ سېنى!

1981 ـ يىل، نويابر

مۇئەللىمگە

مۇئەللىم مەن بۇگۈن سىزگە سالامىنى يېزىپ كەلدىم،
ئىجادتىن ئۇنچە ـ مەرۋايىت گۆھەرلەرنى تىزىپ كەلدىم.

× × ×

سەبىي چاغقاق دىلىمغا سەل كەبى قۇيغان بىلىمنى سىز،
بىلىم بىرلە كۆزۈم ئاچقان چىقارغان ھەم تىلىمنى سىز.

دەرستە ھەر سۆزىڭىز تەك ئىدى ئالەمچە مەناغا،
دىلىم ئوندىن پەۋەس تولغان بىلىم گۈل ـ غۇنچە رەناغا.

مېنى ئەلگە يارامليق بىر كۆچەت قىلماق ئۈچۈن ئاققان ـ
تەرىڭىز كۆپ، دىلىمغا پەن ـ بىلىمدىن نۇر چىراغ ياققان.

مۇئەللىم ئەسلىسەم سىزنى دىلىم يايراپ تۇرار مەڭگۈ،
ۋۇجۇدۇمدا ئەزىم دەريا مۇھەببەت جۇش ئۇرار مەڭگۈ.

× × ×

يۈرەكتىن پەن ـ مەرپەتنى ئەبەتكە چىن سۆيەتتىڭىز،
ئۇنىڭ ئىشقى پىراقىدا لاۋا ئوتتەك كۆيەتتىڭىز.

لېكىن بىر چاغ خەلقىمە پەن - بىلىم بەرگەن گۇناھ بولغىنى،
دىلىڭىز ئۆرتىنىپ چەكسىز غەزەپ - نەپرەت بىلەن تولغان.

بىلىم ئەمدى گۈلزارىغا راسا نۇرلۇق باھار كەلگەچ،
چىنارىدەك بەستىڭىزگە ھۆر دەۋردىن كۆچ - مادار كەلگەچ؛

كېچە - كۈندۈز تىنىم تاپماي كى قوشتىڭىز شەرەپ ئەلگە،
ئورايسىز پەن - مەرىپەت گۈل بېغىنى قىپقىزىل گۈلگە.

ھامان ئۇلگە قىلىپ سىزدەك جەسۇر ئوقۇتقۇچىمنى مەن،
بېغىشلايمەن ۋەتەنگە بۇ پۈتۈن زېھنى كۈچۈمنى مەن.

× × ×

مۇئەللىم ئەسلىسەم سىزنى دىلىم يايراپ تۇرار مەڭگۈ،
يۈرەكتە بىر ئەزىم دەريا مۇھەببەت جۇش ئۇرار مەڭگۈ.

1980 - يىل، ئاۋغۇست

قارارىم بار

گۈلىستان قاتلىرى ئىچرە قۇياشلىق لالىزارىم بار،
ئەبەتكە پەيزىنى سۈرگەن بەختلىك گۈلباھارىم بار.

باھاردا ياشىنغان، كۈلگەن گۈزەل مەكتەپتە - باغچامدا،
جاھاندا تاللىغان، سۆيگەن بىلىم گۈل - غۇنچە يارىم بار.

ۋەتەن غايىسى تۆت ئالتۇن راۋاقنى گۈلگە پۈركەشچۇن،
مەرىپەت كانىدىن نۇرلۇق گۆھەر - ياقۇت قازارىم بار.

گۈزەل ياشلىقتا پالۋاندەك كۈنۈمدە يورغا يىللارنىڭ —
يۈكىنى دەس كۆتۈرۈشتە تىيانشاندەك مادارىم بار.

يېڭى دەۋرىم ئاتا قىلغان گويا ئالماس قەلبىمدە،
ۋەتەن شادلىقىنى كۈيلەپ شېئىر - داستان يازارىم بار.

ۋەتىنىم گۈل - گۈلىستانىم سېنى گۈللەشكە - قوغداشقا،
ھاياتىمنى پىدا ئەيلەش يىگىتلىك دىل قارارىم بار.

1980 - يىل، ئاپرېل

گۈل تاقار بولدۇم

بۈگۈندىن پەن - بىلىمگە مەن بەلەكتىن خوش باقار بولدۇم،
ئۇنى دىلبەر تۈتۈپ ئوتلۇق يۈرەككە چىڭ ياقار بولدۇم.

تېتىپ كۆرسەم لەزىز - شەربەتلىكى قەلبىمنى لال قىلغاچ،
كۆيۈپ ئىشقى پىراقىدا گويا شامدەك ئاقار بولدۇم.

سۈرۈپ شۇ يار بىلەن جانان ئۆمۈرنىڭ پەيزىنى شادمان،
گۈزەل ئىقبال سىرى دۇلدۇل كەبى ئوقتەك چاپار بولدۇم.

ئىجات قىلماقنى پەخرىم، شان - شەرەپ ئەيلەپ قىلىپ مېھنەت،
مەرىپەت كانىدىن نۇرلۇق گۆھەر - ياقۇت قازار بولدۇم.

يېتىپ مەقسەتلىرىمگە ھۆر ۋەتەننىڭ كۆكسىگە ئۆمرۈم —
بېغىدىن ئۇز ئىچىلغان ئەترە ھىدلىق گۈل تاقار بولدۇم.

1980 - يىل، فېۋرال

ياز كېلىپ

دىلنى خۇرسەن ئەيلىدى يىللىق باھار بۇ ياز كېلىپ،
سەپ تىزىپ رەت ـ رەت، يېشىل كۆك سەھىنىسىدە غاز كېلىپ.

چوغلىنىپ بەس ـ بەستە ئۈز رەڭدار ئېچىلغان ھوپپىدە،
گۈل ـ چېچەكلەر لەۋلىرىدىن خۇش تەبەسسۇم، ناز كېلىپ.

يار سەنەمدەك نوتا ـ سۈمبۈللار نەفىس چاچ تاشلىسا،
شوخ تومۇچۇقلار تىلىدىن زەپ يېقىملىق ساز كېلىپ.

گۈل سۈپەت يۈرتۈڭ بۇگۈن شادلىققا چۆمگەن پەسلىچۈن،
مۇختەرى يازغانلىرىڭ قالدى ئەجەب ـ ھە، ئاز كېلىپ.

1981 ـ يىل، ماي

قوشماق يۈرەك

تالاي شېئىرىن چۈشۈمدە دەل يېنىمغا سەن كېلىپ كەتكەن ـ
ئىدىڭ، ئەي، شوخ چېچەن قىز بىر بېقىپ، ئىككى كۈلۈپ كەتكەن.

غېرىب لېۋىمگە سۆيگەن گۈل سۈپەت ئاشىق سەنەم ئوخشاش،
سۆيۈپ تاتلىق لېۋىمگە چاك يۈرەككە ئوت سېلىپ كەتكەن.

مەگەر بۇنداق لەززەت ـ شېئىرىن چۈشۈمدە ئۈچرىتىپ تۇرساق،
ئۈنى مەن ئەڭ بەختلىك، ئەڭ قۇتلۇق توي بىلىپ كەتكەن.

بۇگۈن بۇ توي ئاشۇنداق بىر چۈشۈمنىڭ ئەكسىدۇر جانان،
دېمەك: بىزنىڭ يۈرەك شۇنداق بۇرۇن قوشماق بولۇپ كەتكەن.

1982 ـ يىل، ئىيۇل

ۋەتەن

گۈل ۋەتەن، گۈلزار ۋەتەن، رەڭدار گۈلىستانىم ۋەتەن،
ھۇر ۋەتەن، جەننەت ۋەتەن، يىللىق نۇرۇستانىم ۋەتەن،
ھۆسنى ئۈز، لالە ـ چىمەنزار بۇلبۇلۇستانىم ۋەتەن،
ئەي ھايات ئالتۇن بۆشۈكى يەرۇ ئاسمانىم ۋەتەن،
سەن بىلەن كۈلدى بەخت، كۈلدى دىلىستانىم ۋەتەن.

گۈل بېغىدا بىخ سۈرۈپ ئاچقان چېچەك بىر غۇنچىمەن،
ئىلمۇ پەن بۇلاقىدىن جۇلالىغان زەر ئۇنچىمەن،
ئۆتتى ئون سەككىز يىلىم، سەزدىم ئۈنى بىر كۈنچىمەن،
سەندە تاپتىم ئېتىۋارىمنى، تاپارمەن شۇنچە مەن.
تائەبەت يانار ساڭا چىن سۆيگۈ گۈلخانىم ۋەتەن.

سەندە ياشنار شۇنچە مىللەت سۈ ـ بىلىمقتەك ئىتتىپاق،
تاكى تەيشەن ئىلكىدىن پامىرغىچە چىن ئۆم ئىناق.
ھۆر ھايات پەيزىنى سۈردى كەڭ زېمىندا ھەممە ياق،
ساڭا مەپتۇن بارچە دىل، قاينايدۇ سۆيگۈ ـ ئىشتىياق.
سۆيىمەن چاڭجيانىنى شادىمان دەپ گۈزەل تارىم ۋەتەن.

مەن ئۇچۇن چىمدىم توپاك ئالەمچە ھېكمەت ئۆتىيا،
تاغلىرىڭ نۇر چاقنىغان ئۈز مەرۋايىمت، ئالتۇن قىيا،

بارچه بۇلبۇل گۈل ببغىغا بولدى، دىلدىن مەھلىيا،
ساڭا قايىلدۇر جاھان خەلقى، پەرىشتە، ئەۋلىيا...
جەننەتۈل گويياكى خىسلەتلىك بەخت كانىم ۋەتەن.

مۇختەرى سەن مۆھتىرەم بۇ ھۇر زامانىدىن يايرىغىن،
كەتتى كۆلپەت، چىن سائادەت ئەلگە ئۈلپەت سايرىغىن،
چۈشتى بۇلبۇللار ناۋاغا سەنمۇ بىرگە قايىنىغىن،
بىر ئۆمۈر بەخشەندە قىل، بارىڭنى ئەلدىن ئايىمىغىن.
ساڭا شەيدا كۆيچى بولماقلىق شەرەپ ـ شانىم ۋەتەن!

1980 ـ يىل، نويابر

تۇيۇقلار

مەھلىيا قىلدى ئىلىم كاندا ھەممە ياق مېنى،
دەپ ئىلىم ـ پەن قىزلىرى «ئوتلۇق يۈرەككە ياق مېنى.»
ياش ئىجادكار ئىستىكىدە پەن ئىگىلەي مەن بۇگۈن،
ئەي نادان بەڭباشلىقىم تۇتما ئويۇنغا، ياق مېنى.

× × ×

قوپ! بىكار كەتتى ھاياتىدىن سۇبھى ـ تاڭ، چۈش ئاكا،
قوپقىنە، ئوڭدا يېتىپ كۆرمەي راۋاقتا چۈش ئاكا.
بول! يىگىتلىك ئىجتىھات، پالۋانچە روھنى ئۇرغۇتۇپ،
بارچە ئەل ئاتلاپ قىزىپ كەتكەن كۆرەككە چۈش ئاكا!

1980 ـ يىل، دېكابر

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئابدۇرۇسۇل ئۆمەر
مۇقاۋىسىنى لايىھىلىگۈچى: لىيۇ پىيچىن
مەسئۇل كورېكتورى: ئۇمەرجان مۇھەممەت

ساماڭيولى

نەشرگە تەييارلىغۇچى: ھاجى ئەخمەت قاتارلىقلار

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جىيەنجۈڭ كوچىسى 54 №)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 850×1168 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 10، قىستۇرما ۋاراقى: 12
1993 ـ يىل 5 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
1993 ـ يىل 5 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىراژى: 3,000 — 1
ISBN 7—228 — 02041 — 3/I·699
باھاسى: 5.10 يۈەن

责任编辑：阿布都肉苏里·吾买尔
封面设计：刘培勤
责任校对：吾买尔江·木合莫德

银　河（维吾尔文）
哈吉·艾合买提，吐尔逊·则尔丁，
吐尔逊·尼亚孜编

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐市建中路54号　邮政编码830001）
新疆新华书店发行　新疆新华印刷厂印刷
850×1168毫米32开本10印张 12插页
1993年5月第1版　1993年5月第1次印刷
印数：1——3,000

ISBN 7—228—02041—3/I.699 定价：5.10元

责任编辑：阿布都内塞里·吾买尔
封面设计：刘培勤
责任校对：吾买尔江·米合莫提

骏　河（维吾尔文）
玛合·艾合买提、吐尔逊·阿依尔丁
吐尔逊·买买提译

新疆人民出版总社出版
（乌鲁木齐市解放南路 62 号　邮政编码 830001）
新疆人民印刷厂印刷
新华书店新疆发行所发行
850×1168 毫米 32开本 10 印张 12 插页
1982年5月第1版　1982年5月第1次印刷
印数：1—3,000

ISBN 7—228—02041—3/I.699　定价：0.10 元